

REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE
Chișinău, Republica Moldova

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

*Moldavian Journal
of International Law
and International Relations*

*Молдавский журнал
международного права
и международных отношений*

*Nr. 1
2015*

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

ISSN 1857-1999

Apare din 2006 de 4 ori pe an

Nr. 1 (35), 2015

Publicație periodică științifico-teoretică
și informațional-practică fondată de
Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova

Asociați:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova,
Asociația pentru Politică Externă
și Cooperare Internațională din Republica Moldova

Înregistrată
de către Camera Înregistrării de Stat
de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova
Certificatul nr. MD 000039
din „04” august 2009

Accreditată
prin Hotărârea C.S.Ș.D.T. al A.Ș.M.
și C.N.A.A. Nr. 146 din 27.06.2013
în calitate de publicație științifică de profil,
Categorია „B”, la specialitățile:
12.00.10 - drept internațional public;
12.00.03 - drept internațional privat
(profilul drept)

și
23.00.04 – teoria și istoria relațiilor internaționale
și dezvoltării globale
(profilul științe politice)

Revista este inclusă în bazele de date internaționale:
Social Science Research Network (SSRN) și
Biblioteca Științifică Electronică eLIBRARY.RU
pentru calcularea factorului de impact
și indexului de citare

ADRESA NOASTRĂ:

Republica Moldova, mun. Chișinău,
str. Gh. Iablocikin, 2/1, bir. 207, MD 2069.
Tel: (+373) 69185527
Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruburian@mail.md ; alexandruburian@yahoo.com ;
alexandruburian@mail.ru
WEB pagina: <http://www.rmdiri.md>

Indexul poștal: PM 32028

Toate materialele sunt recenzate.

Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna
poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor
revine în exclusivitate autorilor.

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional
și Relații Internaționale”, 2015.

Toate drepturile rezervate

SUMAR

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

- **POALELUNGI Mihai.** Respectarea obligațiilor pozitive și negative potrivit CEDO în circumstanțe de conflict armat: cazul Ciprului.....9

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

- **BĂIEȘU Aurel, ȚURCAN Corina.** Evoluția reglementărilor în domeniul utilizării abuzive a informației confidențiale pe piața de capital în SUA.....19
- **BOCA Sergiu.** Unele considerații privind aplicarea principiului *restitutio in integrum* în materia efectelor nulității actului juridic civil.....34
- **DIKOVSKA Iryna.** Caracteristici de calificare a contractelor private, subtitrate de convențiile internaționale46

RELATII INTERNATIONALE

- **DERGACIOV Vladimir.** Geopolitica instabilității globale.....55
- **EVSEEV Vladimir, ZININ Iurie.** Perspectivele „statului islamic”.....65

TRIBUNA TINERILOR CERCETĂTORI

- **BUDURINA-GOREACII Carolina.** Cadrul legal și instituțional al societății civile din Republica Moldova.....78
- **CUCERESCU Victoria.** Răspunderea internațională penală pentru daune aduse mediului în conflictele armate.....87
- **ROGOVIC Alexei.** Regionalizarea dreptului internațional contemporan în contextul formării sistemului african al drepturilor omului.....107

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

- **DOLABERIDZE Dmitri.** Dorința de a realiza planuri utopice mărețe - o amenințare gravă pentru libertate.....120
- **UNGUREANU Carmen Tamara.** Finanțarea litigiilor de comerț internațional prin procedeele „Third Party Litigation Funding”.....125

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ

- **AKULOV-MURATOV Vladislav.** Este posibilă de a rezolva conflictul politic militar între Rusia și Ucraina prin intermediul unor mecanisme și postulate ale teoriei relațiilor *stakeholder* cu părțile interesate? (I).....134

BIBLIOTECA SPECIALIZATĂ

- Noi publicații.....167

RUBRICA REVISTEI

- Consiliul redacțional al revistei „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.....179
- Colegiul de redacție (Recenzenții).....186
- Date despre autori.....190
- Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.....193

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Nr. 1 (35), 2015

ISSN 1857-1999

CONSILIUL REDACȚIONAL:**REDACTOR-ȘEF:****BURIAN Alexandru**

doctor habilitat în drept, profesor universitar

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT:**CHINDĂBALIUC Oleana**

doctor în științe politice

SECRETAR ȘTIINȚIFIC:**CHIRTOACĂ Natalia**

doctor în drept, conferențiar universitar

MEMBRI AI CONSILIULUI REDACȚIONAL:

ANGEL Jose Luis IRIARTE	Doctor în drept, profesor universitar (Spania)	
ARHILUC Victoria	Doctor habilitat în drept, profesor cercetător (Republica Moldova)	
ABASHIDZE Aslan	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
BALAN Oleg	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Republica Moldova)	
BENIUC Valentin	Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Republica Moldova)	
BOSHITSKY Iuryi	Doctor în drept, profesor universitar (Ucraina)	
DERGACIOV Vladimir	Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar (Ucraina)	
DYULGEROVA Nina	Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Bulgaria)	
FUAREA Augustin	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
HEINRICH Hans-Georg	Doctor în drept, profesor universitar (Austria)	
KAPUSTIN Anatoli	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
KOPYLOV Mihail	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
LIPKOVA Ludmila	Doctor, ing., profesor universitar (Slovacia)	
MAZILU Dumitru	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
NAZARIA Sergiu	Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
PAPAVA Vladimer	Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Georgia)	
POPESCU Dumitru	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
ROȘCA Alla	Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (SUA)	
SEDLIȚCHI Iurie	Doctor în drept, profesor universitar (Republica Moldova)	
TIMCENCO Leonid	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Ucraina)	
VERESHCHETIN Vladlen	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
WILLIAMS Silvia Maureen	Doctor în drept și științe sociale, profesor universitar (Argentina)	

COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII):**REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, PREȘEDINTE AL COLEGIULUI DE REDACȚIE:****CHINDĂBALIUC Oleana**

doctor în științe politice

MEMBRI AI COLEGIULUI DE REDACȚIE:

ANIȚEI Nadia Cerasela	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
CAUIA Alexandr	Doctor în drept (Republica Moldova)	
DORUL Olga	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
GLADARENCO-STOIAN Maia	Doctor în istorie (România)	
GLUHAIA Diana	Doctor în drept (Spania)	
IOVIȚĂ Alexandrina	Doctor în drept (Republica Moldova – Elveția)	
KOVALEVA Natalia	Doctor în pedagogie, conferențiar universitar (Federația Rusă)	
METREVELI Levan	Doctor în științe politice (Georgia)	
MOUSMOUTI Maria	Doctor în drept (Grecia)	
SÂRCU Diana	Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
SYCI Alexandru	Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar (Ucraina)	
SMOCHINĂ Carolina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Cipru)	
SOLNȚEV Alexandr	Doctor în drept, conferențiar universitar (Federația Rusă)	
STARODUBȚEV Grigorii	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
ISMAYL Togrul	Doctor în istorie, doctor în economie, conferențiar universitar (Turcia)	
ȚIGĂNAȘ Ion	Doctor în drept (Republica Moldova)	

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2015.

Toate drepturile rezervate

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS**

ISSN 1857-1999

Published quarterly

No. 1 (35), 2015

Scientific-theoretical and information-practical
periodical publication founded by
**Association of International Law from
the Republic of Moldova**

Co-founders:

The Institute of Legal and Political Research
of The Academy of Sciences of Moldova,
The University of European Studies of Moldova,
The Moldavian State Institute of International Relations,
The Association of Foreign Policy
and International Cooperation from the Republic of Moldova

Registered

by the State Registration Chamber
of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova
the Certificate No. MD 000039
„4” august 2009

Accredited

by decision No. 146/27.06.2013
of the Supreme Council for Science and Technological Development
of the Academy of Sciences of Moldova and the National Council
for Accreditation and Attestation of the Republic of Moldova
as of profile scientific publication, Category „B”,
in the field of:

12.00.10 - Public International Law;

12.00.03 - Private International Law

(*profile of legal science*)

and

23.00.04 - Theory and History of International Relations
and Global Development
(*profile of political science*)

The journal is included in the international database:
Social Science Research Network (SSRN) and
Scientific Electronic Library eLIBRARY.RU
to calculate the impact factor and citation index

OUR ADDRESS:

MD-2069, The Republic of Moldova, Chisinau, of. 305,
2/1 Ghenadie Iablocikin str.

Tel: (+373) 69185527

Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruburian@mail.md ; alexandruburian@yahoo.com ;

alexandruburian@mail.ru

WEB site: <http://www.rmdir.md>

Edition index PIN: PM 32028

All materials are reviewed.

The views of Editors do not necessarily coincide
with the opinions of the authors.

The responsibility for the authenticity and accuracy of the facts
in the published articles rests with the authors.

© Moldavian Journal of International Law
and International Relations, 2015.

All rights reserved.

CONTENTS

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

- **POALELUNGI Mihai.** The respect of positive and negative obligations according to the ECHR in circumstances of armed conflict: case of Cyprus.....9

PRIVATE INTERNATIONAL LAW

- **BAIESU Aurel, TURCAN Corina.** Evolution of the insider trading regime in the USA.....19
- **BOCA Sergiu.** Some considerations concerning the application of *restitutio in integrum* principle in the field of nullity effects of civil juridical act.....34
- **DIKOVSKA Iryna.** Qualifying features of private contracts nominated by international conventions.....46

INTERNATIONAL RELATIONS

- **DERGACHEV Vladimir.** Geopolitics of global instability.....55
- **EVSEEV Vladimir, ZININ Yury.** Prospects for the „Islamic state”.....65

THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

- **BUDURINA-GOREACII Carolina.** Legal and institutional framework of Moldova civil society.....78
- **CUCERESCU Victoria.** International criminal responsibility for environmental damage in armed conflict.....87
- **ROGOVIK Alexey.** Regionalization of modern international law in the context of the formation of the African human rights system.....107

THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

- **DOLABERIDZE Dmitri.** The desire to achieve grand utopian plans often poses a grave threat to freedom.....120
- **UNGUREANU Carmen Tamara.** Financing international commercial litigation with „Third Party Litigation Funding” practice.....125

THE TRIBUNE OF DISCUSSION

- **AKULOV-MURATOV Vladyslav.** On a possibility to resolve the military political conflict between Russia and Ukraine by means of mechanisms and postulates of the stakeholder relations theory? (I).....134

SPECIALIZED LIBRARY

- News publications167

OUR JOURNAL

- Editorial board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.....179
- Reviewers.....186
- About authors.....190
- Requirements to papers for publication in the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.....197

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS**

Nr. 1 (35), 2015

ISSN 1857-1999

EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

EDITOR –IN – CHIEF:

BURIAN Alexander

Doctor of Juridical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR –IN – CHIEF:

KINDIBALYK Olyana

Ph.D in Political Sciences

SCIENTIFIC SECRETARY:

CHIRTOACA Natalia

Ph.D in Law, Associate Professor

MEMBER OF THE EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

ANGEL Jose Luis IRIARTE	Doctor of Law, Professor (Spain)	
ARHILIUC Victoria	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
ABASHIDZE Aslan	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
BALAN Oleg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BENIUC Valentin	Doctor of Political Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BOSHITSKYI Iurii	Ph.D in Law, Professor (Ukraine)	
DERGACHEV Vladimir A.	Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics (Ukraine)	
DYULGEROVA Nina	Doctor of Economic Sciences, Professor (Bulgaria)	
FUAREA Augustin	Doctor of Law, Professor (Romania)	
HEINRICH Hans-Georg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Austria)	
KAPUSTIN Anatoly	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
KOPYLOV Mikhail	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
LIPKOVA Ludmila	Doctor Eng., Professor (The Slovak Republic)	
MAZILU Dumitru	Doctor of Law, Professor (Romania)	
NAZARIA Sergei	Doctor of Political Sciences (The Republic of Moldova)	
PAPAVA Vladimir	Doctor of Economic Sciences, Professor (Georgia)	
POPESCU Dumitra	Doctor of Law, Professor (Romania)	
ROSCA Alla	Doctor of Political Sciences, Professor (USA)	
SEDELETSCHI Yuri	Ph.D in Law, Professor (The Republic of Moldova)	
TIMCHENKO Leonid	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Ukraine)	
VERESHCHETIN Vladlen	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
WILLIAMS Silvia Maureen	Doctor of Law and Social Sciences, Professor (Argentina)	

EDITORSHIP (REVIEWERS):

DEPUTY EDITOR –IN – CHIEF, HEAD OF EDITORSHIP:

KINDIBALYK Olyana

Ph.D in Political Sciences

MEMBER OF THE EDITORSHIP:

ANTEI Nadia Cerasela	Ph.D in Law, Professor (Romania)	
CAUIA Alexandr	Ph.D in Law (The Republic of Moldova)	
DORUL Olga	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
GLADARENCO-STOIAN Maia	Ph.D. in History (Romania)	
GLUHAIA Diana	Ph.D in Law (Spain)	
IOVITA Aşlexandrina	Ph.D in Law (The Republic of Moldova – Switzerland)	
KOVALEVA Natalia	Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor (The Russian Federation)	
METREVELI Levan	Doctor of Political Sciences (Georgia)	
MOUSMOUTI Maria	Ph.D in Law (Grece)	
SARCU Diana	Doctor of Juridical Sciences, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
SYCH Alexander	Doctor of History, Professor (Ukraine)	
SMOCHINA Carolina	Ph.D in Law, Associate Professor (Cyprus)	
SOLNTSEV Alexander	Ph.D in Law, Associate Professor (The Russian Federation)	
STARODUBTSEV Grigory	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
ISMAYL Togrul	Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor (Turkey)	
TIGANAS Ion	Ph.D in Law (The Republic of Moldova)	

© Moldavian Journal of International Law and International Relations, 2015.

All rights reserved.

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

ISSN 1857-1999

Выходит с 2006 года. Издаётся 4 раза в год

№ 1 (35), 2015 год.

Научно-теоретический и информационно-практический
периодический журнал, основанный
Ассоциацией международного права
Республики Молдова

Соучредители:

Институт юридических и политических исследований
Академии наук Молдовы,
Европейский университет Молдовы,
Молдавский государственный институт
международных отношений,
Ассоциация внешней политики
и международного сотрудничества Республики Молдова

Зарегистрирован

Государственной Регистрационной Палатой
при Министерстве юстиции Республики Молдова
Сертификат № MD 000039
от «4» августа 2009 года

Аккредитован

решением № 146 от 27.06.2013 г.

Верховного Совета по Науке и Технологическому развитию
Академии наук Молдовы и Национального Совета по
Аккредитации и Аттестации Республики Молдова как
профильная научная публикация, категория «Б»,
по специальностям:

12.00.10 - международное публичное право;

12.00.03 – международное частное право
(профиль юридические науки)

и

23.00.04 - теория и история международных отношений
и глобального развития
(профиль политические науки)

Журнал включен в международные базы данных:
Social Science Research Network (SSRN) и
Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU
для учета импакт-фактора и индекса цитирования

НАШ АДРЕС:

ул. Г. Яблочкин, 2/1, оф. 305, мун. Кишинёв,
Республика Молдова, MD 2069

Тел. (+373) 69185527

Факс: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@yahoo.com;

alexandruburian@mail.ru

WEB страница: <http://www.rmdiri.md>

Почтовый индекс: RM 32028

Все материалы рецензируются.

Мнения редакции не обязательно совпадают
с мнениями авторов публикаций.

Ответственность за точность проводимой информации
и изложение фактов лежит на авторах.

© «Молдавский журнал международного права
и международных отношений», 2015.

Все права зарегистрированы

CONTINUTUL

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

- **ПОАЛЕЛУНЖЬ Михай.** Соблюдение позитивных и негативных обязательств в соответствии с ЕСПЧ в условиях военного конфликта: случай Кипра.....9

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- **БЭШУ Аурел, ЦУРКАН Корина.** Эволюция правового регулирования использования инсайдерской информации на фондовом рынке США.....19
- **БОКА Сергей.** Некоторые аспекты относительно применения принципа *restitutio in integrum* в области последствий недействительности гражданско-правовой сделки.....34
- **ДИКОВСКАЯ Ирина.** Квалифицирующие признаки частноправовых договоров, поименованных международными конвенциями.....46

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

- **ДЕРГАЧЕВ Владимир.** Геополитика глобальной нестабильности.....55
- **ЕВСЕЕВ Владимир, ЗИНИН Юрий.** Перспективы «исламского государства».....65

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

- **БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ Каролина.** Легальный и институциональный статус гражданского общества в Республике Молдова.....78
- **КУЧЕРЕСКУ Виктория.** Международная уголовная ответственность за ущерб окружающей среде в вооруженных конфликтах.....87
- **РОГОВИК Алексей.** Регионализация современного международного права в контексте формирования африканской системы защиты прав человека.....107

НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

- **ДОЛАБЕРИДЗЕ Дмитрий.** Стремление к достижению великих утопических планов - серьезная угроза для свободы....120
- **УНГУРЯНУ Кармен Тамара.** Финансирование международных коммерческих споров посредством „Third Party Litigation Funding”.....125

ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА

- **АКУЛОВ-МУРАТОВ Владислав.** Возможно ли завершить российско-украинский военно-политический конфликт посредством применения механизмов и постулатов теории стейкхолдерских отношений? (I).....134

СПЕЦИАЛИЗИРОВАННАЯ БИБЛИОТЕКА

- Новые публикации.....167

О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

- Редакционный совет „Молдавского журнала международного права и международных отношений”.....179
- Редакционная коллегия (Рецензенты).....186
- Наши авторы.....190
- Требования к оформлению статей для публикации в «Молдавском журнале международного права и международных отношений».....201

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

№ 1 (35), 2015

ISSN 1857-1999

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

БУРИАН Александр

доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

КИНДЫБАЛЮК Оляна

кандидат политических наук

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

КИРТОАКЭ Наталья

кандидат юридических наук, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ	Доктор права, профессор (Испания)	
АРХИЛЮК Виктория	Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
АБАШИДЗЕ Аслан	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
БАЛАН Олег	Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
БЕНЮК Валентин	Доктор политических наук, профессор (Республика Молдова)	
БОШИЦКИЙ Юрий	Кандидат юридических наук, профессор (Украина)	
ВЕРЕЩЕТИН Владлен	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
ДЕРГАЧЕВ Владимир	Доктор географических наук, профессор (Украина)	
ДЮЛГЕРОВА Нина	Доктор экономических наук, профессор (Болгария)	
КАПУСТИН Анатолий	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
КОПЫЛОВ Михаил	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
ЛИПКОВА Людмила	Доктор, профессор (Словакия)	
МАЗИЛУ Думитру	Доктор права, профессор (Румыния)	
НАЗАРИЯ Сергей	Доктор политических наук, доцент (Республика Молдова)	
ПАПАВА Владимир	Доктор экономических наук, профессор (Грузия)	
ПОПЕСКУ Думитра	Доктор права, профессор (Румыния)	
РОШКА Алла	Доктор политических наук, профессор (США)	
СЕДЛЕЦКИЙ Юрий	Кандидат юридических наук, профессор (Республика Молдова)	
ТИМЧЕНКО Леонид	Доктор юридических наук, профессор (Украина)	
ФУЕРЕА Августин	Доктор права, профессор (Румыния)	
ХЕЙНДРИЧ Ханс-Георг	Доктор права, профессор (Австрия)	
ВЕРЕЩЕТИН Владлен	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
УИЛЬЯМС Сильвия Морин	Доктор права и социальных наук, профессор (Аргентина)	

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ):

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА,

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

КИНДЫБАЛЮК Оляна

кандидат политических наук

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

АНИЦЕЙ Надия Черасела	Доктор права, профессор (Румыния)	
ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя	Доктор истории (Румыния)	
ГЛУХАЯ Диана	Доктор права (Испания)	
ДОРУЛ Ольга	Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
ИОВИЦЭ Александрина	Кандидат юридических наук (Республика Молдова – Швейцария)	
КАУЯ Александр	Кандидат юридических наук (Республика Молдова)	
КОВАЛЕВА Наталья	Кандидат педагогических наук, доцент (Российская Федерация)	
МЕТРЕВЕЛИ Леван	Доктор политических наук (Грузия)	
МОУСМУТИ Мария	Доктор права (Греция)	
СЫРКУ Диана	Доктор юридических наук, доцент (Республика Молдова)	
СЫЧ Александр	Доктор исторических наук, профессор (Украина)	
СМОКИНА Каролина	Доктор права, доцент (Кипр)	
СОЛНЦЕВ Александр	Кандидат юридических наук, доцент (Российская Федерация)	
СТАРДУБЦЕВ Григорий	Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)	
ИСМАИЛ Тогрул	Доктор истории, доктор экономики, доцент (Турция)	
ЦИГЭНАШ Ион	Кандидат юридических наук (Республика Молдова)	

© «Молдавский журнал международного права и международных отношений», 2015.

Все права зарегистрированы

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, a fost lansată în anul 2006 ca proiecție a unui forum ce promovează valorificarea diferitelor opinii, uneori diametral opuse, cu privire la starea actuală a dreptului internațional și a relațiilor internaționale. Într-o perioadă relativ scurtă, grație revistei, arta dezbaterilor axate pe diverse probleme științifico-practice, purtate pe paginile sale, a cunoscut o ascensiune substanțială. De asemenea, publicația a reușit să creeze și să dezvolte un profil propriu, să devină mai bogată și variată, abordând o arie tematică științifico-analitică complexă.

Aceste calificative reflectă un grad înalt de profesionalism și erudiție, diferite abordări inovaționale în elucidarea temelor dificile, prin care atrage atenția practicienilor cu experiență, precum și a tinerilor cercetători.

Actualmente, publicația este o revistă de concept despre diferite domenii ale dreptului internațional, ultimul devenind un centru de atracție pentru forțele de creație, care a obținut recunoașterea publicului și a creat un colectiv larg de autori. Unul din avantajele importante ale revistei îl constituie faptul că oferă tinerilor cercetători oportunitatea de a se manifesta. Doctoranzii și magiștrii, care abia acumulează experiență în domeniul cercetărilor științifice, dar care doresc să se afirme, își pot face publice opiniile cu privire la diferite probleme actuale din domeniul relațiilor internaționale contemporane și al dreptului internațional.

Publicația conține articole ale specialiștilor de vază din republică și de peste hotare, doctori habilitați și doctori – adepți ai diferitelor viziuni, care tratează și se expun activ pe marginea proceselor ce au loc în viața politică, economică și socială a țării. Spectrul problemelor examinate a devenit extrem de larg. O atenție sporită este acordată elucidării problemelor teoretico-practice din domeniul dreptului internațional și a relațiilor internaționale.

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

The „Moldavian Journal of International Law and International Relations” was launched in 2006 as an open forum for different, sometimes diametrically opposite points of view on the current state of international law and international relations. In a relatively short period of his life the journal raised an art of scientific and practical discussions to a higher altitude developed its profile, become richer and more varied, designed scientific-analytical subject. In this connection, it differs from high professionalism, erudition, new approaches to disclosing the difficult themes. Consequently, journal attracts both skilled experts, and young researchers.

Today it is a conceptual journal about various fields of international law, which became the centre of attraction of creative forces and managed to find its readers, forming around a wide group of authors. One of the important advantages of the publication is that it provides an opportunity for young authors as – post-graduate students and master’s students, yet not possessing a wide experience of researching, but willing to assert themselves, express their views on topical issues about contemporary international relations and international law.

The journal contains articles of known Moldavian and foreign experts, doctors and candidates of sciences – advocates of different views, who actively illuminate the processes occurring in the political, economic and social life. Spectrum of the issues was as broad as possible. Particular attention is given to coverage of theoretical and practical issues of international law and international relations.

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Издание «Молдавского журнала международного права и международных отношений» стартовало в 2006 г. как открывая трибуна для различных, подчас диаметрально противоположных точек зрения на современное состояние международного права и международных отношений. За относительно короткий срок своей жизни журнал поднял на большую высоту искусство научно-практических дискуссий, выработал свой профиль, стал более насыщенным и разнообразным, оформил научно-аналитическую тематику, в связи с чем и отличается высоким профессионализмом, эрудицией, инновационными подходами к раскрытию сложных тем, чем привлекает к себе как опытных практиков, так и молодых исследователей.

Сегодня это концептуальный журнал о самых различных сферах международного права, который стал центром притяжения творческих сил и сумел найти своего читателя, сформировав вокруг себя широкий авторский коллектив. Одним из важных достоинств издания является то, что он предоставляет возможность молодым авторам – аспирантам и магистрантам, пока не обладающим большим опытом исследовательской работы, но желающих заявить о себе, высказать свою точку зрения по актуальным вопросам современных международных отношений и международного права.

На страницах нашего журнала публикуются статьи известных молдавских и иностранных специалистов, докторов и кандидатов наук – сторонников разных взглядов, которые активно освещают процессы, происходящие в политической, экономической и социальной жизни страны. Спектр рассматриваемых проблем стал максимально широким. Особое внимание уделяется освещению теоретических и практических вопросов международного права и международных отношений.

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 9-18. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 12. 2014 Accepted: 15.03. 2015 Published: 30.03. 2015</p>
---	--

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**RESPECTAREA OBLIGAȚIILOR POZITIVE ȘI NEGATIVE POTRIVIT CEDO
ÎN CIRCUMSTANȚE DE CONFLICT ARMAT: CAZUL CIPRULUI**

**СОБЛЮДЕНИЕ ПОЗИТИВНЫХ И НЕГАТИВНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В
СООТВЕТСТВИИ С ЕСПЧ В УСЛОВИЯХ ВОЕННОГО КОНФЛИКТА:
СЛУЧАЙ КИПРА**

**THE RESPECT OF POSITIVE AND NEGATIVE OBLIGATIONS ACCORDING TO THE
ECHR IN CIRCUMSTANCES OF ARMED CONFLICT: CASE OF CYPRUS**

POALELUNGI Mihai* / POALELUNGI Mihai / ПОАЛЕЛУНЖЬ Михай

ANNOTATION:

**THE RESPECT OF POSITIVE AND NEGATIVE OBLIGATIONS ACCORDING TO THE ECHR
IN CIRCUMSTANCES OF ARMED CONFLICT: CASE OF CYPRUS**

*Application of the European Convention on Human Rights to situations of armed conflicts is a consequence of the development of the European Court case-law. Initially, the question of extraterritorial application of the Convention wasn't disputed before the High Court. Nevertheless, later, when the North Cyprus conflict generated, the Strasbourg Court faced new situations when human rights were violated by agents of local regime subordinated and supported by official Ankara. In cases *Loizidou* and *Cyprus v. Turkey*, the European Court found international responsibility of Turkey for those violations, thus way applying the Convention beyond territorial limits of Turkish State. There followed other cases concerning North Cyprus where the responsibility of Ankara was reiterated. Such particular jurisprudence factually gave birth to new standards in application of the ECHR and influenced the next Court's judgments.*

Key words: *European Court of Human Rights, extraterritorial application of the European Convention on Human Rights, case law, positive and negative obligations of the states, jurisdiction, separatist regimes.*

JEL Classification: K33, K12, F53.

АННОТАЦИЯ:

**СОБЛЮДЕНИЕ ПОЗИТИВНЫХ И НЕГАТИВНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В СООТВЕТСТВИИ
С ЕКПЧ В УСЛОВИЯХ ВОЕННОГО КОНФЛИКТА: СЛУЧАЙ КИПРА**

Применение Европейской Конвенции по Правам Человека к ситуациям военных конфликтов является последствием развития прецедентной практики Европейского Суда. Первоначально, вопрос экстра territorialного применения Конвенции не обсуждался в Суде. Тем не менее, позже, когда произошел военный конфликт на Северном Кипре, Страсбургский Суд столкнулся с новой ситуацией,

* **POALELUNGI Mihai** – Doctor în drept, Președintele Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **POALELUNGI Mihai** – Ph.D. (Law), President of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova). / **ПОАЛЕЛУНЖЬ Михай** – Кандидат юридических наук, Председатель Высшей Судебной Палаты Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

когда права человека были нарушены агентами местного режима подчиненному и поддерживаемому официальной Анкарой. В делах Лоизидоу и Кипр против Турции, Европейский Суд установил международную ответственность Турции за подобные нарушения, таким образом применив Конвенцию вне территориальных границ турецкого государства. Последовали другие дела, также относящийся к Северному Кипру, в которых судьи вновь напомнили об ответственности Анкары. Подобная особенная прецедентная практика фактически создала новые стандарты в применении ЕКПЧ и оказала влияние на последующие постановления Суда.

Ключевые слова: Европейский Суд по Правам Человека, экстра-территориальное применение Европейской Конвенции по Правам Человека, судебная практика, позитивные и негативные обязательства государств, юрисдикция, сепаратистские режимы.

JEL Classification: K33, K12, F53

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42

REZUMAT:

RESPECTAREA OBLIGAȚIILOR POZITIVE ȘI NEGATIVE POTRIVIT CEDO ÎN CIRCUMSTANȚE DE CONFLICT ARMAT: CAZUL CIPRULUI

Aplicarea Convenției Europene a Drepturilor Omului la situații de conflict armat este o consecință a dezvoltării jurisprudenței Curții Europene de Justiție. Inițial, problema aplicării extrateritoriale a Convenției nu a fost discutată în fața Curții. Cu toate acestea, mai târziu, când a existat un conflict militar în Ciprul de Nord, Curtea de la Strasbourg a fost confruntată cu situații noi în care drepturile omului au fost încălcate de către agenții locali, sprijiniți oficial de Ankara. În cauza Loizidou și Cipru v Turcia, Curtea Europeană a constatat responsabilitatea internațională a Turciei pentru astfel de încălcări, aplicând astfel Convenția în afara granițelor teritoriale ale statului turc. Au urmat de alte cauze referitoare la Cipru de Nord, în care judecătorii din nou au amintit de responsabilitatea Ankarei. O astfel de practică bazată pe precedent a creat de fapt noi standarde în aplicarea CEDO și a influențat hotărârea ulterioară a Curții.

Cuvinte-cheie: Curtea Europeană a Drepturilor Omului, aplicarea extrateritorială a Convenției Europene a Drepturilor Omului, jurisprudență, obligații pozitive și negative ale statului, jurisdicție, regimuri separatiste.

JEL Classification: K33, K12, F53.

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

Necesitatea aplicării cu o deosebită rigurozitate a Convenției Europene a Drepturilor Omului¹ (CEDO) în circumstanțe de conflict armat rezidă, în primul rând, în faptul că orice conflict armat are un potențial avansat de limitare nejustificată a drepturilor ce formează nucleul dur al Convenției, precum sunt dreptul la viață sau interdicția torturii, ingerințele fiind posibile nu doar din partea statelor, dar și din partea grupurilor armate (entităților non-statale). Motivele gradului avansat de afectare a drepturilor și libertăților fundamentale sunt diferite, însă rezultatul este același – proporționalitatea dubioasă a ingerinței, în cel mai bun caz.

În pofida faptului că jurisdicția statelor a fost interpretată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului prioritar în accepțiunea sa teritorială, practica aplicării extrateritoriale a Convenției în circumstanțe de conflict armat este cea mai bogată, în ciuda implicațiilor geopolitice majore, dar și a complexității spețelor din punct de vedere factologic.

Curtea va aplica Convenția în circumstanțe de conflict armat ori de câte ori statele recurg la forțele armate în vederea soluționării unui diferend între ele sau există violență armată îndelungată între autoritățile guvernamentale și grupări armate organizate, sau între astfel de grupări în cadrul unui stat². Deși ultimul tip de

¹ Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la 04 noiembrie 1950 la Roma, Italia. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (Vizitat la: 25.01.2015).

² Speța Procurorul c. Dusko Tadic, decizia privind cererea de apel provizoriu cu privire la jurisdicție din 2 octombrie 1995. [On-line]:

conflicte este mai puțin relevant sub aspectul Convenției, ea se aplică atât conflictelor armate internaționale (bombardarea Belgradului de către forțele NATO), cât și neinternaționale (conflictul armat din nord-estul insulei cipriote). Paradoxal, dar Curtea a întâmpinat mai mari dificultăți în cazul aplicării extrateritoriale a CEDO conflictelor internaționale. În cazul celor neinternaționale, întotdeauna va exista premisa controlului de către un grup armat a teritoriului unui stat, deci fiind necesară stabilirea legăturii dintre statul reclamat și grupul armat respectiv, prin intermediul criteriului de *control efectiv asupra unui spațiului* în cauză. Prin urmare, CEDO nu se aplică extrateritorial conflictelor interne *per se*, ci doar acelor internaționalizate.

Problemele fundamentale ce au apărut în fața Curții în practica de aplicare a CEDO în circumstanțe de conflict armat, constau, pe de-o parte, în uniformizarea și eficientizarea condițiilor de aplicare extrateritorială a Convenției, iar, pe de alta, în dualismul dintre dreptul internațional al drepturilor omului și dreptul internațional umanitar.

Deși aplicarea criteriului unic, suficient de larg, ar aduce beneficiul interpretării flexibile a noțiunii de jurisdicție a statelor în situațiile când acestea acționează în afara teritoriilor sale, Curtea aplică conflictelor armate ambele criterii în vederea determinării elementului de jurisdicție – *control efectiv*, și acel de *autoritate agent-stat*.

Guvernele reclamate deseori încearcă să opună aplicabilității CEDO în circumstanțe de conflict armat argumentul, precum că dreptul internațional al drepturilor omului nu e aplicabil conflictelor armate, deoarece ultimul reprezintă *lex generalis*, iar dreptul internațional umanitar ar fi *lex specialis* exclusiv aplicabil circumstanțelor cauzei³. Nu putem fi de acord cu abordarea dată, deoarece instrumentele dreptului internațional al drepturilor omului sunt aplicabile oricând⁴. De

<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>

(Vizitat la: 25.01.2015).

³ Acest argument a fost în mod „agresiv” invocat și de către reprezentantul Regatului Unit în procesul audierilor în speța Hassan c. Regatului Unit. Înregistrarea ședinței din 11 decembrie 2013. [On-line]:

http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=2975009_11122013&language=lang&c=&py=2013 (Vizitat la: 25.01.2015).

⁴ Raportul Comitetului Internațional al Crucii Roșii: Dreptul Internațional Umanitar și provocările conflictelor armate contemporane. Geneva, 2011, p.13-15. [On-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent->

altfel, Convenția prevede în mod expres posibilitatea statului contractant de a deroga pe timp de conflict armat de la prevederile materiale ale Convenției care nu formează nucleul dur al acesteia. Cu titlu de exemplu, în Protocolul 6⁵ la Convenție se poate observa reglementarea expresă în art. 2 a posibilității derogării pe timp de conflict armat de la prohibiția pedepsei capitale. *Per a contrario*, în lipsa derogării sau posibilității derogării în general (cum este în cazul nucleului dur), înaltele părți contractante urmează să respecte obligațiile pozitive și negative ce reies din Convenție inclusiv și în circumstanțe de conflict armat.

În pofida argumentului statelor enunțat *supra*, Curtea nu a ezitat să aplice extrateritorial Convenția, reiterând că CEDO este un instrument ce garantează ordinea publică din spațiul european, neaplicarea acesteia provocând crearea unui vacuum în apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, iar noțiunea de jurisdicție nefiind limitată la spațiul european propriu-zis. Prin urmare, acțiunile militare ale statelor-părți la CEDO, precum și controlul exercitat asupra unui spațiu străin, chiar și în cazul în care ultimul se află în afara spațiului european, reprezintă excepții de la principiul teritorialității jurisdicției statelor.

În rezultatul invadării parțiale de către forțele armate turcești a nordului insulei cipriote în 1974, separatiștii locali fiind susținuți militar și economic de către Turcia, autoritățile din regiunea respectivă au declarat independența Republicii Turce a Ciprului de Nord (în continuare – RTCN). Ca urmare, guvernul legitim al statului Cipru a pierdut controlul asupra teritoriilor din nord-estul insulei, deci *de facto* era incapabil să exercite jurisdicția asupra acestora. Autoproclamata republică a rămas recunoscută doar de către Turcia, însă, din cauza faptului că Turcia și Cipru erau părți la CEDO, iar autoritățile cipriote nu controlau teritoriul din nordul insulei, s-ar fi creat un vacuum juridic în privința spațiului respectiv, ceea ce era inadmisibil în interiorul spațiului european.

[movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf](http://www.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm) (Vizitat la: 25.01.2015).

⁵ Protocolul nr. 6 din 28 aprilie 1983 la Convenția pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale. [On-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm> (Vizitat la: 25.01.2015).

În una din primele spețe, unde s-a constatat răspunderea extraterritorială a Turciei pe teritoriul Ciprului – *Loizidou*⁶ – reclamanta a invocat răspunderea guvernului de la Ankara pentru acțiunile autorităților RTCN. În 1974, dna Loizidou a început lucrările de construcție pe un lot de pământ aflat sub autoritatea RTCN. Ea a invocat că a fost și este împiedicată de RTCN să se bucure de dreptul său de proprietate asupra bunului respectiv. În 1989 reclamanta a participat la un protest, obiectivul căruia era de a cere autorităților RTCN posibilitatea repatrierii ciprioților greci refugiați de pe teritoriul respectiv. Ulterior dânsa a fost reținută și privată de libertate pentru o perioadă de 8 ore în localurile cipriote turcești. Constituția RTCN prevedea exproprierea bunurilor abandonate de către refugiați, iar din cauza faptului că refugiații erau împiedicați de a reintra în posesia bunurilor lor imobile, RTCN astfel purcedea la exproprierea *de facto* a bunurilor respective.

În asemenea împrejurări, s-a pus întrebarea dacă acțiunile/omisiunile RTCN erau imputabile Turciei. Aceasta înseamnă că Înalta Curte urma să se pronunțe asupra două tipuri de raporturi juridice. Primul reieșea din faptul că statul reclamat *de jure* nu posedă jurisdicție (în sensul dreptului internațional public) asupra Ciprului, pentru ce a și fost necesară interpretarea extensivă a noțiunii de jurisdicție din art. 1 al CEDO. Al doilea tip de raporturi se referea la imputabilitatea acțiunilor/omisiunilor autorităților RTNC Turciei, adică era necesar să fie determinat raportul de agent-stat dintre Turcia și RTCN, chestiune oarecum separată de instituția jurisdicției, dar cu același obiectiv – de a determina dacă reclamanta se afla sub controlul efectiv al Turciei în momentul cauzării pretinsei ingerințe.

Referitor la prima chestiune, Curtea a statuat că noțiunea de jurisdicție nu se limitează la teritoriile naționale ale statelor contractante, responsabilitatea putând fi atribuită acestora pentru acțiunile autorităților sale, indiferent de faptul dacă au fost exercitate în limitele sale teritoriale, sau dacă efectul negativ a fost produs în afara acestora⁷. Prin urmare, aplicarea art. 1 al

Convenției depindea exclusiv de imputabilitatea acțiunilor autorităților RTNC statului reclamat.

Totodată, pe teritoriul controlat de RTCN se aflau per total 30 000 de soldați, membri ai contingentelor militare ale Turciei. Reieșind din ocuparea militară a teritoriului de sub autoritatea RTCN, Curtea a constatat legătura juridică dintre autoritățile RTCN și Turcia, bazându-se pe criteriul de *control general asupra teritoriului ocupat*. Acest control presupune răspunderea Turciei pentru toate acțiunile RTCN și persoanelor private, ale căror ilegalități nu au fost încă investigate. Cu alte cuvinte, Turcia a fost considerată responsabilă pentru acțiunile/omisiunile RTCN din cauza ajutorului militar prestat autoproclamatei republici, fiind astfel obligată să protejeze drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Convenție, după cum rezultă din art. 1 al acesteia.

Nu suntem de acord cu juriștii care critică un asemenea raționament al Curții, spunând că „*autoritatea reală are puțin de-a face cu încălcările individuale ale anumitor drepturi, exercitate de oficiali particulari*”⁸. În cazul neidentificării unei astfel de legături dintre agenții, deci oficialii RTCN, și statul reclamat – Turcia, CEDO ar avea un scop mult mai limitat și iluzoriu, respectiv statele ar putea finanța regimuri separatiste, acordându-le susținere militară și exercitând un anumit grad de control asupra acestora, nefiind responsabile pentru acțiunile lor. Din punct de vedere formal, controlul general este o condiție ce permite identificarea răspunderii statului pentru faptele agenților săi, iar răspunderea nu poate exista fără ingerință, deci fără existența unei obligații în sensul art. 1. Pentru angajarea răspunderii agenților nu este necesar ca statul să exercite un control amănunțit, ci este suficient un control global asupra acțiunilor și politicilor regimurilor separatiste. Totodată, dimensiunea noțiunii de jurisdicție din art. 1, fiind definită ca întinderea obligațiilor statelor, este corelată nu și identică răspunderii statelor. Prin urmare, statul „donator” urmează să fie responsabil pentru toate ingerințele săvârșite de către „oficialii particulari” ai entității non-statale grație faptului că ultimii

⁶ Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea din 18 decembrie 1996. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la: 25.01.2015).

⁷ Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea privind obiecțiile preliminare din 23 martie 1995. În: baza de date HUDOC. [On-line]:

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920> (Vizitat la: 25.01.2015).

⁸ Coomans F., Kamminga M.T. *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. Antwerp: Intersentia, 2004, p. 95.

activează datorită susținerii exclusive acordate de către respectivul stat.

Testul de control general este astfel de imputare unui anumit stat a tuturor faptelor unei entități nerecunoscute care acționează pe teritoriul unui alt stat – subiect plenipotențiar al dreptului internațional public. În acest sens, Curtea a statuat că, având în vedere scopul Convenției, în cazul unei eventuale acțiuni militare, indiferent de faptul dacă e legală sau nu, statul va exercita control efectiv/general asupra unui teritoriu. Iar dacă statul exercită acest control, atunci în mod automat el este obligat să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor aflate în zona respectivă. Această obligație va exista atât în cazul exercitării directe, deci prin intermediul forțelor armate proprii, cât și prin intermediul unei administrații locale subordonate. Prin urmare, se configurează la caz un raport juridic complex, statul având legătură directă cu contingentele sale militare (deci agenții), iar militarii, prin suportul acordat autorităților RTCN, creând acel raport de agent-stat dintre Turcia și administrația Ciprului de Nord, care și atrage jurisdicția guvernului de la Ankara asupra persoanelor aflate pe teritoriul respectiv.

În hotărârea din speța *Loizidou*, Curtea nu face diferență dintre noțiunile de control efectiv și control general. Curtea utilizează ambele aceste noțiuni de-a lungul *dicta*, fapt care creează dificultăți de interpretare. După remarca profesorului Cassese⁹, Curtea totuși a dorit să determine raportul de agent-stat, reieșind din criteriul controlului general, însă cu o conotație teritorială, pentru a extinde jurisdicția asupra întregului teritoriu aflat sub autoritatea RTCN. Din punct de vedere formal, o asemenea abordare a imputabilității acțiunilor statului turc este suficientă pentru atragerea răspunderii extrateritoriale a acestuia.

În sensul acoperirii prin noțiunea de jurisdicție a întregului teritoriu ocupat, Curtea s-a pronunțat în felul următor: „nu este necesar să se stabilească dacă, precum reclamantul și Guvernul Ciprului au sugerat, Turcia exercită de fapt un control minuțios asupra politicilor și acțiunilor autorităților RTCN. Este evident, din numărul mare de trupe angajate acțiunile active în nordul

Ciprului, că armata sa exercită un control efectiv general asupra acelei părți a insulei, fapt care atrage după sine responsabilitatea ei pentru politicile și acțiunile RTCN. Cei afectați de astfel de politici sau acțiuni, prin urmare, intră sub jurisdicția Turciei în sensul art. 1 al Convenției. Prin urmare, obligația ei (Turciei) de a asigura reclamantei drepturile și libertățile prevăzute în Convenție, se extinde la partea de nord a Ciprului”¹⁰.

Paragraful citat nu trebuie să ne conducă la concluzia că ar fi fost aplicat criteriul de control efectiv, însă poate fi clar observată înclinația spațială a criteriului de control general, diferită, spre exemplu, de noțiunea de control general aplicată în speța *Tadic*, când a fost necesară doar stabilirea raportului dintre forțele armate ale Republicii Srpska și statul Iugoslav. Controlul efectiv *per se*, în sensul speței date, este în principiu inaplicabil, deoarece ar fi necesară probarea imperiului Turciei asupra fiecărei încălcări comise de autoritățile RTCN.

Prin urmare, Curtea a stabilit încălcarea art. 1 al Protocolului 1 la CEDO (protecția proprietății) din partea Turciei pentru impedimentele impuse de autoritățile RTCN în privința accesului reclamantei la bunul său imobil. În acest fel, Turcia a încălcat obligația negativă de a respecta dreptul de proprietate a reclamantei.

Într-o altă speță, de altfel interstatală – *Cipru c. Turciei*¹¹ – remarcabilă atât din punct de vedere al calității părților la proces, cât și a complexității acesteia, statul reclamant a invocat răspunderea Turciei pentru acțiunile/omisiunile guvernului RTCN, indiferent de proclamarea independenței acesteia în 1983. Cipru a susținut că RTCN este o entitate ilegală, fiind *de facto* subordonată Turciei, iar ultima exercitând control asupra teritoriului ocupat din nordul Ciprului în continuare. Guvernul de la Ankara, în mod tradițional, a invocat că RTCN este un stat democratic și independent, obligațiile din CEDO nefiindu-i astfel imputabile. Ciprul a invocat încălcarea obligațiilor prevăzute de articolele 1-11, 13, 14, 17, 18 ale CEDO și articolele 1-3 din Protocolul 1, în privința persoanelor aflate pe teritoriul ocupat.

¹⁰ Speța *Loizidou*. . para. 56.

¹¹ Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea asupra fondului din 10 mai 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454> (Vizitat la: 25.01.2015).

⁹ Cassese A. The Nicaragua and Tadic Test Revisited in Light of the ICJ Judgement on Genocide in Bosnia. In: European Journal of International Law. 2007, Vol. 18, no. 4, p. 658.

Reieșind din *ratio decidendi* din speța *Loizidou*, Curtea a ridicat răspunderea Turciei pentru încălcările oficialilor RTCN la rang de principiu, stabilind, *inter alia*: „Având un control general efectiv asupra Ciprului de Nord, responsabilitatea sa nu poate fi limitată la actele propriilor soldați sau funcționari din nordul Ciprului, dar trebuie, de asemenea, să fie angajată în virtutea actelor administrației locale care supraviețuiește datorită forțelor militare turcești și a altor tipuri de suport”. Față de speța precedentă, din fraza citată poate fi observată claritatea cu care Curtea a reiterat prezența jurisdicției în sensul art. 1 al CEDO și posibilitatea angajării eventuale a răspunderii în virtutea testului de control general pentru orice act al autorităților RTNC. Din nou s-a accentuat caracterul teritorial al testului, jurisdicția Turciei extinzându-se asupra întregului teritoriu al RTCN.

Importanța aspectului teritorial al *controlului general* rezidă în imposibilitatea protecției aleatorii a drepturilor și libertăților fundamentale, adică jurisdicția Turciei se extinde asupra întregii palete de drepturi și libertăți prevăzute de CEDO. Este o consecință firească a aplicării criteriului de control general, satisfacerea căruia ar fi imposibilă dacă Turcia n-ar fi obiectiv capabilă, reieșind din circumstanțele speței, să protejeze drepturile și libertățile fundamentale în totalitatea acestora.

În speța *Bankovic*,¹² unul dintre factorii care a orientat Curtea la concluzia absenței jurisdicției statelor reclamate în timpul bombardamentelor Belgradului, a fost imposibilitatea pretinsă a acestora de a garanta drepturile prevăzute în Convenție în totalitatea lor, principiu ce se reflectă în imposibilitatea de a „diviza și adapta” drepturile și libertățile consacrate în Convenție.

Mai mult, Curtea a extins noțiunea de jurisdicție și asupra ingerințelor provocate de faptele persoanelor private, aflate pe teritoriul controlat de RTCN, astfel făcând cea mai extensivă interpretare posibilă a noțiunii de jurisdicție în sensul aplicării extrateritoriale a CEDO. În speța dată, Curtea a concluzionat că a avut loc încălcarea continuă a obligației pozitive în lumina articolelor 2, 3 și 5 para. 1, fiind condamnată inacțiunea guvernului reclamat de a

investiga cazurile grecilor ciprioți dispăruți în circumstanțe periculoase și/sau ulterior deținuți în custodia Turciei, dar nu a fost constatată încălcarea art. 2 cu privire la respectarea dreptului la viață a acelorași persoane. Totodată Curtea a calificat ca și tratament degradant acțiunile autorităților RTCN de izolare a populației din regiunea Karpas, care nu putea ieși în afara acesteia și nu avea posibilitatea de a-și dezvolta comunitatea. Curtea a statuat că a avut loc o încălcare globală a drepturilor grecilor ciprioți din regiune, ce reies din art. 8, fiindu-le refuzat accesul la casele lor, serviciile de securitate monitorizându-le relațiile interpersonale și fiind dese cazurile de prezență permanentă a oficialilor în casele indivizilor. A fost constatată încălcarea continuă a art. 1 al Protocolului 1, din cauza inacțiunii autorităților RTCN de a proteja dreptul de proprietate a populației grecești ce absentă în regiunea respectivă. Deci bunurile nu puteau fi *de facto* transmise prin contract sau testament. Pe de altă parte, Curtea a stabilit că băștinașilor greci le-au fost impuse îngrădiri în prerogativa de a controla și a se bucura deplin de dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile. De asemenea, s-a constatat și încălcarea art. 9 CEDO din motivul limitării accesului grecilor ciprioți la locurile de cult și participarea la activități cu caracter religios, și a art. 10 pe capătul cenzurii impuse de autoritățile RTCN în privința limitării importului manualelor școlare și surselor mass-media printate în limba greacă.

În prezenta speță poate fi observat că s-a făcut o interpretare extrem de extensivă a noțiunii de jurisdicție, criteriul de control efectiv realmente acoperind toate drepturile și libertățile definite în Convenție. Ceea ce deosebește speța dată de alte cazuri de aplicare extrateritorială a CEDO în circumstanțe de acțiuni militare este faptul că Convenția a fost aplicată în totalitatea sa, fiind constatate atât încălcări ale obligațiilor pozitive, cât și negative.

Recent, Marea Cameră a emis hotărârea cu privire la satisfacția echitabilă în speța *Cipru c. Turciei*¹³, acordând pentru prima dată într-o speță interstatală despăgubiri sub formă pecuniară. Hotărârea de prestare a fost emisă cu un interval

¹² Speța *Bankovic* ș.a. c. Belgiei ș.a., decizia din 12 decembrie 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la: 25.01.2015).

¹³ Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea privind satisfacția echitabilă din 12 mai 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144151> (Vizitat la: 25.01.2015).

de 13 ani din momentul adoptării hotărârii pe fond, un termen inedit în practica contenciosului CEDO¹⁴. După cum s-a exprimat un grup de judecători în opinia separată: „Prezenta hotărâre anunță o nouă eră în punerea în aplicare a drepturilor omului, susținute de către Curte și marchează un pas important în asigurarea respectării statului de drept în Europa”. Curtea a dat de înțeles că participarea în conflictele armate de pe teritoriul european nu poate fi tolerată și orice încălcare a Convenției, săvârșită chiar și prin intermediul unei entități non-statale urmează a fi pedepsită; iar persoanele care au avut de suferit în urma agresiunii unui stat urmează a fi despăgubite, putând fi reprezentate în fața Înaltei Curți și de către statul ai cărui resortisanți sunt.

După *Loizidou* și *Cipru*, au urmat o serie de hotărâri împotriva Turciei, prin care a fost recunoscută încălcarea dreptului de proprietate prin îngădirea accesului de către forțele armate turcești sau de către autoritățile RTCN la casele reclamanților sau a altor bunuri imobile într-o formă sau alta, circumstanțele generale fiind similare aceluia din spețele precedente, astfel fiind constatată încălcarea art. 1 din Protocolul 1 și ale articolelor 3 și 8 din CEDO (după caz) în spețele: *Andriou Papi*¹⁵; *Olymbiou*¹⁶; *Strati*¹⁷;

*Saveriades*¹⁸; *Gavriel*¹⁹; *Solomonides*²⁰; *Kyriakou*²¹; *Alexandrou*²² ș.a.

Toate spețele enumerate au în comun faptul că Înalta Curte a aplicat criteriul de control general pentru a determina legătura jurisdicțională dintre acțiunile militarilor turci și ai RTCN. Din punct de vedere material, și mai ales în privința art. 1 din Protocolul 1, a fost constatată încălcarea obligației negative de a nu aduce atingere dreptului de proprietate.

Curtea a ajuns la concluzii similare și în speța *Varnava*²³, recunoscând răspunderea Turciei pentru încălcarea obligațiilor procedurale ce reies din art. 2 și art. 3 CEDO în privința rudelor reclamanților, dispărute în urma capturării și deținerii acestora de către forțele armate turcești. Este remarcabil faptul că în speța dată prezența jurisdicției Turciei pe teritoriul RTCN nu a mai fost disputată. Aceasta rezultă în mod implicit din circumstanțele speței, care sunt în mare parte similare aceluia din speța *Cirpu c. Turciei*, și din concluzia Curții, prin care a fost respinsă obiecția guvernului de neaplicare a Convenției din motivul absenței competenței *ratione temporis* a Înaltei Curți în privința obligației pozitive procedurale a statelor de a investiga dispariția persoanelor în circumstanțe periculoase pentru viață²⁴. Turcia a obiectat că nu este îndatorată să exercite obligația dată, deoarece a aderat la instrumentul ce permitea depunerea cererilor individuale ulterior momentului dispariției

¹⁴ Sârcu-Scobioală D. Actul jurisdicțional internațional. Chișinău: Elan Poligraf, 2013, p.78-80.

¹⁵ Speța *Andreou Papi c. Turciei*, hotărârea din 10 mai 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94204> (Vizitat la: 25.01.2015).

¹⁶ Speța *Olymbiou c. Turciei*, hotărârea din 27 octombrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95300> (Vizitat la: 25.01.2015).

¹⁷ Speța *Strati c. Turciei*, hotărârea din 22 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94200> (Vizitat la: 25.01.2015).

¹⁸ Speța *Saveriades c. Turciei*, hotărârea din 22 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94238> (Vizitat la: 25.01.2015).

¹⁹ Speța *Gavriel c. Turciei*, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90751> (Vizitat la: 25.01.2015).

²⁰ Speța *Solomonides c. Turciei*, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90738> (Vizitat la: 25.01.2015).

²¹ Speța *Kyriakou c. Turciei*, hotărârea din 22 iunie 2010. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99587> (Vizitat la: 25.01.2015).

²² Speța *Alexandrou c. Turciei*, hotărârea din 20 iunie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90812> (Vizitat la: 25.01.2015).

²³ Speța *Varnava ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 18 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1322> (Vizitat la: 25.01.2015).

²⁴ Idem, para. 150.

invocat. Reieșind din faptul că, în lumina art. 2 al CEDO, obligația procedurală de a investiga operează în mod diferit de obligația materială de a respecta/proteja dreptul la viață, Curtea a concluzionat că dispariția persoanei este un fenomen special, caracterizat prin elementul de durată. Ultimul rezultă din starea de incertitudine și absența răspunderii apărută în urma dispariției persoanei, pentru rudele potențialelor victime, ceea ce înlătură caracterul instantaneu al obligației. Prin urmare, obligația procedurală de a investiga dispariția persoanelor poate opera și retroactiv, moartea persoanei dispărute urmând a fi ulterior prezumată.

La examinarea în fond a obligațiilor în baza art. 2, reieșind din starea de conflict armat drept circumstanță dominantă a speței, Curtea a statuat că art. 2 din CEDO trebuie interpretat în lumina dreptului internațional umanitar, care reglementează în mod universal protecția civililor și a acelor persoane ce nu mai participă la ostilități, inclusiv colectarea informațiilor în privința identității și soarta victimelor. Așadar, guvernul reclamat a încălcat obligația de a presta informație concretă cu privire la persoanele dispărute în timpul conflictului armat.

Curtea, de asemenea, a constatat și încălcarea art. 3 din CEDO în privința aceleiași obligații de investigare. În acest sens, s-a ajuns la o concluzie identică cu cea din speța *Cipru*, deci s-a statuat că inacțiunea îndelungată a guvernului reclamat în privința obligației menționate reprezintă tratament inuman pentru rudele persoanelor a căror soartă nu este cunoscută²⁵.

Conform materialelor cauzei, 2 din cele 9 victime au fost pentru ultima dată observate în custodia forțelor armate turcești sau ale RTCN de către Comitetul Internațional al Crucii Roșii, figurând în listele ultimei ca și deținuți. În baza constărilor în privința încălcării art. 2, Curtea a stabilit și încălcarea art. 5 din CEDO.

În speța dată poate fi observat cum o singură omisiune procedurală de durată a statului reclamat, a antrenat încălcarea obligațiilor pozitive ce reies din articolele 2, 3 și 5 ale CEDO concomitent. Totodată, din textul hotărârii poate fi dedus că în calitate de temei pentru angajarea răspunderi extrateritoriale a CEDO față de guvernul turc, de asemenea a fost aplicat criteriul controlului general, ceea ce rezultă din

similitudinea circumstanțelor generale ale cauzei cu cele din spețele *Loizidou* și *Cipru c. Turciei*.

Un caz mai specific de aplicare extrateritorială a CEDO în privința conflictului din Cipru poate fi identificat în speța *Isaak*²⁶. Anastasios Isaak, împreună cu alți motocicliști, a luat parte la o demonstrație împotriva ocupației turce a Ciprului de Nord. Demonstrația a început în Berlin și a continuat până în Cipru. Dl Isaak a intrat în zona tampon dintre teritoriile controlate de guvernul cipriot și de către RTCN, aflată sub autoritatea forțelor pacificatoare ONU. După ce au trecut în zona tampon, înspre demonstrații a început mișcarea militanții turci și colaboratorii serviciului de poliție RTCN, concomitent fiind observat și un grup de membri ai unei organizații neo-naziste turcești, care au fost înarmați cu bastoane și bare de fier. Demonstrații au fost atacați, în rezultat dl Isaak a decedat în urma aplicării multiplelor lovituri în zona cranială. Speța dată se deosebește prin locul săvârșirii actului, zona tampon fiind neutră, deci *de jure* nu se afla sub jurisdicția Turciei. Cu toate acestea, reieșind din practica sa precedentă, Curtea a extins jurisdicția Turciei și în privința zonei neutre, controlate de forțele pacificatoare ONU.

În decizia cu privire la admisibilitate, Curtea a stabilit în privința jurisdicției Turciei din zona tampon următoarele: „chiar dacă faptele denunțate au avut loc în zona tampon neutră a ONU, Curtea consideră că persoana decedată s-a aflat sub autoritatea și/sau controlul efectiv al statului reclamat prin intermediul *agenților săi*...[acțiunile/omisiunile despre care s-au plâns reclamantii] atrăgând răspunderea statului reclamat în temeiul Convenției”²⁷. La examinarea fondului, chestiunea jurisdicției nu a devenit obiect de dispută, iar în hotărâre Înalta Curte nu ne-a bucurat cu interpretarea sintagmei subliniate. Testul de control efectiv *per se* nu este aplicabil în cazul dat din motivele pe care le-am analizat în speța *Loizidou*. Totodată nici criteriul de control general nu e aplicabil datorită faptului că teritoriul din zona tampon se afla sub autoritatea exclusivă

²⁶ Speța *Isaak c. Turciei*, hotărârea din 24 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87146> (Vizitat la : 25.01.2015).

²⁷ Speța *Isaak c. Turciei*, decizia din 28 septembrie 2006. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77533> (Vizitat la: 25.01.2015).

²⁵ Idem, para. 202.

a UNFICYP²⁸, din ce rezultă că unicul criteriul aplicabil ar fi *autoritatea agent-stat*, care acoperă perfect circumstanțele în care agentul exercită actul extrateritorial în afara teritoriului sau localurilor aflate sub jurisdicția statului turc. Însă textul Curții este oarecum vag în acest caz, pentru a ajunge la concluzii sigure.

În final, a fost constatată încălcarea obligației pozitive a guvernului reclamat ce rezultă din art. 2 al CEDO, probele prezentate demonstrând inacțiunea agenților turci în timpul actului de omor a dlui Isaak, dar și eșecul de a investiga decesul lui. Totodată, a fost constatată încălcarea dreptului la viață a victimei prin acțiunile tacite și explicite a soldaților turci, cel puțin 5 dintre ei participând la actul de omor.

Într-un mod similar, în speța *Solomou c. Turciei*²⁹, reclamantul s-a plâns de încălcarea obligațiilor materiale și procedurale ce reies din art. 2 al CEDO în legătură cu uciderea de către forțele armate turcești a dlui Solomou, care a protestat împotriva omorului victimei din speța *Isaak* în ziua înmormântării acestuia. Circumstanțele sunt similare, dl Solomou trecând zona tampon a intrat pe teritoriul RTCN, a fost omorât în urma provocării a 5 răni de glonte în cap, după ce a încercat să dezarboreze drapelul turc. Totodată, victima, comparativ cu speța *Issak*, în momentul ingerințelor se afla pe teritoriul aflat sub controlul autorităților RTCN, deci sub jurisdicția Turciei conform criteriului clasic de control general.

Circumstanțe mai specifice pot fi observate în speța *Andreou c. Turciei*³⁰. Imediat după cele întâmplate în speța *Solomou*, personalul militar al Turciei și/sau al RTCN au tras de la 25 la 30 rafale în direcția persoanelor, care încă se aflau în zona tampon, în mod nediscriminatoriu, fără să existe un pericol real din partea ultimelor. Reclamanta a fost rănită, fiind astfel produsă o

ingerința nejustificată în dreptul la viață a acesteia, creându-se pericolul decesului ei.

Guvernul reclamat din nou a obiectat că zona tampon nu se afla sub jurisdicția RTCN și, reieșind din criteriul de control general, potențialele victime nu se aflau sub jurisdicția Turciei. Astfel, Curtea a luat o poziție elegantă, statuând în decizia cu privire la admisibilitate, că, deoarece soldații turci și/sau ai RTCN în momentul împușcăturilor se aflau pe teritoriul controlat de RTNC, iar reclamanta fiind în preajma punctului de control greco-cipriot, jurisdicția Turciei trebuia să fie recunoscută reieșind din același criteriu de control general. Având un final echitabil, considerăm că aplicarea criteriului de control efectiv nu trebuia să aibă loc în speța dată, deoarece victima ingerinței se afla în afara zonei de control propriu-zise. Victima indubitabil se afla sub autoritatea agentului în momentul comiterii încălcării, dar nici într-un caz sub jurisdicția lui în legătură cu controlul general exercitat asupra nord-estului insulei. Criteriul de *autoritate agent-stat* ar fi fost mai potrivit, deși nu poate fi omisă nici „comoditatea” aplicării eronate a *controlului general*, reieșind din jurisprudența deja existentă.

În concluzie, constatăm că în spețele cu privire la conflictul din nordul insulei Cipru pot fi observate cel puțin trei particularități, și anume:

- Curtea, de principiu, aplică doar criteriul de *control general*, ceea ce a condus la protecția întregului ansamblu de drepturi și libertăți prevăzute de Convenție.

- Curtea a constatat răspunderea Turciei atât pentru acțiunile/omisiunile, comise de către militarii săi, oficialii RTCN (*de jure* nesubordonați Turciei), atât și de agenții privați, cum ar fi formațiunile neo-naziste turcești.

- Acordarea satisfacției echitabile sub formă pecuniară este posibilă și în spețele interstatale.

Bibliografie:

1) Cassese A. The Nicaragua and Tadic Test Revisited in Light of the ICJ Judgement on Genocide in Bosnia. In: European Journal of International Law. 2007, Vol. 18, no.4, p. 649-668.

2) Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la 04 noiembrie 1950 la Roma, Italia. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf (Vizitat la: 25.01.2015).

²⁸ Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU asupra Ciprului, nr. 186 din 4 martie 1964. [On-line]: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186\(1964\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964)) (Vizitat la: 25.01.2015).

²⁹ Speța *Solomou c. Turciei*, hotărârea din 24 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87144> (Vizitat la 25.01.2015).

³⁰ Speța *Andreou c. Turciei*, decizia din 03 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88068> (Vizitat la: 25.01.2015).

- 3) Coomans F., Kamminga M.T. Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Antwerp: Intersentia, 2004. 281 p.
- 4) Protocolul nr. 6 din 28 aprilie 1983 la Convenția pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale. [On-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 5) Raportul Comitetului Internațional al Crucii Roșii: Dreptul Internațional Umanitar și provocările conflictelor armate contemporane. Geneva, 2011. [On-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf> (Vizitat la 25.01.2015).
- 6) Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU asupra Ciprului, nr.186 din 04 martie 1964. [On-line]: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186\(1964\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964)) (Vizitat la: 25.01.2015).
- 7) Sârcu-Scobioală D. Actul jurisdicțional internațional. Chișinău: Elan Poligraf, 2013. 329 p.
- 8) Speța Alexandrou c. Turciei, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90812> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 9) Speța Andreou c. Turciei, decizia din 03 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88068> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 10) Speța Andreou Papi c. Turciei, hotărârea din 10 mai 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94204> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 11) Speța Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a., decizia din 12 decembrie 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 12) Speța Cipru c. Turciei, hotărârea asupra fondului din 10 mai 2001. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 13) Speța Cipru c. Turciei, hotărârea privind satisfacția echitabilă din 12 mai 2014. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144151> (Vizitat la 25.01.2015).
- 14) Speța Gavriel c. Turciei, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90751> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 15) Speța Isaak c. Turciei, decizia din 28 septembrie 2006. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77533> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 16) Speța Isaak c. Turciei, hotărârea din 24 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87146> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 17) Speța Kyriakou c. Turciei, hotărârea din 22 iunie 2010. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99587> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 18) Speța Loizidou c. Turciei, hotărârea din 18 decembrie 1996. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 19) Speța Loizidou c. Turciei, hotărârea privind obiecțiile preliminare din 23 martie 1995. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 20) Speța Olymbiou c. Turciei, hotărârea din 27 octombrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95300> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 21) Speța Procurorul c. Dusko Tadic, decizia privind cererea de apel provizoriu cu privire la jurisdicție din 2 octombrie 1995. [On-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 22) Speța Saveriades c. Turciei, hotărârea din 22 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94238> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 23) Speța Solomonides c. Turciei, hotărârea din 20 ianuarie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90738> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 24) Speța Solomou c. Turciei, hotărârea din 24 iunie 2008. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87144> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 25) Speța Strati c. Turciei, hotărârea din 22 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94200> (Vizitat la: 25.01.2015).
- 26) Speța Varnava ș.a. c. Turciei, hotărârea din 18 septembrie 2009. În: baza de date HUDOC. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1322> (Vizitat la: 25.01.2015).

Copyright© Mihai POALELUNGI, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Curtea Supremă de Justiție, mun. Chișinău, str. M. Kogălniceanu 70.

E-mail: mihai.poalelungi@csj.gov.md

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 19-33. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2014 Accepted: 15.03. 2015 Published: 30.03. 2015</p>
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT
PRIVATE INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

**EVOLUȚIA REGLEMENTĂRILOR ÎN DOMENIUL UTILIZĂRII ABUZIVE
A INFORMAȚIEI CONFIDENȚIALE PE PIAȚA DE CAPITAL ÎN SUA**

**ЭВОЛЮЦИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ИНСАЙДЕРСКОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОНДОВОМ РЫНКЕ США**

EVOLUTION OF THE INSIDER TRADING REGIME IN THE USA

BĂIEȘU Aurel / БЭЕШУ Аурел / BAIESU Aurel*
ȚURCAN Corina** / ЦУРКАН Корина / TURCAN Corina

ABSTRACT:

EVOLUTION OF THE INSIDER TRADING REGIME IN THE USA

This paper provides an overview of the insider trading regime evolution in the United States, starting with the beginning of the 20th century and up to recent days. Since the USA remains the world's largest capital markets, being also one of the first jurisdictions to prohibit insider trading and to most energetically enforce this prohibition, studying the policy underpinnings and legal doctrines of the US regime will provide a solid foundation for any further research of insider trading regulations across the countries. The evolution of insider trading regulation in the US was shaped by the judicial practice; it was a process more closely akin to common law adjudication rather than statutory interpretation, leading thus, sometimes, to surprising outcomes moulded by judicial creativity into desired policy objectives.

Keywords: capital market; confidential information; insider trading; equal access theory; classical theory; misappropriation theory; fiduciary relationship.

JEL Classification: K33, K12, F53.

REZUMAT:

**EVOLUȚIA REGLEMENTĂRILOR ÎN DOMENIUL UTILIZĂRII ABUZIVE
A INFORMAȚIEI CONFIDENȚIALE PE PIAȚA DE CAPITAL ÎN SUA**

* **BĂIEȘU Aurel** – Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova; judecător la Curtea Constituțională (Chișinău, Republica Moldova). / **БЭЕШУ Аурел** – Доктор юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет; Судья Конституционного суда (Кишинев, Республика Молдова). / **BAIESU Aurel** – Doctor of law, Associate Professor, Moldova State University, Judge at the Constitutional Court (Chisinau, The Republic of Moldova).

** **ȚURCAN Corina** - Magistru în drept (Central European University, Budapesta, Ungaria), șef al Direcției Legislație și Drept Internațional, Departamentul Juridic, Banca Națională a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova). / **ЦУРКАН Корина** - Магистр права (Central European University, Будапешт, Венгрия), директор управления законодательства и международного права, юридический департамент, Национальный Банк Молдовы (Кишинев, Республика Молдова). / **TURCAN Corina** – LLM (Central European University, Budapest, Hungary); Head of the Legislation and International Law Division, Legal Department, National Bank of Moldova (Chisinau, The Republic of Moldova).

Prezentul articol are drept obiectiv prezentarea sumarizată a evoluției regimului juridic a utilizării informației confidențiale pe piața de capital a SUA, de la începutul secolului XX și pînă în prezent. SUA rămîne în continuare una dintre cele mai mari piețe de capital din lume, fiind și printre primele jurisdicții care a interzis utilizarea abuzivă a informației confidențiale pe această piață și care a urmărit cu multă consecvență implementarea acestei interdicții. În acest context, înțelegerea politicilor și a doctrinelor legale care au stat la baza regimului juridic al utilizării informației confidențiale pe piața de capital a SUA constituie o premisă importantă pentru cercetarea reglementărilor corelate din alte jurisdicții. Evoluția acestui regim juridic a fost modelată, în principal, de decizii ale instanțelor de judecată; această particularitate a condus, deseori, la soluții surprinzătoare, mulate prin exerciții de creativitate judiciară pe obiectivele politicilor promovate pe piața de capital.

Cuvinte-cheie : piața de capital; informație confidențială; utilizare abuzivă a informației; teoria accesului egal la informație ; teoria clasică; teoria însușirii ilegale a informației; relații fiduciare.

JEL Classification: K33, K12, F53.
CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

РЕЗЮМЕ:

ЭВОЛЮЦИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНСАЙДЕРСКОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОНДОВОМ РЫНКЕ США

В настоящей статье представлена эволюция правового регулирования использования инсайдерской информации на фондовом рынке США, с начала XX – го века до наших дней. США остаются одним из самых больших фондовых рынков в мире и являются одной из первых юрисдикций которая запретила непропорциональное использование инсайдерской информации на данном рынке, а также активно внедряет этот запрет. В связи с этим, понимание тех теорий и принципов, которые определяют правовой режим использования инсайдерской информации на фондовом рынке США, является значительным условием для исследования соответствующих правовых норм в других юрисдикциях. Эволюция данного правового режима была определена юриспруденцией; эта особенность в ряде случаев привела к необычным решениям, приспособленными креативностью судей к политике, проводимой на фондовом рынке.

Ключевые слова: фондовый рынок; инсайдерская информация; непропорциональное использование информации; теория одинакового доступа к информации; классическая теория; теория непропорционального присвоения информации; фидуциарные отношения.

JEL Classification: K33, K12, F53.
УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42.

Prin prezentul articol ne propunem sa realizăm o analiză succintă a evoluției regimului juridic al utilizării informației confidențiale pe piața de capital a Statelor Unite ale Americii (SUA). Un asemenea demers este util și necesar în vederea înțelegerii fundamentelor teoretice ale reglementărilor corelate din Republica Moldova, având în vedere faptul că în martie 2015 va fi abrogată Legea Nr. 199 din 18.11.1998 cu privire la piața valorilor mobiliare și va fi pusă în deplină aplicare Legea Nr. 171 din 11.07.2012 privind piața de capital. SUA au fost printre primele jurisdicții care au interzis utilizarea abuzivă a informației confidențiale pe piața de capital și au fost foarte eficiente în implementarea acestei prohibiții. În absența unor reglementări normative

explicite, regimul juridic al acestui fenomen a fost conturat, cu preponderență, prin decizii ale instanțelor de judecată, care au dezbătut amplu natura juridică și fundamentele economice ale utilizării informației pe piața de capital în încercarea de a-i da o încadrare juridică. Examinarea turnurilor care au marcat traseul sinuos al reglementărilor în acest domeniu în SUA constituie obiectivul prezentei lucrări.

Încheierea actelor juridice în temeiul unor informații deținute în exclusivitate de una dintre părțile contractante nu reprezintă, în principiu, un act reprobabil. Doar anumite particularități - cum sunt, *inter alia*, statutul distinct al părții ce deține informația confidențială, modalitatea în care a fost obținută această informație, piața pe care sunt

încheiate respectivele acte și politicile promovate pe această piață - fac din asimetria de informații un fenomen care justifică intervenția legiuitorului. În SUA (spre deosebire de familiile legale romane, spre exemplu, care sunt mai protectoare fata de părți) viziunea prevalentă, derivată din individualismul robust al secolului XIX, a fost că fiecare parte urmează să obțină de sine stătător informația relevantă pentru încheierea actului juridic¹. Tradițional, era sancționat doar dolul care consta din fapte comise (afirmații false, inducerea în eroare a contrapărții); simpla omisiune de a furniza contrapărții anumite informații, fie ele și de o importanță substanțială pentru încheierea actului juridic, nu era penalizată decât atunci, când între părți existau anumite relații speciale, care justificau așteptările părților privind o dezvăluire și transparență maximă în procesul de negociere și încheiere a actelor juridice.

Printre primele tranzacții încheiate prin abuz de informații confidențiale pe piața de capital, supuse examinării de către instanțele de judecată au fost cele încheiate între administratorii societăților comerciale și deținătorii de cote-părți/acțiuni ale acestora². Deși contestată, doctrina predominantă statua că relațiile dintre administratorii întreprinderii și acționari erau guvernate de reglementările aplicabile instituției juridice a mandatului, ceea ce presupunea existența unor relații fiduciare între aceștia³. În același timp, important de reținut, până la începutul secolului XX această doctrină se aplica

numai în ceea ce privește proprietatea sau activitatea întreprinderii și nu se extindea asupra tranzacțiilor încheiate între acționari și administratori din nume și cont propriu (și nu în calitate lor de reprezentanți ai întreprinderii)⁴. Prin urmare, administratorii puteau desfășura operațiuni cu acționarii, utilizând nestingherit informațiile confidențiale la care au căpătat acces în virtutea funcției deținute, profitând astfel de asimetria de informație⁵.

Prohibiția modernă a început a prinde contur ca urmare a deciziei Curții Supreme a Georgiei din 1903 în cazul *Oliver v. Oliver*. În acest caz, instanța a statuat că, atunci când administratorul, ca urmare a funcției pe care o deține, intră în posesia informațiilor ce conferă valoare adăugată acțiunilor întreprinderii, el va poseda aceste informații în numele și în beneficiul acționarilor (extinzând, astfel, relațiile de mandat asupra acestor cazuri). Corespunzător, administratorului îi revine obligația de a dezvălui aceste informații, atunci când încheie cu acționarii acte juridice care au drept obiect aceste acțiuni. Această soluție judiciară a fost urmată și de instanțele altor state ale SUA (Kansas, în *Stewart v. Henry*, 1904; New York, în *Von Au v. Magenheimer*, 1908). Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite nu a validat această teorie și a înaintat o soluție de compromis. Astfel, în cazul *Strong v. Repide*, soluționat în 1909, instanța federală supremă a infirmat existența, în principiu, a obligației administratorilor de a dezvălui informațiile de importanță materială atunci când încheie cu acționarii acte juridice ce au drept obiect acțiunile întreprinderii, însă a stabilit că în anumite „circumstanțe speciale” această obligație ia naștere. Atragem atenție asupra faptului, că toate cazurile expuse *supra* au vizat acte juridice negociate și încheiate personal între părți. În acest sens, recunoașterea, chiar și nuanțată, a unor obligații care incumbau părților (administratori și acționari) în virtutea relațiilor fiduciare dintre acestea, pare întemeiată și firească. Primul caz major care a vizat tranzacțiile realizate pe o piață impersonală – la bursa – a fost cazul *Goodwin v. Aggassiz*, soluționat în 1933 de către Curtea

¹ Zweigert K., Kotz H. An Introduction to Comparative Law. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 426.

² Întru uniformizarea termenilor utilizați în prezentul articol, având deplina înțelegere a diferențelor legale, care, însă, sunt irelevante pentru scopurile cercetării noastre, cotele-părți din societățile comerciale vor fi desemnate cu termenul generic „acțiuni”, deținătorii de cote-părți – „acționari”, iar societatea comercială – întreprindere.

³ Controversele deriva din teoria tradițională, conform căreia, în mod obișnuit, relații de mandat există între administratori și întreprindere, și doar în anumite cazuri este justificată penetrarea voalului corporativ și recunoașterea unor obligații fiduciare între acționari și administratori. Clarence D. Laylin. The Duty of a Director Purchasing Shares of Stock. In: The Yale Law Journal. 1918, Vol. 27, No 6. [On-line]: http://www.jstor.org/stable/786479?seq=1#page_scan_tab_contents (Vizitat la: 01.02.2015); Wilgus, Horace LaFayette. Purchase of Shares of Corporation by a Director from a Shareholder. In: Michigan Law Review. 1910, 8. [On-line]: <http://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2099&context=articles>. (Vizitat la: 01.02.2015).

⁴ Wilgus H.L. *Op. cit.*, p. 1.

⁵ A se vedea, spre exemplu, *Carpenter v Danforth*, 52 Barb. 581, 589 (N.Y. Sup. Ct. 1868), citat în nota 42 din decizia pe marginea cazului *Wells v Shriver*, 1921, decis de Curtea Supremă a Oklahomei. [On-line]: <http://law.justia.com/cases/oklahoma/supreme-court/1921/35324.html> (Vizitat la: 01.02.2015).

Supremă a statului Massachusetts. În acel caz, instanța a stabilit că administratorii întreprinderilor nu au nici o obligație de dezvăluire a informațiilor confidențiale privind întreprinderea atunci când efectuează tranzacții pe o piață impersonală (bursă).

Sumarizând, constatăm că până în anii 1933 – 1934, când au fost adoptate legile – cadru pentru piața de capital a SUA, utilizarea informațiilor confidențiale pe piața de capital nu beneficia de o reglementare expresă. Instanțele soluționau cazurile deferite acestora prin aplicarea principiilor generale pertinente încheierii actelor juridice civile sau răspunderii delictuale, iar deciziile pronunțate erau disparate și circumscrise particularităților fiecărui caz. Opinia majoritară, validată și de Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite, **nu a recunoscut** existența vreunei obligații de dezvăluire a informațiilor deținute de administratori în contextul încheierii actelor juridice ce aveau drept obiect acțiunile întreprinderilor administrate cu proprietarii acestora, cu excepția cazurilor, care în virtutea unor **circumstanțe speciale**, justificau impunerea unei asemenea obligații.

I. Norme aplicabile.

Reglementarea la nivel federal a utilizării informației confidențiale pe piața de capital a fost inițiată în 1933 și 1934, când Congresul SUA a adoptat Legea Valorilor Mobiliare (*Securities Act*) și, corespunzător, Legea Burselor de Valori (*Securities Exchange Act*), iar în anii 60 ai secolului XX a prins contur un sistem de reglementări complex în domeniu.

Ambele legi urmăreau două obiective fundamentale: protecția investitorilor pe piața de capital și asigurarea încrederii publicului în integritatea acestei piețe. Într-o exprimare plastică, Curtea Supremă de Justiție a SUA a remarcat că scopul acestor legi a fost de substitui filozofia „*caveat emptor*”, dominantă în relațiile civile (pe piața de capital sau în afara acesteia), printr-o filozofie a transparenței maxime⁶. În același timp, nici una dintre respectivele legi nu interzice expres utilizarea informației confidențiale pe piața de capital. Nici interpretarea istorică a textelor de lege nu atestă intenția Congresului de a legifera o asemenea

interdicție⁷. Regimul juridic al tranzacțiilor încheiate în temeiul acestei informații s-a conturat, cu preponderență, din interpretarea constructivă și chiar creativă de către instanțele de judecată a normelor din Secțiunea 10 (b) a Legii Burselor de Valori din 1934 și ale reglementărilor emise de Comisia Valorilor Mobiliare (*Securities Exchange Commission*, în continuare - *Comisia*) întru implementarea acestei Secțiuni, în particular Regula 10b-5. Aceste două texte legale sunt fundamentele pe care a fost clădită prohibiția modernă, completate cu alte câteva dispoziții normative pertinente acestui subiect.

a) Secțiunea 10 (b) din Legea Burselor de Valori și Regula 10b-5.

Secțiunea 10 (b) din Legea Burselor de Valori prevede că nici o persoană nu poate utiliza practici manipulatorii sau dolosive, în legătură cu tranzacționarea valorilor mobiliare, care ar contraveni regulilor stabilite de către Comisia Valorilor Mobiliare întru protecția publicului sau a investitorilor.

Aici reținem două lucruri importante. *Primo*: lipsa interdicției exprese de utilizare a informației confidențiale pe piața de capital. *Secundo*: secțiunea 10 (b) nu are o aplicabilitate directă; ea „prinde viață” odată cu adoptarea de către Comisie a regulilor/normelor corespunzătoare. În același timp, notăm că utilizarea informației confidențiale pe piața de capital este vizată expres în altă secțiune din Legea Burselor de Valori - 16

⁷Stephen M. Bainbridge. The Law and Economics of Insider Trading: a Comprehensive Primer, 2001, p. 10. [On-line]:

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=261277

(Vizitat la: 01.02.2015). Din afirmația lui Tomas Corcoran, unul dintre autorii și promotorii Legii Burselor de Valori, Secțiunea 10 (b) instituie o prohibiție „reziduală”, care urmărește scopul de a interzice acele practici manipulatorii și dolosive, care nu au fost interzise expres de alte prevederi ale acestei legi. Un singur alineat din istoria legislativă voluminoasă a respectivei legi atestă ca una dintre practicile dolosive pe care legiuitorul american a intenționat să o capteze prin Secțiunea 10 (b) a fost și utilizarea de către administratorii întreprinderilor, în operațiunile realizate pe piața de capital, a informațiilor confidențiale deținute de aceștia ca urmare a funcției exercitate. Cu toate acestea, examinarea contextuală a acestui alineat a permis unor cercetători să afirme ca acesta vizează mai curând interdicția manipulării pieței de capital. A se vedea, spre ex., Michael P. Dooley. Enforcement of Insider Trading Restrictions, 66 Va. L.Rev. 1, (1980), pag. 56, nota de subsol 235. [On-line]: http://www.law.virginia.edu/pdf/faculty/hein/dooley/66va_1_rev1_1980.pdf (Vizitat la: 01.02.2015).

⁶Dirks v. SEC, 463 U.S., 646, 653 n.10 (1983).

(b), care, însă, nu o interzice, ci doar permite emitentului să recupereze profitul generat de tranzacțiile efectuate de către insideri în temeiul informației confidențiale, cu anumite condiții⁸. Limbajul vag al Secțiunii 10 (b), cuplat cu reglementarea (tangentială) a acestui subiect conținută în Secțiunea 16 (b) au permis unor cercetători să pună la îndoială faptul că Secțiunea 10 (b) îi conferă Comisiei mandat de reglementare în domeniul utilizării informației confidențiale pe piața de capital⁹.

În implementarea Secțiunii 10 (b), în 1942 Comisia a adoptat **Regula 10b-5**. În conformitate cu aceasta, sunt interzise:

a) Utilizarea oricăror scheme/instrumente frauduloase;

b) Efectuarea declarațiilor false cu referință la fapte de importanță materială sau omisiunea de a face declarații cu privire la asemenea fapte, atunci când acestea sunt necesare pentru a nu admite inducerea în eroare a contrapărții;

c) Angajarea în activități/practici frauduloase/dolosive;

în legătură cu achiziționarea sau vânzarea valorilor mobiliare¹⁰.

Reținem, că la fel ca și Secțiunea 10 (b) din Legea Burselor de Valori, Regula 10b-5 adoptată de Comisie întru implementarea acesteia nu reglementează expres utilizarea informației confidențiale pe piața de capital.

Ca urmare a unor decizii marcante ale Curții Supreme de Justiție, în anul 2000 Comisia a adoptat Regula 10b5-1 și Regula 10b5-2, care definesc acest concept, detaliază prevederile

⁸ Se impun următoarele precizări. În primul rând, poate fi recuperat profitul generat de achiziționarea și vânzarea valorilor mobiliare ale emitentului, dacă atât tranzacția de cumpărare, cât și cea de vânzare au fost efectuate într-o perioadă de 6 luni. În al doilea rând, obligația de rambursare a acestor profituri nu îi revine oricărei persoane care a efectuat asemenea tranzacții, ci unui anumit cerc de persoane, stipulate expres în lege și care sunt desemnate prin termenul generic „insideri”. La aceștia sunt atribuiți persoanele cu funcții de răspundere din cadrul emitentului, precum și deținătorii a mai mult de 10% din acțiunile emitentului.

⁹ Stephen M. Bainbridge. The Law and Economics of Insider Trading: a Comprehensive Primer. 2001, p. 10. [Online]:

http://papers.ssm.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=261277

(Vizitat la: 01.02.2015).

¹⁰ Inițial, prevederile acestei reguli nu se aplicau tranzacțiilor bursiere, ci doar tranzacțiilor efectuate în mod direct, fără intermediari. În 1961 Comisia a extins aplicabilitatea acestei prevederi asupra tranzacțiilor bursiere.

Regulii 10b-5, precum și enumeră cazurile care nu cad sub incidența acestor prevederi. Prin aceste reguli Comisia a încercat să anihileze consecințele unei interpretări judiciare restrictive a textului Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5 (Regulile 10b5-1 și 10b5-2 vor fi examinate *infra*).

b) Secțiunea 14 –e din Legea Burselor de Valori și Regula 14–e. O altă normă legală care reglementează utilizarea abuzivă a informației confidențiale pe piața de capital este Secțiunea 14 –e din Legea Burselor de Valori. Această secțiune a fost incorporată în textul legii în 1968 (prin adoptarea Legii Williams) și stabilește că, în legătură cu ofertele de preluare, sunt interzise declarațiile false, omisiunea de a dezvălui fapte de o importanță materială, precum și practicile frauduloase, dolosive sau manipulatorii. Sfera de aplicare a acestei norme este circumscrisă doar acțiunilor desfășurate în legătură cu ofertele de preluare. În același timp, ca și în cazul Secțiunii 10-b, redacția normei din Secțiunea 14-e este imprecisă în ceea ce privește definirea și reglementarea explicită a utilizării abuzive a informației confidențiale pe piața de capital. Având în vedere complexitatea subiectului și inventivitatea cu care participanții pe piața de capital eludau această normă, Congresul SUA a completat-o în 1970 printr-o prevedere ce conferă Comisiei dreptul de a emite reglementări întru aplicarea Secțiunii 14-e. Comisia a făcut uz de acest drept abia peste 10 ani, aprobând Regula 14e-3 ca urmare a eșecului de a aplica direct Secțiunea 14-e în cazul *Chiarella*, soluționat de Curtea Supremă de Justiție a SUA (*infra*). Actualmente, Regula 14e-3 definește subiecții utilizării abuzive a informației confidențiale pe piața de capital, precum și stabilește în detaliu elementele ce constituie conduita reprobabilă – toate acestea limitate contextului **ofertelor de preluare**¹¹.

c) Secțiunea 17 (a) din Legea Valorilor Mobiliare. Această Secțiune interzice practicile frauduloase, dolosive, omisiunile de dezvăluire a faptelor de o importanță materială în procesul de **vânzare a valorilor mobiliare**.

¹¹ Regula 14e-3 a fost supusă controlului judecătoresc în 1997, însă Curtea Supremă de Justiție a SUA a menținut-o, constatând că în adoptarea acesteia Comisia nu și-a depășit atribuțiile (vezi *infra* United States v. O'Hagan, nota de subsol 23).

d) **Legea privind fraudă poștală (Mail Fraud Statute, 1872)¹² și Legea privind fraudă prin rețele (Wire Fraud Statute, 1952)¹³.** Suportând doar unele modificări nesemnificative de-a lungul timpului, aceste legi interzic și sancționează penal utilizarea mijloacelor poștale și a oricăror rețele în vederea obținerii prin fraudă a proprietății străine. Având în vedere faptul, că poșta (electronică sau obișnuită), rețelele telefonice și cele internet au fost și sunt, de cele mai multe ori, instrumentele indispensabile în realizarea tranzacțiilor pe piața de capital, o mare parte dintre cazurile care vizau utilizarea abuzivă a informației confidențiale au fost înaintate în instanțele de judecată de către autoritățile de urmărire penală în temeiul acestor legi.

Atât Comisia, cât și instanțele de judecată au încercat să remedieze caracterul deficitar al regimului consacrat de legiuitorul american și prin variate exerciții de creativitate administrativă și judiciară au construit câteva teorii majore care au fundamentat de-a lungul timpului răspunderea pentru utilizarea abuzivă a informației confidențiale în temeiul acestor norme lacunare.

II. Teoriile și doctrinele consacrate jurisprudențial

1) Teoria accesului egal

Conform acestei teorii, toți participanții pe piața de capital sunt obligați fie de a face publică informația confidențială pe care o dețin, fie de a se abține de la efectuarea tranzacțiilor în temeiul acesteia. Această teorie a fost formulată pentru prima dată de către Comisie în 1961, în cauza administrativă *In re Cady, Roberts & Co* – primul caz în care Comisia a declarat că efectuarea tranzacțiilor în temeiul informației confidențiale pe o piață impersonală reprezintă o încălcare a Regulii 10b-5¹⁴. Ulterior, teoria accesului egal a fost susținută și de instanțele de judecată, cel mai relevant caz fiind *Comisia v. Texas Gulf Sulphur Co.*, decis în 1968 de Curtea de Apel al celui de-al doilea circuit¹⁵. Aici, angajați ai *Texas Gulf Sulphur (TGS)* au descoperit mărfuri ale unor eventuale zăcăminte de aramă și zinc într-o localitate canadiană. În timp ce TGS desfășura cercetări geologice pentru identificarea

zăcămintelor, insiderii TGS achiziționau acțiuni ale acesteia. La data când informația despre zăcămintele a fost făcută publică, prețul acțiunilor TGS a înregistrat o creștere dramatică (circa 222% față de prețul la care insiderii au făcut achizițiile), iar Comisia a declanșat investigațiile într-un presupus caz de utilizare abuzivă a informației confidențiale pe piața de capital, în temeiul Regulii 10b-5. Ajuns în instanța de judecată, cazul a setat principiile care au fundamentat utilizarea informației pe piața americană de capital pe parcursul unei decade, până la revirimentul jurisprudențial operat de către Curtea Supremă de Justiție prin cazurile *Chiarella* și *Dirks* (a se vedea infra, notele de subsol 18 și 19). Astfel, instanța de judecată a purces prin identificarea obiectivelor urmărite de legiuitor prin Legea Burselor de Valori, și anume de a preîntâmpina practicile inechitabile și necinstite în realizarea tranzacțiilor pe piața de capital și a opinat că principiul pe care se întemeiază atât Secțiunea 10 (b) din Legea suscitată, cât și Regula 10b-5 este susținerea așteptărilor legitime ale investitorilor pe piața de capital de a dispune de acces egal la informațiile relevante pentru realizarea tranzacțiilor pe această piață. În continuare, instanța a preluat viziunea expusă de Comisie în cazul *In re Cady*, precum că esența Regulii 10 b-5 rezidă în a asigura că cei ce realizează tranzacții cu valori mobiliare și dispun de acces, direct sau indirect, la informații care urmează a fi disponibile doar întru realizarea obiectivelor respectivului emitent, nu pot profita de aceste informații, dacă acestea nu sunt disponibile publicului larg¹⁶. În consecință, instanța a dedus obligația oricărei persoane care se află în posesia informației relevante pentru efectuarea tranzacțiilor de a face publică această informație, până la tranzacționare, fie de a se abține de la efectuarea tranzacțiilor (această regulă a fost nuanțată de anumite precizări privind caracterul informației care constituie obiectul prohibiției și privind latura subiectivă a acțiunii).

După cum e lesne de observat, teoria accesului egal *de facto* captează orice persoană care a obținut informație relevantă pentru efectuarea tranzacțiilor pe piața de capital, indiferent de metodele utilizate în acest scop. O asemenea abordare simplistă este atractivă, deoarece permite identificarea rapidă a celor care încălcă

¹² 18 U.S.C. 1341.

¹³ 18 U.S.C. 1343.

¹⁴ *In re Cady, Roberts & Co.*, 40 SEC 907 (1961).

¹⁵ *SEC v. Texas Gulf Sulphur Co.*, 401 F.2d 833 (2d Cir. 1968).

¹⁶ *Idem*, paragraful 39.

regulile de joc pe piața de capital. Pe de altă parte, dezavantajul major al acestei teorii este că aceasta aplică prohibiția efectuării tranzacțiilor în temeiul informației confidențiale tuturor participanților pe piață, stingherind dinamica pieței și privând-o de acele avantaje pe care le aduce o reglementare mai laxă în acest domeniu (sau chiar absența acesteia)¹⁷. O asemenea interpretare expansivă a unor norme și așa foarte lacunare nu a fost susținută de Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite a Americii, care, în primul său caz examinat pe marginea utilizării abuzive a informației confidențiale, *Chiarella v. Statele Unite*, a respins principiul accesului egal ca temei al răspunderii pentru încălcarea Secțiunii 10 (b) și a Regulii 10b - 5 și l-a substituit prin teoria relațiilor fiduciare.

2) Teoria relațiilor fiduciare (teoria clasică)

Teoria relațiilor fiduciare (mai denumită și teoria relațiilor speciale sau teoria clasică) este o creație a Curții Supreme de Justiție a Statelor Unite a Americii. Elementele acestei teorii au fost enunțate în două cazuri notorii – *Chiarella v. Statele Unite*¹⁸ și *Dirks v. Comisia*¹⁹, analizate în continuare.

a) *Chiarella v. Statele Unite*

Vincent Chiarella a fost angajatul unei tipografii, care urma să imprime anunțuri privind ofertele de preluare ale unor întreprinderi. Chiar dacă atât denumirea întreprinderilor care lansau ofertele, cât și denumirile întreprinderii vizate de oferte au fost codificate, pentru a nu admite scurgerea prematură de informații (denumirile exacte au fost expediate în adresa tipografiei în noaptea ce precedea publicarea), Chiarella a reușit decodarea denumirilor și a izbutit să achiziționeze valori mobiliare ale întreprinderilor ce urmau a fi preluate până la publicarea anunțurilor. După ce anunțurile au fost făcute publice, prețul acestor valori mobiliare a crescut și Chiarella le-a vândut, înregistrând un profit de circa 30 000 dolari SUA pe parcursul a 14 luni. Comisia și Departamentul de Justiție au demarat investigația pe marginea acestui caz și, aplicând teoria accesului egal în

interpretarea Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5, au solicitat instanței de judecată condamnarea penală a lui Chiarella. Cazul a fost decis, în final, de Curtea Supremă de Justiție a SUA în 1980. Curtea a precizat că în acest caz, în esență, ea urmează a se pronunța pe marginea efectelor legale ale tăcerii (omisiunii de informare a publicului larg) în contextul tranzacțiilor pe piața de capital, în particular privind incidența în acest caz a prevederii Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5. Curtea a purces în a efectua interpretarea istorică a acestor norme și a conchis că nici actele premergătoare Legii Burselor de Valori, și nici comunicatul de presă al Comisiei emis odată cu adoptarea Regulii 10b-5 nu au statuat că omisiunea de a dezvălui informațiile relevante pentru realizarea tranzacțiilor pe piața de capital ar constitui una din acele practici manipulatorii / dolosive vizate de aceste reglementări. În continuare, Curtea a reținut că acele cazuri notorii soluționate în temeiul Regulii 10b-5 și care au conturat teoria accesului egal la informație pe piața de capital au vizat tranzacții realizate în temeiul informațiilor confidențiale de către angajați, administratori sau deținători ai cotelor majoritare ale întreprinderilor (denumiți generic „insideri”), adică de un cerc de subiecți care se află în anumite relații fiduciare cu ceilalți proprietari/acționarii ai întreprinderii. Anume această relație fiduciară dă naștere obligației respectivilor insideri de a dezvălui asemenea informații, sau de a se abține de la tranzacționare. Curtea a stabilit, că în conformitate cu principiile *common-law*, afirmațiile false făcute cu scopul de a induce pe cineva să acționeze în temeiul acestora sunt frauduloase. În același timp, simpla omisiune a unei părți de a dezvălui anumite informații contrapărții sale până la încheierea actului juridic reprezintă fraudă numai atunci, când prima parte are obligația (derivând din anumite acte juridice, relații preexistente) de a face această dezvăluire. În continuare, Curtea a opinat că o asemenea obligație apare între părți în temeiul unei relații fiduciare sau a altei relații similare de încredere între acestea. Curtea a supus criticii concluziile Curții de Apel pentru cel de-al doilea circuit (urmare a deciziei căreia cazul a ajuns la Curtea Supremă), precum că legile federale privind piața de capital au creat un sistem ce asigură accesul egal la informațiile necesare pentru decizii investiționale raționale și inteligente, iar utilizarea de către oricine a

¹⁷Pentru un sumar al teoriilor privind avantajele și dezavantajele reglementării, în principiu, a acestui domeniu, a se vedea, spre ex., Țurcan C. Reglementarea utilizării abuzive a informației confidențiale pe piața de capital – aspecte pro și contra. În: Revista Națională de drept. 2008, nr. 11.

¹⁸*Chiarella v. United States*, 445 U.S. 222 (1980).

¹⁹*Dirks v. SEC*, 463 U.S. 646, 653 (1983).

informațiilor care nu sunt accesibile public reprezintă o fraudă, deoarece această informație oferă un avantaj inechitabil unor vânzători/cumpărători față de alți vânzători/cumpărători mai puțin informați. Un asemenea raționament, în opinia Curții Supreme, este viciat din următoarele motive. În primul rând, nu fiecare caz de avantaje financiare inechitabile constituie fraudă prevăzută de Secțiunea 10 (b). În al doilea rând, elementul necesar pentru a face din tăcere fraudă – o obligație de dezvăluire a informației, derivând dintr-o relație preexistentă între părți - este absentă în acest caz. Chiarella nu a avut nici o relație fiduciară cu vânzătorii valorilor mobiliare ale întreprinderii ce urma a fi preluată, el nu a fost angajat, agent, mandatar al acestora, și nici nu a deținut vreun alt statut care ar fi justificat așteptările legitime ale vânzătorilor de acțiuni de a obține de la acesta toate informațiile care ar fi modificat în viitor prețul acțiunilor. În concluzie, Curtea l-a achitat pe Chiarella, susținând că nu orice participant pe piața de capital, care se află în posesia informației confidentiale, are obligația de a o face cunoscută publicului larg până la efectuarea tranzacțiilor. O asemenea obligație le revine doar acelor participanți pe piață, a căror funcții deținute sau statut distinct implică existența unor relații fiduciare, de încredere, cu emitentul sau cu acționarii actuali și/sau viitori ai acestuia.

Un interes aparte pentru evoluția ulterioară a jurisprudenței în acest domeniu îl prezintă opiniile separate expuse de câțiva judecători ai Curții Supreme. Așa, judecătorul Stevens a recunoscut existența unei relații fiduciare între angajator (*sursa informației*) și Chiarella, în virtutea căreia ultimul urma să se abțină de la efectuarea tranzacțiilor bazate pe informațiile însușite ilegal. Această teorie (desemnată și „*teoria restrictivă a însușirii ilegale de informații*”) a fost îmbrățișată de Curtea Supremă de Justiție a SUA în cazul *O’Hagan v. Statele Unite*, decis în 1997 (a se vedea *infra*).

Judecătorul Burger a reiterat regula generală, că o parte la tranzacțiile încheiate în cadrul relațiilor de afaceri nu are obligația de a dezvălui celeilalte părți informația confidentială pe care o posedă, decât dacă între aceste părți există și o relație fiduciară, de încredere. În continuare, Burger a opinat că o asemenea obligație de dezvăluire ia naștere și atunci când una dintre

părți capătă prin metode ilegale un avantaj informațional față de cealaltă parte la tranzacție, chiar în absența unor relații fiduciare între părți, iar cazul Chiarella se încadra cu exactitate în acești parametri, deoarece avantajul a fost obținut de Chiarella prin „furt” al informației de la angajatorul său. Această opinie a fundamentat doctrina desemnată de unii autori drept „*teoria largită a însușirii ilegale de informații*”²⁰. Pe de altă parte, judecătorii Blackmun și Marshall, consimțind, parțial, cu opinia lui Burger, au mers mai departe și au sugerat că și în cazul în care angajatorul i-ar fi permis lui Chiarella să utilizeze în scopuri personale informația obținută ilegal de acesta, legitimând, astfel, „furtul”, chiar și atunci tranzacțiile realizate în temeiul acestei informații ar fi încălcat Secțiunea 10 (b) și Regula 10 b-5. Asta deoarece, în opinia distinșilor judecători, Regula 10 b-5 interzice persoanelor care au acces la informații confidentiale, la care publicul larg nu are acces prin mijloace legale, să exploateze avantajul informațional prin desfășurarea tranzacțiilor cu valori mobiliare. Această opinie reprezintă o reformulare nuanțată a teoriei accesului egal.

Importanța acestui caz pentru teoria și jurisprudența utilizării abuzive a informației pe piața de capital a SUA nu poate fi subestimată. *Chiarella v. Statele Unite* a statuat explicit că nu poate exista răspundere pentru utilizare abuzivă de informații în absența unei relații fiduciare între părți. Una dintre consecințele principale ale acestui caz a fost limitarea substanțială a cercului de subiecți supuși prohibiției vizând utilizarea abuzivă a informației confidentiale pe piața de capital. În același timp, această soluție a profitat unor categorii de participanți profesioniști pe piața de capital, cum ar fi analiștii financiari, a căror activitate principală - colectarea și analiza informațiilor relevante deciziilor investiționale – era, în esență, scoasă în afară legii prin teoria accesului egal.

b) În *Dirks v. Comisia*, Curtea Supremă a testat aplicabilitatea acestei teorii asupra terților, cărora informația confidentială le este comunicată de către persoane care o dețin în virtutea funcției sau a altui statut privilegiat (*insideri*). Anume

²⁰ Donna Nagy. Reframing the misappropriation theory of insider trading liability: a post-O’Hagan Suggestion (1998). Faculty publications. Paper 615. p. [On-line]: <http://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1617&context=facpub> (Vizitat la: 01.02.2015).

Dirks a setat parametrii aplicabili și în prezent de către instanțele de judecată în determinarea răspunderii acestor terți (desemnați cu termenul generic *tippees*). Dirks a fost un angajat al unei societăți de brokeri din New York, care efectua analize financiare privind valorile mobiliare ale societăților de asigurări și furniza aceste date investitorilor instituționali. În 1973, Dirks a fost contactat de Secrist, fost angajat al unei societăți de asigurări (*Equity Funding of America - EFA*), care l-a informat că activele acestei societăți sunt supraevaluate ca urmare a unor scheme interne ilegale, iar autoritățile publice nu reacționează la numeroasele sesizări făcute întru identificarea ilegalităților și a solicitat aportul lui Dirks în demascarea publică a acestora. Dirks a inițiat propriile cercetări, raportând discuții cu angajații EFA, în cadrul cărora a primit mai multe informații care confirmau neregulile. În același timp, Dirks și-a informat clienții săi despre presupusele ilegalități din EFA și aceștia au vândut acțiunile deținute la această societate. Piața a reacționat la informațiile negative prin diminuarea aproape în jumătate a prețului acțiunilor EFA. Într-un final, Comisia a inițiat o verificare minuțioasă a rapoartelor financiare ale EFA, urmare a căreia aceasta din urmă a intrat în proces de lichidare. Atât Comisia, cât și instanțele de fond și de apel au constatat că prin furnizarea către clienții săi a informațiilor privind ilegalitățile din EFA, Dirks a încălcat Regula 10b-5, statuând că *atunci când terții intră în posesia informației de importanță materială privind întreprinderea, cunoscând ca aceasta este o informație confidențială, precum și cunosc, sau trebuie să cunoască, că această informație este furnizată de un insider al întreprinderii, terții urmează să facă publică această informație, sau să se abțină de la efectuarea tranzacțiilor în temeiul acesteia*. Având în vedere importanța cazului pentru piața de capital, Curtea Supremă de Justiție a admis recursul (a acordat așa-numitul *writ of certiorari*) și a anulat deciziile instanțelor inferioare, constatând nevinovăția lui Dirks.

Curtea a identificat următoarele principii fundamentale în stabilirea vinovăției terților pentru utilizarea informației confidențiale de către aceștia cu încălcarea Regulii 10b-5.

- În primul rând, răspunderea terțului **derivă** din răspunderea insiderului. Așadar, dacă nu este demonstrată vinovăția insiderului pentru

încălcarea Regulii 10b-5, nu există vinovăție a terțului în acest temei.

- În al doilea rând, nu există vinovăție a insiderului pentru comunicarea terțului de informații confidențiale, dacă insiderul nu a primit un **beneficiu** de pe urma comunicării acestei informații. Curtea a stabilit că numai dezvăluirea de informație făcută în scopuri **improprii** conduce la răspunderea insiderului, iar „testul beneficiului” este cel mai relevant mod de a determina legalitatea dezvăluirii. Curtea a dat noțiunii de „beneficiu” o interpretare foarte extensivă. Astfel, beneficiul poate fi atât material și direct, cât și indirect, incluzând îmbunătățirea reputației, speranța obținerii reciproce a unei informații similare; chiar și sentimentul de mulțumire, căpătat drept urmare a comunicării a unei asemenea informații unui prieten sau unei rude poate fi uneori calificat drept „beneficiu”²¹. Alipirea acestui element nou – beneficiul - la elementele constitutive ale răspunderii insiderilor identificate în *Chiarella* a condus la emiterea opiniilor separate în acest caz de către judecătorii Blackmun, Brennan și Marshall. Aceștia au obiectat împotriva impunerii unui criteriu adițional în determinarea răspunderii pentru încălcarea Regulii 10b-5, opinând că motivele/scopurile urmărite prin dezvăluirea informației sunt irelevante, atât timp cât acționarii care au fost de cealaltă parte a tranzacției au fost prejudiciați.

- În al treilea rând, vinovăția terțului ia naștere doar dacă acesta **cunoștea** sau **trebuia să cunoască** despre încălcarea de către insider a Regulii 10b-5, inclusiv despre recepționarea beneficiului de către insider.

În linii mari, teoria relațiilor fiduciare este mai benefică pentru dezvoltarea pieței de capital,

²¹ În unul dintre cele mai recente și mediatizate cazuri - **United States v. Newman** - decis la 10 decembrie 2014 de Curtea de Apel al celui de-al doilea circuit noțiunea de „beneficiu” a fost definită într-o accepțiune restrictivă, după circa 30 de ani de interpretare foarte laxă a acestui termen. Așa, Curtea a statuat că numai un schimb care este obiectiv, consecvent și reprezintă cel puțin un câștig potențial, de natură pecuniară sau de altă natură similară poate fi considerat schimb de informații contra unui **beneficiu**. *United States v. Newman* No. 13-1837 (2d Cir. Dec. 10, 2014). [On-line]: http://www.ca2.uscourts.gov/decisions/isysquery/b46d7ed5-e435-4446-80d7-d2568aa5f33b/1/doc/13-1837_opn.pdf#xml=http://www.ca2.uscourts.gov/decisions/isysquery/b46d7ed5-e435-4446-80d7-d2568aa5f33b/1/ (Vizitat la: 03.03.2015).

decât teoria accesului egal. Ultima lipsește piața de stimulente de a căuta și chiar de a crea informații valoroase, deoarece tranzacționarea în temeiul acestora este interzisă în egală măsură oricărui participant pe piață, fără a se ține cont de alte circumstanțe, precum ar fi mijloacele prin care a fost obținută această informație, efortul depus pentru culegerea acesteia, etc. Pe de altă parte, teoria relațiilor fiduciare are o aplicabilitate prea restrânsă, deoarece ea se aplică doar acelor cazuri, când participantul pe piață se află în anumite **relații fiduciare cu emitentul sau contrapartea la tranzacție**. Teoria relațiilor fiduciare nu a oferit soluții pentru cazurile în care participanții pe piața de capital au efectuat tranzacții în temeiul informației confidentiale obținute din alte surse, decât emitentul sau insiderii acestuia. O soluție intermediară pentru aceste cazuri a fost propusă prin teoria însușirii ilegale a informației.

3) Teoria însușirii ilegale a informației confidentiale. Încurajați de semnalul pozitiv pe care l-au prezentat unele opinii separate în *Chiarella* în vederea extinderii răspunderii pentru utilizarea abuzivă de informații confidentiale și asupra unor categorii de persoane care nu se aflau în relații fiduciare cu emitentul sau contrapartea la tranzacție (și care, corespunzător, nu cădeau sub incidența teoriei clasice), Comisia și Departamentul de Justiție a SUA au început să testeze în instanțele de judecată o nouă teorie. Conform acesteia, însușirea informației confidentiale de către o persoană, care se află în relații fiduciare cu sursa informației (care nu este, în mod necesar, emitentul sau contrapartea la tranzacție), încălcând astfel obligațiile sale de loialitate și confidențialitate, și utilizarea ulterioară a acestei informații în realizarea tranzacțiilor pe piața de capital, reprezintă o încălcare a Secțiunii 10b și Regulii 10b-5. Această teorie a fost acceptată de Curțile de Apel ale celui de-al doilea, al șaptelea, al nouălea și al treilea circuite. În 1987, această teorie a fost prezentată în fața Curții Supreme a SUA în cazul *Carpenter v. Statele Unite*, care, însă, pe motiv de paritate de voturi a menținut decizia instanței inferioare, fără a emite o opinie pe marginea acestui caz. În 1995 și 1996, Curțile de Apel ale celui de-al patrulea și al optulea circuite au respins această teorie. Având în vedere jurisprudența contradictorie în acest domeniu, în 1997 Curtea Supremă de Justiție a admis recursul

în cazul *Statele Unite v. O'Hagan* și a examinat valabilitatea teoriei însușirii ilegale de informații ca premisă pentru răspundere în temeiul Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5²². Herman O'Hagan a fost partener într-o societate de avocați, angajată de o întreprindere britanică (Grand Metropolitan PLC) să îi reprezinte interesele în procesul de desfășurare a ofertei de preluare a unei întreprinderi americane (Pillsbury Company). Până la dezvăluirea publică a informației privind oferta de preluare, O'Hagan a achiziționat valori mobiliare ale Pillsbury Company, anticipând creșterea iminentă a prețului acestora. Când anunțul privind oferta de preluare a fost făcut public, prețul acestor valori mobiliare a crescut și O'Hagan le-a vândut, înregistrând un profit considerabil. Comisia și Departamentul de Justiție au inițiat investigațiile pe o presupusă încălcare a Secțiunii 10 b și a Regulii 10b-5. Instanța de fond și cea de apel l-au achitat pe O'Hagan, însă Curtea Supremă de Justiție l-a condamnat, întemeindu-și raționamentul pe principiile teoriei însușirii ilegale a informației confidentiale. Curtea a purces prin articularea elementelor acestei teorii, așa cum au fost prezentate acestea de Comisie și Departamentul de Justiție. Astfel, conform acesteia, utilizarea de către *mandatar* (sau de către o persoană care se află în relații fiduciare similare) în scopuri personale, pe ascuns, a informației ce aparține mandantului, încălcându-și obligațiile de *loialitate și încredere*, privează mandantul de beneficiile utilizării exclusive a acestei informații. În loc să condiționeze răspunderea de existența unei relații fiduciare între insiderul corporativ și vânzătorul/cumpărătorul de valori mobiliare (așa cum o face teoria clasică), teoria însușirii ilegale condiționează răspunderea de existența unei relații fiduciare între **persoana care a utilizat informația confidentială și sursa acestei informații** (cel care i-a încredințat persoanei respective acces la asemenea informație). În continuare, Curtea a reținut că aceste teorii nu se exclud reciproc, ci sunt complementare, ambele urmărind sancționarea faptelor direcționate spre derivarea profiturilor din deținerea informației inaccesibile publicului larg, prin operațiuni de vânzare/cumpărare de acțiuni. Teoria clasică este o premisă pentru stabilirea răspunderii insiderilor corporativi pentru încălcarea obligațiilor fiduciare față de acționarii cu care aceștia încheie

²² United States v. O'Hagan, 521 U.S. 642 (1997).

tranzacții. Pe de altă parte, teoria însușirii ilegale stabilește răspunderea „outsiderilor” corporativi pentru efectuarea tranzacțiilor în temeiul informației care nu este accesibilă public, încălcând prin aceasta obligațiile pe care le au față de sursa informației (și nu față de contrapartea tranzacției). Astfel, în viziunea Curții, teoria însușirii ilegale a fost concepută pentru a proteja integritatea piețelor de capital în cazul unor eventuale abuzuri ale celor care nu se află în relații fiduciare cu întreprinderea, însă care în virtutea anumitor circumstanțe au acces la informația confidențială ce poate afecta prețul valorilor mobiliare.

Teoria însușirii ilegale, astfel cum a fost formulată de Curtea Supremă în *O'Hagan*, a generat multe controverse. Fără a subestima rolul important pe care l-a avut aceasta în sancționarea unor categorii de conduite care nu puteau fi penalizate anterior din cauza particularităților teoriei clasice, în opinia unor autori, Curtea a atins rezultatul corect, prin metode greșite²³. Principalele critici au vizat, în primul rând, faptul că instanța a achiesat la versiunea restrictivă a teoriei însușirii ilegale de informații. Aceasta condiționează stabilirea răspunderii în temeiul Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5 de însușirea ilegală a informației, realizată prin încălcarea **obligățiilor fiduciare** (de loialitate și încredere) între sursa informației și cel care a efectuat tranzacțiile în temeiul acestei informații. Însușirea ilegală a informației, în absența unor relații fiduciare, nu atrage răspunderea în temeiul acestor norme. Astfel, cazuri sofisticate, precum ar fi spargerea rețelelor electronice și accesarea neautorizată a calculatoarelor, cu sustragerea informațiilor confidențiale privind anumite valori mobiliare, dar și cazurile elementare de jaf sau furt care implică sustragerea actelor ce conțin aceleași informații, în egală măsură nu cad sub incidența teoriei din *O'Hagan*, în absența elementului fiduciar. În același timp, construirea întregii teorii în jurul elementului fiduciar și a obligațiilor corelate de loialitate și confidențialitate comportă o dificultate adițională: persoanele care obțin informația confidențială și își informează „sursa” despre intențiile de tranzacționare a valorilor mobiliare în temeiul acestei informații nu vor fi ținute responsabile pentru încălcarea Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5, chiar dacă cel, de la care provine

această informație, obiectează împotriva acestor tranzacții²⁴. Asta deoarece, în opinia Curții, numai utilizarea **clandestină** a informațiilor confidențiale în operațiunile de vânzare-cumpărare a valorilor mobiliare, fără **informarea „sursei”**, satisface cerința Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5 privind „practicile frauduloase” sau „dolosive” desfășurate „în legătură cu tranzacționarea valorilor mobiliare”²⁵. Impactul asupra pieței de capital al tranzacțiilor realizate în temeiul informațiilor confidențiale este același, indiferent de faptul dacă „sursa” a fost informată sau nu despre acestea; dacă Curtea cu adevărat a urmărit asigurarea integrității pieței și diminuarea incidenței practicilor abuzive care sunt inechitabile pentru investitori, atunci incorporarea elementului fiduciar în teoria însușirii informației împiedică atingerea rezultatelor propuse. Contrar viziunii exprimate de Curte în *O'Hagan*, formula articulată de aceasta în fundamentarea răspunderii pentru încălcarea Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5 pare a servi, mai curând, protecției **dreptului de proprietate** asupra informației confidențiale, și nu protecției pieței și investitorilor.

III. Evoluții normative și jurisprudențiale după *O'Hagan* – erodarea graduală a elementului fiduciar ca premisă pentru stabilirea răspunderii pentru utilizarea abuzivă a informației confidențiale pe piața de capital.

Incongruențele sesizate în raționamentele Curții Supreme de Justiție a SUA în decizia pe marginea cazului *O'Hagan* au condus la o preluare neuniformă de către instanțele inferioare a soluției instanței supreme. Unele instanțe au respectat, pe față, principiile enunțate în *O'Hagan*, însă au oferit soluții care contraveneau esenței deciziei din 1997. Alte instanțe au opinat că deciziile Curții Supreme de Justiție în *Chiarella* și *O'Hagan* nu statuează temeiurile **exclusive** de apariție a răspunderii pentru utilizarea abuzivă a informației confidențiale pe piața de capital, iar existența unei relații fiduciare nu este o premisă **obligatorie** pentru stabilirea răspunderii în temeiul Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5; aceste instanțe au înaintat teorii

²⁴ Răspunderea va interveni în temeiul altor prevederi, în dependență de circumstanțele concrete ale cazului: încălcarea normelor privind secretul comercial, încălcarea unor obligațiuni care deriva din relația din mandat, etc.

²⁵ Nota 9 din *United States v. O'Hagan*, 521 U.S. 642 (1997).

²³ Donna Nagy. *Op. cit.*

alternative. Astfel, spre exemplu, un caz important care a vizat însușirea informației confidentiale prin spargerea rețelelor electronice și accesarea neautorizată a calculatoarelor, cu realizarea ulterioară de operațiuni pe piața de capital în temeiul acestei informații, a fost *Comisia contra Dorozhko*²⁶, soluționat în 2009 de către Curtea de Apel al celui de-al doilea circuit. În acest caz, instanța a stabilit încălcarea de către Dorozhko a Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5, chiar și în absența unor relații fiduciare între acesta și sursa informației. Instanța a opinat că acest caz este unul care vizează dolul comisiiv, echivalând spargerea calculatorului (prin intermediul introducerii diferitor combinații de elemente care au permis identificarea corectă a parolei) cu efectuarea declarațiilor/afirmațiilor false, ceea ce este suficient pentru a constitui o practica dolosivă prevăzută de textele normative citate *supra*.

Un caz care a vizat realizarea tranzacțiilor în temeiul informațiilor confidentiale, cu informarea prealabilă a „sursei” acestor informații și în pofida obiecțiilor acesteia a fost *Comisia contra Rocklage*²⁷, soluționat în 2006 de Curtea de Apel al circuitului întâi. Aici instanța a constatat încălcarea Secțiunii 10b și a Regulii 10b-5, în pofida textului explicit din nota 9 a deciziei Curții Supreme de Justiție a SUA în cazul *O'Hagan*, care sugerează o soluție inversă.

Activitatea de reglementare a Comisiei, urmare a cazului *O'Hagan* denotă o încercare de a evita restricțiile impuse de principiile fiduciare enunțate în jurisprudența pertinentă a Curții Supreme de Justiție a SUA. În efortul de a aduce claritate în domeniul reglementării utilizării informației confidentiale pe piața de capital, în anul 2000 Comisia a adoptat Regula 10b5-1²⁸ și Regula 10b5-2²⁹.

Regula 10b5-1 soluționează o controversă mai veche din domeniu, și anume, dacă răspunderea pentru încălcarea Secțiunii 10b intervine atunci când o persoană realizează tranzacții pe piața de capital utilizând informații confidentiale sau aflându-se în posesia acestora

(controversa desemnată, tradițional, *the possession versus use debate* și care nu constituie obiect al prezentului studiu). Totodată, Comisia a stabilit trei cazuri care exonerează o persoană de la răspunderea pentru utilizare abuzivă a informațiilor confidentiale pe piața de capital, și anume existența unor contracte, instrucțiuni sau planuri scrise privind o viitoare vânzare sau cumpărare de valori mobiliare, toate aceste trei categorii de acte fiind încheiate până la aflarea de către persoana vizată a informațiilor confidentiale. Aceste excepții vin în contradicție, în mod evident, cu viziunile Curții Supreme de Justiție a SUA din *Chiarella*, care a statuat că anumite categorii de persoane, aflate în relații fiduciare cu emitentul (administratorii, acționarii majoritari – insiderii corporativi), încalcă prevederile Secțiunii 10b și ale Regulii 10b-5 atunci când încheie tranzacții pe piața de capital cu valorile mobiliare ale acestui emitent în temeiul unor informații confidentiale, obținute de aceștia ca urmare a statutului/funcției distincte deținute. Dacă premisa pentru stabilirea răspunderii este **relația fiduciară**, care reclamă fie dezvăluirea acestei informații de către insiderii corporativi, fie abținerea de la efectuarea tranzacțiilor în temeiul acesteia, atunci este irelevant faptul că intențiile de tranzacționare ale insiderului respectiv au apărut până la intrarea în posesie a acestei informații. Urmând logica Curții în *Chiarella*, insiderul urmează să facă publice aceste informații imediat ce le află (sau să se abțină de la realizarea tranzacțiilor), iar aranjamentele preexistente privind o eventuala tranzacționare nu au nici un impact asupra obligațiilor sale fiduciare.

Prin **Regula 10b5-2**, emisă în aplicarea teoriei însușirii ilegale a informației articulate în *O'Hagan*, Comisia a stabilit o listă exemplificativă a cazurilor în care pot apărea obligațiile de loialitate și încredere față de sursa informației. Acestea ar fi următoarele: a) Cazurile în care persoana căreia i-a fost comunicată informația consimte în mod expres de a menține confidențialitatea acesteia; b) Cazurile în care persoanele respective în trecut au împărtășit informații confidentiale, în mod uzual, justificând astfel așteptările rezonabile ale celui ce divulgă informația privind confidențialitatea acesteia; c) Cazurile în care persoana obține informația de la soț, părinți, copii, frați/surori, cu excepția cazului în care persoana căreia i-a fost comunicată

²⁶SEC v. Dorozhko, 574 F.3d 42, 42 (2d Cir. 2009).

²⁷SEC v. Rocklage, 470 F.3d 1 (1st Cir. 2006).

²⁸17 CFR 240.10b5-1. [On-line]: <http://www.law.cornell.edu/cfr/text/17/240.10b5-1> (Vizitat la: 05.03.2015).

²⁹17 CFR 240.10b5-2. [On-line]: <http://www.law.cornell.edu/cfr/text/17/240.10b5-2> (Vizitat la: 05.03.2015).

informația poate demonstra că nu a știut și nici nu putea să știe că cel ce i-a divulgat informația se aștepta la menținerea confidențialității acesteia. Această regulă a generat nedumirirea multor cercetători, care au afirmat că respectivele cazuri nu reprezintă exemple ale unor relații fiduciare, în înțelegerea tradițională a *common law*, Comisia încercând prin Regula 10b5 - 2 să sancționeze un cerc mai larg de subiecți, decât cel vizat de *O'Hagan*³⁰. Și instanțele de judecată au emis decizii pe marginea cazurilor care vizau utilizarea abuzivă a informației confidențiale pe piața de capital până la adoptarea de către Comisie a Regulii 10b5-2, care contrastează în mod manifest cu viziunea Comisiei privind esența relațiilor fiduciare. Astfel, în cazul *Statele Unite contra Chestman*³¹, instanța a stabilit ca relațiile de căsătorie nu constituie o prezumție a existenței unor relații fiduciare între soți (în absența altor factori adiționali). În continuare, instanța a opinat că o relație fiduciară implică autoritate discreționară și dependentă. În cazul *Comisia contra Yun*³², instanța, în mod similar, a opinat că o relație matrimonială nu constituie, *ipso facto*, o relație fiduciară și a identificat o atare relație între soți doar ca urmare a unei analize complexe a circumstanțelor cazului, stabilind, printre altele, că soții și-au împărtășit informații privind afacerile acestora pe parcursul mai multor ani. În plus, în nota 23 instanța a remarcat că prin Regula 10b5-2 Comisia vine cu o interpretare mult mai extinsă a noțiunii de „relație fiduciară” decât cea a instanțelor de judecată (având în vedere faptul, că acest caz viza evenimente petrecute până la adoptarea acestei reguli, instanța nu s-a mai pronunțat pe marginea acesteia). Într-un alt caz, instanța a constatat că acordurile prin care o parte consimte să mențină confidențialitatea informației, similar, nu conduc la apariția

relațiilor fiduciare, în absența altor factori adiționali³³.

Cazurile deferite justiției după adoptarea de către Comisie a Regulilor 10b5-1 și 10b5-2 au generat soluții neuniforme, o mare parte dintre instanțele de judecată susținând tendința expansionistă a Comisiei, prin erodarea principiilor fiduciare ca fundamente ale răspunderii în temeiul Secțiunii 10 b. Aceasta a condus la incidența acestei norme asupra unor categorii suplimentare de cazuri, care nu vizează subiecți aflați în relații fiduciare (sau în alte relații similare)³⁴. Pe de altă parte, în câteva spețe notorii de dată recentă instanțele de judecată au respectat cu precizie exigentele derivate din deciziile Curții Supreme de Justiție a SUA privind stabilirea răspunderii pentru utilizarea abuzivă a informației confidențiale pe piața de capital doar atunci, când realizarea tranzacțiilor în temeiul acestei informații încalcă o obligație fiduciară (care își are originea fie în relația dintre părțile la tranzacție, fie în relația dintre una din părți și sursa informației). În cazul *Statele Unite contra Newman*³⁵, soluționat la 10 decembrie 2014 de Curtea de Apel al celui de-al doilea circuit, un insider a transmis informație confidențială unui terț, care la rândul său a transmis-o mai departe. Persoana care a recepționat ultima această informație – Newman - a realizat în temeiul acesteia tranzacții pe piața de capital. Instanța a aplicat testul din *Dirks* (*supra*, nota 19) și a constatat că Newman nu cunoștea despre faptul că transmiterea informațiilor confidențiale a fost realizată cu încălcarea obligațiilor fiduciare ale insiderului față de acționari/întreprindere, deoarece Newman nu știa această transmitere s-a efectuat în schimbul unui beneficiu. Newman a fost achitat, iar această decizie este deosebit de importantă pentru cele câteva cazuri cu circumstanțe similare care sunt pe rolul instanțelor. În plus, soluția pronunțată de instanță în acest caz revigorează teoria clasică, care a consacrat relațiile fiduciare

³⁰ A se vedea, spre ex. Mills D. and Weisberg R., *Corrupting the Harm Requirement in White Collar Crime*, 60 *Stan. L.Rev.* 1371, 1433-35 (2008) [On-line]: <http://www.stanfordlawreview.org/sites/default/files/articles/MillsWeisberg.pdf> (Vizitat la: 05.03.2015). Gordon Smith D. *The Critical Resource Theory of Fiduciary Duty*, 55 *Vand. L.Rev.* 1399, 1422 (2002). [On-line]: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=339100 (Vizitat la: 05.03.2015).

³¹ *United States v. Chestman*, 947 F.2d 551, 567, (2d Cir. 1991).

³² *SEC v. Yun*, 327 F.3d 1263, 2003.

³³ *United States v. Kim*, 184 F. Supp. 2d 1006 (N.D. Cal. 2002).

³⁴ A se vedea, spre exemplu, *SEC v. Lyon*, 529 F. Supp. 2d 444, 452 (S.D.N.Y. 2008); *SEC v. Mangan*, 598 F. Supp. 2d 731, 733 (W.D.N.C. 2008), prezentate în Donna Nagy. *Op. cit.*

³⁵ *United States v. Newman* No. 13-1837 (2d Cir. Dec. 10, 2014).

drept condiție *sine qua non* pentru survenirea răspunderii în temeiul Secțiunii 10b³⁶.

Concluzii: Utilizarea informației confidențiale pe piața de capital a SUA nu beneficiază de o reglementare normativă explicită. Regimul juridic al acestui fenomen a fost modelat prin decizii ale instanțelor de judecată, care nu au dat o interpretare unitară prevederilor legale lacunare. În pofida deciziilor Curții Supreme de Justiție a SUA care a construit răspunderea pentru utilizarea abuzivă a informației confidențiale în jurul unor raporturi fiduciare, atât jurisprudența instanțelor inferioare, cât și activitatea de reglementare a Comisiei sugerează erodarea elementului fiduciar și sancționarea unor categorii mai largi de subiecți și conduite.

Bibliografie:

1. 17 CFR 240.10b5-1. [On-line]: <http://www.law.cornell.edu/cfr/text/17/240.10b5-1> (Vizitat la: 05.03.2015).
2. 17 CFR 240.10b5-2. [On-line]: <http://www.law.cornell.edu/cfr/text/17/240.10b5-2> (Vizitat la: 05.03.2015).
3. Cazul Wells v Shriver, 1921, decis de Curtea Supremă a Oklahomei. [On-line]: <http://law.justia.com/cases/oklahoma/supreme-court/1921/35324.html> (Vizitat la: 01.02.2015).
4. Chiarella v. United States, 445 U.S. 222 (1980).
5. Clarence D. Laylin. The Duty of a Director Purchasing Shares of Stock. In: The Yale Law Journal. 1918, Vol. 27, No 6. [On-line]: http://www.jstor.org/stable/786479?seq=1#page_scan_tab_contents (Vizitat la: 01.02.2015).
6. Corespondența dintre profesorul S.Bainbridge și un angajat al Congresului SUA. [On-line]: <http://www.professorbainbridge.com/professorbainbridgecom/2015/01/memo-to-congress-leave-dirksnewman-alone.html> (Vizitat la: 05.03.2015).
7. Dirks v. SEC, 463 U.S. 646, 653 (1983).
8. Dirks v. SEC, 463 U.S., 646, 653 n.10 (1983).

³⁶ Aceasta soluție pare să fi nemulțumit pe adepții unei interpretări mai largi a prevederii din Secțiunea 10b și a reînviat dezbaterile mai vechi privind necesitatea reglementării explicite și detaliate de către legiuitorul american a utilizării informației confidențiale pe piața de capital – a se vedea, spre exemplu corespondența dintre profesorul S.Bainbridge și un angajat al Congresului SUA. [On-line]: <http://www.professorbainbridge.com/professorbainbridgecom/2015/01/memo-to-congress-leave-dirksnewman-alone.html> (Vizitat la: 05.03.2015).

9. Donna Nagy. Reframing the misappropriation theory of insider trading liability: a post-O'Hagan Suggestion (1998). Faculty publications. Paper 615. p. [On-line]: <http://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1617&context=facpub> (Vizitat la: 01.02.2015).

10. Michael P. Dooley. Enforcement of Insider Trading Restrictions, 66 Va. L.Rev. 1, (1980), p. 56, nota de subsol 235. [On-line]: http://www.law.virginia.edu/pdf/faculty/hein/dooley/66va1rev1_1980.pdf (Vizitat la: 01.02.2015).

11. Mills D. and Weisberg R. Corrupting the Harm Requirement in White Collar Crime, 60 Stan. L.Rev. 1371, 1433-35 (2008) [On-line]: <http://www.stanfordlawreview.org/sites/default/files/articles/MillsWeisberg.pdf> (Vizitat la: 05.03.2015).

12. Gordon Smith D. The Critical Resource Theory of Fiduciary Duty, 55 Vand. L.Rev. 1399, 1422 (2002). [On-line]: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=339100 (Vizitat la: 05.03.2015).

13. Nota 9 din United States v. O'Hagan, 521 U.S. 642 (1997).

14. SEC v. Dorozhko, 574 F.3d 42, 42 (2d Cir. 2009).

15. SEC v. Rocklage, 470 F.3d 1 (1st Cir. 2006).

16. SEC v. Yun, 327 F.3d 1263, 2003.

17. Stephen M. Bainbridge. The Law and Economics of Insider Trading: a Comprehensive Primer, 2001, p. 10. [On-line]: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=261277 (Vizitat la: 01.02.2015).

18. Stephen M. Bainbridge. The Law and Economics of Insider Trading: a Comprehensive Primer. 2001, p. 10. [On-line]: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=261277 (Vizitat la: 01.02.2015).

19. Țurcan C. Reglementarea utilizării abuzive a informației confidențiale pe piața de capital – aspecte pro și contra. In: Revista Națională de drept. 2008, nr. 11.

20. United States v. Chestman, 9476, F.2d 551, 567, (2d Cir. 1991).

21. United States v. Kim, 184 F. Supp. 2d 1006 (N.D. Cal. 2002).

22. United States v. Newman No. 13-1837 (2d Cir. Dec. 10, 2014).

23. United States v. Newman No. 13-1837 (2d Cir. Dec. 10, 2014). [On-line]: [http://www.ca2.uscourts.gov/decisions/isysquery/b46d7ed5-e435-4446-80d7-d2568aa5f33b/1/](http://www.ca2.uscourts.gov/decisions/isysquery/b46d7ed5-e435-4446-80d7-d2568aa5f33b/1/doc/13-1837_opn.pdf#xml=http://www.ca2.uscourts.gov/decisions/isysquery/b46d7ed5-e435-4446-80d7-d2568aa5f33b/1/) (Vizitat la: 03.03.2015).

24. United States v. O'Hagan, 521 U.S. 642 (1997).

25. Wilgus, Horace LaFayette. Purchase of Shares of Corporation by a Director from a Shareholder. In: Michigan Law Review. 1910, 8. [Online]:

<http://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2099&context=articles>. (Vizitat la: 01.02.2015).

26. Zweigert K., Kötz Hein. An Introduction to Comparative Law. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Copyright© Aurel BĂIEȘU, Corina ȚURCAN, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Aurel BĂIEȘU
Str. Alexei Mateevici, 60
MD-2009, mun. Chișinău, Republica
Moldova

E-mail: aurelbaiesu@yahoo.com

Corina TURCAN

Bd. Grigore Vieru, 1

MD 2012, mun. Chișinău, Republica Moldova

E-mail: turcancic@yahoo.com

tel: (+373692) 98800; (022) 28 37 47

	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 34-45. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 12. 2014 Accepted: 15.03. 2015 Published: 30.03. 2015</p>
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT
PRIVATE INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND APLICAREA PRINCIPIULUI *RESTITUTIO IN INTEGRUM* ÎN MATERIA EFECTELOR NULITĂȚII ACTULUI JURIDIC CIVIL

SOME CONSIDERATIONS CONCERNING THE APPLICATION OF *RESTITUTIO IN INTEGRUM* PRINCIPLE IN THE FIELD OF NULLITY EFFECTS OF CIVIL JURIDICAL ACT

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНЦИПА *RESTITUTIO IN INTEGRUM* В ОБЛАСТИ ПОСЛЕДСТВИЙ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ СДЕЛКИ

BOCA Sergiu* / BOCA Sergiu / БОКА Сергей

REZUMAT:

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND APLICAREA PRINCIPIULUI *RESTITUTIO IN INTEGRUM* ÎN MATERIA EFECTELOR NULITĂȚII ACTULUI JURIDIC CIVIL

Principiul restitutio in integrum este una din regulile fundamentale ce guvernează efectele nulității actului juridic civil, potrivit căreia tot ce s-a executat în baza unui act juridic anulat trebuie restituit, astfel încât părțile raportului juridic să ajungă în situația în care acel act nu s-ar fi încheiat. Fără repunerea părților în situația inițială nulitatea actului juridic nu și-ar atinge finalitatea.

Deși aplicarea principiului restitutio in integrum obligă părțile unui act juridic nul să-și restituie reciproc toate prestațiile efectuate, există însă situații în care, deși actul juridic este anulat, nu sunt supuse restituirii, în tot sau în parte, prestațiile efectuate în baza aceluși act, datorită unor principii de drept care justifică menținerea lor ca valabile. Aceste situații poartă denumirea de excepții de la principiul restitutio in integrum.

Cuvinte-cheie: act juridic civil, efectele nulității, restitutio in integrum, buna-credință, acțiune în restituire.

JEL Classification: K33, K12, F53
CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42

РЕЗЮМЕ:

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНЦИПА *RESTITUTIO IN INTEGRUM* В ОБЛАСТИ ПОСЛЕДСТВИЙ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ СДЕЛКИ

Принцип restitutio in integrum является одним из основных правил, регулирующих последствия недействительности гражданско-правовой сделки, согласно которому всё то, что было исполнено на основании недействительной сделки, подлежит возврату таким образом, чтобы стороны

* **BOCA Sergiu** - Doctor în drept, lector superior, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. (Bălți, Republica Moldova) / **BOCA Sergiu** - PhD in Law, senior lecturer, Alecu Russo Balti State University. (Balti, The Republic of Moldova) / **БОКА Сергей** – Кандидат юридических наук, старший преподаватель, Бельцкий Государственный Университет им. «Алеку Руссо». (Бэлць, Республика Молдова).

правоотношения оказались в ситуации, как если бы данная сделка не была заключена. Без возврата сторон в первоначальное положение недействительность гражданско-правовой сделки не достигла бы своей цели.

Несмотря на то, что принцип *restitutio in integrum* обязывает стороны недействительной сделки взаимно вернуть все осуществленные предоставления, существуют ситуации в которых, несмотря на признание недействительности сделки, не подвергаются возврату, полностью или частично, предоставления, осуществленные на основании этой сделки в силу некоторых правовых принципов, которые оправдывают их сохранение как действительные. Такого рода ситуации именуется исключениями из принципа *restitutio in integrum*.

Ключевые слова: гражданско-правовая сделка, последствия недействительности, *restitutio in integrum*, добросовестность, иск о возврате.

JEL Classification: K33, K12, F53.

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

ABSTRACT:

SOME CONSIDERATIONS CONCERNING THE APPLICATION OF *RESTITUTIO IN INTEGRUM* PRINCIPLE IN THE FIELD OF NULLITY EFFECTS OF CIVIL JURIDICAL ACT

The *restitutio in integrum* principle is one of the fundamental rules that govern the effects of the nullity of the civil juridical act, according to which all that has been enforced based on an annulled act must be restored, so that the parties of the legal report are placed in the situation previous to the conclusion of that act. Without the restoration of the parties in the initial state, the nullity of the legal act would not reach its goal.

Although the application of the *restitutio in integrum* principle obliges the parties of a null legal act to restore each other all the services performed, there are, however, situations when, although the juridical act is null, the performances are not subject to restitution, in whole or partially, due to certain legal principles that justify maintaining them as valid. These situations are known as exceptions from the *restitutio in integrum* principle.

Key-words: civil juridical act, nullity effects, *restitutio in integrum*, good-faith, action for restitution.

JEL Classification: K33, K12, F53

Efectele nulității – fără a distinge între nulitatea absolută și nulitatea relativă – se exprimă în regula potrivit căreia actul nul este considerat a nu fi existat niciodată, nulitatea operând retroactiv (*quod nullum est, nullum producit effectum*)¹.

Nulitatea trebuie să împiedice actul juridic să-și producă efectele de la bun început: *qui contra legem agit nihil agit*. Principalul efect al nulității rezidă în aceea că totul trebuie restabilit în acea situație ca și cum actul nu ar fi fost încheiat. În acest sens, trebuie luate în considerare două momente: a) dacă executarea actului încă nu a început, părțile sunt eliberate de obligații și nu mai există nici creditor, nici debitor; b) dacă actul juridic a fost în întregime sau parțial executat,

părțile sunt obligate să-și restituie reciproc tot ceea ce au primit.

Dacă desființarea actului nul între părți și față de terți are scopul de a restabili ordinea juridică deranjată de operațiunea juridică invalidă, această finalitate nu poate fi atinsă decât dacă toți cei implicați în actul nul (sau vizați de efectele acestuia) sunt repuși în situația existentă anterior încheierii actului nul. Retroactivitatea nulității urmărește, în fond, ca cei afectați de un act nul să fie transportați juridic în situația juridică care exista înainte de încheierea actului nul, prin restabilirea *statu quo ante actus nullus*. Prin urmare, dacă un act nul a fost executat și a produs efecte, acestea trebuie nimicite, iar părțile sale trebuie să-și restituie integral și reciproc, dacă e cazul, prestațiile efectiv executate. Din acest motiv, principiul de care ne ocupăm aici se desemnează prin sintagma *restitutio in integrum*, tocmai pentru a se sublinia că regula vizează efectele actului juridic înțelese material, ca prestații executate deja, cu aplicație la contracte

¹ Ionașcu Tr., Barasch E. La conception de la nullité des actes juridiques dans le droit socialiste roumain, avec une étude de la conception qui se fait de la nullité des actes juridiques dans le droit civil français contemporain. București: Editura Academiei, Paris: Librairie Générale de Droit et Jurisprudence, 1978, p. 80.

în special. Dacă contractul nul nu a fost executat, deci nu a produs și efecte materiale, principiul *restitutio in integrum* nu are rațiune să se aplice. Aceasta deoarece *restitutio in integrum* nu este decât un complement practic al desființării ideale a efectelor actului nul, realizată prin aplicarea regulii *quod nullum est, nullum producit effectum*.²

În consecință, principiul *restitutio in integrum* este acea regulă de drept, potrivit căreia tot ce s-a executat în baza unui act juridic anulat trebuie restituit, astfel încât părțile raportului juridic să ajungă în situația în care acel act nu s-ar fi încheiat.

În același sens, în doctrina franceză s-a apreciat că dacă părțile la un contract sinalagmatic executaseră deja, în tot sau în parte, obligațiile pe care le prevedea contractul, nulitatea le obligă să-și restituie mutual ceea ce au primit; este asemenea unui contract sinalagmatic răsturnat. Ceea ce nu este decât o imagine: distrugerea trecutului (reîntoarcerea la *statu quo ante*) ridică întotdeauna mai multe dificultăți decât evoluția situațiilor dobândite (executarea contractului).³

Dat fiind efectul retroactiv al nulității, prestațiile care au fost executate în temeiul unui asemenea act nu mai pot fi socotite valabil executate și, în consecință, ele sunt supuse restituirii. Prin înapoierea acestor prestații se ajunge tocmai la împlinirea principiului *restitutio in integrum*.

În această privință în doctrină s-a reținut că fără repunerea părților în situația inițială (*statu quo ante fuit*), desființarea actului juridic nu și-ar atinge finalitatea⁴.

Principiul *restitutio in integrum* apare pentru prima dată în dreptul roman, ca o nulitate pretoriană. În cazul minorului care încheia un act fără a avea autorizarea tutorelui său, se considera că face o operațiune nulă, însă o asemenea nulitate trebuia pronunțată de pretor. Pretorul desființa actul și dispunea ca ceea ce vânduse/cumpărase minorul să fie restituit, iar prețul să fie înapoiat. O asemenea restituire reaseza lucrurile în *statu quo ante eran*, iar actul

juridic (în special *negotium juris*, dar nu se exclude nici *instrumentum*) era considerat că nici nu a existat vreodată. Însă o asemenea *restitutio* nu era altceva decât efectul urmărit de pretor și realizat prin intermediul său, în scopul ca actul cenzurat să nu producă efecte⁵. Ca atare, *restitutio in integrum* apare doar ca un efect al constatării nulității actului juridic, potrivit căruia trebuie restabilită, pe cât posibil, situația anterioară încheierii sale, actul anulat nemaifiind producător de efecte și fiind considerat inexistent.

Din chiar înțelesul principiului *restitutio in integrum* se poate deduce că aria de aplicabilitate a acestuia interesează exclusiv părțile raportului juridic aflat la baza aceluși act, iar nu efectele *erga omnes*, de principiu, terții nefiind interesați de restabilirea situației anterioare. În doctrină s-a mai remarcat⁶ că acest principiu este consecința principiului retroactivității efectelor nulității și, totodată, apare ca un mijloc de asigurare a eficienței lui practice.

Principiul *restitutio in integrum* beneficiază de o consacrare legală expresă în legislația civilă a Republicii Moldova, fiind prevăzut în art. 219 alin. (2) Cod civil⁷. Astfel, conform acestui text de lege, fiecare parte trebuie să restituie tot ceea ce a primit în baza actului juridic nul, iar în cazul imposibilității de restituire, este obligată să plătească contravaloarea prestației.

În ceea ce privește aspectele de drept comparat în materia reglementării legale a principiului *restitutio in integrum* reținem următoarele.

Astfel, *noul Cod civil român*⁸ consfințește acest principiu al efectelor nulității actului juridic în art. 1254 alin. (3), care prevede: „În cazul în care contractul este desființat, fiecare parte trebuie să restituie celeilalte, în natură sau prin echivalent, prestațiile primite, potrivit prevederilor art. 1639-1647, chiar dacă acestea au fost executate succesiv sau au avut un caracter continuu”.

⁵ Răducan G. Nulitatea actului juridic civil. București: Hamangiu, 2009, p. 334.

⁶ Boroș G. Drept civil. Partea generală. Persoanele. București: ALL BECK, 2001, p. 244.

⁷ Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

⁸ Codul civil al României. Nr. 287 din 17 iulie 2009. În: Monitorul Oficial, 15.07.2011, nr. 505. Intrat în vigoare: 01.10.2011.

² Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. Introducere în dreptul civil. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2008, p. 543.

³ Malaurie Ph., Aynès L., Stoffel-Munck Ph. Drept civil. Obligațiile. (traducere de D. Dănișor). București: Wolters Kluwer, 2009, p. 374.

⁴ Cosmovici P. Tratat de drept civil. Vol.1. Partea generală. București: Ed. Academiei R.S.R., 1989, p. 242.

*Codul civil al Federației Ruse*⁹ reglementează principiul repunerii în situația anterioară în art. 167 alin. (2), potrivit căruia: „În cazul în care un act juridic este lovit de nulitate fiecare din părți este obligată să restituie celeilalte tot ceea ce a primit în temeiul actului, iar în cazul imposibilității de restituire în natură (inclusiv atunci când ceea ce partea a primit se exprimă în folosința unui bun, executarea unei lucrări sau prestarea unui serviciu) este obligată să compenseze valoarea prestației în bani – dacă alte consecințe ale nulității actului juridic nu sunt prevăzute de lege”.

*Codul civil al Ucrainei*¹⁰, referindu-se la obligația de restituire în art. 216 alin. (1), conține o prevedere importantă, potrivit căreia în cazul imposibilității restituirii în natură, partea este obligată să compenseze valoarea prestației la nivelul prețurilor existente la momentul restituirii.

*Codul civil al Republicii Kazahstan*¹¹ consacră o serie de reguli specifice în ce privește principiul *restitutio in integrum*. Astfel, art. 157 alin. (3) statuează: „În cazul în care un act juridic este lovit de nulitate fiecare din părți este obligată să restituie celeilalte tot ceea ce a primit în temeiul actului, iar în cazul imposibilității de restituire în natură - să compenseze valoarea în bani”.

Pe lângă obligația de restituire, alin. (4) al aceluiași articol prevede: „Dacă actul juridic este îndreptat spre atingerea unui scop infracțional, în cazul existenței intenției la ambele părți, tot ceea ce au primit părțile sau trebuiau să primească este supus confiscării în temeiul hotărârii sau sentinței judecătorești. În cazul executării unui astfel de act de către o parte, de la cealaltă parte se confiscă tot ceea ce ea a primit și tot ceea ce trebuia să presteze în folosul primei părți. Dacă nici una din părți nu a executat actul, este supus confiscării tot ceea ce urma să fie executat.”

O altă regulă o găsim în alin. (5) al aceluiași text de lege, potrivit căruia: „În cazul existenței intenției de atingere a unui scop infracțional doar la una din părți, tot ceea ce a primit această parte urmează a fi restituit celeilalte părți, iar de la aceasta din urmă se confiscă tot ceea ce a primit sau trebuia să primească.”

Fără a intra aici în detalii asupra oportunității aplicării confiscării în acest caz (lucru pe care îl vom face în dezvoltările ce urmează), ne limităm a aprecia că această măsură este total străină dreptului civil, fiind în discordanță cu principiile acestuia, drept urmare problema confiscării poate fi pusă și rezolvată doar în perimetrul dreptului public.

De principiu, restituirea prestațiilor trebuie să fie efectuată în natură. De exemplu, în cazul nulității unui act de vânzare-cumpărare, cumpărătorul trebuie să restituie bunul, iar vânzătorul este ținut să restituie prețul. Sunt însă cazuri când, din diferite motive, părțile (sau una din ele) nu pot să restituie prestația în natură. Atunci părțile (partea) în imposibilitate sunt ținute să restituie contravaloarea prestației. Cuantumul contravalorii prestației va fi stabilit prin acordul părților, iar în cazul în care părțile nu vor ajunge la un acord – va fi stabilit de către instanța de judecată¹².

Întinderea restituirilor depinde de ceea ce s-a primit, în sensul că bunurile trebuie restituite în starea în care au fost primite, iar creanțele la valoarea la care au fost plătite. Dacă bunurile au suferit deteriorări sau pierderi, acestea se vor suporta de cel care le-a pricinuit, iar dacă deteriorările s-au produs fortuit, riscul îl suportă proprietarul (art. 318 Cod civil al R.M.). În cazul în care restituirile se fac prin echivalent, valoarea acestuia se stabilește prin hotărârea judecătorească, dar luând în considerare momentul încheierii actului.

În ce privește aplicarea principiului *restitutio in integrum*, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil” statuează: „Instanțele judecătorești nu se vor limita la faptul indicării asupra repunerii părților în poziția inițială, ci vor indica în dispozitiv, cu motivarea corespunzătoare în considerentele hotărârii, modalitatea de repunere în situația anterioară. Acest aspect rezultă din principiul clarității hotărârii judecătorești, precum și din evitarea eventualelor dificultăți în executarea hotărârilor”¹³.

⁹ Codul civil al Federației Ruse. Partea I. Nr. 51-Φ3 din 30 noiembrie 1994.

¹⁰ Codul civil al Ucrainei. Nr. 435-IV din 16 ianuarie 2003.

¹¹ Codul civil al Republicii Kazahstan din 27 decembrie 1994.

¹² Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. I. / Coordonatori: Buruiiană M., Efrim O., Eșanu N. Chișinău: Tipografia centrală, 2006, p. 434.

¹³ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea de către

În efortul de stabilire a temeiului juridic al restituirii prestațiilor, se pleacă de la ideea potrivit căreia aplicarea sancțiunii nulității – ce implică desființarea actului juridic – conduce automat și la dispariția fundamentului executării prestațiilor, astfel apare firesc ca acestea să fie restituite.

În acest sens, în literatura de specialitate s-a afirmat că temeiul restituirii prestațiilor efectuate în executarea actului anulat nu mai poate fi acest act, care este desființat retroactiv; temeiul acțiunii în justiție prin care se solicită restituirea unor asemenea prestații se găsește în acel izvor de obligații care este îmbogățirea fără justă cauză¹⁴. În alte cuvinte, temeiul restituirii prestațiilor în acest caz îl constituie și un alt principiu fundamental al dreptului: acela care interzice îmbogățirea unei persoane în dauna alteia fără o cauză legitimă.

Însă, așa cum s-a subliniat într-o altă opinie¹⁵, un asemenea temei nu acoperă toate situațiile posibile, neputând fi generalizat. Astfel, atunci când este vorba de un contract sinalagmatic, iar ambele părți și-au executat obligațiile înainte de anularea acestuia, nu ar mai fi îndeplinite condițiile materiale ale intentării acțiunii întemeiate pe îmbogățirea fără justă cauză, nemaiputându-se vorbi despre mărirea unui patrimoniu și micșorarea altui patrimoniu. Într-o asemenea ipoteză, restituirea prestațiilor executate urmează a fi fundamentată pe plata nedatorată, întrucât obligația fiecăreia dintre părțile contractului sinalagmatic (desființat retroactiv) apare ca și când nu a existat vreodată.

Regula *restitutio in integrum* constituie temeiul juridic al obligării silite la restituire a celui care nu o va face de bună voie, după cum ea întemeiază cererile subsidiare celor de nulitate, prin care se solicită restituirea prestațiilor executate. Prin urmare, practic, o acțiune judecătorească prin care se cere desființarea unui act nul va trebui însoțită și de o cerere sau acțiune în restituirea prestațiilor deja executate în temeiul actului nul, pentru a putea astfel complini efectul nimicitor al nulității cu cel al repunerii părților în *statu quo ante*. Raportul dintre cele două acțiuni

este de la principal (cea în nulitate) la accesoriu (cea în restituire), dar fiecare își păstrează fizionomia sa juridică proprie¹⁶.

În consecință, trebuie reținut că acțiunea în restituirea prestațiilor efectuate în baza unui act juridic anulat (acțiune care, în principiu, este prescriptibilă extinctiv, indiferent că ar fi vorba de o nulitate relativă ori de o nulitate absolută) nu se confundă cu însăși acțiunea în nulitate (acțiune prescriptibilă sau nu, după cum nulitatea este relativă ori absolută). Astfel, acțiunea în restituire este întotdeauna personală, divizibilă și prescriptibilă extinctiv.

Drept urmare, sub aspect procesual, persoana interesată poate alege una din următoarele căi procedurale:

a) să solicite, în același timp, atât declararea nulității, cât și restabilirea situației anterioare. În această ipoteză, actul de procedură prin care se declanșează procesul civil va avea două capete de cerere, și anume: un capăt de cerere principal, prin care se solicită declararea nulității actului juridic, precum și un capăt de cerere accesoriu, prin care se solicită restituirea prestațiilor efectuate în temeiul actului juridic respectiv. Acest din urmă capăt de cerere va fi soluționat pe fond numai dacă se va admite capătul de cerere principal¹⁷. Trebuie subliniat faptul că dacă reclamantul nu a cerut decât anularea actului juridic, iar nici pârâtul nu a solicitat, pe calea cererii reconvenționale, restituirea prestațiilor efectuate, instanța nu poate să dispună din oficiu restabilirea situației anterioare întrucât s-ar încălca principiul disponibilității (art. 27 Cod de procedură civilă al R.M.¹⁸);

b) să solicite mai întâi anularea actului juridic, iar dacă instanța va dispune desființarea acestuia, să declanșeze un al doilea proces, având ca obiect restituirea prestațiilor efectuate în baza actului juridic anulat.

De regulă, principiul repunerii părților în situația anterioară nu ridică probleme deosebite. Trebuie însă să aducem în discuție un aspect privitor la stabilirea echilibrului contractual, și anume: atunci când prestația a fost pecuniară, iar moneda s-a devalorizat, o aplicare corectă a

instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil”. Nr.1 din 7 iulie 2008. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. 2009, nr. 4-5, p. 10.

¹⁴ Pop A., Beleiu Gh. Drept civil. Teoria generală a dreptului civil. București: Universitatea din București, 1980, p. 395.

¹⁵ Boroi G. *Op. cit.*, p. 244.

¹⁶ Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. *Op. cit.*, p. 543.

¹⁷ Stoica V., Pușcaș N., Trușcă P. Drept civil. Instituții de drept civil. București: Universul juridic, 2004, p. 158.

¹⁸ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451.

acestui principiu nu poate fi realizată fără a apela la teoria impreviziunii.

Teoria impreviziunii este analizată în materia excepțiilor de la principiul forței obligatorii a actului juridic, însă anumite aspecte ale acestei teorii își pot găsi aplicabilitatea și în cazul principiului *restitutio in integrum*. Aceasta deoarece repunerea părților în situația anterioară nu se poate realiza, practic, fără să avem în vedere și asigurarea echilibrului contractual și a egalității părților, în ipoteza intervenirii unor situații imprevizibile între momentul încheierii contractului și momentul declarării nulității sale.

Așadar, prin impreviziune se înțelege dezechilibrul care se produce între prestațiile contractuale ca urmare a unei creșteri considerabile și neprevăzute a prețurilor¹⁹.

Astfel, în ipoteza repunerii în situația anterioară, dacă se constată perturbarea gravă a condițiilor economice ce vizează contractul, intervenția instanței de judecată este posibilă prin intermediul corelării principiului bunei-credințe cu cel al echității. Aceasta deoarece repunerea părților în situația anterioară nu trebuie să determine inegalitatea economică a acestora.

În vederea restabilirii echilibrului contractual, instanța va recurge la un criteriu de apreciere; în acest demers este necesară atât o plasare în trecut, pentru a aprecia echilibrul inițial, cât și o privire în momentul pronunțării hotărârii de anulare.

Criteriul proporționalizării va fi utilizat de către instanță prin raportare și la rezultatele expertizelor de diferite feluri care se impun în cauză. De asemenea, un alt factor poate interveni în acest calcul, cu rol restrictiv, este vorba de riscul normal care va fi suportat de debitorul obligației excesiv de oneroase sau de către creditorul prestației diminuate, în sensul că el va fi scăzut din valoarea astfel modificată a prestației²⁰.

Concret, intervenția nemijlocită a instanței poate privi prestația a cărei valoare s-a modificat substanțial sau/și contraprestația.

Pentru ipoteza în care valoarea unei prestații a crescut dincolo de limitele previzibile, soluția poate consta în majorarea prestației corelative sau în diminuarea cantitativă a acesteia. În mod similar, reducerea valorii unei prestații poate

antrena fie recurgerea la varianta creșterii sale cantitative, fie la micșorarea contraprestației.

Din punct de vedere procedural, revizuirea prestațiilor se poate dispune numai dacă s-a solicitat repunerea părților în situația anterioară de partea care a solicitat declararea nulității și este afectată de dezechilibrul apărut între momentul încheierii actului și cel al anulării sale. Acțiunea poate fi introdusă fie odată cu cererea de declarare a nulității, fie ulterior, în termenul de prescripție a dreptului la acțiune.

Excepții de la principiul *restitutio in integrum*. În ipoteza nulității actului juridic care a fost deja executat, efectele clasice ale nulității nu se vor putea produce întotdeauna pentru că se vor pomeni, uneori, în prezența unor imposibilități juridice sau materiale. În acest caz, eficacitatea nulității este atenuată pentru că revenirea la *statu quo ante* este sortită eșecului²¹.

Constituie excepții de la principiul *restitutio in integrum* acele situații în care, deși actul juridic este anulat, nu sunt supuse restituirii, în tot sau în parte, prestațiile efectuate în baza aceluia act, datorită unor principii de drept care justifică menținerea lor ca valabile²².

Prin urmare, excepțiile de la principiul *restitutio in integrum* presupun ipoteza în care actul juridic este anulat, dar unele efecte sau chiar toate efectele, produse în intervalul cuprins între momentul încheierii și momentul anulării, sunt menținute. Precizarea este necesară pentru a ne feri să confundăm cazurile ce constituie excepții de la acest principiu cu acele cazuri în care actul juridic, deși încheiat cu nerespectarea unor condiții de valabilitate, este menținut valabil în întregime – pentru trecut și pentru viitor. Cu toate că ambele categorii de cazuri presupun existența unor principii de drept care vin în „conflict” cu instituția nulității, înlăturând-o, ele nu trebuie confundate.

Fiind făcute precizările de rigoare, vom reține următoarele cazuri de excepții de la principiul restabilirii situației anterioare:

1) Cazul posesorului de bună-credință care păstrează fructele culese în intervalul de timp cât a durat buna sa credință (art. 311 alin. (1) Cod civil al R.M.), situație în care neaplicarea principiului *restitutio in integrum* se întemeiază pe ideea protecției posesorului de bună-credință.

¹⁹ Florescu G. Nulitatea actului juridic civil. București: Hamangiu, 2008, p. 254.

²⁰ Ibidem, p. 256.

²¹ Ionașcu Tr., Barasch E. *Op. cit.*, p. 87.

²² Pop A., Belei Gh. *Op. cit.*, p. 396.

Astfel, art. 311 Cod civil al R.M., intitulat „Obligațiile și drepturile pe care le are posesorul de bună-credință în legătură cu predarea bunului”, la alin. (1) statuează:

„Posesorul de bună-credință care nu are dreptul să posedă bunul sau care a pierdut acest drept este obligat să-l predea persoanei îndreptățite. În cazul în care persoana îndreptățită nu-și realizează dreptul, iar posesorul consideră pe bună dreptate că trebuie să păstreze posesiunea în continuare, fructul bunului și drepturile aparțin posesorului”.

În fraza a doua din alin. (1) se vorbește despre un efect al posesiei de bună-credință și anume – dobândirea dreptului de proprietate asupra fructelor de către posesorul de bună-credință. Dispoziția din această normă, după cum susțin unii autori²³, ridică mai multe semne de întrebare. Astfel, nu este clară necesitatea includerii prevederii „în cazul în care persoana îndreptățită nu-și realizează dreptul”, fiindcă dacă într-adevăr persoana îndreptățită nu va formula cererea de restituire a fructelor, atunci acesta din urmă va continua să fie posesor, bucurându-se de toate drepturile rezultate din această stare de fapt. Pe de altă parte, nu este clară nici prevederea „iar posesorul consideră pe bună dreptate că trebuie să păstreze posesiunea în continuare”, fiindcă nu găsim răspunsul la întrebarea când posesorul va fi îndreptățit „să păstreze posesiunea în continuare”, dacă la începutul frazei se afirmă că cel îndreptățit nu formulează pretenții, or, într-o asemenea situație, posesorul în toate cazurile va fi îndreptățit să păstreze posesiunea. Acestea fiind spuse, considerăm că până la momentul încetării bune-credințe posesorului îi revin fructele, și anume acesta trebuie considerat a fi sensul ce se desprinde din prevederea analizată.

Mult mai reușită în această privință este viziunea legiuitorului român, care în art. 948 din *noul Cod civil*, intitulat „Condițiile dobândirii fructelor bunului posedat”, prevede explicit:

„(1) Posesorul de bună-credință dobândește dreptul de proprietate asupra fructelor bunului posedat.

(2) Posesorul trebuie să fie de bună-credință la data perceperii fructelor”.

Criteriile de determinare a posesiei de bună-credință sunt stabilite în art. 307 Cod civil al R.M., conform căruia:

„(1) Este considerată posesor de bună-credință persoana care posedă legitim sau care se poate considera îndreptățită să posedă în urma unei examinări diligente, necesare în raporturile civile, a temeiurilor îndreptățirii sale. Buna-credință este prezumată.

(2) Posesiunea de bună-credință încetează dacă proprietarul sau o altă persoană cu drept preferențial înaintează posesorului pretenții întemeiate”.

Dobândirea de către posesorul de bună-credință a fructelor se întemeiază pe ideea de echitate. Posesorul a fost de bună-credință și a cules fructele, considerându-se proprietar. A-l sili să le restituie ar fi o sarcină prea oneroasă.

În acest domeniu, neaplicarea principiului *restitutio in integrum* se întemeiază pe principiul ocrotirii bune-credințe. Ipoteza este următoarea: de exemplu, printr-un act juridic încheiat cu nesocotirea unor dispoziții legale referitoare la condițiile sale de validitate, A îi transmite lui B dreptul de proprietate asupra unui bun frugifer. Deși principiul repunerii părților în situația anterioară ar impune ca B să-i restituie lui A nu numai bunul, ci și fructele acelui bun pe care le-a cules, întrucât se consideră că el nu a fost niciodată proprietarul acelui bun, deci nu a avut nici una din prerogativele dreptului de proprietate (aici interesează prerogativa de a culege fructele), totuși B, în măsura în care a fost de bună-credință (ceea ce înseamnă că la încheierea actului juridic a avut convingerea că a dobândit în mod valabil dreptul de proprietate, deci nu a cunoscut cauza de nulitate), va reține fructele culese în intervalul de timp cât a durat buna sa credință (buna-credință încetează, cel mai târziu, în momentul introducerii cererii în declararea nulității, fiind însă posibil să înceteze și înainte de acest moment), urmând a restitui numai bunul, precum și fructele dobândite ulterior momentului în care a încetat buna-credință.

Considerând că vocația normală a fructelor este aceea de a fi consumate, legea permite posesorului de bună-credință să le păstreze și să nu le restituie. În doctrina franceză s-a susținut, pe bună dreptate, că după ce a perceput fructele, acesta probabil că le-a cheltuit: el și-a sporit cheltuielile sau, cum se spunea odinioară în familiile burgheze, el și-a „făcut” casa ospitalieră:

²³ Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. I. / Coordonatori: Buruiană M., Efrim O., Eșanu N. Chișinău: Tipografia centrală, 2006, p. 586.

lautius vixit non est locupletior (a trăit mai în fast, nu a devenit mai bogat)²⁴. A-l obliga să restituie totalitatea fructelor ar însemna să-l sărăcești; în consecință, în considerația bunei sale credințe, legea stabilește o „amnistie pentru fructe”: dobânditorul al cărui titlu este nul poate să păstreze fructele percepute până în ziua în care cererea în nulitate este introdusă.

În consecință, s-a reținut soluția constantă că dobânditorul nu va fi obligat să restituie fructele decât din ziua când va fi introdusă acțiunea în nulitate. O dată în plus, va exista ocazia de a face apel la conceptul de bună-credință²⁵.

2) Cazul aplicării principiului *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* (nimănui nu îi este îngăduit să se prevaleze de propria imoralitate pentru a obține protecția judiciară a unui drept).

Acțiunea în restituirea prestației, efectuată în temeiul unui contract imoral, poate fi paralizată de nedemnitătea reclamantului, susținându-se că acela care se prevalează de propria sa turpitudine nu va fi luat în considerare în justiție²⁶.

Potrivit unei tradiții milenare, cristalizată în adagiul *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, nimănui nu îi este îngăduit să se prevaleze în fața justiției de propria sa imoralitate pentru a-și valorifica un drept, de cele mai multe ori pentru a obține restituirea prestației executate în baza unui act juridic nul din pricina caracterului imoral al obiectului sau cauzei actului²⁷. Regula s-a conturat treptat, fără să fie consacrată legislativ.

Nemo auditur propriam turpitudinem allegans este un adagiu latin care se aplică în toate sistemele de drept aparținând familiei romano-germanice și exprimă regula de natură morală, potrivit căreia nimănui nu-i este îngăduit să tragă foloase prin invocarea în justiție a propriei sale imoralități²⁸.

Această regulă reprezintă un refuz la acțiune pentru cei care urmăresc să se folosească în fața instanței de actele lor imorale, încercând să obțină

astfel un titlu. Procedural, regula *nemo auditur* îi conferă pârâtului o excepție pe care doctrina a numit-o excepția de nedemnităte: urmărit în restituirea unui bun primit în virtutea unui contract nul pentru imoralitate, pârâtul opune nedemnitătea reclamantului.

Fundamentul atribuit excepției îi explică domeniul. Astfel:

- ea nu se poate opune decât acțiunii în restituire, niciodată acțiunii în nulitate: există un mare interes în a face să dispară un contract imoral; ea nu se opune nici acțiunii în răspundere: autorul unei culpe nu poate scăpa nici de răspunderea sa invocând culpa victimei, chiar frauduloasă, nici de o acțiune în rezoluțiunea unui contract;

- ea nu funcționează, în general, decât dacă există imoralitate și nu simplă ilicitate, și chiar în acest caz, excepția de nedemnităte este eliminată dacă imoralitatea este constituită de o infracțiune: politica reprimării înlătură uneori excepția de nedemnităte.

Astfel, în jurisprudența franceză s-a reținut că prostituata poate, în ciuda imoralității contractului, să facă să i se restituie sumele pe care le-a vărsat proxenetului său²⁹.

În continuarea acestor rațiuni, în doctrina franceză s-a subliniat că regula *nemo auditur* are un domeniu strict limitat: în principiu, ea nu este aplicabilă atunci când a fost violată o normă imperativă, ci numai în cazul turpitudinii, prin acest termen subînțelegându-se un atentat la o regulă de morală sexuală, cum ar fi vânzările „caselor de toleranță”³⁰. Cu toate acestea, este de menționat că regula aceasta nu paralizează acțiunea în nulitate, ci doar acțiunea în restituire care o urmează. În fine, acțiunea adagiului este exclusă pentru liberalități.

S-a mai susținut că enunțul regulii este înșelător, lăsând să se creadă că ea ar paraliza orice acțiune în justiție în care reclamantul invocă violarea legii pe care el a comis-o. În consecință, s-a reținut că ar fi mai bine să se utilizeze o altă exprimare a regulii: *in pari causa turpitudinis cessat repetitio* (în caz de imoralitate egală a celor două părți la un contract, acțiunea în restituire este inadmisibilă)³¹.

²⁴ Malaurie Ph., Aynès L., Stoffel-Munck Ph. *Op. cit.*, p. 376.

²⁵ Ionașcu Tr., Barasch E. *Op. cit.*, p. 87.

²⁶ Mazeaud H., Mazeaud J., Chabas Fr. *Leçons de droit civil*. Tome I. Introduction à l'étude du droit. Paris: Montchrestien, 1996, p. 483.

²⁷ Cosma D. *Teoria generală a actului juridic civil*. București: Ed. Științifică, 1969, p. 349.

²⁸ Dogaru I. *Drept civil român. Idei producătoare de efecte juridice*. București: ALL BECK, 2002, p. 690.

²⁹ Malaurie Ph., Aynès L., Stoffel-Munck Ph. *Op. cit.*, p. 379-380.

³⁰ Mazeaud H., Mazeaud J., Chabas Fr. *Op. cit.*, p. 484.

³¹ Malaurie Ph., Aynès L., Stoffel-Munck Ph. *Op. cit.*, p. 380.

Prin urmare, acțiunea în restituire va fi respinsă dacă va rezulta că reclamantul invocă propria sa turpitudine pentru a obține restituirea prestației.

Problema prealabilă pe care o ridică această regulă este dacă ea poate fi operantă în lipsa unui text de lege care s-o consfințească expres, mai ales ținând seama de faptul că în sistemul nostru juridic singura sursă de drept o constituie legea. După părerea noastră, maxima *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* poate avea un suport de text în art. 9 alin.(1) Cod civil al R.M. și ca atare poate fi aplicabilă și în dreptul nostru civil. Într-adevăr, potrivit dispoziției legale citate, persoanele fizice și juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, cu contractul, cu ordinea publică și cu *bunele moravuri* (s.n.). Exercițarea dreptului de a cere restituirea unei prestații efectuate în temeiul unui act juridic imoral, invocarea propriei turpitudini pentru a obține restituirea nu poate fi considerată conformă cu *bunele moravuri*. Regulile de conviețuire socială nu pot îngădui reclamantului care a încheiat un act juridic nul și l-a executat, să se prevaleze apoi de fapta sa reprobabilă pentru a redobândi prestația executată. De aceea considerăm că deși regula *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* nu este consacrată expres în stadiul actual al legislației Republicii Moldova, ea nu este lipsită de suport legal și poate îndeplini o funcție utilă în practica încheierii și executării actelor juridice.

În sprijinul opiniei noastre s-a pronunțat și practica judiciară moldovenească. Astfel, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil”, enumerând excepțiile de la principiul repunerii părților în situația anterioară, numește și actele juridice cu obiect imoral sau cauză imorală³².

În consecință, principiul *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* se aplică atât sub aspectul dreptului procesual, în privința admisibilității exercitării acțiunii în justiție, cât și

în planul dreptului material, în domeniul actelor juridice cu obiect imoral sau cauză imorală, această excepție fiind apreciată ca o armă de descurajare a încheierii unor asemenea acte, deci ca o garanție a respectării regulilor de conviețuire socială în raporturile juridice civile.

Sensul adagiului implică o precizare: acela care a încheiat un contract imoral nu e privat de dreptul de a invoca nulitatea, îndeosebi pe cale de excepție, pentru a refuza executarea angajamentelor sale; ceea ce i se refuză este numai dreptul de a obține restituirea prestațiilor executate.

În situația în care una din părți urmărește un scop imoral pe care cealaltă parte nu-l cunoaște sau îl ignoră, deși contractul este nul (deoarece necunoașterea caracterului imoral nu acoperă nulitatea), în exercitarea acțiunii în restituire trebuie operată o distincție.

Astfel, cel care nu a cunoscut caracterul imoral al convenției poate să profite de consecințele juridice ale nulității, refuzând să restituie ce a primit în baza ei. Cealaltă parte nu va putea să obțină restituirea și nici nu poate să invoce nulitatea dacă este urmărită în executarea contractului. Aceasta nu înseamnă că nulitatea este relativă. Este o nulitate absolută, însă aplicarea regulii *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* este de natură să bulverseze efectele normale ale nulității, făcând ca o convenție nulă să fie totuși producătoare de efecte juridice sau, altfel spus, să facă posibilă menținerea situației juridice deși s-a constatat nulitatea convenției pe baza căreia s-a creat³³.

Evident că exercițiul acțiunii în nulitate din partea celui vinovat de încheierea convenției cu o cauză imorală trebuie admis deoarece este de principiu că în cazul nulității absolute orice persoană interesată, chiar și cea care a luat parte la încheierea actului, are dreptul să ceară constatarea ei, fără să i se poată opune prescripția, ceea ce primează fiind interesul general și nu cel personal, ca în cazul nulității relative.

Dimpotrivă, exercițiul acțiunii în restituire a ceea ce persoana vinovată a plătit în baza unei astfel de convenții nu trebuie admis, făcând astfel aplicabilă regula *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*.

Ținem să subliniem că această regulă este aplicabilă, în principiu, numai actelor juridice imorale, nu și celor ilicite; cu alte cuvinte, regula

³² Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil”. Nr.1 din 7 iulie 2008. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2009, nr. 4-5, p. 10.

³³ Dogaru I. *Op. cit.*, p. 697.

nu se aplică acelor acte care încalcă o dispoziție legală, fără să fie în același timp și potrivnice regulilor de conviețuire socială. Într-adevăr, termenul de „turpitudine” la care se referă regula pare adecvat numai actelor juridice imorale, nu și celor ilicite *stricto sensu*.

Pe de altă parte, dacă aplicarea maximei *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* ar fi extinsă și la actele juridice ilicite, efectele nulității ar fi practic paralizate în cele mai multe cazuri, validându-se astfel indirect actele contrare legii³⁴.

În consecință, în doctrină s-a reținut³⁵ că aplicarea regulii *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* trebuie să se facă circumstanțiat, ținându-se seama îndeosebi de următoarele situații:

- ea se aplică numai actelor juridice imorale nu și celor ilicite, deoarece, în caz contrar, s-ar ajunge la validarea unor acte juridice contrare legii;

- când obligația de restituire este generată de săvârșirea unei infracțiuni, imperativul restabilirii integrale a situației anterioare exclude aplicarea regulii în cauză;

- când ambele părți se fac vinovate de imoralitate, acțiunea în restituire se va respinge indiferent de gravitatea nedemnității fiecăreia dintre ele;

- aplicarea regulii în discuție trebuie exclusă și în situația în care aplicarea ei ar încuraja, în cele din urmă, încheierea de acte juridice având un scop imoral, cum este de exemplu cazul donațiilor făcute în vederea începerii, menținerii sau reluării raporturilor de concubinaj.

Concluzionând asupra acestei excepții de la principiul restabilirii situației anterioare, menționăm că regula *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* își găsește justificarea prin interesul social de a zădărnici încheierea actelor juridice potrivnice regulilor morale de conviețuire. Știind că dacă încheie un act juridic imoral nu pot pretinde executarea lui sau, dacă l-au executat, riscă să nu obțină restituirea prestațiilor, părțile vor fi adeseori împiedicate să încheie un atare act. Nesiguranța pe care o creează incidența regulii *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* are asupra părților un efect

inhibitiv. Se realizează astfel, preventiv, o operă de moralizare a actelor juridice³⁶.

Nu este mai puțin adevărat că respingerea acțiunii în restituire ca inadmisibilă în asemenea cazuri are și aspecte negative: ea înlătură efectele nulității unui act imoral și îngăduie uneia dintre părți să păstreze rodul unui asemenea act.

Ieșirea din dilema în care este pus legiuitorul obligat să opteze între posibilitatea acordată pârâtului de a beneficia de un act imoral, în cazul aplicării regulii *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, și admisibilitatea acțiunii în restituire, în care reclamantul se prevalează de propria sa imoralitate, o constituie desființarea actului nul, cu toate consecințele stabilite de lege ce decurg de aici.

Unele legislații civile, considerând insuficientă aplicarea regulii *nemo auditur* în materia efectelor nulității contractelor imorale, au mers mult mai departe și au optat pentru introducerea confiscării în folosul statului a prestației executate în beneficiul pârâtului, pentru ca acesta să nu profite de imoralitatea reclamantului, la care acesta este, de cele mai multe ori, părtaș sau pe care o cunoaște.

Este cazul Codului civil al Federației Ruse, care în alin.(2) și (3) ale art. 169, consacrat nulității actului juridic ce contravine ordinii publice sau bunelor moravuri, statuează:

„În cazul constatării intenției la ambele părți ale actului, dacă acesta a fost executat de către ambele părți, tot ceea ce au primit părțile se încasează în beneficiul Federației Ruse. În cazul executării actului de către una din părți, de la cealaltă parte se încasează în beneficiul Federației Ruse tot ceea ce ea a primit și tot ceea ce trebuia să presteze în folosul primei părți.

În cazul constatării intenției doar la una din părți, tot ceea ce a primit această parte urmează a fi restituit celeilalte părți, iar de la aceasta din urmă se încasează în beneficiul Federației Ruse tot ceea ce a primit sau trebuia să primească.”

Același tratament juridic al efectelor nulității actelor ce contravin ordinii publice sau bunelor moravuri îl găsim în Codul civil al Republicii Belarus³⁷ (art. 170 alin.(2) și (3)) și în Codul civil al Republicii Kazahstan (art. 157 alin. (4) și (5)), acesta din urmă folosind în mod expres termenul de „confiscare”.

³⁴ Cosma D. *Op. cit.*, p. 351.

³⁵ Reghini I. Nulitatea actului juridic. Teză de doctorat. Cluj-Napoca: Universitatea „Babeș-Bolyai”, 1983, p. 83-84.

³⁶ Cosma D. *Op. cit.*, p. 350.

³⁷ Codul civil al Republicii Belarus. Nr. 218-3 din 7 decembrie 1998.

Trebuie să menționăm că această soluție a fost, pe bună dreptate, dur criticată atât în doctrina rusă, cât și în proiectul Concepției de perfecționare a Codului civil al Federației Ruse³⁸, autorii căruia au calificat această măsură drept inadecvată esenței dreptului civil, apreciind că funcția sancționatorie aplicată în acest caz revine dreptului public (pct. 1.6.7. §2 titlul V al Concepției).

Cu toate acestea, în doctrina rusă au fost formulate o serie de obiecții temeinic argumentate asupra modificărilor ce sunt propuse în proiectul vizat, invocându-se experiența legislativă a statelor europene. Astfel, autorul rus D.O. Tuzov a exprimat opinia că această sancțiune represivă, care este absolut improprie dreptului privat, se aplică pentru un comportament ce contravine nu legii, ci unor criterii vagi, cum sunt bazele ordinii publice și bunelor moravuri. Acest fapt, susține autorul, transformă art. 169 Cod civil al Federației Ruse într-un mijloc periculos de expropriere, care poate fi pus în aplicare destul de arbitrar, din care cauză această sancțiune urmează să fie exclusă din legislație ca un arhaism reminiscent al orânduirii sovietice.

Mai mult decât atât, autorul consideră că temeiul nulității prevăzut în art. 169 este lipsit de eficiență practică, deoarece dublează cauza de nulitate consacrată în art. 168 (nulitatea actului juridic ce contravine legii), motiv pentru care autorul atribuie această normă la categoria „paragrafelor de cauciuc”. În consecință, autorul optează, argumentat, pentru excluderea art. 169 din Codul civil al Federației Ruse, susținând că acest fapt nu va avea implicații negative asupra ordinii publice, ci, dimpotrivă, excluderea acestui temei de nulitate vag va contribui la sporirea clarității juridice a textelor legale în materie de nulitate.

3) Posibilitatea invocării uzucapiunii. O altă situație de excepție de la principiul repunerii în situația anterioară este cazul când dobânditorul dintr-un act juridic lovit de nulitate, prin care s-a transmis dreptul de proprietate sau un alt drept real principal, ar putea invoca uzucapiunea (în condițiile art. 332, 333 Cod civil al R.M.).

Menționăm că în literatura de specialitate nu există unitate de păreri în ce privește excepția în

discuție. Astfel, după unii autori³⁹, posibilitatea invocării uzucapiunii reprezintă o excepție de la principiul *resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis*. În ceea ce ne privește, însă, susținem opinia⁴⁰, potrivit căreia dobândirea dreptului real este consecința exercitării posesiei în condițiile prevăzute de lege, iar nu a menținerii actului juridic subsecvent prin care uzucapantul a intrat în posesia bunului respectiv.

În consecință, subliniem că uzucapiunea poate paraliza atât acțiunea în revendicare, cât și instituția nulității actului juridic civil, însă acest fapt nu demonstrează că ar fi vorba de o excepție de la principiul *resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis*, dimpotrivă, ea trebuie calificată drept o veritabilă excepție de la principiul *restitutio in integrum*.

4) Cazul în care a intervenit prescripția extintivă a acțiunii în restituirea prestațiilor executate în temeiul actului juridic lovit de nulitate. Am arătat mai sus că acțiunea în nulitate (prescriptibilă sau imprescriptibilă, după cum este incidentă o cauză de nulitate relativă sau absolută) trebuie deosebită de acțiunea în restituirea prestațiilor executate în baza actului juridic care a fost anulat.

Chiar în ipoteza exercitării concomitente a celor două acțiuni în același proces, cele două cereri nu se confundă, chiar dacă între ele va exista un raport de accesorialitate, soluția dată cererii principale în declararea nulității determinând și admiterea cererii accesorii în pretenții având ca obiect restituirea prestațiilor executate în temeiul actului anulat⁴¹.

În consecință, acțiunea în restituirea unor prestații efectuate în baza unui act juridic lovit de nulitate nu se confundă cu însăși acțiunea în nulitate, ci este o acțiune independentă și supusă, în toate cazurile, prescripției extintive. Grație acestui fapt, invocarea expirării termenului de prescripție extintivă de către persoana îndreptățită (în temeiul art. 271 Cod civil al R.M.) va constitui o piedică de netrecut în calea acțiunii principiului repunerii părților în situația anterioară încheierii actului nul.

³⁸ Concepția de perfecționare a Codului civil al Federației Ruse, aprobată prin Decretul Președintelui Federației Ruse din 18.07.2008.

³⁹ Cosmovici P. *Op. cit.*, p. 246.

⁴⁰ Boroi G. *Op. cit.*, p. 249.

⁴¹ Răducan G. *Op. cit.*, p. 341.

Bibliografie:

1. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
2. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451.
3. Codul civil al României. Nr. 287 din 17 iulie 2009. În: Monitorul Oficial, 15.07.2011, nr. 505. Intrat în vigoare: 01.10.2011.
4. Codul civil al Federației Ruse. Partea I. Nr. 51-Ф3 din 30 noiembrie 1994.
5. Codul civil al Ucrainei. Nr. 435-IV din 16 ianuarie 2003.
6. Codul civil al Republicii Kazahstan din 27 decembrie 1994.
7. Codul civil al Republicii Belarus. Nr. 218-3 din 7 decembrie 1998.
8. Concepția de perfecționare a Codului civil al Federației Ruse, aprobată prin Decretul Președintelui Federației Ruse din 18.07.2008.
9. Boroi G. Drept civil. Partea generală. Persoanele. București: ALL BECK, 2001. 420 p.
10. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. I. / Coordonatori: Buruiană M., Efrim O., Eșanu N. Chișinău: Tipografia centrală, 2006. 816 p.
11. Cosma D. Teoria generală a actului juridic civil. București: Ed. Științifică, 1969. 472 p.
12. Cosmovici P. Tratat de drept civil. Vol.1. Partea generală. București: Ed. Academiei R.S.R., 1989. 360 p.
13. Dogaru I. Drept civil român. Idei producătoare de efecte juridice. București: ALL BECK, 2002. 876 p.
14. Florescu G. Nulitatea actului juridic civil. București: Hamangiu, 2008. 410 p.
15. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea de către

instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil”. Nr.1 din 7 iulie 2008. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2009, nr. 4-5, p. 4-11.

16. Ionașcu Tr., Barasch E. La conception de la nullité des actes juridiques dans le droit socialiste roumain, avec une étude de la conception qui se fait de la nullité des actes juridiques dans le droit civil français contemporain. București: Editura Academiei, Paris: Librairie Générale de Droit et Jurisprudence, 1978. 307 p.

17. Malaurie Ph., Aynès L., Stoffel-Munck Ph. Drept civil. Obligațiile. (traducere de D. Dănișor). București: Wolters Kluwer, 2009. 910 p.

18. Mazeaud H., Mazeaud J., Chabas Fr. Leçons de droit civil. Tome I. Introduction à l'étude du droit. Paris: Montchrestien, 1996. 628 p.

19. Pop A., Beleiu Gh. Drept civil. Teoria generală a dreptului civil. București: Universitatea din București, 1980. 551 p.

20. Răducan G. Nulitatea actului juridic civil. București: Hamangiu, 2009. 500 p.

21. Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. Introducere în dreptul civil. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2008. 692 p.

22. Reghini I. Nulitatea actului juridic. Teză de doctorat. Cluj-Napoca: Universitatea „Babeș-Bolyai”, 1983. 202 p.

23. Stoica V., Pușcaș N., Trușcă P. Drept civil. Instituții de drept civil. București: Universul juridic, 2004. 608 p.

Copyright© Sergiu BOCA, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți.
Bălți, Republica Moldova
E-mail: sergiuboca@gmail.com

	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 46-54. ISSN 1857-1999 Submitted: 17. 12. 2014 Accepted: 15.03. 2015 Published: 30.03. 2015</p>
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT
PRIVATE INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

**КВАЛИФИЦИРУЮЩИЕ ПРИЗНАКИ ЧАСТНОПРАВОВЫХ ДОГОВОРОВ,
ПОИМЕНОВАННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫМИ КОНВЕНЦИЯМИ**

**QUALIFYING FEATURES OF PRIVATE CONTRACTS NOMINATED
BY INTERNATIONAL CONVENTIONS**

**CARACTERISTICI DE CALIFICARE A CONTRACTELOR PRIVATE,
SUBTITRATE DE CONVENȚIILE INTERNAȚIONALE**

ДИКОВСКАЯ Ирина / DIKOVSKA Iryna / DIKOVSKA Iryna*

**ABSTRACT:
QUALIFYING FEATURES OF PRIVATE CONTRACTS NOMINATED
BY INTERNATIONAL CONVENTIONS**

The article deals with qualifying features of private contracts nominated by international conventions. It has been concluded that some of the qualifying features, established by the conventions, coincide with the qualifying features of nominated contracts under national legislation. These features cover the rights and duties of the parties which make the subject of a particular contract, in some cases such features include the requirements to the object of the contract and the purpose of its conclusion.

However, some conventions do not allow to draw a conclusion about qualifying duties of all parties of a private contract governed by the convention. For example, Art. 1 of the Montreal Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air 1999 enables to define the carrier's qualifying duty - the execution of carriage. The text of the Convention does not allow to determine the passenger's or consignor's qualifying duties.

The article also draws attention to the fact that international conventions rate the international character of the respective private contracts as their qualifying feature. The conventions define the international character of such contracts differently.

Several approaches to determination of the international character of the private contract have been distinguished. There are conventions that associate the international nature of the contract with „place of business” of the parties in different member states. However, in some cases, international private contract may be governed by the relevant convention regardless of this condition.

In transport conventions the international character of the contract of carriage is usually associated with the „international carriage”. At the same time, international conventions do not contain a single approach to understanding of „international carriage”. Some of them rate the carriage between member states of a particular convention as international carriage. Other conventions reckon among international carriages the carriage in which, according to the agreement between the parties, the place of departure and the place of

* **DIKOVSKA Iryna A.** – Doctor în drept, conferențiar universitar la Catedra de drept civil a Universității Naționale de Kiev „Taras Șevcenko” (Kiev, Ucraina). / **DIKOVSKA Iryna A.** - PhD in Law, Assistant Professor of the Department of civil law of the Kiev National University „Taras Shevchenko” (Kiev, Ukraine). / **ДИКОВСКАЯ Ирина Андреевна** - Кандидат юридических наук, Доцент кафедры гражданского права Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (Киев, Украина).

destination are within the territory of a single member state if there is an agreed stopping place within the territory of another state.

Keywords: *nominated contract, the international character of a private contract, the Vienna United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, UNIDROIT Convention on International Factoring, the UNIDROIT Convention on International Financial Leasing.*

JEL Classification: K 12, K 33.

РЕЗЮМЕ:

**КВАЛИФИЦИРУЮЩИЕ ПРИЗНАКИ ЧАСТНОПРАВОВЫХ ДОГОВОРОВ,
ПОИМЕНОВАННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫМИ КОНВЕНЦИЯМИ**

Статья посвящена исследованию квалифицирующих признаков частноправовых договоров, поименованных международными конвенциями. Сделан вывод о том, что некоторые квалифицирующие признаки, установленные конвенциями для определения договоров, являющихся предметом их регулирования, совпадают с квалифицирующими признаками поименованных договоров в национальных законодательствах. К таким признакам отнесены права и обязанности сторон, составляющие предмет определенного договора, в отдельных случаях - требования к объекту договора, цели его заключения.

Вместе с тем, некоторые конвенции не позволяют сделать вывод о квалифицирующих обязанностях всех сторон частноправового договора, регулируемого ею. Например, ст. 1 Монреальской конвенции для унификации некоторых правил международных воздушных перевозок 1999 г. дает возможность определить квалифицирующую обязанность перевозчика - осуществление перевозки воздушным судном. Текст этой Конвенции не позволяет определить квалифицирующие обязанности пассажира или грузоотправителя.

Также, обращается внимание на то, что согласно международным конвенциям, квалифицирующим признаком соответствующих частноправовых договоров является кроме прочего их международный характер, который различные конвенции определяют по-разному.

Выделено несколько подходов к определению международного характера частноправового договора. Так, существуют конвенции, связывающие международный характер договора с нахождением «места осуществления предпринимательской деятельности» («коммерческих предприятий») сторон в государствах-участниках. Однако в некоторых случаях международный частноправовой договор может регулироваться соответствующей конвенцией независимо от этой характеристики.

В транспортных конвенциях международный характер договора перевозки обычно связывается с «международной перевозкой». При этом международные конвенции не содержат единого подхода к пониманию международной перевозки. Так, часть из них, к международными относит перевозки, осуществляемые между государствами-участниками соответствующей конвенции. Другие конвенции к международным относят перевозки, в которых пункт отправления или пункт назначения расположен в одном из государств-членов.

Ключевые слова: *поименованный контракт, международный характер частного договора, Венская конвенция ООН о договорах международной купли-продажи товаров, Конвенция УНИДРУА о международном факторинге, Конвенция УНИДРУА о международном финансовом лизинге.*

JEL Classification: K 12, K 33.

УДК: 341.9:347.44.

REZUMAT:

**CARACTERISTICI DE CALIFICARE A CONTRACTELOR PRIVATE,
SUBTITRATE DE CONVENȚIILE INTERNAȚIONALE**

Articolul investighează circumstanțele agravante de contracte private, subtitrate de convențiile internaționale. Sa ajuns la concluzia că unele dintre circumstanțele agravante stabilite prin Convenții în scopul de a stabili contractele care fac obiectul de reglementare, coincid cu circumstanțele de calificare menționate în contractele subtitrate din legislația națională. Aceste caracteristici se atribuie drepturilor

și obligațiilor părților, care fac obiectul unui acord concret, iar în anumite cazuri - cerințele la obiectul contractului, cât și scopul încheerii acestuia.

Cu toate acestea, unele convenții nu ne permit să conchidem privitor la responsabilitățile de calificare ale tuturor părților unui contract privat guvernat de aceste convenții. De exemplu, art. 1 din Convenția de la Montréal pentru unificarea anumitor norme referitoare la transportul aerian internațional din 1999 vă permite să definiți obligația calificată a operatorului de transport - punerea în aplicare a aeronavelor de transport. Textul Convenției nu permite a stabili drepturile de calificare ale pasagerului sau expeditorului.

De asemenea, se atrage atenția asupra faptului că convențiile internaționale, care califică contractele de drept privat se refera, printre altele, la caracterul internațional al acestora, care definesc diferitele convenții în moduri diferite.

Sunt evidențiate mai multe abordări privind determinarea caracterului internațional al unui contract privat. Astfel, există convenții care leagă caracterul internațional al contractului cu constatarea "loc de afaceri" ("întreprinderi comerciale") ale părților din statele membre. Cu toate acestea, în unele cazuri, contractele de drept privat internațional pot fi reglementate prin convenția relevantă, indiferent de această facilitare.

În convențiile de transport caracterul internațional al contractului de transport este de obicei asociat cu noțiunea de "transport internațional". În același timp, convențiile internaționale nu conțin o singură abordare a înțelegerii transportul internațional. Deci, unele dintre ele se referă la transportul internațional între statele părți la Convenție. Alte convenții includ transportul internațional, în care punctul de plecare sau de destinație este situat într-unul dintre statele membre.

Cuvinte-cheie: contractul nominalizat, caracterul internațional al unui contract privat, Convenția Națiunilor Unite de la Viena asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri, Convenția UNIDROIT privind Factoring-ul Internațional, Convenția UNIDROIT privind Leasingul Financiar Internațional.

JEL Classification: K 12, K 33

CZU: 341.9:347.44

Вопросы поименованных договоров чаще всего исследуются на основе специальных норм национального гражданского законодательства той или иной страны. Между тем, названия отдельных международных конвенций, и (или) их содержание указывают на то, что они регулируют отдельный тип (вид) частного правового договора международного характера.

Некоторые квалифицирующие признаки, установленные конвенциями для определения договоров, являющихся предметом их регулирования, совпадают с квалифицирующими признаками поименованных договоров в национальных законодательствах. К таким признакам следует отнести права и обязанности сторон, составляющие предмет определенного договора, в отдельных случаях - требования к объекту договора, цели его заключения.

В то же время следует обратить внимание на то, что согласно международным конвенциям, квалифицирующим признаком

соответствующих частноправовых договоров является также их международный характер, который различные унифицированные документы определяют по-разному, о чем речь будет идти ниже.

Если данный частноправовой договор не соответствует квалифицирующим признакам, установленным определенной конвенцией, это означает, что он является непоименованным, с точки зрения данной конвенции. Результатом этого станет применение к вопросам, не регулируемым договором, национального права определенного государства (избранного сторонами или определенного согласно коллизионных норм), международных унифицированных негосударственных норм, или принципов права.¹

Обращает на себя внимание то, что международные конвенции, как правило, не

¹ Если, например, спор решается международным коммерческим арбитражем и арбитры наделены правом решать спор в качестве «дружеских посредников».

содержат определение понятия того или иного частноправового договора. Вывод о квалифицирующих условиях договора, определяющих его предмет, можно сделать на основании норм конвенций, регулирующих права и обязанности сторон соответствующего договора.

Анализ отдельных конвенций указывает на то, что обязанности сторон договора, которые могут быть определены как квалифицирующие, совпадают с квалифицирующими обязанностями сторон поименованных договоров по национальному праву отдельных государств.

Например, из ст.ст. 30 и 53 Венской конвенции ООН о договорах международной купли-продажи товаров 1980 г. (далее – КМКП)², следует что квалифицирующими обязанностями сторон договора купли-продажи, подпадающего под сферу действия КМКП, являются: для продавца – поставить товар и передать право собственности на него; для покупателя – уплатить цену за товар и принять поставку товара.

Квалифицирующие обязанности сторон договора международного факторинга, регулируемого Конвенцией УНИДРУА о международном факторинге 1988 г.³ (далее – Конвенция о факторинге), следуют из ее ст. 1 (2). Согласно этой норме квалифицирующей обязанностью поставщика является уступка фактору прав требования, возникающих из договоров купли-продажи товаров, заключаемых между поставщиком и его покупателями (должниками), кроме прав требования, возникающих из договоров купли-продажи товаров, приобретенных в первую очередь для личного, семейного или домашнего использования.

Квалифицирующими обязанностями фактора согласно Конвенции о факторинге являются: - финансирование поставщика; - ведение учета (главной бухгалтерской книги) по дебиторской задолженности; -

предъявление к оплате денежных требований; - защита от неуплат должников.

Особенностью договора, регулируемого Конвенцией о факторинге является то, что фактор должен выполнять по крайней мере две из указанных в ней обязанностей.

Квалифицирующей также является обязанность уведомить должника об уступке права требования. При этом Конвенция о факторинге не конкретизирует, на кого именно из сторон возлагается такая обязанность. Следовательно этот вопрос должен регулироваться самим договором факторинга.

Квалифицирующей обязанностью лизингодателя по договору международного финансового лизинга, регулируемого Конвенцией УНИДРУА о международном финансовом лизинге 1988 г.⁴ (далее – Конвенция о лизинге), согласно ее ст. 1 является предоставление лизингополучателю права пользования производственным оборудованием, средствами производства или другим оборудованием, приобретенным лизингодателем у третьего лица (поставщика) на условиях, одобренных лизингополучателем.

Квалифицирующей обязанностью лизингополучателя является уплата лизинговых платежей, характеристикой которых согласно указанной Конвенции является то, что они исчисляются таким образом, чтобы учесть, в частности, амортизацию всей или значительной части стоимости оборудования.

Вместе с тем следует отметить, что отдельные международные конвенции регулируют лишь некоторые вопросы, связанные с тем или иным договором.

В частности некоторые конвенции не позволяют сделать вывод о квалифицирующих обязанностях всех сторон частноправового договора, регулируемого ею. Например, ст. 1 Монреальской конвенции для унификации некоторых правил международных воздушных перевозок 1999

² Конвенция Организации Объединенных Наций о договорах международной купли-продажи товаров (заключена в Вене 11.04.1980). [On-line]: <http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/sales/cisg/V1056999-CISG-e-book-r.pdf> (Дата посещения: 09.03. 2015).

³ UNIDROIT Convention on International Factoring (Ottawa, 28 May 1988). [On-line]: <http://www.unidroit.org/english/conventions/1988factoring/1988factoring-e.htm> (Дата посещения: 09.03. 2015).

⁴ UNIDROIT Convention on International Financial Leasing (Ottawa, 28 May 1988). [On-line]: <http://www.unidroit.org/english/conventions/1988leasing/1988leasing-e.htm> (Дата посещения: 09.03. 2015).

г.⁵ (далее – Монреальская конвенция) дает возможность определить квалифицирующую обязанность перевозчика - осуществление перевозки воздушным судном. Текст этой Конвенции не позволяет определить квалифицирующие обязанности пассажира или грузоотправителя.

Кроме того, следует обратить внимание на то, стороны часто заключают договоры смешанного характера, особенности регулирования которых могут устанавливаться международными конвенциями. Так, согласно ст. 3 (1) КМКП «1. Договоры на поставку товаров, подлежащих изготовлению или производству, считаются договорами купли-продажи, если сторона заказывающая товары, не берет на себя обязательства поставить существенную часть материалов, необходимых для изготовления или производства таких товаров».

Согласно мнению Консультативного совета по КМКП (далее – Совет): «При толковании термина «существенная часть» в ст. 3 (1) КМКП должен использоваться критерий «экономической ценности». Критерий «существенности» должен использоваться только тогда, когда применение критерия «экономической ценности» невозможно или неуместно с учетом всех обстоятельств дела⁶.

Вместе с тем, в судебной практике встречается и другая точка зрения. В частности, некоторые суды используют количественный тест для определения того, насколько «существенной» была поставка материалов покупателем. Высший земельный суд Мюнхена использовал с этой целью качественный критерий⁷.

⁵ Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air (Montreal, 28 May 1999). [On-line]: (Дата посещения: 09.03.2015). <http://www.jus.uio.no/lm/air.carriage.unification.convention.montreal.1999/portrait.pdf>

⁶ CISG-AC Opinion no 4, Contracts for the Sale of Goods to Be Manufactured or Produced and Mixed Contracts (Article 3 CISG), 24 October 2004. Rapporteur: Professor Pilar Perales Viscasillas, Universidad Carlos III de Madrid. [On-line]: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op4.html> (Дата посещения: 09.03.2015).

⁷ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. New York, United Nations, 2012, p.20.

Ст. 3 (2) КМКП исключает из сферы ее действия договора «в которых зафиксировано, что обязательства стороны, поставяющей товары, заключаются в основном в выполнении работы или в предоставлении иных услуг».

Считается, что толкование термина «в основном» должно происходить в первую очередь с помощью критерия «экономической ценности». Если это не возможно или неуместно с учетом всех обстоятельств дела, должен применяться критерий «существенности».

Использование критерия «экономической ценности» заключается в сравнении экономической стоимости обязательств по выполнению работ и оказанию услуг с экономической стоимостью обязательств в отношении товаров так, если бы были заключены два отдельных договора. Так, если обязательство по выполнению работы или предоставлению услуги составляет большую часть экономической стоимости обязательств продавца, КМКП не применяется⁸.

Таким образом, основанием для применения положений КМКП к договору, сочетающем в себе элементы договора о поставке, выполнению работ или оказанию услуг является «преимущественный» характер обязанностей поставщика по поставке, по сравнению с обязанностями по выполнению работ или оказанию услуг.

В то же время стоит отметить, что в тех случаях, когда обязательства, составляющие предмет смешанного договора, можно отделить друг от друга, к обязательству по поставке может применяться КМКП, а к другому обязательству - национальное право определенного государства.

Так, Арбитражный суд Венгерской торгово-промышленной палаты рассматривая спор, предметом которого был договор, заключенный между итальянским покупателем и венгерским продавцом, содержащий элементы договора купли-продажи и агентского договора, применил КМКП к элементам договора купли-продажи и Гражданский кодекс Венгрии - к элементам агентского договора⁹.

⁸ Ibid., p. 20.

⁹ Vb/96038. Arbitral Award. Hungarian Chamber of Commerce and Industry Court of Arbitration 08.05.1997.

Квалифицирующим признаком частноправового договора, поименованного международной конвенцией, может быть требование к объекту обязательства. Например, ст. 2 КМКП устанавливает перечень товаров, купля-продажа которых ею не регулируется.

Требования к «товару», являющегося объектом договора международной купли-продажи были разработаны также прецедентным правом, поскольку толкование понятий КМКП должно осуществляться с учетом ее международного характера и необходимости содействовать единообразию в ее применении¹⁰.

В связи с этим, следует сделать вывод, что признаки поименованного международного частноправового договора определяются не только международными конвенциями, но и материалами прецедентного права, что обусловлено особенностями применения и толкования международных договоров.

Вместе с тем, надо отметить, что такие квалифицирующие признаки как обязанности сторон договора или требования относительно его объекта устанавливаются и национальным законодательством для внутренних договоров.

Особенным квалификационным условием частноправовых договоров, поименованных международными конвенциями, является их международный характер.

При этом можно выделить несколько подходов к определению международного характера частноправового договора. Так, существуют конвенции, связывающие международный характер договора с нахождением «места осуществления предпринимательской деятельности» («коммерческих предприятий») сторон в государствах-участницах.¹¹

В то же время нужно отметить, что в некоторых случаях международный частноправовой договор может

регулироваться соответствующей конвенцией независимо от этой характеристики.¹²

В судебной практике «место осуществления предпринимательской деятельности» определяется как «место, из которого де-факто осуществляется коммерческая деятельность, характеризующаяся определенной продолжительностью и стабильностью, а также некоторой степенью самостоятельности»¹³.

Рассматривая вопрос международного характера частноправовых договоров, следует отметить особенность его понимания в транспортных конвенциях.

В этих документах международный характер договора перевозки обычно связывается с «международной перевозкой».

Часто под последней понимают перемещение людей, багажа, груза, почты из одной страны в другую. В то же время анализ некоторых международных транспортных конвенций позволяет сделать вывод, что в нормативном смысле этот термин распространяется и на другие случаи.

Так, например, в соответствии со ст. 1 (1) (2) Монреальской конвенции международной перевозкой называется всякая перевозка, при которой место отправления и место назначения независимо от того, имеется ли перерыв в перевозке или перегрузка, расположены либо: 1) на территории двух государств-участников, или 2) на территории одного и того же государства-участника, если согласованная остановка предусмотрена на территории другого государства, даже если это государство не является государством-участником.

Второй случай охватывает перевозку, осуществляемую на основании договора, по которому перевозчик обязуется перевезти пассажира «туда и обратно», если пункты отправления и назначения находятся на территории одного государства. (Например, пассажир приобретает билет по маршруту: «Киев-Стокгольм-Киев»).

In: UNILEX. [On-line]: <http://www.unilex.info/case.cfm?id=272> (Дата посещения: 09.03.2015).

¹⁰ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. *Op. cit.*, p. 6.

¹¹ Например, ст. 1 (1) (a) КМКП, ст. 3 (1) (a) Конвенции о лизинге, ст. 2 (1) (a) Конвенции о факторинге.

¹² Например, согласно ст. 1 (1) (b) КМКП, ст. 3 (1) (b) Конвенции о лизинге этой имеет место тогда, когда согласно нормам международного частного права применению подлежит право договорного государства.

¹³ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. *Op. cit.*, p. 4,5

Похожая норма содержится в норме ст. 1 (9) Афинской конвенции о перевозке морем пассажиров и их багажа 1974 г.¹⁴, согласно которой международная перевозка - это перевозка, при которой в соответствии с договором перевозки место отправления и место назначения расположены в двух различных государствах либо в одном государстве, если согласно договору перевозки или предусмотренному рейсу промежуточный порт захода находится в другом государстве.

Таким образом, упомянутые конвенции под международными перевозками понимают не только те, которые осуществляются из одной страны в другую, но и перемещения в пределах одной страны, если согласованная остановка находится на территории другого государства.

Кроме того, Монреальская конвенция к международным относит перевозку, которая должна осуществляться несколькими последовательными перевозчиками, если она рассматривалась сторонами как одна операция, вне зависимости от того, были оформлены документы в виде одного договора или ряда договоров. Более того, такая перевозка не теряет своего международного характера только из-за того, что один или несколько договоров должны быть выполнены полностью на территории одного и того же государства (ст. 1 (3) Монреальской конвенции).

Таким образом, определяя, составляют ли различные договора перевозки «единую перевозку» в понимании Монреальской конвенции, а также имеет ли такая перевозка международный характер, суды должны установить, рассматривались ли соответствующие перевозки сторонами договора как единая операция в момент заключения соответствующих договоров.

В деле *Gerard v. American Airlines, Inc* пассажир подал иск против авиакомпании о возмещении вреда, причиненного утратой багажа во время рейса из Лос Анжелеса в Нью-Йорк. При этом истец возражал против

применения Монреальской конвенции, считая перевозку, во время которой багаж был утрачен, внутренней. Учитывая то, что пассажир участвовал в упомянутом рейсе сразу после перевозки рейсом из Токио в Лос Анжелес (выполненным другим перевозчиком в этот же день), суд исследовал, не составляли ли два рейса «единую перевозку» в понимании Монреальской конвенции. Положительный ответ на этот вопрос означал бы, что рейс «Лос Анджелес - Нью-Йорк» имел международный характер, а также то, что к спорным отношениям следует применять Монреальскую конвенцию.

Учитывая то, что авиакомпания не смогла доказать, что знала о «международном маршруте» пассажира в момент приобретения им билета, суд отказался считать данную перевозку международной¹⁵.

Другие транспортные конвенции прямо не определяют понятие международной перевозки. В то же время анализ положений, устанавливающих сферу действия соответствующих конвенций, позволяет сделать вывод, какое понимание международной перевозки заложено в их основе.

Так, из анализа из ст. 1 (1) Единых правил к договору о международной железнодорожной перевозке пассажиров (Приложение А к Конвенции о международных железнодорожных перевозках (далее - КОТИФ), ст. 1 (1) Единых правил к договору о международной железнодорожной перевозке грузов (Приложение В к КОТИФ¹⁶) следует, что международной перевозкой в понимании этих документов является перевозка, при которой

¹⁵ Gerard v. American Airlines, Inc. (Connecticut Superior Court July 12, 2007) // The NV Flyer. Review of legal developments affecting airlines and travel agents. [On-line]: <http://nvflyer.wordpress.com/?s=Gerard> (Дата посещения: 09.03.2015).

¹⁶ Convention concerning International Carriage by Rail (COTIF) of 9 May 1980 in the version of the Protocol of Modification of 3 June 1999 and with amendments to Articles 9 and 27 of the Convention and to Appendices B (CIM), E (CUI), F (APTU) and G (ATMF) adopted by the Revision Committee at its 24th session as well as to Appendix C (RID) adopted by the RID Expert Committee at its 47th and 48th sessions. [On-line]: http://www.otif.org/fileadmin/user_upload/otif_verlinkte_files/07_veroeff/02_COTIF_99/COTIF_1999_01_01_2011_e.pdf (Дата посещения: 09.03.2015).

¹⁴ Афинская конвенция о перевозке морем пассажиров и их багажа (заключена в Афинах 13.12.1974). [On-line]: [URL:http://zakon.law7.ru/base77/part8/d77ru8073.htm](http://zakon.law7.ru/base77/part8/d77ru8073.htm) (Дата посещения: 09.03.2015).

места отправки и назначения расположены в двух различных государствах -членах.

Ст. 1 (1) Конвенции о договоре международной автомобильной перевозки пассажиров и багажа 1973 г.¹⁷ (далее – КАПП), позволяет сделать вывод о том, что в смысле настоящей Конвенции международной является перевозка, осуществляемая по территории по крайней мере двух государств, в которой пункт отправления или пункт назначения, или тот и другой находятся на территории одного из договаривающихся государств. В соответствии со ст. 1 Конвенции о договоре международной дорожной перевозки грузов 1956г.¹⁸ (далее - КДПГ), перевозка является международной, если место принятия груза и место, предусмотренное для доставки, находятся в двух разных странах, из которых по крайней мере одна является договорным государством, независимо от местожительства и национальности сторон.

Таким образом, международные конвенции не содержат единого подхода к пониманию международной перевозки. Так, часть из них к международными относит перевозки, осуществляемые между государствами-участниками соответствующей конвенции (например, КОТИФ). Другие конвенции к международным относят перевозки, в которых пункт отправления или пункт назначения расположен в одном из государств-членов (например, КАПП, КДПГ).

Таким образом, квалифицирующими признаками частноправовых договоров, поименованных в международных конвенциях являются обязанности сторон соответствующего договора, объект договора и международный характер договорных обязательств.

¹⁷ Конвенция о договоре международной автомобильной перевозки пассажиров и багажа (КАПП). Совершено в Женеве 1 марта 1973. [On-line]: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/conventn/CVR_r.pdf. (Дата посещения: 09.03.2015).

¹⁸ Конвенция о договоре международной дорожной перевозки грузов. Совершено в Женеве 19 мая 1956. [On-line]: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trans/conventn/cmrr.pdf> (Дата посещения: 09.03.2015).

Библиография:

1. CISG-AC Opinion no 4, Contracts for the Sale of Goods to Be Manufactured or Produced and Mixed Contracts (Article 3 CISG), 24 October 2004. Rapporteur: Professor Pilar Perales Viscasillas, Universidad Carlos III de Madrid. [On-line]: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op4.html> (Дата посещения: 09.03.2015).
2. Convention concerning International Carriage by Rail (COTIF) of 9 May 1980 in the version of the Protocol of Modification of 3 June 1999 and with amendments to Articles 9 and 27 of the Convention and to Appendices B (CIM), E (CUI), F (APTU) and G (ATMF) adopted by the Revision Committee at its 24th session as well as to Appendix C (RID) adopted by the RID Expert Committee at its 47th and 48th sessions. [On-line]: http://www.otif.org/fileadmin/user_upload/otif_verlinkte_files/07_veroeff/02_COTIF_99/COTIF_1999_01_01_2011_e.pdf (Дата посещения: 09.03.2015).
3. Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air (Montreal, 28 May 1999). [On-line]: <http://www.jus.uio.no/lm/air.carriage.unification.convention.montreal.1999/portrait.pdf> (Дата посещения: 09.03.2015).
4. Gerard v. American Airlines, Inc. (Connecticut Superior Court July 12, 2007)// The NV Flyer. Review of legal developments affecting airlines and travel agents. [On-line]: <http://nvflyer.wordpress.com/?s=Gerard> (Дата посещения: 09.03.2015).
5. UNIDROIT Convention on International Factoring (Ottawa, 28 May 1988). [On-line]: <http://www.unidroit.org/english/conventions/1988factoring/1988factoring-e.htm> (Дата посещения: 09.03.2015).
6. UNIDROIT Convention on International Financial Leasing (Ottawa, 28 May 1988). [On-line]: <http://www.unidroit.org/english/conventions/1988leasing/1988leasing-e.htm> (Дата посещения: 09.03.2015).
7. UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. New York, United Nations, 2012, 694 p.
8. Vb/96038. Arbitral Award. Hungarian Chamber of Commerce and Industry Court of Arbitration 08.05.1997. In: UNILEX. [On-line]: <http://www.unilex.info/case.cfm?id=272> (Дата посещения: 09.03.2015).
9. Афинская конвенция о перевозке морем пассажиров и их багажа (заключена в Афинах 13.12.1974). [On-line]: [URL:http://zakon.law7.ru/base77/part8/d77ru8073.htm](http://zakon.law7.ru/base77/part8/d77ru8073.htm) (Дата посещения: 09.03.2015).

10. Конвенция Организации Объединенных Наций о договорах международной купли-продажи товаров (заключена в Вене 11.04.1980). [On-line]: <http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/sales/cisg/V1056999-CISG-e-book-r.pdf> (Дата посещения: 09.03.2015).

Bibliography:

1. CISG-AC Opinion no 4, Contracts for the Sale of Goods to Be Manufactured or Produced and Mixed Contracts (Article 3 CISG), 24 October 2004. Rapporteur: Professor Pilar Perales Viscasillas, Universidad Carlos III de Madrid. [On-line]: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op4.html> (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

2. Convention concerning International Carriage by Rail (COTIF) of 9 May 1980 in the version of the Protocol of Modification of 3 June 1999 and with amendments to Articles 9 and 27 of the Convention and to Appendices B (CIM), E (CUI), F (APTU) and G (ATMF) adopted by the Revision Committee at its 24th session as well as to Appendix C (RID) adopted by the RID Expert Committee at its 47th and 48th sessions. [On-line]: http://www.otif.org/fileadmin/user_upload/otif_verlin kte_files/07_veroeff/02_COTIF_99/COTIF_1999_01_01_2011_e.pdf (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

3. Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air (Montreal, 28 May 1999). [On-line]: <http://www.jus.uio.no/lm/air.carriage.unification.convention.montreal.1999/portrait.pdf> (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

4. Gerard v. American Airlines, Inc. (Connecticut Superior Court July 12, 2007)// The NV Flyer. Review of legal developments affecting airlines and travel agents. [On-line]: <http://nvflyer.wordpress.com/?s=Gerard> (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

5. UNIDROIT Convention on International Factoring (Ottawa, 28 May 1988). [On-line]: <http://www.unidroit.org/english/conventions/1988factoring/1988factoring-e.htm> (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

6. UNIDROIT Convention on International Financial Leasing (Ottawa, 28 May 1988). [On-line]: <http://www.unidroit.org/english/conventions/1988leasing/1988leasing-e.htm> (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

7. UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. New York, United Nations, 2012, 694 p.

8. Vb/96038. Arbitral Award. Hungarian Chamber of Commerce and Industry Court of Arbitration 08.05.1997. In: UNILEX. [On-line]: <http://www.unilex.info/case.cfm?id=272> (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

9. Afinskaia konventsiiia o perevozke morem pasazhirov i ikh bagazha (zakliuchena v Afinakh 13.12.1974). [On-line]: [URL:http://zakon.law7.ru/base77/part8/d77ru8073.htm](http://zakon.law7.ru/base77/part8/d77ru8073.htm) (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

10. Konventsiiia Organizatsii Ob"edenennykh Natsii o dogovorakh mezhdunarodnoi kupli-prodazhi tovarov (zakliuchena v Vene 11.04.1980). [On-line]: <http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/sales/cisg/V1056999-CISG-e-book-r.pdf> (Data poseshcheniia: 09.03.2015).

Copyright©Iryna DIKOVSKA, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко,
Юридический факультет, Кафедра
гражданского права.

Адрес работы: 01601, ул. Владимирская,
60, г. Киев, Украина.

Тел. кафедры: +380 44 239 31 12.

Моб. тел.: +380 50 380 16 15.

E-mail: IrinaDikovska@hotmail.com

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 55-64. ISSN 1857-1999 Submitted: 16.02.2015 Accepted: 15.03.2015 Published: 30.03.2015</p>
---	---

**RELAȚII INTERNAȚIONALE
INTERNATIONAL RELATIONS
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

ГЕОПОЛИТИКА ГЛОБАЛЬНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ*

GEOPOLITICS OF GLOBAL INSTABILITY

GEOPOLITICA INSTABILITĂȚII GLOBALE

ДЕРГАЧЕВ Владимир** / DERGACHEV Vladimir / DERGACIOV Vladimir

**ABSTRACT:
GEOPOLITICS OF GLOBAL INSTABILITY**

The world is entering into an era of global geopolitical instability. The West led by the United States is gradually losing its monopoly on world domination and exclusivity. But new geopolitical architecture of a multipolar world will not appear overnight.

In the international analytical community often say about a new Cold War. If this is typical to the West – Russia relationship, then a transformation of the world (five hundred) geopolitical cycle East - West – East in a global scale occurs. And the transition period will take more than a decade. There will be a radical transformation of the global multidimensional space (geopolitical, economic, financial, social, religious, ideological and information). The crisis of international law (inviolability of borders and the right of peoples to self-determination), provoked by the policy of the West, especially after the bombing of Yugoslavia and the rejection of Kosovo will be continued.

„Reconquista” guards of Eurasia has become one of the main response to the challenge of the West. This long liberation struggle of the Orthodox and Muslims against the aggression of the weakening of the West will determine the near future.

Keywords: USA, Russia, Eurasia, East, West, geopolitical instability, a new Cold War, power centers, the transformation of the global space.

JEL Classification: F29, K33, K39.

**REZUMAT:
GEOPOLITICA INSTABILITĂȚII GLOBALE**

Lumea intră într-o eră de instabilitate geopolitică globală. Occidentul condus de Statele Unite își pierde treptat monopolul asupra dominației mondiale și politicii de exclusivitate. Însă noua arhitectura geopolitică a unei lumi multipolare nu va apărea peste noapte.

* Стаття опублікована 01.02.2015 на сайті «Інститут геополітики професора Дергачева». [On-line]: http://www.dergachev.ru/analit/070215.html#_VQOObdaNOLIU и публикуется в «Молдавском журнале международного права и международных отношений» с разрешения автора.

** **DERGACIOV Vladimir** - Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar, expert în geopolitică, profesor la Universitatea Națională din Odesa (Ucraina). / **DERGACHEV Vladimir** - Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics, Professor of the Odessa National University (Ukraine). / **ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович** - Доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, профессор Одесского национального университета (Украина).

În comunitatea analitică internațională de multe ori se vorbește de un nou Război Rece. Dacă aceasta este tipic privitor la relațiile Occident - Rusia, apoi pe o scară globală putem concluziona că este vorba de o transformare globală a ciclului geopolitic al lumii (existent de cinci sute de ani) Est - Vest - Est. Iar perioada de tranziție va dura nu mai puțin de câteva decenii. Va fi o transformare radicală a spațiului multidimensional global (geopolitic, economic, financiar, social, confesional, ideologic etc.). Va continua criza continuă a dreptului internațional (inviolabilității frontierelor și a dreptului popoarelor la autodeterminare), provocată de politica Occidentului, mai ales după bombardarea Iugoslaviei și separarea Kosovo.

Unul din răspunsul principal la provocarea Occidentului a devenit "Reconquista" polițiștilor de frontieră a Eurasiei. Această luptă de eliberare de lungă durată a ortodocșilor și musulmanilor împotriva agresiunii Occidentului slăbit va determina viitorul apropiat.

Cuvinte cheie: SUA, Rusia, Eurasia, Est, Vest, instabilitatea geopolitică, un nou Război Rece, centre de putere, transformarea spațiului global.

JEL Classification: F29, K33, K39.

CZU: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

РЕЗЮМЕ: ГЕОПОЛИТИКА ГЛОБАЛЬНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Мир вступает в эпоху глобальной геополитической нестабильности. Запад во главе с США постепенно утрачивает монополию на мировое господство и исключительность. Но новая геополитическая архитектура многополярного мира не появится в одночасье.

В международном аналитическом сообществе чаще всего говорят о новой холодной войне. Если это характерно для отношений Запад – Россия, то в глобальном масштабе происходит трансформация мирового (пятисотлетнего) геополитического цикла Восток – Запад – Восток. И переходная эпоха займёт не одно десятилетие. Произойдет кардинальная трансформация мирового многомерного пространства (геополитического, экономического, финансового, социального, конфессионального, информационного и идеологического). Продолжится кризис международного права (незыблемость границ и право народов на самоопределение), спровоцированный политикой Запада, особенно после бомбардировок Югославии и отторжения Косово.

Одним из главных Ответов на Вызов Запада стала «реконкиста» пограничников Евразии. Эта длительная освободительная борьба православных и мусульман против агрессии слабеющего Запада будет определять ближайшее будущее.

Ключевые слова: США, Россия, Евразия, Восток, Запад, геополитическая нестабильность, новая холодная война, центры силы, трансформация мирового пространства.

JEL Classification: F29, K33, K39.

УДК: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

Мир вступает в эпоху глобальной геополитической нестабильности. Запад во главе с США постепенно утрачивает монополию на мировое господство и исключительность. Но новая геополитическая архитектура многополярного мира не появится в одночасье.

Не оправдался геополитический прогноз известного американского аналитического центра Stratfor о сохранении и укреплении геополитической гегемонии США в 21 веке. Вместо прогнозируемого снижения угрозы «исламского терроризма» и отказа от идеи «халифата» вышло все наоборот. Исламский

халифат (ИГИЛ) стал реальностью. Оказалось несбыточной мечтой и падение Поднебесной из-за экономического спада и последующим социально-экономическим кризисом. Китайская цивилизация через взлеты и падения существует тысячелетия и можно с большой степени уверенности утверждать, что она сохранится и в текущем тысячелетии. А что будет с Соединёнными Штатами с короткой двухсотлетней историей через столетие сказать трудно.

В Докладе Национального совета по разведке США дается другой более реалистичный прогноз. В многополярном

мире центрами силы станут матричные государства не западной цивилизации - Бразилия, Россия, Индия, Китай, Южная Африка или (БРИКС), а Соединённые Штаты развалятся. Усилится геополитическое положение таких региональных держав как Турция и Иран, будет создан новый не террористический «Арабский халифат» из монархий Аравии и Африканский Союз.

В международном аналитическом сообществе чаще всего говорят о новой холодной войне. Если это характерно для отношений Запад – Россия, то в глобальном масштабе происходит трансформация мирового (пятисотлетнего) геополитического цикла Восток – Запад – Восток. И переходная эпоха займёт не одно десятилетие. Произойдет кардинальная трансформация мирового многомерного пространства (геополитического, экономического, финансового, социального, конфессионального, информационного и идеологического). Продолжится кризис международного права (незыблемость границ и право народов на самоопределение), спровоцированный политикой Запада, особенно после бомбардировок Югославии и отторжения Косово.

С переходной эпохой глобальной нестабильности связана надвигающаяся волна **геополитического сепаратизма**, обусловленного радикальной трансформацией мироустройства. Падение уровня и особенно качества жизни, преступное использование армии против народа приводит, как правило, к росту сепаратизма, терроризма и распаду государства. Призрак сепаратизма бродит даже по пока благополучной Европе, включая Великобританию, Испанию, Бельгию, Италию, Корсику во Франции.

Эпоха глобальной нестабильности началась с мирового системного кризиса, ускорившего смещение мирового центра экономического и технологического развития на Восток. Не случайно, в новой Доктрине национальной безопасности США приоритетное внимание уделяется Азиатско-Тихоокеанскому региону в желании забрать лидерство у «скрытого врага» Китая, который становится главным соперником в

глобальной конкуренции за ресурсы и рынки сбыта.

Акцентируем внимание на трансформацию в переходную эпоху ключевых геополитических игроков в мировом многомерном пространстве. **Основные события будут происходить на Евразийском континенте.** Согласно классической геополитике единственный способ сохранения мирового лидерства Соединённые Штаты видят в создании серии региональных войн с помощью технологии «управляемого» хаоса в битве за Евразию. Одним из ответов на вызовы Запада (включая НАТО), перешедшего «красную черту» в продвижении на восток Европы для реформирования «неправильных» государств, стала «реконкиста» пограничников Евразии в Новороссии (Донбассе), включая православных и мусульман. Это начало длительной освободительной борьбы против агрессии американских марионеток и западного христианства.

По мнению Сергея Глазьева, геополитическая трансформация мира сопровождается сменой циклов технологических укладов. Переход от одного векового цикла накопления к другому всегда сопровождался войнами преимущественно между лидерами, и в результате происходило возвышение новой восходящей державы. В результате двух мировых войн, развязанных Западом, лидером стали Соединённые Штаты Америки. В начале 21 века американцами, чтобы сохранить мировую гегемонию и выиграть в глобальной конкуренции, потребовалась серия локальных войн, преимущественно на Евразийском континенте, которые разжигаются с опорой на американских марионеток и радикальных националистов. Формируются неонацистские или террористические режимы.

Соединённые Штаты продолжают в обозримом будущем использовать геополитическую технологию «управляемого» хаоса. Её результатом чаще всего называют создание марионеточных государств, сопровождаемое массовой гибелью мирного населения. Но, по мнению автора, **главным «достижением» супердержавы «безграничной**

справедливости» стало разрушение важнейшего двигателя «духовного прогресса». Впервые на Ближнем Востоке - в регионе с тысячелетней историей и мировых религий - в качестве главного архитектора мироустройства выступает государство, обладающее короткой политической историей. Не приведет ли это к сбою в важнейшем «двигателе» духовного прогресса? И не является ли радикальный исламизм порождением этой политики? В результате крестового похода Америки против терроризма жертвами стали не только миллионы мусульман, но и христианство на Ближнем Востоке.

В основе американской гегемонии лежит доллар в качестве мировой валюты. После распада СССР в результате оффшорной геополитики неокOLONиализма Запад вывел огромный капитал и многие активы стратегических предприятий из России, Украины и других постсоветских стран.

Для достижения мировой гегемонии США использовали технологию государственного терроризма, свергали иностранные правительства, большинство из которых было избрано демократическим путем, совершили более 50 покушений на лидеров государств, подавляли с помощью оружия национально-освободительные движения во многие странах. Всего с 1945 года Соединённые Штаты совершали вышеперечисленные действия в 71 стране мира, лишив при этом жизни миллионы людей и обрекая миллионы на страдания и муки. В результате глобальных масштабов американской агрессии безжалостно уничтожались неудобные движения, партии и люди. Но Соединённые Штаты, несмотря на гигантские военные расходы (в десять раз выше российских), проиграли все контактные войны последних десятилетий. Граждане великой страны мигрантов не готовы отдавать жизнь за торжество демократии в разных точках мира.

Вашингтон всегда персонифицирует главного врага, чтобы это было понятно среднему американцу. В 2014 году одним из главных врагов объявлена Россия и её президент Владимир Путин. Этот процесс начался раньше государственного переворота на Украине, спровоцирован продвижением

НАТО во главе с США на восток Европы. Была предпринята беспрецедентная попытка дискредитации Олимпийских игр в Сочи. Но игры не только состоялись без присутствия западных лидеров, но и впервые продемонстрировали сплочённость Не-Запада.

Опасные игры в геополитику Европейского протектората Америки. В эпоху глобальной нестабильности самым уязвимым регионом становится Европа, ставшая протекторатом США. Здесь забыли, что не американцы, а православные и мусульмане являются ближайшими соседями. Европа будет расплачиваться за поддержку агрессивной политики США в мусульманском мире, в котором практически уничтожено несколько государств. В качестве ассиметричного ответа на Вызов, радикальный ислам де-факто создает в Западной Европе свою зону «управляемого» хаоса. Но этой угрозы показалось мало и в 2014 году Брюссель во главе с Берлином открыли еще один фронт противостояния западного христианства уже с православным миром, поддержав антиконституционный переворот и американских марионеток на Украине. Это привело к крупнейшей международной конфронтации после окончания Холодной войны.

Слабеющий Запад во главе с США все чаще использует в своих геополитических технологиях для захвата «зон жизненных интересов» радикальный национализм. Впервые в мировой истории в качестве ударной силы крестового похода на православный Восток используется гремучая смесь радикального национализма и евреев-олигархов. Может быть преувеличена опасность? Но построить государство на ненависти к другому народу, например антирусское, могут только силы с нацистской идеологией. Не случайно, экс-глава израильской спецслужбы «Натив» Яков Кедми в телеинтервью каналу Итон-ТВ подчёркивает, что Украина напоминает Германию перед приходом Гитлера.

В Европе не только усилились позиции евроскептиков на прошедших выборах в Европарламент, но и произошло знаковое событие. **Германия впервые после Второй мировой войны решила в ущерб**

отношений с Россией поиграть в геополитику на Украине, не имея для этого необходимого суверенитета и не обладая военно-политической и финансовой мощью. В Берлине, вероятно, забыли о подписанном в 1949 году Канцлер-акте, лишаящего Германию реального суверенитета во внешней политике на столетие вперед.

Евросоюз не только не преодолел кризис еврозоны, но под давлением Соединённых Штатов ввел экономические санкции против России. Брюссель пока не осознал в полной мере негативные последствия этого шага для своей экономики. **Но главной угрозой существования Европейского союза остается рост гражданского тоталитаризма и диктатуры толерантности.** Новогодний теракт в Париже, вызванный очередным глумлением над пророком Мухаммедом, будет использован США для оборонительной консолидации Запада. Однако **христианский Бог не будет спасать Евросоюз.** Это краеугольный тезис в послании авторитетного афонского архимандрита и игумена монастыря Григориат Христофора (Агелоглу) немецкому банкиру и одному из руководителей Deutsche Bank: «Единая Европа уничтожает народы, лишает людей работы, средств к существованию, лекарств, подталкивает к самоубийству. Единственное что беспокоит этого безжалостного ростовщика – боязнь потерять свои огромные проценты по «кредитам». Евросоюз вскормил своих членов в поклонении мамоне. И даже теперь, когда он пожинает последствия своих действий, с попустительства Европейского Суда в европейских столицах возносится хула и поношение на Христа (в такой степени и с таким цинизмом, до которого не додумались даже те, кто Его распинал). Случайность или нет, что Евросоюз душил и уничтожает, прежде всего, Ирландию, Грецию, Португалию, Кипр, Испанию и Италию (опьянив их сперва лёгкими кредитами и поклонением мамоне) – страны, народы которых отличались глубокой религиозностью и многовековым христианским культурным наследием?»

Мировой системный кризис привел к реанимации проекта, направленного на сохранение Западом лидирующих позиций в

глобальной конкуренции, но его реализация идет медленно. Глобальный проект создания трансатлантической зоны свободной торговли (TAFTA) или «экономического НАТО» должен, по мнению Вашингтона, сохранить лидирующие позиции Соединённых Штатов в мире. Не все европейцы с этим согласны.

Германия является экономическим локомотивом Европейского союза, но Берлин взял курс на политическое лидерство. И в европейских странах заговорили о «германизации» Европы. Многие европейцы опасаются возрождение Четвертого Рейха. Франция, обладающая большим суверенитетом и ядерным оружием, против усиления политического диктата в Европе зависимой от США Германии. В других европейских странах, например, Греции и Чехии, обеспокоены усилением политической роли Германии и немецкого канцлера в Евросоюзе. В газетах пишут об опасности «мирного» контроля Берлином европейского «жизненного пространства», например: «У Чешской Республики, в союзниках остались страны, которые в прошлом воевали с нами много раз, которые предали нас в Мюнхене, а после забрали у нас наши приграничные территории. Это те самые союзники, которые столетиями оккупировали нас и даже хотели полностью истребить нас как народ. Потомки нацистов сегодня правят Европейским союзом, и с каждым днем у нас становится все меньше шансов что-то с этим поделаться, выйти из этой организации и не бояться, что если мы попытаемся это сделать, у нас произойдет нечто вроде украинского Майдана и других «цветных революций», которыми дирижируют США и их брюссельские прислужники».

В декабре 2014 года видные немецкие политики, экономисты, журналисты и представители культуры послали канцлеру Германии письмо, в котором выступают против войны с Россией и за деэскалацию на европейском континенте.

Евросоюз не распадется в ближайшем будущем, но окончательно остановит безграничное расширение на Восток, включая «европейский выбор» Украины. Это обусловлено в частности дефицитом финансовых ресурсов, необходимостью «переварить» тылы на Балканах. Здесь наряду

с США важным геополитическим игроком становится коммунистический Китай.

У Европы нет будущего при продолжающейся конфронтации с Россией. Актуальной остаётся геополитическая модель Европы, предложенная основателем и первым президентом Пятой Французской Республики Шарля де Голля «Европа от Парижа до Владивостока». По нашему убеждению, будущее за биполярной Европой, где западноевропейская цивилизация и западное христианство не будут навязывать свои неолиберальные ценности православному и мусульманскому миру.

«Исключительность» империй прошлого заканчивалась их гибелью, включая самое зловещее порождение западной цивилизации – Третий Рейх. Пока христиане конфликтуют между собой, коммунистический Китай успешно перекраивает политическую и экономическую карту мира. 2014 год стал знаковым для Поднебесной. По данным МВФ китайский ВВП по паритету покупательной способности превысил аналогичный показатель США. Еще раньше Пекин одержал победу на мировом финансовом рынке, обороты мировой торговле в *Юане* превысили торговлю в *Евро*. Настало время наметить новые контуры тектонической геополитической трансформации Евразии-континента от Лондона до Шанхая, где появился мощный новый геополитический игрок из Поднебесной. Наступление Запада (США и Евросоюза) замедлилось, а американская демократическая «петля Анаконды» принесла не мир, а неуправляемый хаос в Евразию.

Пекин продолжит реализацию китайской геополитики «искусно не высываться». Этот главный принцип сформулировал Великий архитектор китайских реформ Дэн Сяопин, оставивший своим преемникам завещание: «Всегда сохранять холодной голову, проявлять сдержанность, не принимать активного участия в международных спорах и никогда не действовать поспешно». Необходимо всегда «скрывать способности и ждать своего часа», но «никогда не вставать на первое место». Новое поколение китайских руководителей продолжает эту политику. Коммунистический Китай является

крупнейшим покупателем американских долговых обязательств. Поэтому до последнего времени Вашингтон воздерживался от острой критики «своего банкира» и не шел на прямую конфронтацию с Пекином. Поднебесная, участвуя в международных институтах, находящихся под патронажем Запада, создает новую архитектуру мироустройства на основе геоэкономической стратегии «идти во вне». Успешно функционируют Шанхайская организация сотрудничества (ШОС), Совещание по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА) и БРИКС, которые пользуются возрастающей популярностью в странах Азии, Африки и Латинской Америки. Китай успешно продвигается на мировом финансовом фронте по пути ослабления зависимости от американского доллара. Постепенно происходит отказ от американских бумаг (гособлигаций) Казначейства США (одного из фундаментов глобальной экономики). Пекин принял решение о более рациональном использовании валютных резервов (\$3,9 трлн.) для поддержки национальной экономики, в первую очередь для реализации суперпроекта века «Экономический пояс Шёлкового пути».

Диверсификация валютные резервов происходит за счет формирования новых мировых финансовых институтов: New Development Bank со штаб-квартирой в Шанхае, который был создан странами БРИКС; Asian Infrastructure Investment Bank, фонда Silk Road Fund и Шанхайской международной биржи золота. Азиатский банк инфраструктурных инвестиций в ближайшем будущем составит конкуренцию Всемирному банку. Этому способствовала и недальновидная политика США, ограничивающая роль Китая в принятии решений в Международном Валютном Фонде. Пекин пока не торопится превращать *Юань* в мировую валюту, но последовательно переводит двухсторонние внешнеторговые операции в национальные валюты, тем самым ослабевая роль американского доллара. И рано или поздно возникнет новая мировая финансовая система, основанная на китайском *Юане*.

Причастность Соединённых Штатов к событиям в Сянгане (Гонконге) и организации «революции желтых зонтиков» свидетельствует об утрате Вашингтоном чувства меры. Америку раздражает независимая внешняя политика, отказ Пекина ввести антиросийские санкции. Гонконг хотя и находится под китайской юрисдикцией, сохранил функции одного из крупнейших в мире оффшорных центров. Соединённые Штаты и Великобритания надеялись использовать его в качестве одного из мировых финансовых центров для приручения китайского дракона и вывода активов стратегических предприятий. Но не вышло. Пекин, несомненно, нанесет асимметричный ответ, тем более для этого не потребуется финансирование зарубежных неправительственных организаций. Китайская диаспора в странах Запада является частью **Большого Китая** и в час Икс всегда готова встать на защиту интересов своей большой родины.

Геополитика «русского медведя». Российская Федерация, несмотря на слабость в экономике обладает бОльшей геополитической мощью, чем вторая экономическая сверхдержава (Китай), исповедующая принцип «искусно не высываться». Чтобы стать одним из центров многополярного мира Москве требуется выдержать вызов Запада, конфронтацию с США и одновременно не превратиться в российского соловья китайской геополитики. Россия в значительной степени сохранила военно-промышленный потенциал, появились точки роста (модернизации), что вызывает раздражение Запада, который не смог превратить бывшую советскую державу в свой сырьевой протекторат. Особенно неприемлемо для США претензии России на политическое лидерство Не-Запада и формирование одного из полюсов многополярного мира.

Главным геополитическим событием стало присоединение Крыма на основе волеизъявления граждан полуострова. Крым занимает уникальное геополитическое положение в Евразии. Это евразийский микрокосмос, на геополитических, геоэкономических и социокультурных

рубежах которого вырабатывались отношения между народами. За многовековую историю Крым неоднократно был рубежом вражды и мира, но никогда не был придатком бедного коррумпированного националистического государства, не способного существовать без внешних заимствований.

Москва не собирается участвовать в новой гонке вооружений, но для обеспечения национальной безопасности ядерная держава готова симметрично ответить на современные Вызовы. На международной арене Россия продолжит укрепление сотрудничества в рамках Шанхайской организации сотрудничества и БРИКС, включая переход во внешней торговле на расчеты в национальных валютах.

В 2015 году стал реальностью Евразийский экономический союз, декларируемый в качестве одного из полюсов мирового развития. Будущее этого интеграционного проекта состоится, если Россия продемонстрирует лидерство в модернизации экономики, найдет оптимальную схему возврата капиталов из оффшоров в эффективные крупномасштабные отечественные проекты (по примеру с Китаем).

Основной причиной уязвимости России остаётся критическая финансовая и технологическая зависимость от Запада. **России предстоит преодолеть три угрозы: девальвацию рубля, низкие цены на нефть и экономические санкции, которые многие российские аналитики рассматривают как долгожданный подарок Запада.**

Влиятельный американский журналист Патрик Смит подверг резкой критике политику Вашингтона в отношении России, отметив, что русские находятся в осаде и активно действуют в направлении Востока и Юга: **«Россия совершает поворот всемирно-исторического значения, причем не в одиночку, а при существенном содействии со стороны ее противников на Западе».**

В переходную эпоху глобальной нестабильности сохраняется опасность дальнейшего развала постсоветского геополитического пространства. Великие державы, преследующие свои

геополитические цели, поставили новые независимые государство перед жестким выбором Или/Или между евроинтеграцией (ЗСТ) и Таможенным Союзом (Украина, Молдова, Грузия). Тогда как в европейской практике имеются процветающие государства, которые в своем внешнеполитическом и экономическом выборе исходят в первую очередь из своих национальных интересов. Например, лучшая в мире страна для жизни человека (по классификации Программы ООН по человеческому развитию) - Норвегия - не является членом ЕС, но пользуется всеми экономическими привилегиями Брюсселя. Даже по просьбе других скандинавских стран вошла в Шенгенскую зону.

В постсоветском пространстве вскрылась «сейсмически» активная геополитическая зона на рубежах цивилизаций - Великой Евразийской степи и Черноморья. Здесь индикатором процессов геополитической трансформации является историческая область Новороссия с Крымом. От обстановки в этом регионе будет зависеть будущее Восточной Европы и украинской государственности.

В учебники по геополитике **Украина** войдет как классический пример «разбазаренной независимости». За годы самостоятельности был успешно разрушен геополитический код страны и сформировалась фальшивая и продажная элита, ставящая свои шкурные интересы выше государственных. Благодаря самостоятельным патриотам («истинным украинцам»), ставшими марионетками США, Украина из субъекта стала объектом мировой политики. Бедная коррумпированная страна, не способная существовать без внешних заимствований, стала житницей доморощенных олигархов, а Европейский союз и США не спешат выписать «чек» за геополитический разворот Украины. Влиятельный американский журнал «Time» пишет: «Украина останется гноящейся раной, заражающей и европейскую, и через неё мировую экономику».

Украина не выдержит третьей оглушительной победы Майдана. Будущее Украины за нейтральным статусом. Украина должна осуществить конституционную

реформу и автономизацию регионов, оставаться нейтральным и дружественным соседям государством с сохранением обширных экономических связей на Западе и Востоке. Чтобы у страны было будущее, Украине необходимо избавляться от псевдонациональной идеи «под кого залечь», неоднократно приводившей к утрате государственности (Руинам), и найти свое место в новом геополитической конфигурации Большой Европы. Для этого необходимо опираться на украинский народ Запада, Востока и Юга Украины.

На Южном Кавказе, Ближнем и Среднем Востоке существенно ослабевает американское влияние. Актуальной становится создание новой внеблоковой системы региональной безопасности. Поэтому для России, Ирана и Турции необходима выработка общих подходов к разрешению в регионе вооруженных конфликтов. В результате разворота международного газопровода «Южный поток» усиливается стратегическое партнёрство России и Турции. Очередная попытка Брюсселя учить Турцию «правильной» демократии закончилась резким высказыванием турецкого президента в адрес Европейского союза, которому рекомендовано больше заниматься своими внутренними делами.

Выделим главные особенности эпохи глобально нестабильности. **В переходную эпоху к многополярному миру усиливаются противоположные неолиберальной глобализации процессы международной регионализации.** Столетия доминирования в мировой истории евроцентризма и западных теорий мировой политики привели к уверенности Вашингтона об их универсальности для всего мира и насильственному их внедрению. Восточный (китайский) регионализм отрицает создание экспансионистских международных союзов с насильственной «демократизацией» и стремление к мировой гегемонии. Многовековое единство и устойчивость китайского государства-цивилизации достигнуто через региональное многообразие культурно-исторических форм.

Вашингтон продолжит создание региональных очагов «управляемого» хаоса в Евразии. При неоспоримой экономической и военно-политической мощи Америке не достаёт человеческой энергии, чтобы экспортировать свой капитал, людей и культуру по всему миру. Америка не желает жертвовать собственным материальным благополучием ради блага всего мира. Все больше аналитиков сходятся во мнение, что Соединённые Штаты переоценили свои возможности и не справились с ролью мирового лидера.

Одним из главных Ответов на Вызов Запада стала «реконкиста» пограничников Евразии. Эта длительная освободительная борьба православных и мусульман против агрессии слабейшего Запада будет определять ближайшее будущее. Эпоха глобальной нестабильности завершится смещением центра экономической и технологического развития на Восток, уходом американских войск из Евразии и созданием новой системы международных отношений. Возможно, будет создан международный трибунала по преступлениям против человечества великих держав Запада.

Библиография:

1. Фридман Джордж. Следующие 100 лет: Прогноз событий XXI века. М.: Эксмо, 2010. 336 с.
2. Доклад Национального совета по разведке (NIC) США «Мировые тенденции 2025: Трансформация мира» (Global Trends 2025: A World Transformed).
3. Дергачев Владимир. Новая геополитическая архитектура Евразии от Атлантики до Тихого океана. В: Вестник аналитики, 2010, № 4. [On-line]: <http://dergachev.ru/analit/21122010-01.html> (Дата посещения:07.02.2015).
4. Глазьев Сергей. Украинская катастрофа. От американской агрессии к мировой войне. М.: Книжный мир, 2015. 352 с.
5. Дергачев Владимир. Пиратская геополитическая технология «управляемого» хаоса. В: Вестник аналитики, 2014, № 13.
6. Дергачев Владимир. Раскалённые рубежи Ближнего Востока. В: Вестник аналитики, 2009, №3.
7. William Blum. «Killing Hope: U.S. Military and CIA Interventions Since World War II» (Убийство надежды: интервенции американских военных и

ЦРУ после Второй мировой войны), 1995 (Русский перевод «Убийство демократии» с предисловием Вероники Крашенинниковой, 2014). William Blum. America's Deadliest Export: Democracy — The Truth About US Foreign Policy and Everything Else. — Zed Books, 2013 (русский перевод «Смертоносный экспорт Америки — демократия», 2014).

8. Информация для размышления. Немецкий протестантский богослов Мартин Нимёллер (1892 – 1984) был одним из самых известных в Германии противником нацизма, президентом Всемирного совета церквей. Но прежде всего он был немецким патриотом и во время Первой мировой войны командовал подводной лодкой, стал кавалером Железного креста Германской империи. После прихода к власти нацистов безоговорочно поддержал другого кавалера Железного креста (Первой мировой) Адольфа Гитлера. Окончательное просветление пришло в концлагере. Широкою известность в мире получили стихи Пастера, переведённые на многие языки «Когда они пришли...»: *«Когда нацисты пришли за коммунистами, я молчал, я же не коммунист. Потом они пришли за социал-демократами, я молчал, я же не социал-демократ. Потом они пришли за профсоюзными деятелями, я молчал, я же не член профсоюза. Потом они пришли за евреями, я молчал, я же не еврей. А потом они пришли за мной, и уже не было никого, кто бы мог протестовать».*

9. С этим посланием автор познакомился во время очередной мониторинговой поездки в Грецию.

10. Ladislav Kašuka Ruská federace bude raději obchodovat s těmi, kterým se dá věřit (Россия будет сотрудничать с теми, кому можно доверять) — «Czech Free Press».

11. Опять война в Европе? Не от нашего имени! [On-line]:

<http://inosmi.ru/world/20141209/224806802.html#ixz3M3KeYLAP> (Дата посещения:07.02.2015).

12. Дергачев Владимир. Битва за Евразию. Тектоническая геополитическая трансформация. В: Вестник аналитики, 2014, №1.

13. Чжэн Юннань. Почему «возвращение в Азию» ведёт США к гибели. Когда Америка начнет понимать Китай? [On-line]: <http://inosmi.ru/world/20140429/219915900.html#ixz30RT5PFxb> (Дата посещения:07.02.2015).

14. По информации Bloomberg Китай активизировал глобальную экспансию юаня. Поднебесная разрешает в будущем торговлю свопами между юанем и одиннадцатью других валют, включая малазийский рингит, российский рубль и новозеландский доллар, в попытке

уменьшить валютные риски на рынках развивающихся стран.

15. Экономическая война Запада с Россией набирает обороты. [On-line]: <http://zavtra.ru/content/view/paket/> (Дата посещения: 07.02.2015).

16. Патрик Смит. «Ложь о России, в правдивости которой вас хочет убедить New York Times». <http://inosmi.ru/politic/20141212/224863487.html> (Дата посещения: 07.02.2015).

17. Владимир Дергачев. Анатомия растраниженной независимости. В: Международный журнал «Мир перемен», 2014, №4.

Bibliography:

1. Fridman Dzhordzh. Sleduiushchie 100 let: Prognoz sobytii XXI veka. M.: Eksmo, 2010. 336 s.

2. Doklad Natsional'nogo soveta po razvedke (NIC) SShA «Mirovye tendentsii 2025: Transformatsiia mira» (Global Trends 2025: A World Transformed).

3. Dergachev Vladimir. Novaia geopoliticheskaia arkhitektura Evrazii ot Atlantiki do Tikhogo okeana. V: Vestnik analitiki, 2010, № 4. [On-line]: <http://dergachev.ru/analit/21122010-01.html> (Data poseshcheniia: 07.02.2015).

4. Glaz'ev Sergei. Ukrainskaia katastrofa. Ot amerikanskoj agressii k mirovoj vojne. M.: Knizhnyi mir, 2015. 352 s.

5. Dergachev Vladimir. Piratskaia geopoliticheskaia tekhnologiia «upravliaemogo» khaosa. V: Vestnik analitiki, 2014, № 13.

6 Dergachev Vladimir. Raskalennye rubezhi Blizhnego Vostoka. V: Vestnik analitiki, 2009, №3.

7. William Blum. «Killing Hope: U.S. Military and CIA Interventions Since World War II» (Ubiistvo nadezhdy: interentsii amerikanskikh voennykh i TsRU posle Vtoroi mirovoj vojny), 1995 (Russkii perevod «Ubiistvo demokratii» s predisloviem Veroniki Krashennikovoi, 2014). William Blum. America's Deadliest Export: Democracy — The Truth About US Foreign Policy and Everything Else. — Zed Books, 2013 (russkii perevod «Smertonosnyi eksport Ameriki — demokratii», 2014).

8. Informatsiia dlia razmyshleniia. Nemetskii protestantskii bogoslov Martin Nimeller (1892 – 1984) byl odnim iz samykh izvestnykh v Germanii protivnikom natsizma, prezidentom Vsemirnogo soveta tserkvei. No prezhde vsego on byl nemetskim patriotom i vo vremena Pervoi mirovoj vojny komandoval podvodnoi lodkoi, stal kavalerom Zheleznogo kresta Germanskoj imperii. Posle prikhoda k vlasti natsistov bezogovorochno podderzhal drugogo kavatera Zheleznogo kresta

(Pervoi mirovoi) Adol'fa Gitlera. Okonchatel'noe prosvetlenie prishlo v kontslagere. Shirokuiu izvestnost' v mire poluchili stikhi Pastera, perevedennye na mnogie iazyki «Kogda oni prishli...»: «Kogda natsisty prishli za kommunistami, ia molchal, ia zhe ne kommunist. Potom oni prishli za sotsial-demokratami, ia molchal, ia zhe ne sotsial-demokrat. Potom oni prishli za profsoiuznymi deiateliami, ia molchal, ia zhe ne chlen profsoiua. Potom oni prishli za evreiami, ia molchal, ia zhe ne evrei. A potom oni prishli za mnoi, i uzhe ne bylo nikogo, kto by mog protestovat'».

9. S etim poslaniem avtor poznamomilsia vo vremena ocherednoi monitoringovoi poezdki v Gretsiu.

10. Ladislav Kašuka Ruská federace bude raději obchodovat s těmi, kterým se dá věřit (Rossiia budet sotrudnicat' s temi, komu možno doveriat') — «Czech Free Press».

11. Opiat' voina v Evrope? Ne ot nashego imeni! [On-line]:

<http://inosmi.ru/world/20141209/224806802.html#ixz3M3KeYLAP> (Data poseshcheniia: 07.02.2015).

12. Dergachev Vladimir. Bitva za Evraziu. Tektonicheskaia geopoliticheskaia transformatsiia. V: Vestnik analitiki, 2014, №1.

13. Chzhen Iunnian'. Pochemu «vozvrashchenie v Aziuu» vedet SShA k gibeli. Kogda Amerika nachnet ponimat' Kitai? [On-line]: <http://inosmi.ru/world/20140429/219915900.html#ixz330RT5PFxb> (Data poseshcheniia: 07.02.2015).

14. Po informatsii Bloomberg Kitai aktiviziroval global'nuiu ekspansiiu iuania. Podnebesnaia razreshaet v budushchem torgovliu svopami mezhdru iuanem i odinnadsat'iu drugikh valiut, vkluchaia malaziiskii ringgit, rossiiskii rubl' i novozelandskii dollar, v popytke umen'shit' valiutnye riski na ryinkakh razvivaiushchikhsia stran.

15. Ekonomicheskaia voina Zapada s Rossiei nabiraet obroty. [On-line]: <http://zavtra.ru/content/view/paket/> (Data poseshcheniia: 07.02.2015).

16. Patrik Smit. «Lozh' o Rossii, v pravdivosti kotoroi vas khochet ubedit' New York Times». <http://inosmi.ru/politic/20141212/224863487.html> (Data poseshcheniia: 07.02.2015).

17. Vladimir Dergachev. Anatomiiia rastranzhirennoi nezavisimosti. V: Mezhdunarodnyi zhurnal «Mir peremen», 2014, №4.

Copyright©Vladimir DERGACHEV, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Украина, 65089 Одесса, Академика Вильямса, 56 – 3 – 87.

E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

Персональный сайт: www.dergachev.farlep.net

	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 65-77. ISSN 1857-1999 Submitted: 16.02.2015 Accepted: 15.03.2015 Published: 30.03.2015</p>
---	---

**RELAȚII INTERNAȚIONALE
INTERNATIONAL RELATIONS
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

ПЕРСПЕКТИВЫ «ИСЛАМСКОГО ГОСУДАРСТВА»*

PROSPECTS FOR THE „ISLAMIC STATE”

PERSPECTIVELE „STATULUI ISLAMIC”

ЕВСЕЕВ Владимир** / EVSEEV Vladimir / EVSEEV Vladimir
ЗИНИН Юрий*** / ZININ Yury / ZININ Iurie

ABSTRACT:

PROSPECTS FOR THE „ISLAMIC STATE”

Preconditions for the emergence of the „Islamic State” arose in 2003, when the Americans and their allies force toppled Saddam Hussein in Iraq. As various foreign players (Iran, Turkey, Saudi Arabia, and Qatar) and large radical (terrorist) organization, one of which is „Al-Qaeda” took advantage of this situation.

Now the „Islamic State” is a „quasi-state” with Sharia form of government, which partially controls the territory of the „Sunni Triangle” in Iraq and northeastern Syria. Its purpose is to eliminate the boundaries established through the division of the Ottoman Empire.

At present, the „Islamic State” is not only the richest radical organization in the world, but also a successful financial company which is controlled by the type of mafia structures. In particular, it is engaged in smuggling, extortion, robbery, kidnapping and selling women into slavery.

Illegally obtained funds and material values allow an „Islamic state” not only to keep under control the population of the occupied territories, but also to enlist the many new supporters. As a result, 15 thousand of people from 90 countries are fighting on the side of the „Islamic State”.

Key words: *The „Islamic State”, „Sunni Triangle”, the US, Syria, Iraq, Iran and Russia.*

JEL Classification: F29, K33, K39.

* Статья опубликована в «Обозреватель-Observer», № 2 (301). М., 2015, с. 43-56, и публикуется в «Молдавском журнале международного права и международных отношений» с разрешения авторов.

** **EVSEEV Vladimir** - Doctor în științe tehnice, Șef Secție Caucaz al Institutului CSI (Moscova, Federația Rusă). / **EVSEEV Vladimir** - PhD in Technical Science, Head of Department of Caucasus of the Institute of CIS (Moscow, The Russian Federation). / **ЕВСЕЕВ Владимир Валерьевич** - Кандидат технических наук, заведующий Отделом Кавказа Института стран СНГ (Москва, Российская Федерация).

*** **ZININ Iurie** – Doctor în științe istorice, cercetător științific coordonator la Centrul de parteneriat al civilizațiilor al Institutului de cercetări internaționale a MGIMO-Universitate (Moscova, Federația Rusă) / **ZININ Yury** – PhD in History, research fellow at the Center of Civilization Partnership at Institute of International Studies of MGIMO – University (Moscow, The Russian Federation). / **ЗИНИН Юрий Николаевич** - Кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Центра партнерства цивилизаций Института международных исследований МГИМО-Университет (Москва, Российская Федерация).

РЕЗУМАТ:
PERSPECTIVELE „STATULUI ISLAMIC”

Precondițiile pentru apariția "Statului Islamic" au apărut în 2003, când americanii și aliații lor cu forța l-au răsturnat pe Saddam Hussein în Irak. Au profitat de această situație atât diverși actori străini (Iran, Turcia, Arabia Saudită, Qatar), cât și mari organizații radicale (teroriste), una dintre care este "Al Qaeda".

Acum, SI este un "cvasi-stat", cu formă Sharia de guvernare, care controlează parțial teritoriul "Sunni Triangle", în Irak și Siria de nord-est. Scopul său este de a elimina frontierele stabilite prin divizarea Imperiului Otoman.

În prezent, "Statul Islamic" este nu numai cea mai bogată din lume organizare radicală, dar, de asemenea o societate financiară de succes, care este controlată de structuri de tipul celor mafioate. În special, organizația este angajată în contrabandă, extorcare de fonduri, jaf, răpire a oamenilor și vânzare de femei în sclavie.

Fondurile și valorilor materiale obținute ilegal permit "statului islamic" nu numai de a ține sub control populația din teritoriile ocupate, dar, de asemenea, să atragă de partea sa a multor suporteri și simpatizanți noi. Ca urmare, de partea SI luptă mai mult de 15 mii de oameni care provin din 90 de țări.

Cuvinte cheie: "stat islamic", "Sunni Triangle", SUA, Siria, Irak, Iran, Rusia.

JEL Classification: F29, K33, K39.

CZU: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

РЕЗЮМЕ:
ПЕРСПЕКТИВЫ «ИСЛАМСКОГО ГОСУДАРСТВА»

Предпосылки к возникновению «Исламского государства» возникли еще в 2003 г, когда американцы и их союзники силой свергли режим С. Хусейна в Ираке. Этой ситуацией воспользовались как различные внешнеполитические игроки (Иран, Турция, Саудовская Аравия, Катар), так и крупные радикальные (террористические) организации, одной из которых являлась «Аль-Каида».

Сейчас ИГ представляет собой «квазигосударство» с шариатской формой правления, которое частично контролирует территорию «суннитского треугольника» в Ираке и северо-востока Сирии. Его целью являются ликвидация границ, установленных в результате раздела Османского империи.

В настоящее время «Исламское государство» не только самая богатая в мире радикальная организация, но и успешное финансовое предприятие, которое управляется по типу мафиозных структур. В частности, оно занимается контрабандой, вымогательством, грабежом, похищением людей и продажей женщин в рабство.

Полученные незаконным путем средства и материальные ценности позволяют «Исламскому государству» не только удерживать под своим контролем население захваченных территорий, но и привлечь на свою сторону многочисленных новых сторонников. Как следствие, на стороне ИГ воюют 15 тыс. выходцев из 90 стран мира.

Ключевые слова: «Исламское государство», «суннитский треугольник», США, Сирия, Ирак, Иран, Россия.

JEL Classification: F29, K33, K39.

УДК: 327.39, 341.222.6, 341.223.7.

Январские теракты 2015 года в Париже потрясли Европу. Как отмечает российский эксперт Ю.Б. Щегловин, «удар террористов был нанесен по двум самым болезненным точкам демократической Франции: журналистам, которые считаются «священной коровой», и еврейскому сообществу», жестко реагирующее на любые

формы насилия против своих представителей.¹ Он выявил высокую степень уязвимости европейской безопасности, основанной, главным образом, на отражении

¹ Щегловин Ю.Б. Размышления о терактах во Франции. Институт Ближнего Востока. М., 13 января 2015. [On-line]: <http://www.iimes.ru/?p=23246> (Дата посещения: 01.01.2015).

внешних угроз в рамках НАТО, от подобного рода проявлений исламского радикализма.

Такая уязвимость во многом объясняется копированием американских ошибок, что привело, например, к терактам в Бостоне, которые 15 апреля 2013 г. совершили Джохар и Тамерлан Царнаевы. Так, Саид – один из братьев Куаши, устроивших бойню в редакции французского сатирического журнала *Charlie Hebdo*, ранее воевал на стороне исламистов в Сирии, за что отсидел полтора года в тюрьме. Он был выпущен досрочно, но не за «за хорошее поведение». По некоторым данным, его завербовали французские спецслужбы в качестве осведомителя среди исламистов как внутри Франции, так и в «горячих точках» Ближнего и Среднего Востока.

Ответственность за эти события взяли две радикальных организации: «Аль-Каида» и «Исламское государство» (ранее оно называлось «Исламское государство Ирака и Леванта»). При этом следует учитывать, что время и цель проведения операции были выбраны очень точно, а удар нанесен по «чувствительным» для западного общества точкам. Такой стиль больше характерен для «Исламского государства» (ИГ), которое очень уверенно чувствует себя на информационном поле. Что это за организация? Как она возникла и на какие средства существует? Возможно ли ИГ победить? Ответам на эти и некоторые другие вопросы посвящена настоящая статья.

Предпосылки возникновения «Исламского государства»

Предпосылки к возникновению «Исламского государства» возникли еще в 2003 г, когда американцы и их союзники силой свергли режим С. Хусейна в Ираке. Этой ситуацией воспользовались как различные внешнеполитические игроки (Иран, Турция, Саудовская Аравия, Катар), так и крупные радикальные (террористические) организации, одной из которых являлась «Аль-Каида».

Наибольшую активность в этом отношении проявил Иран. Опираясь на шиитское большинство иракского населения, он оказывал значительное влияние действия правительства в Багдаде. Как следствие, через Ирак были созданы транспортные коридоры

для доставки в Сирию военного имущества, топлива, продуктов и предметов первой необходимости, что даже в условиях гражданской войны обеспечило устойчивость для власти Б. Асада.

Такая деятельность противоречила интересам турецкой элиты, которая в рамках доктрины неосманизма взяла курс на восстановление влияния на территориях бывшей Османской империи². Первым шагом в этом направлении могло стать установление контроля Анкары над близлежащими районами Сирии и Ирака, включая г. Мосул^{*}. Как считает известный иракский эксперт, член политической партии «Ад-Даава» А. Муамин, этому способствовали следующие причины:

- усиление в этой области протурецких настроений как среди живущих здесь выходцев с Кавказа, так и радикалов-исламистов, включая представителей движения «Братья-мусульмане», ваххабизма и суфийского братства «Накшбандия»;

- серьезное недовольство шиитской властью в Багдаде со стороны бывших представителей Партии арабского социалистического возрождения (Баас), которые смогли проникнуть в иракские силы безопасности, армию и другие структуры, в том числе в суфийские тарикаты (ордена);

- финансовая поддержка турецких амбиций со стороны Дохи в рамках ее противостояния с Эр-Риядом³.

В русле рассматриваемых событий интересы Турции столкнулись не только с Ираном, но и Саудовской Аравией, которая делала ставку на оппозицию салафитской направленности. Однако Эр-Рияд был больше заинтересован в сдерживании шиитского Ирана, чем достаточно близкой ему суннитской Турции.

² Тарасов С. Россия, Турция и Иран на путях к новому балансу сил. Информационное агентство REGNUM. М., 8 января 2015. [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/polit/1882801.html> (Дата посещения: 01.01.2015).

^{*} С XVI в. по 1918 г. эти территории входили в состав Османской империи.

³ Muamin A. Mosul state and return to Umeya-Osmanic coalition. Baghdad. 2014. June 17. [On-line]: <http://www.almowatennews.com/index.php/2013-04-19-21-35-13/9101-2014-06-17-10-21-48.html> (Дата посещения: 01.01.2015).

Нет полной ясности, как в этом участвовали США. Турция является их союзником, поэтому расширение ее влияния на Сирию и Ирак, особенно в случае свержения власти президента Б. Асада, и сдерживание там иранских амбиций полностью отвечало бы интересам Вашингтона. То же самое можно отнести и к близкому партнеру – Катару, который достаточно часто выступает инструментом американского влияния. Как следствие, Вашингтон активно поддерживал исламское движение «Братья-мусульмане» в Египте, что привело там к приходу на пост президента их сторонника – М. Мурси, который 3 июля 2013 г. был отстранен от власти в ходе военного переворота.

Более сложными являются американо-саудовские отношения. С одной стороны, Эр-Рияд панически боится Ирана, поэтому видит в Вашингтоне практически своего единственного защитника. Поэтому он держит не менее 800 млрд. долл. в банках США, закупает в огромных количествах американское оружие и даже предоставил свою территорию ЦРУ для размещения беспилотных летательных аппаратов (БПЛА)*. А до 2003 г., то есть времени свержения С. Хуссейна в Ираке, в Королевстве Саудовская Аравия дислоцировалась 10-тысячная группировка войск США. По официальным данным, там сейчас находятся лишь их военные инструкторы⁴.

С другой стороны, нефтяная зависимость от Саудовской Аравии тяготила США. Вашингтону приходилось упорно не замечать явных связей ряда исламских фондов этого королевства с террористическими организациями. До некоторого времени американцы использовали это в собственных

целях, но затем, особенно после так называемой «сланцевой революции», начали на официальном уровне дистанцироваться от Эр-Рияда, что привело к некоторому ухудшению двусторонних отношений.

По-видимому, незаконная деятельность в Ираке Турции, Саудовской Аравии и Катара не оставалась незамеченной и в Европе. Великобритания, Франция и, возможно, другие европейские государства знали или догадывались об этом, но, по примеру США, предпочитали не вмешиваться. Тогда они были уверены, что американцы полностью контролируют исламистов как в Ираке, так и Сирии. Последующие события показали, насколько они ошибались.

ИГИЛ

Инструментом турецкого и саудовского влияния в северо-западном Ираке и северо-восточной Сирии стала исламистская террористическая организация «Исламское государство Ирака и Леванта» (ИГИЛ). Она была образована в середине октября 2006 г. в Ираке путем слияния одиннадцати радикальных суннитских группировок во главе с подразделением «Аль-Каиды» в Ираке («Каида аль-джихад в Ираке»). Первоначально она получила название «Исламское государство Ирак» (ИГИ). Был принят проект конституции, названный «Уведомлением человечества о рождении Исламского государства». При этом ИГИ поставило своей целью захватить суннитскую часть Ирака и превратить ее в военизированное исламское суннитское государство, как только из страны уйдут силы международной коалиции во главе с США⁵.

В 2010 г. эмиром ИГИ стал один из лидеров «Аль-Каиды» в Ираке А.Б. аль-Багдади. США внесли его в список особо опасных террористов. За его голову была объявлена награда в 10 млн. долл.

В апреле 2013 г. путем слияния двух филиалов «Аль-Каиды» – «Исламского государства Ирак» и сирийской «Джебхат ан-Нусра» была образована организация под единым названием «Исламское государство Ирака и Леванта», целью которой стало создание исламского эмирата на территории

* База ЦРУ в Саудовской Аравии была создана в 2009 г. для проведения операций против «Аль-Каиды» на Аравийском полуострове, в первую очередь в Йемене. Так, в 2011 г. с помощью БПЛА, размещенных на этой базе, был ликвидирован уроженец США А. аль-Авлаки, который подозревался в связях с террористическими группировками.

⁴ В Саудовской Аравии действует база американских беспилотников. Информационный сайт «RT на русском». М., 6 февраля 2013. [On-line]: <http://russian.rt.com/article/3953> (Дата посещения: 01.01.2015).

⁵ Террористическая организация «Исламское государство». Досье Информационное агентство России «ТАСС». М., 29 декабря 2014.

Ливана, Сирии и Ирака. Боевики ИГИЛ присягнули на верность лидеру «Аль-Каиды» А. аз-Завахири.

Однако из-за вражды и регулярных боестолкновений между иракской и сирийской группировками в ноябре 2013 г. аз-Завахири принял решение о роспуске ИГИЛ. С этого времени противостояние в Сирии между «Исламским государством Ирак» и «Джебхат ан-Нусра» только усилилось, что привело к частичному поглощению последней со стороны более успешного ИГИ. В результате противостояния двух исламистских организаций погибло 1,8 тыс. боевиков⁶.

Тем не менее, «Исламское государство Ирака и Леванта» не вернулось к прежнему названию и продолжало действовать на территории Сирии и Ирака, отдельно от «Джебхат ан-Нусра». Как следствие, в феврале 2014 г. лидер «Аль-Каиды» А. аз-Завахири заявил, что не признает принадлежность ИГИЛ к собственной террористической организации.

Изначально ИГИЛ действовала в иракской провинции Анбар (административный центр – Эр-Рамади). В начале января 2014 г. ее боевики захватили города Эль-Фаллуджу и Эр-Рамади, поэтому большая часть провинции Анбар оказалась под контролем радикалов-исламистов. Это вызвало ответные действия иракской армии, что вынудило исламистов частично уйти в соседнюю Сирию. Тем не менее, боевикам удалось удержать под свои контролем часть иракской территории, включая большую часть городов Эль-Фаллуджи и Аль-Кармаха, а также части городов Хадита, Джурф-Аль-Сахар, Ана, Эль-Кайм и Абу-Грейб.

Очевидно, что ИГИЛ не могло самостоятельно захватить не только провинцию Анбар, но и соседнюю Найнава, включая административный центр – Мосул. Этой радикальной организации была нужна военная поддержка. И она была оказана со стороны «Аль-Каиды» в Месопотамии,

баасистов, религиозных групп, лояльных прежнему режиму С. Хуссейна (боевое крыло «Ассоциации улемов Ирака» во главе с Х. ад-Дари, «Исламская армия», Армия суфийского братства «Накшбандия», курируемая И. ад-Дури – близкого соратника бывшего президента Ирака С. Хусейна, боевые отряды движения «Братья-мусульмане») и отрядов некоторых местных суннитских племен. Это способствовало «неожиданному» успеху ИГИЛ летом прошлого года.

Захват Мосула

Именно захват исламистами в начале июня 2014 г. Мосула, второго по численности населения города Ирака, позволил им провозгласить так называемый «Халифат» в северных и западных районах Ирака и на северо-востоке Сирии. Его «халифом» был объявлен лидер ИГИЛ А.Б. аль-Багдади.

В феврале-марте прошлого года этому предшествовали закрытые встречи в Турции, Саудовской Аравии и Катаре. Несмотря на различия позиций этих стран в отношении Египта и движения «Братья-мусульмане», им удалось договориться о координации совместных действий против Багдада и Дамаска, в том числе путем активизации гражданской войны между шиитами и суннитами. Это позволяло одновременно ослабить позиции Ирана в Ираке, Сирии и Ливане, что при благоприятном для исламистов развитии событий могло привести к отстранению от власти президента Б. Асада и смене правительства в Багдаде.

Конечно, далеко не всех поставленных целей удалось достичь. Тем не менее, в мае ИГИЛ организовало наступление на города и населенные пункты вблизи Багдада, что заставило иракские власти ослабить оборону Мосула. Далее каждая сторона, которая вела незаконную деятельность против иракского правительства, сыграла свою роль: Турция предоставила исламистам данные внешней разведки, баасисты – информацию внутри Мосула, Катар – финансовую помощь, Саудовская Аравия – логистическую поддержку и кадры. Помимо этого, ряд шейхов ваххабитского толка выпустили фетвы в поддержку действий ИГИЛ.

Вышеуказанное сделало захват Мосула неизбежным. Непосредственное участие в штурме этого города приняли 4 тыс. боевиков

⁶ «Аль-Каида» разрывает связи с «Исламским государством Ирака и Леванта». Информационный сайт «NEWSru.co.il». Тель-Авив, 3 февраля 2014. [Online]: http://www.newsru.co.il/mideast/03feb2014/qaida_a205.html (Дата посещения: 01.01.2015).

ИГИЛ и 2 тыс. бойцов «Исламской армии» и других их сторонников. К ним присоединились около 10 тыс. вооруженных и гражданских лиц из самого Мосула, многие из которых ранее служили в органах безопасности, разведке, Республиканской гвардии и военных формированиях «Фидаи Саддама».

Силы правопорядка практически не оказали какого-либо сопротивления исламистам. Так, большинство полицейских добровольно сдали свое оружие, а некоторые даже присоединились к отрядам боевиков. Иначе повела себя иракская армия, которая была представлена двумя дивизиями, дислоцированными в провинции Найнава. Их офицерский состав состоял из суннитов, шиитов и курдов, а сержантский состав на 50% из суннитов, 30% - шиитов и 20% - курдов.

Как следствие, мосульская дивизия под командованием курда отступила, а дивизия, расположенная под Тель-Афаром, оказала исламистам существенное сопротивление. Причина этого состояла в том, что ее командир и основная часть офицеров были в основном шиитами⁷.

Внутри же г. Мосула произошел сговор между верхами местной власти: военной и гражданской, включая видных офицеров полиции и служб безопасности, против правящей в Багдаде власти. В частности, они активно распространяли различные слухи с целью дезориентации местного населения перед нашествием в город боевиков.

В результате, ИГИЛ и его вооруженные сторонники, не встретив серьезного сопротивления, в период с 6 по 10 июня 2014 г. захватили г. Мосул, включая телевизионную станцию, все правительственные учреждения, банки, важные объекты военного назначения и международный аэропорт, служивший в качестве базы для американских военнослужащих.

В частности, исламистам достались активы ряда местных банков в размере 430 млн. долл.

наличными и в золотых слитках. Они также выпустили из тюрем 2,4 тыс. заключенных⁸. В связи с этим десятки тысяч арабов-шиитов и курдов бежали в Иракский Курдистан (по некоторым данным их количество достигло полмиллиона чел.).

В это время сотни бывших членов партии Баас переделались в военизированную форму времен режима С. Хуссейна и организованно приступили к выполнению функций по нормализации жизни в городе. Новую власть в Мосуле первоначально сформировали представители ИГИЛ, других исламских организаций, партии Баас, местных племен и тех, кто участвовал в заговоре против законной власти.

Нужно заметить, что 11 июня боевики ИГИЛ захватили турецкое консульство в Мосуле и похитили 48 турецких сотрудников, дипломатов и членов их семей, включая генерального консула О. Йылмаза и трех детей⁹. В связи с этим премьер-министр Турции Р. Эрдоган провел экстренное совещание с представителями Национальной разведывательной организации МПТ. После этого турецкие дипломаты (сотрудники) и члены их семей были отпущены боевиками, что указывает, как минимум, на наличие устойчивых каналов связи между МПТ и ИГИЛ.

В дальнейшем исламисты стали распространять свое влияние на север и восток Ирака и северо-восток Сирии. Одна из главных задач состояла в том, чтобы захватить нефтеносные районы вблизи Киркука. Их опередили иракские курды, чьи вооруженные отряды «пешмерга» 12 июня установили над городом свой контроль.

Большого успеха боевики ИГИЛ достигли в иракской провинции Салах-эд-Дин, где 11 июня при помощи баасистов они захватили административный центр – г. Тикрит, а в г. Байджи – оружейные склады и местную тюрьму. При этом многие иракские военнослужащие массово сдавались в плен,

⁸ Боевики захватили город Мосул на севере Ирака. Международное информационное агентство «России сегодня». М., 10 июня 2014.

⁹ Иракские боевики захватили в заложники турецких дипломатов. Информационный сайт «Лента.ру». М., 11 июня 2014. [On-line]: <http://lenta.ru/news/2014/06/11/turkishdiplomats/> (Дата посещения: 01.01.2015).

⁷ Muamin A. Mosul state and return to Umeya-Osmanic coalition. Baghdad. 2014. June 17. [On-line]: <http://www.almowatennews.com/index.php/2013-04-19-21-35-13/9101-2014-06-17-10-21-48.html> (Дата посещения: 01.01.2015).

практически не оказывая вооруженного сопротивления. Ситуация изменилась только после передислокации в этот район элитной 4-й бронетанковой дивизии иракской армии и Сил специального назначения «Кудс» Корпуса стражей исламской революции (КСИР) из Ирана.

Только это, в также создание шиитского ополчения и многочисленные авиационные удары иракской армии и сил международной антитеррористической коалиции, созданной в сентябре 2014 г. под руководством США, исключили захват Багдада со стороны исламистов.

В дальнейшем иракскому руководству удалось восстановить контроль над некоторой частью своей страны. Этому способствовали следующие факторы:

1) высшие духовные авторитеты г. Неджефа, в первую очередь духовный лидер шиитов Ирака, Великий аятолла Али Систани, в своих фетвах призвали к джихаду против боевиков «Исламского государства»;

2) в Тегеране посчитали своим религиозным долгом защищать святыни шиитов, расположенные на территории Ирака, в том числе силовыми методами;

3) ввиду усиления угроз для населения Ирака, попыток организации взрывов его святынь и памятников, физических расправ с религиозными деятелями и простыми жителями произошла консолидация не только шиитов, но и всего иракского общества против радикалов-исламистов;

4) значительная часть арабов-суннитов осознала, что именно «Исламское государство» несет хаос и лишает местное население источников существования, поэтому нужно не только вести с ним вооруженную борьбу, но и продолжать дебаасизацию иракского общества;

5) внутри ИГ усилилось противостояние между ИГИЛ, стремящейся навязать свою идеологию борьбы с «безбожниками» путем шариатских судов, и партией Баас, господствующей в Военном совете Мосула и следующей секулярной национальной идеологии. Против салафитских установок ИГИЛ выступила и Армия суфийского братства «Накшбандия». «Ассоциация улемов Ирака», со своей стороны, отвергала монополию ИГИЛ в принятии политических

решений и сформировала так называемый «Совет революционеров» из лояльных ей полевых командиров. Недовольными как ИГИЛ, так и партией Баас оказались и те представители элиты Мосула, которые поддержали приход боевиков, но потом оказались отрезанными от реальных рычагов управления «Исламским государством».

6) в США и на Западе в целом осознали опасность ИГ и ошибочность политики Турции, Саудовской Аравии и Катара по его негласной поддержке;

7) фетвы священнослужителей в Ираке предписали верующим «отвергнуть претензии новоявленного халифа», муфтий Египта Ш. Алям потребовал от СМИ своей страны и всего арабского мира называть «Исламское государство» «образованием безбожников», а муфтий Саудовской Аравии шейх А.А. аль-Шейх заявил, что идея экстремизма и террора, которые осуществляет ИГ, является врагом № 1 для ислама¹⁰. В результате исламистские организации оказались перед дилеммой: либо взять на себя ответственность за бесчинства ИГ, либо нет и тогда вступить в противоречие со своими идейными догматами.

8) сменилось правительство Ирака.

С 10 августа 2014 г. премьер-министром страны является Х.Д. аль-Абади, выдвинутый объединением шиитских партий «Иракский национальный альянс». По сравнению с Н.К. аль-Малики он более склонен к консолидации иракского общества. Об этом свидетельствует, например, подписанное 2 декабря соглашение между центральным правительством страны и руководством Иракского Курдистана по вопросу раздела доходов от добываемой нефти. В противном случае курды угрожали полностью бойкотировать иракское правительство и провести референдум о создании независимого государства.

Согласно подписанному документу, Иракский Курдистан будет добывать в день 550 тыс. баррелей нефти, включая 250 тыс. баррелей с месторождений вблизи Эрбиля. Еще 300 тыс. баррелей под контролем курдов будет добываться в окрестностях Киркука.

¹⁰ Egypt there is no Islamic state but ISIL. London. 2014. Aug. 25. [On-line]: <http://www.middle-east-online.com/?id=182906> (Дата посещения: 01.02.2015).

Всю эту нефть по трубопроводу поставят в Турцию, где ее продажу осуществит иракская государственная компания SOMO.

Доходы от продажи курдской нефти поступят в государственный бюджет Ирака. В обмен на это Иракский Курдистан будет ежегодно получать 17% доходов из бюджета страны, который в 2013 г. составил около 12 млрд. долл. Кроме того, Багдад обязался в течение месяца перечислить Эрбилу 1 млрд. долл. на выплату зарплаты работникам аппарата автономии и личному составу вооруженных формирований «пешмерга». Все это не только укрепило единство Ирака, но и существенно уменьшило роль Турции, как покупателя курдской нефти и природного газа¹¹.

Тем не менее, сейчас война с ИГ идет с переменным успехом, что подтверждает, с одной стороны, низкий моральный дух иракской армии, отсутствие необходимой подготовки у шиитского ополчения и их нежелание, как и у курдов, воевать в районах, где проживают арабы-сунниты.

С другой стороны, несомненно более высокий уровень профессиональной и идейной подготовки, управления и снабжения у боевиков-исламистов. В таких условиях война с «Исламским государством» может затянуться на неопределенно долгое время.

Нынешнее состояние Исламского государства

Сейчас ИГ представляет собой «квазигосударство» с шариатской формой правления, которое частично контролирует территорию «суннитского треугольника» в Ираке и северо-востока Сирии. Его целью являются ликвидация границ, установленных в результате раздела Османского империи.

¹¹ Багдад и курдская автономия поделили доходы от иракской нефти. Информационное агентство REGNUM. М., 3 декабря 2014. [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/polit/1872698.html> (Дата посещения: 01.01.2015).

* «Суннитский треугольник» - это условный район на территории Ирака к северу и западу от Багдада, получивший известность еще до вторжения в страну войск международной коалиции в 2003 г. Он обозначает территорию, на которой преобладают арабы-сунниты (севернее ее значительную часть населения составляют курды, а южнее - арабы-шииты). Приблизительными вершинами «суннитского треугольника» являются города Багдад, Тикрит и Ар-Рамади.

Как было уже указано ранее, состав этой организации чрезвычайно неоднороден, в том числе в религиозном отношении. Там присутствуют сторонники и салафитского, и традиционного ислама, а также баасисты, в принципе выступающие за строительство светского государства. Основу его социальной базы составляют арабы-сунниты, чьи права существенно ограничены и в Ираке^{**}, и Сирии.

Российский эксперт из ИМЭМО РАН Н. Рогожина отмечает, что в отличие от «Аль-Каиды», которая существует за счет донорских вливаний, руководство «Исламского государства» избрало стратегию, ориентированную на свое финансовое самообеспечение и независимость от потенциально уязвимогo внешнего финансирования¹². Конечно, это не исключает получение финансовых средств как от аравийских монархий, так и действующих на их территориях исламских фондов. Но такие средства не играют основной роли в жизнеобеспечении ИГ.

В настоящее время «Исламское государство» не только самая богатая в мире радикальная организация, но и успешное финансовое предприятие, которое управляется по типу мафиозных структур. В частности, оно занимается контрабандой, вымогательством, грабежом, похищением людей и продажей женщин в рабство.

Финансовые ресурсы ИГ сейчас оцениваются в 2 млрд долл., что близко, например, к ежегодному бюджету Молдавии, где проживают 3,5 млн жителей. В первую очередь такие ресурсы обеспечиваются за счет контрабанды нефтью с месторождений, которые находятся под контролем

^{**} Так, будучи премьер-министром Ирана Н.К аль-Малики внедрял законы, которые запрещали занимать государственные должности чиновникам «эпохи Садама», значительная часть из которых были арабами-суннитами. Таким образом, он добился снижения доли суннитов в политических и военных верхах страны. Аль-Малики также крайне жестко подавлял протесты суннитов и поддерживал негосударственные вооруженные группировки шиитов, которые использовались как карательные отряды для подавления мятежных северных регионов.

¹² Рогожина Н. ИГИЛ и его богатства. Новое восточное обозрение. М., 9 января 2015. [On-line]: <http://ru.journal-neo.org/2015/01/09/rus-igil-i-ego-bogatstva/> (Дата посещения: 01.01.2015).

исламистов в Сирии и Ираке. Общие объемы ее добычи составляют 80 тыс. баррелей нефти в сутки, что приносит доход в размере 60 - 100 млн долл. в месяц. При этом нефть перевозится автотранспортом на границу с Турцией и продается по демпинговым ценам – 25 долл. за баррель. В числе ее покупателей выступают посредники из Турции, Сирии, Курдистана и даже Ирана.

Постоянный приток денежных средств приносит и грабеж. Ранее уже указывалось на захват исламистами банков в Мосуле. Помимо этого, «Исламское государство» систематически вымогает финансовые средства у мелких предпринимателей, а также крупных компаний, например, строительных, и даже у представителей местной администрации. ИГ также обложило налогом немусульманское население, проживающее на контролируемой ею территории, и ввело таможенную пошлину на транспортные перевозки в западной части Ирака.

По данным разведслужб Ирака, похищение с целью выкупа принесло «Исламскому государству» доход не менее 25 млн долл. Только в апреле 2014 г. исламистам был выплачен выкуп в размере 18 млн долл. в обмен на четырех похищенных французов. Расхищение и контрабанда антиквариата обогатили ИГ на 38 млн. долл. Ему досталось большое количество оружия и боевой техники, которые США «оставили» иракской армии.

Полученные незаконным путем средства и материальные ценности позволяют «Исламскому государству» не только удерживать под своим контролем население захваченных территорий, но и привлекать на свою сторону многочисленных новых сторонников. Как следствие, на стороне ИГ воюют 15 тыс. выходцев из 90 стран мира.

Огромные финансовые средства позволяют содержать собственную армию в размере (по разным оценкам) от 36 до 60 тыс. чел. Каждый из них получает ежемесячное вознаграждение в виде 400 - 600 долл. Причем эта сумма увеличивается пропорционально количеству членов семьи боевика, а ее выплаты не прекращаются даже в случае его смерти.

Помимо этого, средства выделяются на закупку современного вооружения, оказание

медицинских услуг и содержание конспиративных квартир, управление подконтрольной территорией, снабжение населения водой и электричеством, а также поддержание дорожной инфраструктуры. Поэтому «Исламское государство» имеет широкую социальную базу.

Поддержку ИГ оказывает и ряд радикальных организаций, действующих на Ближнем Востоке и в Африке. Среди них можно выделить группировку «Ансар Бейт Аль-Муккадас» на севере Синайского полуострова, которая несет ответственность за нападения на египетские силы безопасности, тунисскую «Ансар аш-Шариа» и недавно появившуюся в Алжире - «Джунд Аль-Халыфа».

С другой стороны, в середине июня 2014 г., после захвата Мосула, исламисты опубликовали жесткий кодекс поведения, который должны соблюдать жители подконтрольных им территорий. Он предусматривает обязательное посещение мечети для всех мусульман, совершение пяти ежедневных молитв, запрещение курения, алкоголя и несанкционированных общественных собраний, выдачу исламистским властям под угрозой смерти бывших иракских полицейских и военнослужащих, а также инструкции женщинам «прилично» одеваться и выходить из дома только по необходимости¹³.

В отношении же христиан представители «Исламского государства» заявили, что они могут оставаться на территории ИГ только в двух случаях: перехода в ислам или выплаты ежемесячного налога в размере 250 долл., что превышает средний заработок в Ираке.

Несомненно, что ИГ виновно в массовых преступлениях не только против езидов и христиан, но и мусульман-суннитов и шиитов. Большинство мусульман отвергают видение ислама, которое пытается диктовать данная радикальная организация. Но одновременно многие из них не принимают принципов чуждого им образа жизни и

¹³ Ирак: боевики ввели кодекс поведения для жителей Мосула. Русская служба ВВС. Лондон, 12 июня 2014. [On-line]: http://www.bbc.co.uk/russian/rolling_news/2014/06/140612_rm_iraq_mosul_code.shtml (Дата посещения: 08.01.2015).

культуры, которые навязываются со стороны США и Запада в целом, клеймят бомбардировки иракской и сирийской территории, осуществляемые антитеррористической коалицией. Жертвами их стало большое число мирных граждан, разрушена также инфраструктура обеих стран.

Возможно ли победить «Исламское государство»?

Сейчас против ИГ активно воюют сирийская и иракская национальные армии и отряды курдского ополчения «пешмерга» при поддержке со стороны России и Ирана, а также США, их союзников и партнеров в рамках антитеррористической коалиции. Раньше уже было отмечено, что правительства Сирии и Ирака, включая Иракский Курдистан, имеют ограниченные возможности по борьбе с исламистами. В таких условиях ключевую роль в борьбе с ИГ приобретают внешнеполитические игроки.

В настоящее время американцы лишь имитируют борьбу против «Исламского государства» в Сирии и ограничивают его влияние в Ираке. Для реализации последней цели президент Б. Обама запросил у Конгресса США дополнительное финансирование в размере 5,6 млрд долл., из которых 1,6 млрд долл. должны пойти на снабжение и обучение иракской армии.

Исходя из тактических соображений, Иран такой линии не препятствует. Более того, наблюдается ограниченное военное сотрудничество между Ираном и США в Иракском Курдистане, где в одних курдских отрядах находятся иранские инструкторы, а в других – американские. И США, и Иран поставляют иракским курдам оружие и оказывают иную, в том числе гуманитарную помощь.

Несколько иная ситуация наблюдается в остальной части Ирака. Там Иран самостоятельно готовит вооруженные отряды шиитского ополчения, а США – обучают иракскую армию и отряды суннитского ополчения. При этом в районе Багдада действуют как подразделения КСИР, так и спецназа США. Чтобы избежать взаимного столкновения они действуют в различных районах. Помимо этого, по боевикам ИГ наносятся ракетно-бомбовые удары палубной

авиацией и БПЛА США (ограниченно – другими участниками антитеррористической коалиции).

При этом в Тегеране отчетливо понимают двойственность политики Вашингтона, стремящегося сохранить потенциал «Исламского государства» для борьбы с дружественными Ирану арабами-шиитами и алавитами (прошиитской сектой в Сирии).

По мнению же арабского Х. Суси США приступили к бомбежке территорий, контролируемых со стороны ИГ, не ради безопасности и единства Ирака, а во имя собственных интересов в Кувейте и Саудовской Аравии. Причина в том, что руководство «Исламского государства» заявило о своих территориальных претензиях к этим богатым нефтедобывающим государствам¹⁴.

По-видимому, в перспективе ИГ ослабнет, как в результате своих внутренних противоречий и конфликтов, так и противостояния с иракской (сирийской) армией, курдскими отрядами, шиитским и суннитским ополчением. После этого политика США по отношению к «Исламскому государству» скорее всего существенно изменится.

Вашингтон может даже пойти на скрытную поддержку ИГ с опорой на Саудовскую Аравию, Катар и Турцию. Цель такой политики состоит в том, чтобы максимально затянуть войну с «Исламским государством», ослабляя и истощая Иран и его союзников. Такому курсу Тегеран будет максимально противостоять, задействуя все имеющиеся у него ресурсы. Конечно, он не пойдет на прямое столкновение с США, но постарается ограничить их влияние в Ираке, Сирии и Ливане.

В случае с Сирией интересы США и Ирана и сейчас противоположны, поэтому там никакого сотрудничества между ними в борьбе с «Исламским государством» не наблюдается. Так, американцы по-прежнему стремятся свергнуть Б. Асада, а иранцы – сохранить его у власти. Однако для

¹⁴ Es-Sousy H. Disillusion which is made by USA. London. 2014. Oct. 13. [On-line]: <http://www.elaph.com/Web/opinion/2014/10/948891.htm> (Дата посещения: 01.01.2015).

Вашингтона сейчас Сирия отошла на второй план, по сравнению с Ираком.

Помимо этого, в Сирии Вашингтон делал ставку на умеренную оппозицию, которой сейчас практически не осталось. Не так просто там и с курдами, которые не имеют сплошной зоны заселения. Поэтому их поддержка, как в Иракском Курдистане, со стороны американцев невозможна.

В этих условиях США продолжают готовить так называемых умеренных боевиков против Б. Асада в Иордании, но больше будут делать ставку на то, что правящая в Дамаске власть рухнет под давлением социально-экономических проблем. Следовательно, американцы в Сирии больше занимают выжидательную позицию, а иранцы продолжают оказывать многостороннюю помощь правительству Асада.

Позиции России и Ирана в борьбе против «Исламского государства» в Сирии и Ираке также различаются. Для Москвы больший приоритет имеет Дамаск, которому уделяется основное внимание. Конечно, Ирак ей тоже интересен в силу своей высокой платежеспособности, но только после стабилизации там ситуации, которая может наступить еще нескоро.

Ясно, что американское присутствие в Ираке останется, что нужно учитывать в контексте продвижения здесь Москвой своих национальных интересов. Исходя из этого, Россия готова продавать оружие иракскому правительству, а Дамаску поставлять на безвозмездной основе.

Сходная ситуация и в экономической области. В частности, Москва не собирается экономически помогать Багдаду, который имеет значительные запасы нефти, но готова оказывать гуманитарную помощь арабам и курдам. Иной подход наблюдается по отношению к сирийцам. Им Россия оказывает не только гуманитарную, но и экономическую помощь, хотя и не в тех объемах, как это делает Иран.

Таким образом, если интересы Ирана и США по противодействию «Исламскому государству» совпадают тактически лишь в Ираке, то интересы Москвы и Тегерана в этом случае одинаковы и в Ираке, и в Сирии. В отличие от американцев, россияне и иранцы заинтересованы в ликвидации «Исламского

государства» и их союзников, для них объективно выгодно усиление централизованной власти и в Багдаде, и в Дамаске. Россия и Иран поддерживают территориальную целостность обоих государств.

Это говорит о значительном совпадении их интересов в борьбе с ИГ, что будет способствовать российско-иранскому сближению не только в политике, но и экономике и даже военной сфере. Именно такое сотрудничество, а не имитация борьбы с «Исламским государством» со стороны США и их союзников (партнеров) способно привести к победе над этой радикальной организацией.

Против этой победы, на руку ИГ играют противоречия между вовлеченными в конфликт местными акторами ближневосточного региона. Они вызваны соперничеством в руководящих инстанциях соседних режимов в их борьбе за влияние, в сведении старых счетов и т.д. а также пестротой и неоднородностью этно-религиозного и общинного состава рассматриваемых государств. Так, в этих странах существуют значительные анклавы национальных и религиозных меньшинств: христиан разного толка, курдов, туркмен, йезидов и т.д. К этому нужно добавить разделение местного населения по суннитско-шиитской и племенной принадлежности, уходящие своими корнями в историю. Все это нередко порождает взаимное недоверие, настороженность и трения, в том числе на бытовом уровне.

Представляется, что ситуация с ИГ может усугубиться и из-за нефтяного фактора. На фоне обвального падения общемировых цен на нефть КСА и других аравийских монархий не хотят идти на сокращение своих квот, поскольку себестоимость добычи у них самая низкая в мире, а накопленная финансовая подушка – значительна.

Это в корне противоречит интересам Ирака и Ирана, которые ныне сильно нуждаются в увеличении доходов от продажи нефти. Потенциальные запасы углеводородного сырья этих стран, вместе взятых, больше, чем у лидера в этой сфере – Саудовской Аравии, которая стремится стать поставщиком-монополистом, а себестоимость

добычи сырья у всех трех сравнима. Поэтому не исключено, что разногласия по вопросу о квотах и ценах на нефть между тремя указанными странами могут негативно сказаться на отношениях между ними, что чревато превращением территории, контролируемой ИГ, в площадку для решения их взаимных претензий.

Список литературы:

1. Egypt there is no Islamic state but ISIL. London. 2014. Aug. 25. [On-line]: <http://www.middle-east-online.com/?id=182906> (Дата посещения: 01.02.2015).
2. Es-Sousy H. Disillusion which is made by USA. London. 2014. Oct. 13. [On-line]: <http://www.elaph.com/Web/opinion/2014/10/948891.htm> (Дата посещения: 01.01.2015).
3. Muamin A. Mosul state and return to Umeya-Osmanic coalition. Baghdad. 2014. June 17. [On-line]: <http://www.almowatennews.com/index.php/2013-04-19-21-35-13/9101-2014-06-17-10-21-48.html> (Дата посещения: 01.01.2015).
4. Muamin A. Mosul state and return to Umeya-Osmanic coalition. Baghdad. 2014. June 17. [On-line]: <http://www.almowatennews.com/index.php/2013-04-19-21-35-13/9101-2014-06-17-10-21-48.html> (Дата посещения: 01.01.2015).
5. «Аль-Каида» разрывает связи с «Исламским государством Ирака и Леванта». Информационный сайт «NEWSru.co.il». Тель-Авив, 3 февраля 2014. [On-line]: http://www.newsru.co.il/mideast/03feb2014/qaida_a2_05.html (Дата посещения: 01.01.2015).
- 6.
7. Багдад и курдская автономия поделили доходы от иракской нефти. Информационное агентство REGNUM. М., 3 декабря 2014. [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/polit/1872698.html> (Дата посещения: 01.01.2015).
8. Боевики захватили город Мосул на севере Ирака. Международное информационное агентство «России сегодня». М., 10 июня 2014.
9. В Саудовской Аравии действует база американских беспилотников. Информационный сайт «RT на русском». М., 6 февраля 2013. [On-line]: <http://russian.rt.com/article/3953> (Дата посещения: 01.01.2015).
10. Ирак: боевики ввели кодекс поведения для жителей Мосула. Русская служба ВВС. Лондон, 12 июня 2014. [On-line]: http://www.bbc.co.uk/russian/rolling_news/2014/06/140612_rn_iraq_mosul_code.shtml (Дата посещения: 08.01.2015).

40612_rn_iraq_mosul_code.shtml (Дата посещения: 08.01.2015).

11. Иракские боевики захватили в заложники турецких дипломатов. Информационный сайт «Лента.ру». М., 11 июня 2014. [On-line]: <http://lenta.ru/news/2014/06/11/turkishdiplomats/> (Дата посещения: 01.01.2015).

12. Рогожина Н. ИГИЛ и его богатства. Новое восточное обозрение. М., 9 января 2015. [On-line]: <http://ru.journal-neo.org/2015/01/09/rus-igil-i-ego-bogatstva/> (Дата посещения: 01.01.2015).

13. Тарасов С. Россия, Турция и Иран на путях к новому балансу сил. Информационное агентство REGNUM. М., 8 января 2015. [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/polit/1882801.html> (Дата посещения: 01.01.2015).

14. Террористическая организация «Исламское государство». Досье Информационное агентство России «ТАСС». М., 29 декабря 2014.

15. Щегловин Ю.Б. Размышления о терактах во Франции. Институт Ближнего Востока. М., 13 января 2015. [On-line]: <http://www.iimes.ru/?p=23246> (Дата посещения: 01.01.2015).

Bibliography:

1. Egypt there is no Islamic state but ISIL. London. 2014. Aug. 25. [On-line]: <http://www.middle-east-online.com/?id=182906> (Data poseshcheniia: 01.02.2015).
2. Es-Sousy H. Disillusion which is made by USA. London. 2014. Oct. 13. [On-line]: <http://www.elaph.com/Web/opinion/2014/10/948891.htm> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).
3. Muamin A. Mosul state and return to Umeya-Osmanic coalition. Baghdad. 2014. June 17. [On-line]: <http://www.almowatennews.com/index.php/2013-04-19-21-35-13/9101-2014-06-17-10-21-48.html> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).
4. Muamin A. Mosul state and return to Umeya-Osmanic coalition. Baghdad. 2014. June 17. [On-line]: <http://www.almowatennews.com/index.php/2013-04-19-21-35-13/9101-2014-06-17-10-21-48.html> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).
5. «Al'-Kaida» razryvaet sviazi s «Islamskim gosudarstvom Iraka i Levanta». Informatsionnyi sait «NEWSru.co.il». Tel'-Aviv, 3 fevralia 2014. [On-line]: http://www.newsru.co.il/mideast/03feb2014/qaida_a2_05.html (Data poseshcheniia: 01.01.2015).
- 6.
7. Bagdad i kurdskaia avtonomiia podelili dokhody ot irakskoi nefi. Informatsionnoe agentstvo

REGNUM. M., 3 dekabria 2014. [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/polit/1872698.html> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).

8. Boeviki zakhvatili gorod Mosul na severe Iraka. Mezhdunarodnoe informatsionnoe agentstvo «Rossii segodnia». M., 10 iunua 2014.

9. V Saudovskoi Aravii deistvuet baza amerikanskikh bespilotnikov. Informatsionnyi sait «RT na russkom». M., 6 fevralia 2013. [On-line]: <http://russian.rt.com/article/3953> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).

10. Irak: boeviki vveli kodeks povedeniia dlia zhitelei Mosula. Russkaia sluzhba BBC. London, 12 iunua 2014. [On-line]: http://www.bbc.co.uk/russian/rolling_news/2014/06/140612_ru_iraq_mosul_code.shtml (Data poseshcheniia: 08.01.2015).

11. Irakskie boeviki zakhvatili v zalozhniki turetskikh diplomatov. Informatsionnyi sait «Lenta.ru». M., 11 iunua 2014. [On-line]: <http://lenta.ru/news/2014/06/11/turkishdiplomats/> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).

12. Rogozhina N. IGIL i ego bogatstva. Novoe vostochnoe obozrenie. M., 9 ianvaria 2015. [On-line]: <http://ru.journal-neo.org/2015/01/09/rus-igil-i-ego-bogatstva/> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).

13. Tarasov S. Rossiia, Turtsiia i Iran na putiakh k novomu balansu sil. Informatsionnoe agentstvo REGNUM. M., 8 ianvaria 2015. [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/polit/1882801.html> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).

14. Terroristicheskaia organizatsiia «Islamskoe gosudarstvo». Dos'e Informatsionnoe agentstvo Rossii «TASS». M., 29 dekabria 2014.

15. Shcheglov Iu.B. Razmyshleniia o teraktakh vo Frantsii. Institut Blizhnego Vostoka. M., 13 ianvaria 2015. [On-line]: <http://www.iimes.ru/?p=23246> (Data poseshcheniia: 01.01.2015).

Copyright© Vladimir EVSEEV, Yury ZININ, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Москва, Российская Федерация, Институт стран СНГ

E-mail: vlad.evseev@gmail.com,
evseev@presidium.ras.ru

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 78-86. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 12. 2014 Accepted: 15.03. 2015 Published: 30.03. 2015</p>
---	---

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**CADRUL LEGAL ȘI INSTITUȚIONAL AL SOCIETĂȚII CIVILE
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

**LEGAL AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK
OF MOLDOVA CIVIL SOCIETY**

**ЛЕГАЛЬНЫЙ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ СТАТУС
ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА**

BUDURINA-GOREACII Carolina* /
BUDURINA-GOREACII Carolina / БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ Каролина.

**ABSTRACT:
LEGAL AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK
OF MOLDOVA CIVIL SOCIETY**

Moldova experienced later the emergence of civil society and liberalization of associative regime that have challenged the government's measurements. In recent years the local civil society has not only survived the harsh conditions of transition, but also succeeded, in many cases, to become a true guardian of democratic values. Even more it is welcomed the progress that has been achieved by several professional NGOs, also by adopting relevant legislation through its continuous improvement.

This article aims to analyse the legal and institutional framework of Moldova civil society. There will be also noted the joined efforts of civil society institutions on raising political representative's awareness on specific issues regarding concrete measures of legal regulations of the issues as well as the citizens needs in the local context.

Keywords: *democratization, transition, change, legislation, government, civil society.*

JEL Classification: K33, K10, Z18.

**REZUMAT:
CADRUL LEGAL ȘI INSTITUȚIONAL AL SOCIETĂȚII CIVILE
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Republica Moldova a cunoscut mai târziu apariția societății civile, liberalizarea regimului asociativ provocând anumite reticențe din partea guvernărilor. Pe parcursul ultimilor ani societatea civilă autohtonă nu

* **BUDURINA-GOREACII Carolina** - Magistru în științe politice, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative; lector, Catedra Limbi Străine Aplicate, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **BUDURINA-GOREACII Carolina** - Master of Political Science, PhD Student, State University of Moldova, Department of International Relations, Political and Administrative Sciences; Lecturer, Department of Foreign Languages, State University of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ Каролина** - Магистр политических наук, аспирант, Государственный университет Молдовы, факультет международных отношений, политических и административных наук; преподаватель, факультет иностранных языков, Государственный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

numai că a supraviețuit condițiilor dure ale tranziției, dar a și reușit, în multe cazuri, să se impună ca un veritabil gardian al valorilor democratice. Cu atât mai mult sunt salutabile progresele care s-au realizat prin apariția mai multor organizații neguvernamentale profesionale, dar și prin adoptarea legislației relevante, prin perfecționarea continuă a acesteia.

Acest articol își propune să analizeze cadrul normativ privind instituționalizarea societății civile. Vor fi remarcate deasemenea eforturile instituțiilor societății civile privind sensibilizarea reprezentanților politici asupra unor aspecte specifice privind adoptarea unor măsuri concrete de reglementare juridică a problemelor, necesităților cetățenilor în context local.

Cuvinte-cheie: democratizare, tranziție, schimbare, legislație, guvern, societate civilă.

JEL Classification: K33, K10, Z18.

CZU: 341.1.01, 341.217: 341.244.3.

РЕЗЮМЕ:

ЛЕГАЛЬНЫЙ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ СТАТУС ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Республика Молдова позже познала появление гражданского общества, так как либерализация ассоциативного режима вызвала некоторое нежелание со стороны правителей. В последние годы местное гражданское общество не только выжило в суровых условиях переходного периода, но удалось во многих случаях противопоставить себя в качестве истинного хранителя демократических ценностей. Еще больше приветствуется прогресс, который был достигнут несколькими профессиональными НПО, а также путем принятия соответствующего законодательства через постоянное ее совершенствование.

Эта статья призвана анализировать нормативно-правовую базу целью которой является институционализация гражданского общества. Отмечаются также усилия институтов гражданского общества направленные на сенсбилизацию политических представителей по конкретным вопросам, касающимся конкретных мер правового регулирования вопросов, потребностей граждан в местном контексте.

Ключевые слова: демократизация, переход, изменение, законодательство, правительство, гражданское общество.

JEL Classification: K33, K10, Z18.

УДК: 341.1.01, 341.217: 341.244.3.

Consolidarea societății civile este vitală pentru a evita închiderea puterii în sine și pentru a nu permite detașarea guvernării de realitățile socio-economice prezente la nivel de societate.

O primă condiție în edificarea unei societăți civile este existența unor prevederi legale, care consfințesc dreptul la libera asociere, de întrunire și libertatea cuvântului indivizilor.

Dreptul la asociere nu este prevăzut expres în Constituția Republicii Moldova (se face referință doar la partide și sindicate în Articolul 41 și 42), dar, deoarece Moldova a ratificat atât Declarația Drepturilor Omului a Națiunilor Unite, cât și Convenția cu privire la Drepturile Omului a Consiliului Europei, aceste documente au devenit parte componentă a legislației țării.

Procesul cooperării cu legislativul, comunitatea de afaceri, mediul academic, sectorul asociativ a dat dovadă de capacități impresionante, conferind calitate, transparență și credibilitate procesului decizional. Adițional, această experiență este benefică și în sensul cultivării responsabilității și culturii politice atât în rândurile societății civile, precum și în rândul deputaților.

Devine tot mai evident că dezvoltarea și consolidarea sectorului asociativ, precum și diversificarea mecanismelor de participare și afirmarea cetățeniilor în cadrul acestuia este în concordanță directă și cu capacitatea organizațiilor neguvernamentale de a dialoga eficient și a oferi expertiză instituțiilor publice,

dar și dorința comună de a edifica un stat de drept veritabil.

În acest sens, considerăm că dezvoltarea unui nou cadru normativ-juridic și instituțional, oferind suport societății civile în dezvoltarea sa, este o obligație și o sarcină a instituțiilor publice vizate.

Cadrul juridic pentru instituțiile societății civile din Republica Moldova recunoaște trei forme distincte de organizare: asociații obștești, fundații și instituții private. Majoritatea instituțiilor societății civile din Moldova sunt înregistrate în calitate de asociații obștești.

Legislația de bază include: Legea cu privire la asociațiile obștești¹, Legea cu privire la fundații², Legea cu privire la filantropie și sponsorizare³, Legea privind achizițiile publice⁴, Legea cu privire la acreditarea prestatorilor de servicii sociale⁵, Legea sindicatelor⁶.

În luna august 1989 a fost semnat Decretul Sovietului Suprem al RSSM „cu privire la ordinea de înregistrare a organizațiilor obștești a cetățenilor RSSM”.⁷ Acest document în premieră legifera pluralismul socio-politic în societatea moldovenească. Formațiunile obștești aveau dreptul de a participa la viața politică, să înainteze candidați la alegeri, etc. În consecință, au fost înregistrate 144 de asociații obștești ale cetățenilor, dintre care 127 erau sociale, iar 17 social-politice.

¹ Legea Republicii Moldova cu privire la asociațiile obștești, Nr.837 din 17.05.96. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.6/54 din 23.01.1997.

² Legea Republicii Moldova cu privire la fundații, Nr.581-XIV din 30.07.99. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.118-119 din 28.10.1999.

³ Legea Republicii Moldova cu privire la filantropie și sponsorizare, Nr. 1420-XV din 31.10.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr 185-189 din 31.12.2002.

⁴ Legea Republicii Moldova cu privire la achizițiile publice, Nr. 96 din 13.04.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 107-111 din 27.07.2007.

⁵ Legea Republicii Moldova cu privire la acreditarea prestatorilor de servicii sociale, Nr. 129 din 08.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.181-194 din 31.08.2012.

⁶ Legea sindicatelor, Nr.1129-XIV din 07.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 130-132 din 19.10.2000.

⁷ Decretul Prezidiului Sovietului suprem al RSSM „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a asociațiilor obștești ale cetățenilor în RSS Moldovenească”, Nr. 3459, 25 august 1989. În: Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM, 1989, Nr. 8, art. 204.

În mai 1990, modificările legate de lichidarea de jure a rolului (PCUS) CPM au fost introduse în Constituția RSSM. În iulie 1990 a fost adoptat Decretul cu privire la puterea de stat prin care formarea organizațiilor de partid era interzisă de instituțiile de afaceri și de stat. În septembrie 1991 a fost adoptată Legea cu privire la partidele politice și alte organizații politice⁸ care urmau să reglementeze activitățile instituțiilor politice.

În continuare vom face referință asupra principalelor prevederi ale acestei legi pentru a avea o reprezentare generală asupra momentelor pozitive și negative ce pot fi detectate în conținut. Astfel, “partidele și alte organizații social-politice, în sensul prezentei legi, sunt asociații benevole ale cetățenilor, care contribuie la realizarea voinței politice a unei anumite părți ale populației, participă la elaborarea politicii republicii, la conducerea treburilor statului”.

Cele mai multe probleme și incertitudini ulterioare au provocat art.5 a Legii, și anume: “Statutul partidului sau al organizației social-politice se înregistrează în cazul în care acest partid face dovadă că are cel puțin 300 de membri, program și organe de conducere alese”. Din start era cert faptul că numărul de 300 de membri impuși de prezenta lege este infim de mic. Respectiv, înregistrarea devenise un proces extrem de lejer. Ceea ce și s-a produs în scurt timp după aprobarea Legii: după intrarea în vigoare a Legii privind partidele și alte organizații social-politice, în țară activau 60 de formațiuni politice.

Importanța și valoarea Legii privind partidele și alte organizații social-politice este incontestabilă. În primul rând Legea a reprezentat un fenomen generat. Adoptarea sa a fost „impusă” de evoluția procesului democratic. Deoarece de facto în Republica Moldova pluripartidismul făcea primii pași la răscrucea anilor 1989-1990. Însă aceasta nu era suficient. Se impunea o reglementare juridică, o bază legislativă expresă care să permită instituționalizarea propriu zisă a formațiunilor social politice. Adoptarea legii a reprezentat o urmare logică și firească a evenimentelor de la 1989 încoace. În al doilea rând, legea ne apare în rolul de generator. Prin acest act normativ s-a

⁸ Legea Republicii Moldova cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice, Nr.718 din 17.09.1991. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.11-12, art. 106 din 1991.

creat cadrul juridic în interiorul căruia partidele politice urmau să-și promoveze liber ideile și scopurile sale politice, în cazul în care aceste activități nu contraveneau Constituției și prezentei legi.

Când vorbim despre valoarea incontestabilă a acestei legi nu trebuie să ne facem iluzia perfecțiunii sale. Este cert faptul că la orice început de cale se comit anumite erori. Important este ca ele să fie detectate și modificate la timp. De altfel legea vizată a suferit numeroase modificări. Acesta este cazul Legii Republica Moldova pentru modificarea și completarea Legii privind partidele și alte organizații social politice adoptată la 19 octombrie 1993. Revizuirea a ținut de așa aspecte ca: finanțarea partidelor și simbolica acestora, precum și calitatea specifică de persoană juridică necomercială a partidelor.⁹

Moment crucial în evoluția statalității moldovenești l-a constituit adoptarea *Constituției din 29 iulie 1994*. Acest document are și un șir de referințe și asupra organizațiilor social-politice, dedicându-se un întreg articol în acest sens (art. 41 „Libertatea partidelor și altor organizații social politice”. Printre mențiunile de bază ale acestui articol am putea specifica rolul partidelor și altor organizații social politice în definirea și exprimarea voinței politice a cetățenilor. Considerăm că trebuie să fie apreciat faptul că în Constituția Republicii Moldova partidelor și alte organizații social politice le este dedicat un articol separat. Astfel, conform constituției cetățenii se pot asocia liber în partide și în alte organizații social-politice. Ele contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor și, în condițiile legii, participă la alegeri. Partidele și alte organizații social-politice sunt egale în fața Legii, iar statul asigură respectarea drepturilor și intereselor legitime ale partidelor și ale altor organizații social-politice. Partidele și alte organizații social-politice care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept, a suveranității și independenței, a integrității teritoriale a Republicii Moldova sunt

neconstituționale, iar asociațiile secrete sunt interzise.¹⁰

Legea privind asociațiile obștești a fost adoptată în Republica Moldova în 1996 și prevedea reglementarea relațiilor sociale legate de realizarea dreptului de asociere al persoanelor și stabilirea principiilor de constituire, înregistrare, desfășurare și încetare a activității asociațiilor obștești. Art. 1 alin. (1) din Lege prevede că asociația obștească reprezintă o organizație benevolă, independentă, care este constituită de persoane cu interese comune în scopuri necomerciale. Art. 1 alin. (3) în aceeași lege, menține asociația obștească ca formă juridică de organizare unică, celelalte forme prevăzute anterior fiind excluse.

Însă sectorul nonguvernamental trecea printr-o perioadă complicată. Unii analiști defineau acea situație ca stagnare, ceea ce, în esență, presupunea o încetare a dezvoltării. Credem totuși că sectorul asociativ trecea printr-o perioadă de transformare. Limitarea treptată a finanțărilor din resursele externe, sporirea exigenței donatorilor, schimbarea permanentă a situației social-politice determinau instituțiile societății civile să mediteze asupra misiunii și rolului lor în societate.¹¹

În anul 2007 are loc modificarea legii și completarea Legii 1996. În continuare vom analiza modificările operate ce necesită o explicație suplimentară pentru a ajuta asociațiile deja înregistrate să se conformeze cerințelor legale.

Modificările din 2007 la legea sus-menționată sunt binevenite datorită faptului că la definirea „asociației obștești”, se specifică în calitate de fondatori „persoanele fizice și/sau juridice”, fiind exclus termenul de „cetățeni”. Astfel, în calitate de fondatori pot apărea atât cetățeni ai Republicii Moldova, cât și cetățeni străini sau apatrizi. Această prevedere, de asemenea, specifică numărul minim de două persoane care pot crea o asociație obștească, reducând astfel numărul minim de fondatori de la trei la doi, fapt favorabil, în special, fondatorilor-persoane juridice. Conform art. 1 al legii respective în

⁹ Bucătaru I. Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice În: *Moldoscopia*. Revistă științifică trimestrială. Chișinău: USM, 2005, Nr.1 (XXVIII), p. 9-11.

¹⁰ Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr.1 din 12.08.1994.

¹¹ Neicovcen S. *Societatea civilă în dezvoltare* În: *Societatea civilă anesteziată de propria indolență*. 2008, nr. 11, p. 61-62.

calitate de persoane juridice fondatoare ale asociațiilor obștești pot figura doar asociațiile obștești. Persoanele juridice de drept public sau privat pot crea fie instituții publice sau private, fie uniuni ale persoanelor juridice sau private), oficiale, culturale (muzee, teatre, biblioteci), etc. Menționăm că legea operează cu termenul de organizație necomercială, făcând referință asupra asociațiilor obștești, în acest sens.

Astfel, pentru realizarea obiectivelor organizațiilor necomerciale este important parteneriatul real cu autoritățile și suportul din partea statului.

Din diferite considerente, organizațiile necomerciale pot oferi mai eficient decât instituțiile statului unele servicii sociale. Aceasta se datorează unei mai bune cunoașteri a necesităților beneficiarilor săi, posibilităților de a reacționa operativ la diferite evenimente și, nu în ultimul rând, posibilității de a atrage resurse suplimentare, alături de cele guvernamentale (munca voluntarilor, donații, cotizații, granturi, etc.).

Adițional, potrivit legii, activitatea organizațiilor necomerciale este deosebit de necesară în domeniile în care statul nu are suficiente capacități de a acoperi nevoile existente, iar sectorul comercial nu este interesat de aceste domenii, ele fiind neatractive din punct de vedere economic. În toată lumea, capacitățile organizațiilor necomerciale sunt înalt apreciate, în special, la elaborarea politicilor în domeniul social și la soluționarea problemelor sociale.

Apreciind rolul organizațiilor necomerciale, majoritatea țărilor creează mecanisme legale care permit atragerea organizațiilor necomerciale la prestarea serviciilor prioritare pentru stat. Guvernele contribuie la dezvoltarea și activitatea organizațiilor necomerciale printr-o politică fiscal preferențială, oferindu-le anumite facilități fiscale și de altă natură, prin finanțarea programelor sociale, prin oferirea de granturi și prin procurarea mărfurilor și serviciilor, utilizând mecanismul comenzii de stat sau comenzii sociale. În conformitate cu practica internațională, statele susțin, de regulă, activitatea organizațiilor necomerciale de utilitate publică. În calitate de organizații de utilitate publică sunt recunoscute entitățile necomerciale, care acționează pentru beneficiul întregii societăți sau o parte a acesteia. Chiar dacă și existența asociațiilor care urmăresc beneficiul mutual (interesul exclusiv al

membrilor săi) este importantă pentru realizarea dreptului la libera asociere, guvernele preferă să susțină anume activitatea organizațiilor de utilitate publică. Organizațiile de utilitate publică ajută statul la îndeplinirea propriilor funcții: economice, financiare și umane ale statului, oferind servicii calitative și mai ieftine.

Legea cu privire la asociațiile obștești prevede posibilitatea de susținere a activității asociațiilor obștești de utilitate publică, prin oferirea facilităților fiscale și de altă natură, precum și prin finanțarea programelor și activităților acestora, reglementează modul de determinare a utilității publice a asociațiilor obștești și a fundațiilor, și prevede procedura certificării.

Statutul de utilitate publică este menit să diferențieze, în scopul impozitării, organizațiile de utilitate publică de cele care urmăresc beneficiul mutual. În Republica Moldova recunoașterea statutului de utilitate publică pentru asociații și fundații este de competența Comisiei de Certificare de pe lângă Ministerul Justiției.

Legea definește statutul de utilitate publică prin intermediul activităților pe care le poate desfășura o asociație (art. 30 din Legea nr. 837/1996) și condițiile ce trebuie întrunite de către aceasta.

Modificările introduse sunt, totuși, mai bune, atât din punct de vedere a tehnicii legislative, cât și al domeniului de activitate reglementat și conțin norme juridice cu privire la criteriile de acordare a statutului de utilitate publică: exigențele speciale pentru asociațiile care vor să obțină statutul de utilitate publică în ceea ce privește conținutul și calitatea serviciilor prestate; cerințele privind structura organelor de conducere și de control; cerințele privind evitarea conflictului de interese; temeiurile exprese ale refuzului de acordare a statutului de utilitate publică; posibilitățile de verificare a activității asociațiilor de utilitate publică și a respectării cerințelor legale; cerințele privind transparența activității asociațiilor de utilitate publică.

Potrivit art. 30 din Legea cu privire la asociațiile obștești, activitatea de utilitate publică este activitatea asociației obștești desfășurată în interes general sau în interesul unor colectivități locale, care, este realizată în mod gratuit sau la preț redus pentru persoanele sau grupurile dezavantajate și contribuie la dezvoltarea sau susținerea: educației și instruirii, difuzării și acumulării de cunoștințe; științei; culturii și artei;

sportului pentru amatori, educației fizice și turismului social; ocrotirii sănătății; protecției sociale a persoanelor cu dezabilități, a pensionarilor, copiilor, adolescenților, persoanelor strămutate, familiilor cu mulți copii și/sau socialmente vulnerabile, a altor persoane defavorizate; creării noilor locuri de muncă; eradicării sărăciei; promovării păcii, prieteniei și înțelegerii între popoare, prevenirii și depășirii conflictelor civile, sociale, etnice și religioase; apărării și promovării democrației și drepturilor omului; protecției mediului; protejării patrimoniului cultural și a monumentelor istorice; prevenirii criminalității și contribuiri la contracararea acesteia.

Pentru dezvoltarea, consolidarea și asigurarea proceselor democratice, dezvoltarea mecanismelor de participare și afirmare a cetățenilor la aceste procese, prin legea nr. 111/2010 au fost create posibilități de dobândirea statutului de asociație de utilitate publică nu numai de către organizațiile necomerciale fondate sub formă privată și fundație. Astfel, pot aplica pentru atribuirea statutului de utilitate publică organizațiile necomerciale cu următoarea formă juridică de organizare: *asociația obștească, instituția privată, fundația*.

Organizațiile de utilitate publică corespund următoarelor criterii generale: nu sunt implicate în activitatea politică; nu susțin partide politice, blocuri electorale sau candidați independenți în alegeri; veniturile din activitățile desfășurate nu sunt distribuite între fondatori, membri sau persoane afiliate acestora.

Pe lângă aceste criterii, activitatea organizației trebuie să fie desfășurată în interes general sau în interesul unor colectivități locale. De asemenea, prin decizia Comisiei de Certificare pot fi considerate de utilitate publică și alte activități.

Concomitent, organizația de utilitate publică trebuie să îndeplinească următoarele condiții: să aibă statut de asociație obștească, să fie instituție privată sau fundație; să activeze de cel puțin un an; statutul organizației să prevadă exclusiv scopuri ce vizează desfășurarea activităților de utilitate publică; să nu distribuie proprietatea și venitul între membri și fondatorii săi, inclusiv în caz de reorganizare sau lichidare, și să folosească proprietatea și venitul exclusiv în scopuri statutare; beneficiari ai rezultatului activității de utilitate publică a asociației căreia i s-a atribuit statut de utilitate publică nu pot fi persoane care

au calitatea de fondator, membru sau angajat al acestei asociații, precum și persoane care se află în relații de rudenie până la gradul III inclusiv sau de afinitate până la gradul II inclusiv cu una din persoanele nominalizate, cu excepția membrilor asociațiilor fondate în baza principiului de interes mutual care fac parte din categoria persoanelor socialmente vulnerabile, dacă este adoptată în acest sens decizia Comisiei de Certificare.¹²

Un următor act normativ ce a jucat un rol important cu referire la societatea civilă se referă la *Legea cu privire la fundații*. Aceasta este prima lege care reglementează activitatea organizațiilor fără membri, adică a celor organizații care există sub altă formă juridică decât cele care au existat în Comunitatea Statelor Independente (CSI). Această lege este în concordanță cu practica internațională de reglementare a activității ONG-urilor și poate servi ca exemplu pentru alte state din CSI și Europa de Est. În prezent legislația Republicii Moldova permite crearea unor organizații non-profit cu membri sau fără membri. Aici avem în vedere *Legea cu privire la asociațiile obștești din 1996* și *Legea cu privire la fundații din 1999*. Posibilitatea de a avea o legislație care reglementează atât activitatea organizațiilor non-profit cu membri, cât și cea a organizațiilor non-profit fără membri, facilitează dezvoltarea și consolidarea sectorului trei. *Legea cu privire la fundații* impulsionează activitățile filantropice din Republica Moldova prin faptul că permite crearea fundațiilor. *Legea stabilește de asemenea* mecanismele de alocare a mijloacelor destinate unor scopuri filantropice și a mecanismelor de supraveghere a folosirii lor. Este rațional ca atât agențiile de stat care supraveghează respectarea ei în activitatea fundațiilor, cât și agențiile de stat responsabile de prestarea de servicii sociale să aibă o concepție clară despre rolul fundațiilor în societate.

Dacă în CSI asociațiile obștești sunt bine cunoscute, organizațiile non-profit fără membri, cum sunt fundațiile, reprezintă ceva nou. Rolul lor în societate și aspectele prin care ele diferă de asociațiile obștești nu întotdeauna sunt înțelese corect. Spre deosebire de asociațiile care adesea sunt dependente de cotizații, donații și granturi din partea fundațiilor sau guvernelor, fundațiile

¹² Țurcan A. Ghid pentru ONG-urile de utilitate publică din Republica Moldova. Noutăți legislative – considerații generale și aplicabilitatea practică. Chișinău, 2012, p. 14-18.

dispun de mijloacele proprii pentru a-și desfășura programele. Mai mult decât atât, ele ajută asociațiilor să fie mai puțin dependente de bugetul de stat, deoarece le acordă asistență tehnică și sprijin financiar. Pe lângă aceasta, fundațiile le permit și donatorilor particulari și organizațiilor/corporațiilor donatoare să dispună de mecanisme prin care ar putea aloca mijloace bănești și oferi mijloace tehnice. Ca și în cazul legilor despre fundații din alte țări, legea cu privire la Fundații din Republica Moldova stabilește că fundația este o organizație fără membri și că ea se creează prin alocare de proprietate cu scopul de a realiza obiectivele prevăzute în statutul său. Mijloacele financiare și materiale alocate sub forma de donație urmează să fie folosite numai pentru aceste obiective. Bineînțeles, acestea trebuie să fie necomerciale. În legea cu privire la fundații se menționează ce activități pot fi desfășurate de către o fundație de utilitate publică. Acestea sunt de fapt activități educaționale, științifice, culturale și de protecție a mediului ambiant. Legea cu privire la Fundații permite funcționarea atât a FUP (fundațiile de utilitate publică), cât și a altor fundații. Cu toate acestea, unele prevederi ale legii se referă doar la FUP și este necesar să se dezvolte în continuare reglementările ce țin de fundațiile particulare.

Legea cu privire la fundații stipulează că beneficiari ai fundațiilor pot fi atât persoanele fizice, cât și cele juridice. Totuși, fundațiile de utilitate publică pot aloca fonduri numai persoanelor particulare sau unor entități non-profit care desfășoară activități de utilitate publică descrise în Codul fiscal (articolul 52-1). Prevederile respective ale Codului fiscal nu permit fundațiilor de utilitate publică să finanțeze entități comerciale, sindicate și partide politice. Ele limitează numărul posibililor beneficiari ai fundațiilor de utilitate publică pentru a preveni folosirea neadecvată a fondurilor și fraudele fiscale.¹³

Legislația Republicii Moldova permite desfășurarea activității economice de către și în cadrul organizațiilor neguvernamentale, doar dacă această activitate corespunde scopurilor statutare ale organizației, în caz contrar indică necesitatea creării agenților economici de către ONG-uri. Cadrul legal cu privire la activitățile

filantropice și de sponsorizare se constituie din prevederile respective ale Constituției Republicii Moldova, ale Codului Civil, ale *Legii cu privire la filantropie și sponsorizare* și ale altor acte normative. Această lege stabilește bazele reglementării juridice a activităților filantropice și de sponsorizare, inclusiv a creării și funcționării organizațiilor filantropice, garanțiile statului privind activitățile filantropice și de sponsorizare și determină formele de susținere a acestora de către autoritățile publice centrale și locale.

Articolul 21 al legii prevede că organizația filantropică obține dreptul la facilități fiscale și la alte facilități, legal stabilite, din data înregistrării ei de stat. Organizațiile filantropice sunt în drept să utilizeze, pentru desfășurarea activității lor și acoperirea cheltuielilor administrative, până la 20% din mijloacele acumulate în scopuri filantropice. Această restricție nu se extinde asupra retribuției participanților la realizarea programelor filantropice. Din mijloacele numite se plătesc impozitele și alte obligații, se fac defalcări în bugetul asigurărilor sociale de stat.

Articolul 36 din Codul Fiscal prevede că contribuabilul rezident are dreptul la deducerea oricăror donații făcute de el pe parcursul anului fiscal în scopuri filantropice sau de sponsorizare, dar nu mai mult de 10% din venitul impozabil. Totuși, studiile realizate în cadrul societății civile arată că legislația cu privire la finanțarea sectorului asociativ nu încurajează filantropia și sponsorizarea de către agenții economici.

Guvernul Republicii Moldova nu oferă granturi organizațiilor neguvernamentale. Doar Ministerul Tineretului și Sportului finanțează proiecte ale organizațiilor neguvernamentale, în timp ce Fondul Ecologic gestionat de Ministerul Mediului este destinat și pentru activitatea asociațiilor obștești. Nici autoritățile publice locale nu oferă granturi ONG-urilor, dar acestea au început să contracteze direct ONG-urile pentru anumite servicii – studii de fezabilitate sau strategii de dezvoltare regională. Totodată, modificările operate în anul 2012 la *Legea cu privire la achizițiile publice* permit organizațiilor neguvernamentale să presteze servicii sociale, alături de instituțiile statului, în timp ce Legea privind acreditarea prestatorilor de servicii sociale facilitează această participare. În conformitate cu prevederile Strategiei de Dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012–2015, este introdusă în Codul Fiscal „Legea 2%”, de la 1 ianuarie

¹³ Izdebschi N., Siniaeva T., Trombitki I., Rososenco E. Pentru ce și cum se creează fundațiile Chișinău: BIOTICA, 2003 (F.E.P. „Tipogr. Centrală”), p. 46-47.

2014 pentru persoanele juridice și de la 1 ianuarie 2015 pentru persoanele fizice, după care contribuabilii, persoane juridice și fizice, vor avea posibilitatea să direcționeze 2% din impozitul pe venit către o entitate nonprofit.¹⁴

Legea privind acreditarea prestatorilor de servicii sociale. Acreditarea este forma oficială de recunoaștere de către instituțiile publice a capacității prestatorilor publici sau privați de a oferi servicii, conform standardelor minime de calitate, precum și modul în care scopurile și obiectivele acestora respectă principiile fundamentale ale drepturilor omului, capacitatea de susținere materială a serviciilor și abilitățile de atragere a unor resurse suplimentare, practici sociale nediscriminatorii și existența unor planuri și proceduri de evaluare periodică a serviciului.

Legea privind acreditarea prestatorilor de servicii sociale prevede că acreditarea prestatorilor de servicii sociale se efectuează în scopul determinării, în baza standardelor de calitate pentru serviciile sociale, a capacității prestatorilor de servicii sociale, indiferent de tipul de proprietate, forma juridică de organizare și subordonare administrativă, de a presta populației servicii sociale calitative, precum și în scopul sporirii răspunderii pentru respectarea standardelor de calitate. Criteriile generale pentru acreditarea prestatorilor de servicii sociale sunt: baza tehnico-materială; activitatea economico-financiară; calificarea personalului; conformitatea calității serviciilor sociale cu standardele minime de calitate ale serviciilor sociale.

Sistemul național de acreditare a prestatorilor de servicii sociale este constituit din: a) Consiliul național de acreditare a prestatorilor de servicii sociale - urmează să fie instituit pe lângă Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei; b) grupurile de experți pentru evaluare – formate din rândul specialiștilor cu o înaltă calificare profesională din diferite domenii, în funcție de tipul serviciilor sociale care urmează a fi acreditate.

Legea privind acreditarea prestatorilor de servicii sociale prevede că prestatorii de servicii sociale se supun acreditării, în mod obligatoriu, o dată în 5 ani. Totodată, Legea privind acreditarea prestatorilor de servicii sociale prevede acreditarea inițială pentru prestatorii nou-înființați, care sunt

supuși acreditării inițiale în mod obligatoriu până la admiterea beneficiarilor în serviciu și începerea prestării serviciilor sociale. Prestatorii de servicii sociale acreditați inițial solicită acreditarea nu mai târziu de un an de la începutul activității sale. Consiliul, în termen de 5 zile lucrătoare din data luării deciziei despre acreditarea inițială, eliberează prestatorului un certificat de acreditare inițială care este valabil timp de un an.

Legea sindicatelor este principalul act normativ care reglementează raporturile sociale ce apar în legătură cu realizarea de către cetățeni a dreptului constituțional de a întemeia și de a se înscrie în sindicate. Ea stabilește cadrul juridic al întemeierii și garanțiile activității sindicatelor, reglementează relațiile lor cu autoritățile publice, patronii și cu asociațiile acestora. Legea definește o serie întregă de noțiuni specifice, sindicatele fiind organizații obștești din care fac parte, pe principii benevole, persoane fizice unite după interese comune, inclusiv ce țin de activitatea lor și constituite în scopul apărării drepturilor și intereselor profesionale, economice, de muncă și sociale colective și individuale ale membrilor lor. Documentul statuează prioritatea reglementărilor internaționale în domeniu la care Moldova este parte asupra celor naționale în cazul în care cele din urmă vin în contradicție cu primele.

Importantă este și prevederea conform căreia sindicatele sunt independente în activitatea lor față de autoritățile publice de toate nivelurile, față de partidele politice, față de asociațiile obștești, față de patroni și asociațiile acestora, nu sunt supuse controlului lor și nu li se subordonează. În aceeași ordine de idei, Legea sindicatelor interzice influențarea asupra persoanelor prin amenințare sau mituire, prin promisiuni în scopul de a le obliga să renunțe la înscrierea în sindicat, să iasă dintr-un sindicat și să se înscrie în alt sindicat, etc. Documentul se referă, de asemenea, la modalitatea întemeierii și înregistrării sindicatelor, la drepturile lor de bază, printre care putem menționa: dreptul la apărarea intereselor membrilor de sindicat; dreptul de a participa la administrarea treburilor publice; dreptul de a participa la elaborarea proiectelor de programe social-economice și de acte juridice; dreptul la negocieri colective, la încheierea contractelor colective de muncă și la exercitarea controlului asupra executării lor; drepturi în domeniile protecției muncii și sociale a lucrătorilor; dreptul

¹⁴ Țugui E. Organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova: evoluție, activități și perspectivele dezvoltării. Biblioteca IDIS „Viitorul” Chișinău, 2013, p. 23.

de participare la soluționarea litigiilor individuale și colective de muncă, etc.

Cadrul legislativ și instituțional cu privire la sindicate asigură condiții prielnice pentru dezvoltarea mișcării sindicale în Republica Moldova. Cu toate acestea, rămân încă multe lucruri de făcut pentru valorificarea deplină a drepturilor de care beneficiază membrii sindicatelor. Principalele impedimente în această cale o constituie situația economică precară a Republicii Moldova care se răsfrânge negativ asupra unei părți considerabile a salariaților, dar și voința încă scăzută a reprezentanților autorităților publice centrale și locale de a transpune realmente în viață prevederile naționale și internaționale în domeniu. Aceste obstacole reduc, bineînțeles, eficiența activității organizațiilor sindicale în Republica Moldova, precum și le erodează rolul lor social.

Ca să rezumăm, legislația, în sensul său larg ar trebui să creeze întotdeauna un mediu favorabil pentru instituțiile societății civile, iar modificările în legi trebuie să fie efectuate cu mare prudență. Propunerile într-o astfel de direcție trebuie să fie evaluate în funcție de condițiile instituționale specifice - de exemplu, tipul de regim politic și nivelul de independență al justiției, accesibilitate și eficiență care produc efecte directe asupra mobilizării angajării civice.

Bibliografie:

1. Bucătaru I. Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice În: *Moldoscopie. Revistă științifică trimestrială*. Chișinău: USM, 2005, nr.1 (XXVIII), p. 9 - 11.
2. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr. 1 din 12.08.1994.
3. Decretul Prezidiului Sovietului suprem al RSSM „Cu privire la modul provizoriu de înregistrare a asociațiilor obștești ale cetățenilor în RSS Moldovenească”, Nr. 3459, 25 august 1989. În: *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSSM*, 1989, Nr. 8, art. 204.
4. Izdebschi N., Siniaeva T., Trombitki I., Rososenco E., Pentru ce și cum se creează fundațiile. Chișinău: BIOTICA, 2003, F.E.P. „Tipogr.Centrală”. 120 p.

5. Legea Republicii Moldova cu privire la achizițiile publice, Nr. 96 din 13.04.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr. 107-111 din 27.07.2007.

6. Legea Republicii Moldova cu privire la acreditarea prestatorilor de servicii sociale, Nr. 129 din 08.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.181-194 din 31.08.2012.

7. Legea Republicii Moldova cu privire la asociațiile obștești, Nr.837 din 17.05.96. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr.6/54 din 23.01.1997.

8. Legea Republicii Moldova cu privire la filantropie și sponsorizare, Nr. 1420-XV din 31.10.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr 185-189 din 31.12.2002.

9. Legea Republicii Moldova cu privire la fundații, Nr.581-XIV din 30.07.99. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr.118-119 din 28.10.1999.

10. Legea Republicii Moldova cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice, Nr.718 din 17.09.1991. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr.11-12, art. 106 din 1991.

11. Legea sindicatelor, Nr.1129-XIV din 07.07.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr. 130-132 din 19.10.2000.

12. Neicovcen S. Societatea civilă în dezvoltare. În: *Societatea civilă anesteziată de propria indolență*. 2008, nr. 11. 128 p.

13. Țugui E. Organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova: evoluție, activități și perspectivele dezvoltării, *Biblioteca IDIS „Viitorul”* Chișinău, 2013, p. 23

14. Țurcan A. Ghid pentru ONG-urile de utilitate publică din Republica Moldova. *Noutăți legislative – considerații generale și aplicabilitatea practică*. Chișinău, 2012. 44 p.

**Copyright©BUDURINA-GOREACII
Carolina, 2015.**

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2009, Chișinău, Republica Moldova
Str. Alexei Mateevici, 60.
Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: carolina.gor@hotmail.ru

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 87-106. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 12. 2014 Accepted: 15.03. 2015 Published: 30.03. 2015</p>
---	--

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ PENALĂ
PENTRU DAUNE ADUSE MEDIULUI ÎN CONFLICTELE ARMATE**

**INTERNATIONAL CRIMINAL RESPONSIBILITY
FOR ENVIRONMENTAL DAMAGE IN ARMED CONFLICT**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
ЗА УЩЕРБ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЕ В ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ**

CUCERESCU Victoria * / CUCERESCU Victoria / КУЧЕРЕПСКУ Виктория

ABSTRACT:

**INTERNATIONAL CRIMINAL RESPONSIBILITY
FOR ENVIRONMENTAL DAMAGE IN ARMED CONFLICT**

International legal norms protecting the environment in armed conflict present a lot of ambiguities and drawbacks. The most important one is the lack of implementation mechanisms. Legal norms from this area could be considered effective only if they contribute to holding responsible those who are guilty of committing environmental infractions.

This article is a research on criminal responsibility as a type of international legal responsibility for environmental damage in armed conflict. International criminal responsibility is applied for the most serious crimes that concern international community, and since a series of authors suggest that ecocide should be considered an international crime, causing large scale harm to the environment constitutes a reason for holding natural persons responsible for such actions as well. The use by spreading defoliants by the American troops in Vietnam or the military actions of Iraqi troops in the Persian Gulf could be considered as examples of massive actions of ecocide.

At present the basic legal regulation for triggering international criminal responsibility is the Rome Statute of the International Criminal Court. The Court has jurisdiction over war crimes, including intentionally launched attacks in the knowledge that such attacks will cause widespread, long-term and severe damage to the natural environment, which would be clearly excessive in relation to the concrete and direct overall military advantage anticipated. However, such wording and the fact that it refers only to international armed conflicts make it practically inapplicable. That is why the present research suggests solutions for improving the legal framework and developing existing legal mechanisms for holding responsible those who commit war environmental crimes.

Keywords: *environment, environmental damage, armed conflicts, international responsibility, criminal responsibility, ecocide, war crimes, International Criminal Court.*

JEL Classification: K33, K32, F64.

* **CUCERESCU Victoria** - Doctorand la Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova). / **CUCERESCU Victoria** - Ph.D student, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **КУЧЕРЕПСКУ Виктория** - Аспирант, Институт юридических и политических исследований АН Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

РЕЗЮМЕ:

МЕЖДУНАРОДНАЯ УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА УЩЕРБ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЕ В ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ

Международные правовые нормы по охране окружающей среды в вооруженных конфликтах представляют собой много неясностей и недостатков. В их числе, самым главным является отсутствие правовых механизмов для их имплементации. Правовые нормы в этой области могут считаться эффективными только если они способствуют привлечению к ответственности лиц виновных в совершении экологических правонарушений.

Эта статья исследует уголовную ответственность, как разновидность международной юридической ответственности, за причинение вреда окружающей среде в вооруженных конфликтах. Международная уголовная ответственность применяется за самые серьезные преступления, вызывающие озабоченность международного сообщества, а так как ряд авторов предлагает рассмотреть экоцид в качестве международного преступления, нанесение ущерба в крупномасштабном характере окружающей среде тоже является причиной для привлечения к ответственности физических лиц виновных в таких действиях. Примерами крупных акций военного экоцида считаются применение дефолиантов путем распыления вооруженными силами США во Вьетнаме или боевые действия Иракских военных в Персидском заливе.

В настоящее время основным нормативным регулятором привлечения к международной уголовной ответственности является Римский статут Международного Уголовного Суда. Суд обладает юрисдикцией в отношении военных преступлений, в том числе умышленно совершенных нападений, когда известно, что такие нападения явятся причиной обширного, долгосрочного и серьезного ущерба окружающей природной среде, который будет явно несоизмерим с конкретным и непосредственно ожидаемым общим военным превосходством. Однако, как формулировка так и тот факт что это положение относится только к международным вооруженным конфликтам, делают его почти неприменимым. Поэтому, данное исследование предлагает решения для совершенствования юридического кадра и развития существующих правовых механизмов для привлечения к ответственности тех кто совершает военные преступления по отношению к окружающей среде.

Ключевые слова: окружающая среда, ущерб окружающей среде, вооруженные конфликты, международная ответственность, уголовная ответственность, экоцид, военные преступления, Международный Уголовный Суд.

JEL Classification: K33, K32, F64.

УДК: 341.1/8.

REZUMAT:

RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ PENALĂ PENTRU DAUNE ADUSE MEDIULUI ÎN CONFLICTELE ARMATE

Normele juridice internaționale de protecție a mediului în conflictele armate prezintă multe ambiguități și neajunsuri. Cea mai importantă printre acestea este lipsa mecanismelor juridice pentru implementarea acestora. Normele de drept din acest domeniu pot fi considerate efective numai dacă ele contribuie la tragerea la răspundere a persoanelor ce se fac vinovate de comiterea infracțiunilor ecologice.

Acest articol studiază răspunderea penală în calitate de formă a răspunderii juridice internaționale pentru daune aduse mediului în conflictele armate. Răspunderea internațională penală se aplică pentru cele mai grave crime ce preocupă comunitatea internațională, iar din moment ce o serie de autori propun ca ecocidul să fie considerat crimă internațională, cauzarea pe scară largă de prejudicii mediului ambiant de asemenea constituie un motiv de a trage la răspundere persoanele fizice pentru asemenea acțiuni. Exemple de acțiuni masive de ecocid militar pot fi considerate folosirea prin pulverizare a defoliantilor de către trupele americane în Vietnam sau acțiunile militare ale trupelor irakiene în Golful Persic.

În prezent, reglementarea juridică de bază pentru atragerea răspunderii internaționale penale este Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale. Curtea are jurisdicție asupra crimelor de război, inclusiv asupra atacurilor lansate intenționat știind că acestea vor cauza daune extinse, de durată și grave, mediului înconjurător care ar fi vădit excesive în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat. Însă, o asemenea formulare, cât și faptul că prevederea în cauză se referă doar la conflictele armate internaționale, o

fac practică inaplicabilă. De aceea, cercetarea dată propune soluții pentru perfecționarea cadrului juridic și dezvoltarea mecanismelor de drept existente pentru tragerea la răspundere a celor ce comit crime de război la adresa mediului.

Cuvinte-cheie: mediu, daune aduse mediului, conflicte armate, răspundere internațională, răspundere penală, ecocid, crime de război, Curtea Penală Internațională.

JEL Classification: K33, K32, F64.

CZU: 341.1/8.

Războiul a fost un factor constant în istoria omenirii, iar atâta timp cât acesta a existat, au fost aduse, în consecință, și prejudicii mediului. Orice activități armate, indiferent de tipul armelor utilizate sau de tehnicile și mijloacele de luptă, aduc, inevitabil, anumite daune mediului, fie într-o măsură mai mică sau mai mare. Aceste daune pot fi atât accidentale, cât și intenționate, dar care dintre acestea și la ce scară trebuie acestea săvârșite pentru a atrage răspunderea internațională urmează a fi văzut. Această problemă prezintă multe necunoscute deoarece este relativ nouă. Nu există prea multe norme juridice internaționale care să asigure o protecție adecvată mediului pe timp de conflict armat, iar implementarea celor existente prezintă prea multe deficiențe. Cazurile izolate de a încerca să se tragă la răspundere autorii crimelor împotriva mediului săvârșite pe timp de conflict armat aduc prea puține clarificări asupra acestui subiect.

Daunele excesive cauzate mediului pe timp de conflict armat pot declanșa atât răspunderea statelor, cât și răspunderea individuală. Răspunderea internațională pentru cauzarea unor astfel de prejudicii o poartă de obicei statele, acestea, însă, pot fi răspunzătoare doar în plan politic sau material. Dar pentru a împiedica dezvoltarea acestui fenomen este nevoie de atragerea răspunderii internaționale penale. În acest studiu ne propunem să analizăm aspectele legate anume de acest subiect, să identificăm mecanismele de atragere a acestei răspunderi și să determinăm cât sunt de eficiente și care sunt neajunsurile acestor mecanisme. Pentru a atinge acest scop vom face, mai întâi, o analiză a crimelor internaționale împotriva mediului în general, cu referire și la crimele împotriva mediului săvârșite pe timp de conflict armat, apoi un excurs în dezvoltarea problemei răspunderii internaționale penale pentru asemenea crime pe parcursul istoriei. Pentru că dezvoltarea principiului răspunderii individuale penale la

nivel internațional a culminat cu înființarea Curții Internaționale Penale, vom determina care este locul crimelor împotriva mediului în statutul Curții și cum sunt implementate normele ce ne interesează nemijlocit.

După cum se va vedea, Statutul de la Roma este inovator prin faptul că conține o prevedere ce ține de competența Curții în privința crimelor de război împotriva mediului, dar această prevedere prezintă și nenumărate deficiențe. De asemenea se va stabili care sunt acțiunile necesare pentru îmbunătățirea situației existente și pentru a face o asemenea prevedere posibil de aplicat, fiindcă nimeni nu poate contesta faptul că o normă internațională care nu poate fi aplicată echivalează, în fond, cu inexistența unei asemenea norme.

Crimele internaționale împotriva mediului

Pentru dreptul internațional penal este esențială noțiunea de infracțiune internațională. Însăși apariția și dezvoltarea dreptului internațional ca ramură distinctă a dreptului internațional public, a fost determinată de amploarea pe care au înregistrat-o faptele antisociale care încălcau ordinea internațională, precum și imposibilitatea statelor de a controla și reduce prin mecanisme individuale fenomenul infracțional. Totalitatea acestor factori au condus la prevenirea, reprimarea, interzicerea și sancționarea faptelor care lezează valorile supreme ale societății, fiind desemnate drept infracțiuni internaționale¹. Din moment ce păstrarea calității mediului a devenit una din preocupările principale ale societății actuale, iar problemele legate de mediu, cum ar fi poluarea, scăderea biodiversității, sărăcirea stratului de ozon, schimbarea climatică sau deșertificarea, afectează societatea globală, nimeni nu mai poate

¹ Sârcu-Scobioală Diana, Lupușor Irina, Gonciarova Eugenia. Jurisdicția internațională penală. Chișinău: CEP-USM, 2008, p. 49-50.

contesta că daunele grave aduse mediului trebuie să fie considerate infracțiuni internaționale.

Desigur nu orice daune aduse mediului vor constitui o crimă internațională. Spre exemplu, într-o variantă anterioară a Proiectului de Articole al CDI privind răspunderea internațională a statelor pentru fapte ilicite, variantă care făcea diferența între crimele și delicturile internaționale, se făcea chiar referire expresă la încălcarea normelor de protecție a mediului care constituie crimă internațională. Astfel, conform documentului, Articolul 19 (d), o crimă internațională poate rezulta „din încălcarea gravă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru apărarea și păstrarea mediului înconjurător uman, de exemplu cea care interzice poluarea masivă a atmosferei sau apei”².

Unii autori folosesc, referindu-se la daunele aduse mediului, termenul de delict internațional, alții de crimă internațională. De cele mai multe ori însă, ambii termeni sunt utilizați într-un sens general de infracțiune internațională. Spre exemplu, Mark Allan Gray este de părerea că cei care cauzează sau permit cauzarea de daune mediului natural la scară largă încalcă obligația de diligență datorată omenirii în general și, de aceea comit un delict internațional, „ecocidul”³.

Deseori este destul de complicat de a face o delimitare între delicturi ecologice internaționale și crime ecologice. Cele din urmă, de regulă se caracterizează prin: nimicirea totală a unor specii de floră și faună, modificarea intenționată a climei și vremii, utilizarea pe scară largă a substanțelor toxice, experimentarea și folosirea armei atomice, cât și alte acțiuni ce pun în pericol existența umanității⁴. Cert este însă că daunele aduse mediului în conflictele armate pot duce la adevărate dezastre ecologice, iar cei care sunt responsabili de declanșarea acestor dezastre trebuie să răspundă pentru acțiunile lor.

În ceea ce privește daunele aduse mediului pe timp de conflict armat, acestea pot fi calificate

diferit, în dependență de situație. Ryan Gilman afirmă că termenul de *crime de război împotriva mediului* poate cuprinde atât atacuri împotriva mediului uman, cât și împotriva mediului natural. Carta de la Nürnberg examinează atacurile asupra mediului uman prin condiția „distrugerii fără motiv a orașelor sau satelor”, în timp ce Protocolul I și Convenția ENMOD interzic, deși fără remediu internațional penal, anumite atacuri asupra mediului natural⁵.

Mai târziu, protecția mediului își găsește oglindirea în Proiectul de Cod asupra crimelor contra păcii și securității omenirii. Chiar dacă acest document este doar un proiect, el reflectă, în mare parte, nivelul dezvoltării normelor de drept internațional în domeniul care ne interesează. Acest lucru se poate demonstra prin faptul că multe din ideile ce sunt oglindite în proiectul de cod se vor regăsi mai târziu în textul Statutului de la Roma al Curții Internaționale Penale. Astfel, în partea a doua a documentului, pe lângă crima de agresiune, crima de genocid, crimele contra Națiunilor Unite și ale personalului asociat și crimele contra umanității, sunt enumerate și crimele de război ce reprezintă crime contra păcii și securității omenirii, iar persoanele care se fac vinovate de comiterea lor sunt pasibile de pedeapsă. Articolul 20 (g) prevede următoarele: „în caz de conflict armat, folosirea metodelor și mijloacelor de luptă care nu sunt justificate de necesitatea militară concepute pentru a cauza pagube excesive, de durată și grave mediului natural și să compromită, ca urmare, în mod grav sănătatea sau supraviețuirea populației”⁶. Din această prevedere se vede clar că protecția mediului este menționată expres, dar, totuși, mediul natural nu este protejat dacă nu este afectată sănătatea oamenilor. Astfel, prevederea dată protejează mediul în măsura în care calitatea acestuia este importantă pentru supraviețuirea populației, și nicidecum pentru valoarea lui intrinsecă.

Dacă ne referim la antropocentrismul normelor de protecție a mediului, ar trebui, probabil clarificate și cele două abordări de

² Proiectul Comisiei Dreptului Internațional de codificare a dreptului responsabilității statelor (prima parte). În: Anexe la Crăciunescu Dumitru Adrian. Răspunderea civilă a statelor în dreptul internațional. București: Lumina Lex, 2001, p. 249.

³ Gray Mark Allan. The International Crime of Ecocide. In: California Western International Law Journal, San Diego: California Western School of Law. 1996, vol. 26, p. 216.

⁴ Capcelea Arcadie. Dreptul ecologic. Chișinău: Știința, 2000, p. 133.

⁵ Gilman Ryan. Expanding Environmental Justice after War: The Need for Universal Jurisdiction over Environmental War Crimes. In: Colorado Journal of Environmental Law and Policy, Boulder: University of Colorado Law School. 2011, vol. 22, Issue 3, p. 450.

⁶ International Law Commission. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. Text adopted at the 48th session, 1996. Art. 20 (g).

protecție a mediului: utilitaristă și cea a valorii intrinseci⁷. Cea care prevalează este abordarea utilitaristă, conform căreia mediul prezintă valoare pentru ceea ce oferă omenirii – mâncare, adăpost, combustibil, etc. Această abordare antropocentrică se axează pe abilitatea mediului de a face viața posibilă, supraviețuirea populației și calitatea vieții umane depinzând de calitatea acestuia. Pe de altă parte, mediul poate fi privit ca având valoare intrinsecă, aceasta fiind valoarea independentă de utilitatea pentru ființele umane. Această valoare nu o înlocuiește pe cea antropocentrică, dar este o adăugire la prima.

În dependență de cele două abordări menționate sunt și norme juridice care protejează mediul fie prin prisma abordării antropocentriste sau *per se*. Dacă prevederea din Proiectul de Cod al CDI este un exemplu al primei abordări, atunci, întorcându-ne la Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva, acesta conține și o prevedere ce ilustrează cea de-a doua abordare. În art. 35, alin. 3 este specificat: „Este interzis să se utilizeze metode și mijloace de luptă care sunt concepute pentru a cauza, sau de la care se poate aștepta că vor cauza pagube excesive, de durată și grave mediului natural”⁸. Dar, cum am menționat mai sus, lăsând la o parte neajunsurile acestei prevederi și locul care îl lasă pentru interpretări multiple, ceea ce este mai important pentru studiul de față este că Protocolul adițional I nu prevede mijloace de atragere a răspunderii internaționale individuale, lăsând la discreția statelor să implementeze în dreptul național prevederile tratatului dat. Statele însă, se arată destul de rezervate atunci când este vorba de protecția mediului prin prisma dreptului penal.

Revenind la noțiunea de crime împotriva mediului, în literatura de specialitate pot fi găsiți și alți termeni, care încă nu își prea găsesc oglindirea în normele juridice. Ne vom referi mai întâi de toate la termenul de *ecocid*, care se întrebuițează din ce în ce mai des. Alexei Barbăneagră, afirmând că dreptului penal îi revine un loc important în sistemul de norme juridice care au menirea de a proteja mediul, se

referă nemijlocit la crima de ecocid, menționând că: „Din ansamblul de incriminări comise împotriva mediului, ecocidul este cea mai periculoasă infracțiune. Prin atentare la securitatea întregii omeniri, această crimă a obținut statutul de infracțiune transnațională, urmările ei conducând univoc la consecințe distructive globale și ireversibile pentru însăși natură și ființa umană”⁹.

Infrațiunea de ecocid a devenit un subiect frecvent al literaturii de specialitate după acțiunile armatei americane în Indochina. De fapt, acest termen a devenit uzual anume în relație cu acțiunile care interesează acest studiu, distrugerea mediului pe timp de conflict armat.

Pentru prima dată termenul a fost utilizat de către Arthur W. Galston, biolog de profesie și șef al Catedrei de Botanică la Universitatea Yale, în februarie 1970 în cadrul unei conferințe intitulată „Crimele de război și conștiința americană”, care reunea zeci de savanți adunați pentru a examina întreaga varietate a crimelor de război comise de Statele Unite în Vietnam¹⁰. Richard Falk afirma la începutul anilor '70 că „pe parcursul ultimului deceniu, în Indochina, avem primul exemplu în care mediul a fost selectat în calitate de obiectiv militar potrivit pentru distrugeri cuprinzătoare și sistematice”¹¹. De asemenea, autorul a elaborat un Proiect de Convenție internațională privind crima de ecocid, în care era prevăzut la articolul I că „Părțile contractante confirmă că ecocidul, fie comis pe timp de pace sau de război, constituie, conform dreptului internațional, o crimă pe care acestea se angajează să o prevină și să o pedepsească”¹². În continuare, în articolul II se încerca definirea termenului de ecocid și precizarea conținutului acestei infracțiuni. Astfel, conform Proiectului de Convenție „ecocid înseamnă oricare dintre următoarele acțiuni săvârșite cu intenția de a perturba sau a distruge, în totalitate sau în parte, un ecosistem uman:

⁹ Barbăneagră Alexei. *Infrațiunile contra păcii și securității omenirii*. Chișinău: Tipografia „Sirius”, 2005, p. 237.

¹⁰ Zierler David. *The Invention of Ecocide: Agent Orange, Vietnam, and the Scientists who Changed the Way We Think about the Environment*. Athens, London: The University of Georgia Press, 2011, p. 14.

¹¹ Falk Richard. *Environmental Warfare and Ecocide. Facts, Appraisal and Proposals*. In: *Revue belge de droit international*. Numéro 1. Bruxelles: Centre de droit international de l'Université libre de Bruxelles, 1973, p. 1.

¹² *Ibidem*, p. 21.

⁷ Schmitt Michael N. *Essays on Law and War at the Fault Lines*. Hague: Asser Press, 2012, p. 366.

⁸ Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, 1977. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*, vol. V. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al RM. 1998. Art. 35, alin. 3, p. 210.

a) utilizarea armelor de distrugere în masă, fie nucleare, bacteriologice, chimice sau de alt tip;

b) utilizarea erbicidelor chimice pentru defolierea și despădurirea pădurilor naturale în scopuri militare;

c) utilizarea bombelor și artileriei în așa cantitate, densitate sau mărime încât să deterioreze calitatea solului sau să crească probabilitatea de boli periculoase pentru ființele umane, animale și recolte;

d) utilizarea în scopuri militare a echipamentului pentru săpături cu buldozerul pentru a distruge suprafețe întinse de păduri sau terenuri cultivate;

e) utilizarea în calitate de armă de război a tehnicilor menite să crească sau să descrească cantitatea de precipitații sau să modifice vremea;

f) strămutarea forțată a ființelor umane sau a animalelor din locurile lor obișnuite de habitat în scopul accelerării urmăririi obiectivelor militare sau industriale”¹³.

Ca răspuns la crimele săvârșite în cadrul războiului din Vietnam, au fost adoptate și norme juridice concrete care să protejeze mediul pe timp de conflict armat. Anume în această perioadă au apărut Protocolul adițional I, document menționat mai sus, și Convenția privind interzicerea folosirii în scopuri militare sau în alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului (Convenția ENMOD – Convention on the Prohibition of Military or Any Other Use of Environmental Modification Techniques), adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1976, deschisă spre semnare la 18 mai 1977 la Geneva și intrată în vigoare la 5 octombrie 1978, ambele acte conținând norme ce protejează direct mediul pe timp de conflict armat. Convenția ENMOD are ca obiect schimbările aduse mediului prin manipularea intenționată a proceselor naturale, precum și efectele secundare ale acestor modificări asupra oamenilor, faunei, florei, climatului, etc. Astfel în art. 1, alin. 1 este specificat: „Fiecare stat parte la prezenta Convenție își asumă obligația de a nu se angaja în utilizarea în scopuri militare sau oricare alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului înconjurător cu efecte larg răspândite, de lungă durată sau grave, ca mijloace care

provoacă distrugeri, daune sau prejudicii altui stat parte”¹⁴.

Articolul 2 din Convenție dă definiția tehnicilor de modificare a mediului. Astfel, acesta prevede: „În sensul art. 1, termenul „*tehnici de modificare a mediului*” se referă la orice tehnică menită să schimbe – prin manipularea deliberată a proceselor naturale – dinamica sau structura Pământului, inclusiv biosfera, litosfera, hidrosfera și atmosfera sau spațiul extraatmosferic”¹⁵. În mare parte aceste tehnici au fost apreciate ca referindu-se nu la capacitățile existente, ci orientate spre viitor (chiar dacă manipularea norilor a fost experimentată, nu a avut rezultate spectaculoase)¹⁶. Specialiștii folosesc pentru asemenea modificări în scopuri militare termenul de război geofizic, care este și el considerat un tip de război al viitorului. Din acest motiv documentul în cauză este catalogat ca unul care interzice „metodele folosite de răufăcători mai degrabă în science-fiction decât în războiul convențional”¹⁷.

Convenția se aplică desfășurării operațiunilor militare pe durata conflictelor armate, atât în apărare, cât și în defensivă, precum și oricărei alte folosiri „ostile” a tehnicilor de modificare a mediului de către personalul militar sau civil, chiar atunci când nu mai sunt folosite și alte arme.

Discutarea acestui document mai amănunțit nu este necesară pentru prezentul studiu, fiindcă, lăsând la o parte criticile care i se aduc, locul pentru reinterpretări și deficiențele de implementare, el nu prevede mecanisme de atragere a răspunderii internaționale individuale.

Codul Penal al mai multor state conține prevederi referitoare la infracțiunea de ecocid, inclusiv Codul Penal al Republicii Moldova. Astfel, în partea specială a Codului, capitolul I intitulat „Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război”, la art. 136

¹⁴ Convenția privind interzicerea folosirii în scopuri militare sau în alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului, 10 decembrie 1976. Art. 1, alin. 1.

¹⁵ Ibidem. Art. 2.

¹⁶ Dinstein Yoram. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. New York: Cambridge University Press, 2004, p. 181.

¹⁷ McManus Keith P. *Civil Liability for Wartime Environmental Damage: Adapting the United Nations Compensation Commission for the Iraq War*. In: *Boston College Environmental Affairs Law Review*. Boston. 2006, vol. 33-2, p. 427.

¹³ Ibidem.

intitulat „Ecocidul” se prevede: „Distrugea intenționată în masă a florei sau a faunei, intoxicarea atmosferei ori a resurselor acvatice, precum și săvârșirea altor acțiuni ce pot provoca sau au provocat o catastrofă ecologică, se pedepsesc cu închisoare de la 10 la 15 ani”¹⁸.

Alexei Barbăneagră, face anumite precizări vizavi de această infracțiune, care își are originea termenului în greco-latină, *oikos* semnificând în grecește „casă, gospodărie” și *cido* în latină semnificând „a omorî”. Termenul descifrat literalmente este „a omorî casa”.

Obiectul juridic special al infracțiunii de ecocid îl constituie relațiile sociale ce asigură securitatea ecologică a omenirii care reprezintă baza existenței omului ca ființă biologică¹⁹.

Latura obiectivă a infracțiunii de ecocid are la bază infracțiunile ecologice de proporții și se cataloghează ca o infracțiune deosebit de periculoasă. Această infracțiune se realizează prin următoarele modalități: distrugerea intenționată în masă a florei; distrugerea intenționată în masă a faunei; intoxicarea atmosferei; intoxicarea resurselor acvatice; săvârșirea altor acțiuni ce pot provoca sau au provocat o catastrofă ecologică²⁰. Infracțiunea de ecocid poate avea la bază nu doar săvârșirea unei acțiuni interzise de lege, dar și o inacțiune. Acțiunile enumerate formează conținutul infracțiunii de ecocid numai dacă acestea, împreună sau în parte luate, creează pericolul unei catastrofe ecologice pentru ecosistem, prin ecosistem înțelegându-se sistemul ecologic unitar rezultat din interacțiunea totalității organismelor și condițiile abiotice (temperatură, precipitații, vânt, sol, radiații naturale etc.) care formează un biotop – grup de indivizi cu structură genetică identică²¹.

Latura subiectivă se caracterizează prin intenție (directă și/sau indirectă). Făptuitorul conștientizează pericolul social al acțiunilor sale, prevede posibilitatea și inevitabilitatea faptului că acțiunile pe care le săvârșește pot cauza catastrofe, dorește sau admite în mod conștient ca acestea să se producă²².

Același autor face referire nemijlocit la crimele care ne interesează, distrugerea mediului în scopuri militare. Astfel acesta menționează că „o formă a crimei de ecocid este ecocidul militar, adică folosirea intenționată a condițiilor naturale pentru a atinge superioritatea militară asupra inamicului și pentru a câștiga războiul. În acest sens urmează a deosebi:

a) *războiul geofizic*, care presupune acțiuni de stimulare intensivă a activității vulcanice, a cutremurelor de pământ, de destrămarea a stratului de ozon al atmosferei, de modificare a dinamicii și structurii planetei;

b) *războiul meteorologic*, care constă din acțiuni de provocare, cu ajutorul tehnicii și prin alte metode, a precipitațiilor în formă de ploi și zăpadă, a avalanșelor, uraganelor, prăbușirilor și alunecărilor de pământ, furtunilor, întroienirilor, a modificărilor de climă etc.

c) *folosirea largă a armelor de distrugere în masă și a celor nucleare, radioactive și iradiante, bacteriologice, toxice, de ardere, ultrasonore etc.*”²³

Dacă revenim la conținutul crimei de ecocid în general, Gray, este de părerea că „ecocidul poate fi identificat în baza violării intenționate sau prin neglijență a drepturilor cheie ale statului și ale omului în conformitate cu următoarele criterii: 1) daune ecologice grave, extinse sau de durată, 2) consecințe internaționale, și 3) pierderi (prejudicii)”²⁴ (în engleză pentru al treilea element este utilizat termenul „waste”). Pe lângă faptul că daunele ecologice, trebuie să fie atât grave, cât și la scară largă sau de durată, ceea ce se referă la primul criteriu în baza căruia poate fi identificat ecocidul, catastrofele ecologice de acest gen prezintă trei modalități în care condiția ecocidului privind consecințele internaționale, poate fi îndeplinită. Acestea sunt următoarele: daunele în cauză amenință interese și valori importante ale comunității globale, inclusiv viața, sănătatea și resursele vitale pentru ambele; printre victimele și autorii acestora se numără cetățeni ai mai multor state; considerațiile de ordin politic, social, economic și tehnologic sugerează că acestea pot fi oprite, schimbate sau prevenite prin cooperare internațională²⁵. În plus, ceea ce face ecocidul moral condamnat și îi poate schimba statutul din simplu delict internațional în cel de

¹⁸ Codul Penal al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr.985-XV din 18 aprilie 2002 cu modificări și completări de până la 24 mai 2009. Ediția a IV-a actualizată. Chișinău: Cartier juridic. 2009. Art. 136. p. 101.

¹⁹ Barbăneagră Alexei. *Op. cit.*, p. 246-247.

²⁰ *Ibidem*, p. 247.

²¹ *Ibidem*, p. 250 - 251.

²² *Ibidem*, p. 251.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Gray Mark Allan. *Op. cit.*, p. 216.

²⁵ *Ibidem*, p. 217.

crimă internațională, este elementul prejudiciului. Ecocidul irosește resurse prețioase, împiedică alternativele eficiente și mărește decalajul de avere, fiind, astfel, neproductiv, nedurabil, și nechibzuit, iar într-un cuvânt – risipitor²⁶.

Pe lângă termenul de ecocid în literatura de specialitate pot fi întâlniți și alți termeni, care au, însă, o utilizare mult mai restrânsă și nu sunt defel menționați în reglementările internaționale sau naționale. Astfel, Lynn Berat, folosește termenul de „geocid”, făcând în acest mod analogie cu crima de genocid, care este săvârșită cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios. Aceasta afirmă că distrugerea oricărei specii sau pereclitarea oricărei părți a mediului global trebuie privită ca „geocid”, care lipsește oamenii de dreptul lor la un mediu sănătos. Definiția acestei crime este următoarea: „Geocidul este distrugerea intenționată, în totalitate sau în parte, a oricărei porțiuni din ecosistemul global, prin uciderea membrilor unei specii; cauzând vătămarea gravă a integrității fizice sau mintale privind membrii speciei; supunerea speciei unor condiții de existență care să antreneze distrugerea sa fizică totală sau parțială; și impunerea măsurilor vizând împiedicarea nașterilor în interiorul grupului sau care conduc la defecte de naștere”²⁷.

De asemenea, utilă în acest context, poate fi și explicarea termenului de „biocid”, pentru a înlătura confuziile de concepte. Astfel, în ultimele decenii, din categoria crimelor de ecocid se desprinde și se profilează în dreptul internațional penal ca infracțiune internațională aparține biocidul. Biocidul se deosebește de ecocid prin faptul că atentează doar asupra omului, fără a prejudicia și a distruge obiectele materiale. În săvârșirea infracțiunii de biocid se folosesc armele neutron, care nimicesc doar ființele vii; armele bacteriologice, biologice etc.²⁸

Istoricul răspunderii internaționale pentru crime împotriva mediului săvârșite pe timp de conflict armat

În pofida faptului că „istoria crimelor de război împotriva mediului este, probabil, la fel de

îndelungată ca însuși războiul, istoria răspunderii pentru asemenea crime este în formă incipientă”²⁹. De când începe totuși încercarea pedepsirii autorilor crimelor împotriva mediului comise pe timp de conflict armat.

Una din cele mai utilizate tactici de luptă la majoritatea popoarelor, din cele mai vechi timpuri, a constituit-o transformarea naturii într-un mijloc de ducere a ostilităților; în preistorie vânătorii decimau fauna în scopul de a înfometă triburile rivale; în antichitate, romanii au presărat sare pe locul unde fusese Cartagina spre a stinge orice amintire a ei, iar românii, în evul mediu, pârjoleau vegetația și otrăveau apa fântânilor în fața cotropitorilor; mai spre epoca modernă, în 1812, rușii își incendiau capitala la amenințarea cuceririi sale de către trupele lui Napoleon³⁰. Nimeni, însă, nu era pedepsit pentru asemenea acțiuni, iar faptul că mediul natural suferea pagube enorme în urma utilizării acestor tactici de luptă era trecut cu vederea. Odată cu sporirea atenției față de problemele mediului, a început să se atragă atenția și asupra factorului militar ce contribuie la degradarea acestuia.

Problema ecocidului ca infracțiune internațională a apărut încă în războiul din Vietnam, când aviația americană folosind cantități enorme de agent Oranj și alte substanțe chimice în câteva regiuni ale țării, a nimicit practic tot ce a fost viu³¹. Cu toate că atunci s-a discutat mult în literatura de specialitate despre posibilele încălcări ale normelor juridice internaționale de către autoritățile americane, nu au fost acțiuni concrete pentru a atrage răspunderea internațională pentru aceste acțiuni.

Răspunderea internațională penală pentru daune aduse mediului în conflictele armate, însă, a cunoscut o oarecare dezvoltare chiar și până la dezastrul ecologic provocat în Vietnam. Astfel, specialiștii în domeniu apreciază existența printre infracțiunile cercetate penal la Nürnberg a unei crime de război nemijlocit împotriva mediului³². Anumiți oficiali germani care au făcut parte din administrația Poloniei ocupate au fost acuzați de

²⁶ Ibidem, p. 218.

²⁷ Berat Lynn. *Defending the Rights to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law*. In: Boston University International Law Journal. 1993, vol. 11, p. 343.

²⁸ Barbăneagră Alexei. *Op. cit.*, p. 246.

²⁹ Gilman Ryan. *Op. cit.*, p. 451.

³⁰ Duțu Mircea. *Dreptul internațional al mediului*. București: Editura Economică, 2004, p. 449.

³¹ Barbăneagră Alexei. *Op. cit.*, p. 237-238.

³² Schwabach Aaron. *International Environmental Disputes: A Reference Handbook*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2006, p. 17.

„exploatarea fără milă a pădurilor poloneze”³³, inclusiv „defrișarea în masă de cherestea poloneză la o scară cu mult mai mare decât ce era necesar pentru a păstra resursele de cherestea ale țării”³⁴, în baza „învinuirii de jaf a proprietății publice poloneze”³⁵. Așa cum poate fi văzut din formulare, raționamentul se baza pe abordarea regimului preexistent de la Haga privind resursele naturale drept proprietate³⁶.

În Statutul Tribunalului Militar Internațional, în cadrul crimelor de război enumerate la articolul 6(b) este înscrisă și „incendierea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a orașelor sau satelor sau devastării nejustificate de considerente militare”³⁷, ceea ce poate acoperi și distrugerile efectuate de forțele germane ca tactică a „pământului pârjolit”. În acest mod Carta de la Nürnberg nu a extins jurisdicția asupra crimelor împotriva mediului independent de efectele umane, dar jurisdicția asupra crimelor menționate mai sus, a fost folosită pentru acuzația de tactică a „pământului pârjolit” atât împotriva lui Jödl, cât și a lui Rendulic³⁸. Ambii au fost acuzați de utilizarea tacticilor pământului pârjolit în timpul retragerilor din Norvegia și Rusia. Un tribunal militar american, care a acționat în baza prevederilor Statutului de la Nürnberg, l-a achitat pe Rendulic de acuzația privind pământul pârjolit prin justificarea că acesta era convins că acționează în baza principiului necesității militare³⁹. Jödl, în schimb, a fost găsit vinovat pentru acțiuni similare de către Tribunalul Internațional Militar de la Nürnberg, pentru că a invocat în apărarea sa doar executarea ordinului superiorului, ceea ce nu constituie o justificare pentru exonerare de răspundere în baza Statutului Tribunalului⁴⁰.

Astfel, „în pofida absenței protecției explicite a mediului în Carta de la Londra și Tokyo, dezvoltarea dreptului în această direcție a fost benefică mediului prin expunerea indivizilor justiției internaționale penale pentru crime comise în interiorul țării, în special când acestea sunt comise pe timp de conflict armat”⁴¹.

Crimele săvârșite în războiul din Vietnam au rămas nepedepsite, acest conflict nefiind urmat de crearea unui tribunal internațional, care să-i aducă pe autorii crimelor internaționale în fața justiției. În cazul războiului din Vietnam, conform datelor oficiale, în perioada 1962-1971, aviația militară a răspândit asupra acestei țări aproximativ 70 milioane litri de erbicide foarte puternice, în special de „agent oranj”⁴². Drept consecință, la sfârșitul războiului, o cincime din pădurile sud-vietnameze au fost distruse chimic și peste o treime din mlaștini au dispărut. Dacă unele păduri au putut să se refacă, marea majoritate au devenit simple mărcinișuri, fără șansa refacerii peisajului inițial. În schimb, comunitatea internațională a văzut la ce dezastre ecologice pot conduce conflictele armate, aceste temeri materializându-se în plan juridic prin includerea în Protocolul adițional I a unor prevederi ce protejează mediul direct pe timp de război. De asemenea, a fost adoptată Convenția privind interzicerea folosirii în scopuri militare sau în alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului. Dar, după cum a fost menționat și mai sus, nici unul din aceste documente nu prevede atragerea răspunderii internaționale penale pentru încălcări ale prevederilor acestora. Implementarea sancțiunilor penale pentru încălcările prevăzute de aceste tratate este lăsată la discreția statelor, acestea, însă arătându-se destul de rezervate pentru înfăptuirea unor schimbări esențiale în domeniu. În plus, protecția juridică a mediului este încă considerată un concept relativ nou și unor state le poate lua destul de mult timp pentru

³³ United Nations War Crimes Commission. History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War. London: H.M. Stationery Office, 1948, p. 496.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Schwabach Aaron. *Op. cit.*, p. 17.

³⁷ Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg. În: Anexa 2 la Barbăneagră Alexei. *Infrațiunile contra păcii și securității omenirii*. Chișinău: Tipografia „Sirius”, 2005, p. 328.

³⁸ Gilman Ryan. *Op. cit.*, p. 451.

³⁹ United Nations War Crimes Commission. *Law Reports of Trials of War Criminals*. vol. VIII London: His Majesty's Stationery Office, 1949, p. 67-69.

⁴⁰ International Military Tribunal. *Trial of The Major War Criminals before The International Military Tribunal:*

Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946. vol. XXII. Nuremberg, 1948, p. 571.

⁴¹ Al-Duaij Nada. *Environmental Law of Armed Conflict*. Ardsley, New York: Transnational Publishers, Inc., 2004, p. 378.

⁴² Dragoman Ion, Străinu Emil. *Armele interzise și armele neletale în dreptul internațional umanitar*. București: Editura Institutul de Ecologie și Protecție Socială „Focus”, 2002, p. 161.

a trata problema implementării acestor aspecte la nivelul dreptului penal⁴³.

Următorul conflict care a îngrozit întreaga lume prin consecințele la adresa mediului a fost războiul din Golf. Prin consecințele sale asupra mediului, acest conflict se înscrie între marile dezastre ecologice ale secolului XX. Aici, conform datelor, Irakul a detonat în total 798 de puțuri petroliere, dintre care au ars 604⁴⁴. În urma deversărilor de petrol au suferit și mediul marin și cel de coastă. Cu toate că acest conflict este unul din puține exemple care demonstrează faptul că comunitatea internațională nu a rămas indiferentă față de dezastrul petrecut și crearea Comisiei de Compensare a Națiunilor Unite pentru a despăgubi victimele acestui conflict reprezintă aproape unicul exemplu de atragere a răspunderii internaționale inclusiv pentru daune aduse mediului în conflictele armate, acesta rămâne un exemplu de atragere a răspunderii internaționale a statelor. Cei responsabili de purtarea acțiunilor militare concrete și de cauzarea acestor daune imense la adresa mediului nu au fost sancționați penal de către nici un organism internațional, cu toate că au fost demersuri în acest sens din partea unor organizații internaționale. Astfel, Consiliul European, prin Rezoluția 954(1991) privind conflictul din Golf adoptată de Adunarea Parlamentară la 29 ianuarie 1991 afirma că „Adunarea condamnă atacul rușinos împotriva mediului realizat prin poluarea Golfului cu petrol, cu efecte catastrofale care pot fi considerate o crimă împotriva umanității”⁴⁵ și în consecință cerea „înființarea unui tribunal al crimelor de război care să pedepsească crimele deja săvârșite de către autoritățile irakiene, precum și crimele care pot fi săvârșite înainte ca îndeplinirea

rezoluțiilor Națiunilor Unite să fie asigurată”⁴⁶. O atitudine similară Consiliului European a fost luată și de către unii senatori SUA, care au solicitat ca președintele irakian să fie trimis în judecată pentru crime împotriva mediului⁴⁷.

Crearea Tribunalului Internațional penal pentru Fosta Iugoslavie și pentru Ruanda, pentru a pedepsi autorii atrocităților săvârșite în cadrul celor două conflicte, nu au dus la schimbări esențiale în competența *ratione materiae* a acestor jurisdicții. Membrii organizațiilor internaționale pentru protecția mediului au criticat dur aceste tribunale pentru asemenea omisiuni, mai ales că în conflictul din Fosta Iugoslavie, în urma bombardării rafinărilor de petrol de la Pancevo și Novi Sad de către forțele NATO și deversarea de substanțe chimice periculoase în fluviul Dunărea, s-a produs un alt dezastru ecologic, autorii căruia au rămas nepedepsiți.

Schimbarea a venit odată cu crearea Curții Internaționale Penale și includerea în competența ce ține de jurisdicția acesteia a „primei crime de război împotriva mediului cu caracter ecocentric”⁴⁸. Cum poate fi interpretată prevederea din Statutul de la Roma ce protejează mediul pe timp de conflict armat, în ce condiții poate fi aceasta aplicată și alte aspecte ale acestei probleme vor fi prezentate în următoarea secțiune.

Răspunderea pentru daune aduse mediului în Statutul Curții Internaționale Penale

Statutul de la Roma, adoptat la 17 iulie 1998 și intrat în vigoare la 1 iulie 2002, prevede limitarea competenței Curții la crimele cele mai grave ce privesc ansamblul comunității internaționale și anume crima de genocid, crimele împotriva umanității, crimele de război și crima de agresiune. Infracțiunea de vătămare a mediului este inclusă în cadrul crimelor de război. Astfel, Art. 8, alin. 2), lit. (b), care enumeră violările grave ale legilor și cutumelor aplicabile conflictelor armate internaționale în cadrul stabilit de dreptul internațional înafara infracțiunilor grave la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, la alin. (iv), menționează „fapta de a lansa

⁴³ Tanja Gerard J. Individual Accountability for Environmental Damage in Times of Armed Conflict: International and National Penal Enforcement Possibilities. In: Grunawalt Richard J., King John E., McClain Ronald S. Protection of The Environment During Armed Conflict (International Law Studies, vol. 69). Newport, Rhode Island: Naval War College, 1996, p. 482.

⁴⁴ Briscoe John. Iraq's Defilement of the Gulf Environment and the Damages Awards to Issue. In: Nordquist Myron H., Moore John Norton (eds.). Current Maritime Issues and the International Maritime Organization. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1999, p. 115.

⁴⁵ Council of Europe. Resolution 954 on the Gulf conflict. Adopted by the Assembly on 29 January 1991. paragraph 6

⁴⁶ Ibidem, paragraph 11.

⁴⁷ Al-Duaij Nada. *Op. cit.*, p. 379.

⁴⁸ Lawrence Jessica C., Heller Kevin Jon. The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8 (2) (iv) of the Rome Statute. In: Georgetown International Environmental Law Review, Washington, DC: Georgetown University Law Center. 2007, vol. 20, Issue 1, p. 61.

intenționat un atac știind că el va cauza în mod incidental pierderi de vieți omenești în rândul populației civile, răniri ale persoanelor civile, pagube bunurilor cu caracter civil sau daune extinse, de durată și grave, mediului înconjurător care ar fi vădit excesive în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat⁴⁹. Acest articol din Statutul CIP este una din puținele prevederi înserate în tratatele internaționale care asigură o protecție directă a mediului în conflictele armate, însă trebuie neapărat apreciate atât posibilitățile de interpretare a acestuia cât și aplicabilitatea lui.

Pe lângă această unică prevedere din statut care asigură protecție directă mediului, există o serie de prevederi care asigură protecție indirectă acestuia. Astfel, daunele aduse mediului pot constitui elementul material al unor crime care țin de competența Curții (altele decât crimele de război menționate în art. 8.2 (b)(iv)). Cu titlu exemplificativ, fără a epuiza lista posibilă, menționăm că daunele aduse mediului pot fi calificate și ca alte crime de război precum: „distrugea și însușirea de bunuri, nejustificate de necesități militare și executate pe scară largă într-un mod ilicit și arbitrar”⁵⁰ (art. 8.2(a)(iv)); „fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva bunurilor cu caracter civil, adică a celor care nu sunt obiective militare”⁵¹ (art. 8.2(b)(ii)); sau „fapta de a utiliza otrăvă sau arme otrăvitoare”⁵² (art. 8.2(b)(xvii)); dar și ca element al crimei de genocid, cum ar fi: „supunerea cu intenție a grupului unor condiții de existență care să antreneze distrugerea sa fizică totală sau parțială”⁵³ (art. 6 (c)).

Până la a trece la elementele și explicarea conținutului crimei din art 8.2 (b) (iv), trebuie făcute niște precizări referitoare la răspunderea internațională penală prevăzută de Statut. Aici vor fi analizate principiile răspunderii internaționale penale, cum ar fi: principiul caracterului individual al răspunderii internaționale penale, principiul legalității răspunderii internaționale penale, principiul unicității răspunderii internaționale penale,

principiul imprescribilității răspunderii internaționale penale și principiul personalității răspunderii internaționale penale.

Cu referire la caracterul individual al răspunderii, în Statutul de la Roma este menționat la art. 25 că CIP este competentă în privința persoanelor fizice și că oricine comite o crimă ce ține de competența Curții este individual responsabil și poate fi pedepsit conform prezentului statut⁵⁴. La același articol, alin. 3 găsim o listă a acțiunilor care pot conduce la faptul ca o persoană să răspundă și să fie pedepsită. Astfel, răspunderea poate interveni dacă o persoană: „a) comite acea crimă, fie individual, împreună cu o altă persoană sau prin intermediul unei alte persoane, fie că această altă persoană este sau nu responsabilă penal; b) ordonă, solicită sau încurajează comiterea unei asemenea crime, atunci când există comitere sau tentativă de comitere a acestei crime; c) în vederea facilitării comiterii unei astfel de crime, ea își aduce ajutorul, concursul sau orice altă formă de asistență la comiterea ori la tentativa de comitere a acestei crime, inclusiv furnizând mijloacele acestei comiteri; d) contribuie în orice alt mod la comiterea sau la tentativa de comitere a unei asemenea crime de către un grup de persoane acționând împreună; e) fiind vorba de crima de genocid, incită direct și public pe altul să o comită; f) încearcă să comită o asemenea crimă prin acte care, prin caracterul lor substanțial, constituie începutul executării crimei fără ca aceasta să fie îndeplinită datorită unor circumstanțe independente de voința sa”⁵⁵.

Statutul de la Roma prezintă o abordare strictă privind principiile legalității și cel al neretroactivității răspunderii internaționale penale. Astfel, conform art. 22 o persoană nu poate răspunde penal în baza Statutului decât dacă comportamentul său constituie, în momentul în care se produce, o crimă ce ține de competența Curții⁵⁶, iar art. 24 prevede că nimeni nu răspunde penal pentru un comportament anterior intrării în vigoare a Statutului⁵⁷.

Principiul unicității răspunderii penale, care impune ca o persoană să nu poată fi judecată de două ori pentru aceeași faptă, este reflectat în art. 20, care prevede că nimeni nu poate fi judecat de

⁴⁹ Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale. În: Anexe la Onica-Jarka Beatrice. Jurisdicția internațională penală. București: Editura C.H. Beck, 2008. Art. 8.2 (b) (iv), p. 376.

⁵⁰ Ibidem. Art. 8.2 (a) (iv).

⁵¹ Ibidem. Art. 8.2 (b) (ii).

⁵² Ibidem. Art. 8.2 (b) (xvii), p. 378.

⁵³ Ibidem. Art. 6 (c), p. 374.

⁵⁴ Ibidem. Art. 25, alin. 1-2, p. 389.

⁵⁵ Ibidem. Art. 25, alin. 3, p. 389-390.

⁵⁶ Ibidem. Art. 22, alin. 1, p. 388.

⁵⁷ Ibidem. Art. 24, alin. 1, p. 389.

Curte pentru actele constitutive de crime pentru care a fost deja condamnat sau anchetat de aceasta, nimeni nu poate fi judecat de către o altă instanță pentru o crimă asupra căreia Curtea are jurisdicție și pentru care a fost deja condamnat sau achitat de Curte și, de asemenea, oricine a fost judecat de către o altă instanță, nu poate fi judecat de către Curte decât dacă procedura în fața altor instanțe avea ca scop să sustragă persoanele în cauză responsabilității penale pentru crime ce țin de competența Curții sau dacă acea procedură nu a fost condusă în mod independent sau imparțial⁵⁸.

Principiul imprescriptibilității este reflectat la art. 29, care prevede expres că crimele ce țin de competența Curții nu se prescriu⁵⁹.

Potrivit principiului personalității răspunderii internaționale penale, ca și în cazul răspunderii naționale penale, aceasta are un caracter personal, în sensul că incumbă exclusiv persoanei care a săvârșit fapta incriminată⁶⁰. Dispozițiile de funcționare a acestui principiu cuprind următoarele elemente și modalități de participare la săvârșirea crimelor internaționale: irelevanța calității oficiale și ordinul comandantului sau superiorului. Astfel, art. 27 din Statut prevede că acesta se aplică tuturor în mod egal, fără nicio distincție, bazată pe calitatea oficială și că calitatea oficială de șef de stat sau de guvern, de membru al guvernului sau al parlamentului, de reprezentant ales ori de agent al unui stat nu exonerează în nici un caz de răspundere penală și nici nu constituie ca atare un motiv de reducere a pedepsei⁶¹. De asemenea, la art. 28 se prevede că un șef militar sau persoană care deține efectiv funcția de șef militar răspunde penal pentru crimele comise de forțele plasate sub comanda și controlul său efectiv⁶².

De asemenea, persoana care comite o crimă ce ține de competența Curții nu este exonerată de răspundere în baza ordinului superiorului ierarhic, decât dacă: această persoană nu a avut obligația legală de a se supune ordinelor guvernului sau superiorului în cauză; această persoană nu a știut că ordinul este ilegal și; dacă ordinul nu a fost vădit ilegal⁶³.

O excepție de la atragerea răspunderii internaționale penale este statutul de minor al autorului unei crime. La art. 26 din Statut este prevăzut că jurisdicția dată nu are competență față de o persoană sub vârsta de 18 ani în momentul pretinsei comiterii a unei crime⁶⁴. Pe lângă această excepție, există și alte motive de exonerare a răspunderii penale, care sunt menționate la art. 31. Aceste motive fac ca o persoană să nu răspundă penal dacă: suferea de o boală sau o deficiență mintală care o priva de capacitatea de a înțelege caracterul delictuos al acesteia; era într-o stare de intoxicație care o priva de aceeași facultate; a acționat rezonabil pentru a se apăra, pentru apărarea altuia sau, în cazul crimelor de război, pentru apărarea bunurilor esențiale supraviețuirii sale ori a altuia sau la îndeplinirea unei misiuni militare; sau comportamentul în cauză a fost adoptat sub constrângere, rezultând dintr-o amenințare cu moartea iminentă sau dintr-o atingere gravă, continuă ori iminentă a propriei integrități fizice sau a altuia⁶⁵.

Acestea fiind menționate despre principiile răspunderii internaționale penale în baza Statutului de la Roma, principiile ce se aplică în legătură cu toate crimele ce țin de competența Curții și, în consecință, și pentru crimele de război contra mediului menționate la art. 8.2 (b)(iv), putem trece la analiza conținutului acestei crime. Astfel, pentru a interveni răspunderea internațională penală toate elementele crimei în cauză trebuie să fie îndeplinite. În Elementele constitutive ale crimelor, document adoptat de Curte, este specificat în legătură cu art. 8.2 (b)(iv) că elementele acesteia sunt: „1. Autorul a lansat un atac; 2. Atacul a fost de o asemenea natură încât să cauzeze (...) daune extinse, de durată și grave mediului înconjurător și asemenea (...) daune să fie în așa măsură încât să fie vădit excesive în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat; 3. Autorul a știut că un asemenea atac va cauza (...) daune extinse, de durată și grave mediului înconjurător și că asemenea (...) daune să fie în așa măsură încât să fie vădit excesive în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat; 4. Comportamentul a avut loc în contextul și a fost asociat cu un conflict armat internațional; 5.

⁵⁸ Ibidem. Art. 20, p. 387.

⁵⁹ Ibidem. Art. 29, p. 391.

⁶⁰ Onica-Jarka Beatrice. *Op. cit.*, p. 136.

⁶¹ Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale. Art. 27, alin. 1, p. 390.

⁶² Ibidem. Art. 28 (a), p. 391.

⁶³ Ibidem. Art. 33, alin. 1, p. 393-394.

⁶⁴ Ibidem. Art. 26, p. 390.

⁶⁵ Ibidem. Art. 31, p. 392-393.

Autorul a fost conștient de circumstanțele de fapt care stabilesc existența unui conflict armat⁶⁶.

Astfel, elementul material al crimei constă în lansarea atacului propriu-zis, atac ce trebuie să îndeplinească anumite condiții, expres stipulate în articol. Condițiile date sunt însă formulate prea vag, fiind aproape imposibilă întrunirea tuturor pentru ca o acțiune să constituie o încălcare în sensul articolului dat. Aceasta constituie un dezavantaj major al acestei prevederi.

După părerea noastră, condițiile „daune extinse, de durată și grave” care trebuie întrunite cumulativ lasă loc pentru interpretări. Noțiuni similare erau folosite anterior și în textele Protocolului adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale și Convenției privind interzicerea folosirii în scopuri militare sau în alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului. În cazul Convenției ENMOD, printr-o înțelegere referitoare la Art. 1, se aprecia că prin sintagma „pe scară largă” este avută în vedere o suprafață de mai multe sute de km², „de durată” – o perioadă de câteva luni sau aproximativ un anotimp și „grave” – afectarea serioasă a vieții umane și a resurselor naturale și economice⁶⁷. Aceste definiții însă nu se aplică și în cazul altor documente internaționale. Spre exemplu, în ceea ce privește Protocolul adițional I, acesta nu făcea specificații referitoare la termenii dați, în cadrul negocierilor pentru adoptarea actului fiind sugerat doar aprecierea termenului „de durată” ca fiind de decenii⁶⁸ (ceea ce este total diferit de definițiile din convenție). Statutul de la Roma păstrează și el tăcerea în privința interpretării condițiilor date, ceea ce constituie o lacună majoră a documentului. De aceeași părere sunt și mulți autori care au tratat problema în cauză. Astfel, Jessica C. Lawrence și Kevin Jon Heller afirmă că *actus reus* în cazul art. 8.2 (b) (iv) este extrem de vag, ambiguitățile

care le conține făcând ca această prevedere să fie interpretată întotdeauna în favoarea acuzatului⁶⁹.

Adițional acestui dezavantaj, pragul foarte înalt al cerinței proporționalității poate oferi acuzaților încă un mod de a ocoli aplicarea acestei prevederi⁷⁰. Astfel, această crimă nu trebuie doar să satisfacă principiul proporționalității, dar și alte două condiții înserate de către autorii Statutului privind această cerință. Înainte de această condiție este înserată expresia „care ar fi vădit”, iar cu referire la avantajul militar apare expresia „concret și direct așteptat”, ceea ce complică și mai mult posibilitatea probării acestei crime.

În legătură cu elementul subiectiv al crimei, în Statut se prevede la art. 30 elementul psihologic, valabil pentru toate crimele ce țin de competența Curții. Astfel, acesta prevede că nimeni nu poate fi pedepsit pentru o crimă decât dacă elementul material este comis cu intenție și în cunoștință de cauză⁷¹. Intenția există când referitor la un comportament o persoană înțelege să adopte acest comportament, și când referitor la o consecință o persoană înțelege să cauzeze această consecință sau este conștientă că aceasta se va întâmpla în cursul normal al evenimentelor⁷². Cunoștința de cauză există, la rândul ei, atunci când o persoană este conștientă că o circumstanță există sau că o consecință va avea loc în cursul normal al evenimentelor⁷³. Aceste două condiții fiind aplicabile și art. 8.2 (b)(iv), fac ca să existe, de fapt, două elemente psihologice distincte: (1) intenția de a cauza un atac și (2) cunoștința de cauză că un asemenea atac va cauza daune mediului⁷⁴.

De asemenea, contrar condiției stabilite în alin. 4 din Introducerea la Elementele constitutive ale crimelor, conform căreia: „în ceea ce privește elementul psihologic asociat cu elemente ce

⁶⁶ International Criminal Court. Elements of Crimes. Reviewed version, 2011. Art. 8.2 (b) (iv), p. 20-21.

⁶⁷ Istrate Cristian. Dreptul dezarmării. Acorduri multilaterale. București: Editura All Beck, 2005, p. 117.

⁶⁸ Sandoz Yves, Swinarski Christophe, Zimmermann Bruno (eds.). Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. Geneva: International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, p. 416.

⁶⁹ Lawrence Jessica C., Heller Kevin Jon. The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(iv) of the Rome Statute. In: Georgetown International Environmental Law Review, Washington, DC: Georgetown University Law Center. 2007, vol. 20, Issue 1, p. 72.

⁷⁰ Wyatt Julian. Law-making at the intersection of international environmental, humanitarian and criminal law: the issue of damage to the environment in international armed conflict. In: International Review of the Red Cross. Geneva. 2010, vol. 92, nr. 879, p. 633.

⁷¹ Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale. Art. 30, alin. 1, p. 392.

⁷² Ibidem. Art. 30, alin. 2.

⁷³ Ibidem. Art. 30, alin. 3.

⁷⁴ Wyatt Julian. *Op. cit.*, p. 627.

implică judecăți de valoare, cum ar fi cele care utilizează termenii „inuman” sau „grav”, nu este necesar ca autorul personal să fi realizat o anumită judecată de valoare, decât dacă este indicat altfel⁷⁵, crima prevăzută la art. 8.2 (b)(iv) stabilește ca autorul să facă o judecată de valoare bazată pe informațiile esențiale de care dispune la momentul comiterii acesteia⁷⁶.

Altă condiție pe care trebuie să o satisfacă crima prevăzută la art. 8.2 (b)(iv) este, după cum reiese atât din Statut, cât și din Elementele constitutive ale crimelor, încadrarea conflictului armat în cadrul căruia are loc crima dată în categoria conflictelor armate internaționale. Această condiție constituie un dezavantaj major al prevederii date, în condițiile în care majoritatea conflictelor armate la ora actuală sunt cele fără caracter internațional, conflicte ce dăunează mediului în aceeași măsură. De fapt, așa numitele conflicte mici, din cauza că nu prea sunt mediatizate, pot fi mult mai devastatoare pentru mediu decât unele conflicte mari, adică internaționale. Motivul este faptul că aceste conflicte locale durează decenii întregi (spre exemplu mai mult de cincizeci de ani de război civil în Columbia, douăzeci și cinci în Sri Lanka, aproximativ patruzeci de ani în Angola) generând, în dependență de situație, efecte colaterale diferite⁷⁷.

Pe lângă condițiile concrete pe care trebuie să le satisfacă crima de la art. 8.2 (b)(iv), există și o serie de piedici care se referă la aplicabilitatea și implementarea prevederilor Statutului în general. Astfel, Statutul se aplică doar statelor care sunt părți la tratatul în cauză, unul din exemplele cele mai elocvente în această privință este lipsa, din statele părți la Statutul CIP al Statelor Unite ale Americii. În plus, chiar și pentru crimele care au fost aduse în atenția Curții de către Consiliul de Securitate al ONU (posibilitate prevăzută de Statut), apar impedimente cum ar fi extrădarea inculpaților.

Toate aceste deficiențe fac aproape imposibilă atragerea răspunderii internaționale penale pentru cauzarea de daune mediului în conflict armat, chiar dacă este salutară includerea în Statutul

Curții Internaționale Penale a unei norme ce protejează direct mediul în asemenea situații.

Răspunderea internațională penală pentru daune ecologice pe timp de conflict armat: cazul Darfur

O deosebită atenție pentru aprecierea eficienței tuturor prevederilor din Statut, menționate mai sus, în ceea ce privește aplicabilitatea lor, o prezintă cazurile ce sunt audiate de către Curte. Până în prezent există un singur caz care ar putea prezenta interes pentru studiul nostru, și anume Procuror vs. Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, președintele în exercițiu al Sudanului. Speța în cauză se referă și la daunele aduse mediului în cadrul conflictului din Darfur.

Acțiunile militare din Darfur au avut loc cu intermitențe timp de cel puțin treizeci de ani. În cea mai mare parte acestea s-au limitat la o serie de conflicte tribale, însă, la începutul anului 2003, ostilitățile au degenerat în confruntări militare pe scară largă.

Legăturile dintre conflict și mediu înconjurător în Sudan au două aspecte. Pe de o parte, istoria lungă de conflict a țării a avut un impact semnificativ asupra mediului. Efectele indirecte, cum ar fi deplasarea populației, lipsa de guvernare, exploatarea resurselor și investițiile insuficiente în dezvoltarea durabilă, legate și ele de conflict, au fost cele mai grave consecințe până în prezent⁷⁸. Pe de altă parte, problemele de mediu au fost și continuă să fie cauze ce contribuie la conflict. Concurența asupra rezervelor de petrol și gaze, apele Nilului și cheresteaua, precum și problemele legate de utilizarea terenurilor agricole, sunt factori importanți în instigarea și perpetuarea conflictului din Sudan⁷⁹. Cu toate acestea, factorii de mediu se combină cu o serie de alte probleme sociale, politice și economice. Astfel originile crizei din Darfur pot fi atribuite unei combinații de factori: insuficiența resurselor, intensificată de perioadele de secetă extremă, conflictele dintre triburi și faptul că mulți locuitori ai regiunii se simt marginalizați și privați de profiturile obținute din exploatarea petrolului sudanez.

Conflictul în curs de desfășurare din Darfur se caracterizează printr-o campanie a „pământului

⁷⁵ International Criminal Court. Elements of Crimes. Reviewed version, 2011. General introduction, par. 4, p. 1.

⁷⁶ Ibidem. Note to par. 3 of Art. 8.2 (b) (iv), p. 21.

⁷⁷ Brauer Jurgen. War and Nature: The Environmental Consequences of War in a Globalized World. Lanham, Maryland: AltaMira Press, 2011, p. 158.

⁷⁸ UNEP. Sudan: Post-Conflict Environmental Assessment. Nairobi: United Nation Environment Programme, 2007, p. 8.

⁷⁹ Ibidem.

pârjolit”, practică pe arii întinse de către miliții, rezultând într-un număr semnificativ de decese în rândul populației civile, distrugerea pe scară largă de sate și păduri, și deplasarea victimelor în tabere pentru a găsi protecție, produse alimentare și apă⁸⁰. Cheresteaua a devenit parte a economiei de război și există semne că acest proces se repetă în Darfur și cu resursele de cărbune⁸¹.

În Darfur, direcționarea deliberată a atacurilor asupra infrastructurii vitale legate de resursele naturale, cum ar fi pompele de apă din regiunile rurale, a fost investigată de către ONG-uri, fiind menționată și de rapoartele de inspecție din partea Misiunii Uniunii Africane în Sudan. De asemenea, au fost raportate și multe cazuri de distrugere deliberată a resurselor naturale de către raidurile miliției, ale căror obiective principale sunt copacii, culturile și pășunile⁸².

Atenția internațională asupra conflictului din Darfur a început prin raportări ale acestei situații din partea Amnesty International în iulie 2003 și International Crisis Group în decembrie 2003. Situația dezastruoasă din Darfur, inclusiv cea a mediului ambiant, nu a rămas neobservată nici de către ONU care prin Rezoluția 1564 a Consiliului de Securitate adoptată la 18 septembrie 2004 a organizat o Comisie internațională de anchetă privind încălcările dreptului internațional umanitar și ale drepturilor omului. După audierea raportului Comisiei de anchetă a fost emisă o altă rezoluție. Consiliul de Securitate al ONU prin Rezoluția 1593 din 31 martie 2005, acționând în baza prevederilor Capitolului VII din Carta ONU aduce situația din Darfur în fața Curții Penale Internaționale⁸³. Amintim că în baza art. 13(b) din Statutul de la Roma, Curtea își poate exercita competența față de crimele prevăzute în Statut „dacă o faptă în care una sau mai multe dintre aceste crime este deferită procurorului de Consiliul de Securitate care acționează în baza cap. VII al Cartei Națiunilor Unite”⁸⁴. De asemenea trebuie specificat faptul că Sudanul nu este semnatar al Statutului de la Roma și, astfel, neagă jurisdicția Curții asupra cetățenilor săi. Cu toate acestea, Rezoluția 1593 a Consiliului de Securitate al

ONU din 2005 aduce situația din Darfur în fața Curții Penale Internaționale datorită încălcărilor masive ale drepturilor omului comise în regiune. Această rezoluție acordă procurorului Curții Penale Internaționale autoritatea de a investiga și de a condamna infracțiunile grave comise în Darfur. După cum am mai menționat, pentru problematica cercetării în cauză nu prezintă interes decât cazul Procuror vs. Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, celelalte dosare deschise în privința situației din Darfur nereferindu-se la daunele aduse mediului. Cazul adus în fața Curții Internaționale Penale împotriva președintelui Sudanului Omar Al-Bashir califică daunele ecologice ca pe un element material al unei crime internaționale.

Printre alte capete de acuzare, procurorul CIP l-a pus sub acuzare pe președintele Omar Al-Bashir pentru genocid în temeiul articolului 6(c), pentru supunerea deliberată a grupurilor etnice Fur, Masalit și Zaghawa unor condiții de viață care să antreneze distrugerea lor fizică. Aceste condiții de viață au rezultat din grava degradare a mediului și epuizarea resurselor naturale după cum este relatat în cererea procurorului: „Atacatorii distrug toate mijloacele de supraviețuire ale grupurilor vizate, otrăvesc sursele de apă, inclusiv fântânile comunale, distrug pompele de apă, fură animalele din gospodăria și deposedează orașele și satele de bunurile casnice și cele comunale. În urma atacurilor, cel puțin 2.700.000 de persoane, inclusiv o bună parte din grupurile vizate atacate în satele lor, au fost forțat alungați din casele lor”⁸⁵. Cererea a continuat prin următoarele: „Atacurile au fost concepute pentru a distruge anume mijloacele de supraviețuire a grupurilor ca atare. Scopul a fost să se asigure că acei locuitori care nu au fost direct uciși nu ar putea supraviețui fără ajutor. Asigurarea accesului adecvat la apă a fost mult timp o componentă esențială a strategiilor de existență în Darfur. Pentru a facilita accesul la apă atât al oamenilor, cât și al animalelor, mulți săteni au săpat fântâni comunale sau au menținut alte surse de apă comunale. Miliția/Janjaweed și Forțele Armate în mod repetat au distrus, poluat sau otrăvit aceste fântâni, astfel încât să priveze sătenii de apă

⁸⁰ Ibidem, p. 75.

⁸¹ Ibidem, p. 79.

⁸² Ibidem, p. 92.

⁸³ Resolution S/RES/1593, adopted by the UN Security Council on 31 March 2005.

⁸⁴ Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale. Art. 13 (b), p. 382.

⁸⁵ ICC. Situation in Darfur, Sudan. Public Redacted Version of the Prosecutor's Application under Article 58, 14 July 2008. ICC-02/05-157-AnxA. Par. 14-15, p. 9.

necesară pentru supraviețuire⁸⁶. Procurorul a invitat astfel judecătorii să recunoască faptul că degradarea mediului în Darfur a constituit un element material al crimei de genocid.

În decizia Camerei preliminare din 4 martie 2009, care a emis un mandat de arestare pe numele președintelui Omar Al-Bashir, majoritatea judecătorilor au respins acuzația de genocid. În ceea ce privește afirmația procurorului, judecătorii au constatat că „deși, există motive întemeiate pentru a crede că forțele armate ale guvernului Sudanului au contaminat uneori fântânile și pompele de apă din orașele și satele populate preponderent de membrii grupurilor Fur, Masalit și Zaghawa pe care i-au atacat, nu există motive întemeiate să se creadă că o astfel de contaminare a fost o caracteristică de bază a atacurilor⁸⁷. Ceea ce este important e că judecătorii nu au negat legătura dintre degradarea mediului și crima de genocid, ci mai degrabă au contestat caracterul sistematic sau de bază al acestor daune. Ei au lăsat totuși o ușă deschisă pentru procuror ca acesta să prezinte noi dovezi în sprijinul de modificare a mandatului de arestare pentru a include crima de genocid.

Într-o opinie separată, care a fost anexată la mandatul de arestare, judecătoarea Usacka a concluzionat că triburile africane au fost supuse unor condiții care să antreneze distrugerea grupului⁸⁸. Ea a sugerat că acuzația de genocid trebuie să fie analizată în contextul terenului arid din Darfur, în care sursele de apă și cele alimentare sunt în mod natural limitate, subliniind că înafara distrugerii surselor de apă, Curtea ar trebui să recunoască distrugerea în general a mijloacelor de supraviețuire care includ „aprovizionarea cu alimente, surse de hrană și adăpost⁸⁹. În concluzie, judecătoarea a constatat că „în lumina aridității terenului din jur, [...] dovezile asigură motive întemeiate să se creadă că mijloacele de supraviețuire ale grupurilor au fost sistematic distruse⁹⁰ și în consecință a

declarat că ar recunoaște acuzația de genocid bazată pe articolul 6(c) din Statutul de la Roma.

Opinia judecătoarei Usacka acceptă în acest mod argumentul invocat de către procuror care stipulează că degradarea mediului și, în consecință, privarea populației de mijloacele de supraviețuire a fost un act care stă la baza crimei de genocid și, ca atare, constituie o completare importantă a jurisprudenței dreptului internațional penal.

Prin urmare, mandatul de arestare pe numele președintelui Sudanului emis la 4 martie 2009 nu a conținut capătul de acuzare în baza art. 6(c), dar al doilea mandat emis pe același nume la 12 iulie 2010 a recunoscut fundamentul acuzațiilor aduse în acest sens. Astfel, daunele aduse mediului în conflictele armate au putut fi incriminate în calitate de element material al crimei de genocid. Președintele Omar Al-Bashir respinge toate acuzațiile enumerate mai sus, iar care va fi urmarea intentării acestui dosar la CIP nu se știe. Cert este însă că prima încercare de incriminare a daunelor aduse mediului în conflictele armate pentru atragerea răspunderii penale internaționale a fost făcută. Sigur mult mai efectivă ar fi fost incriminarea faptelor ilicite care constau în daunele aduse mediului în timpul războiului prin art. 8.2 (b) (iv), dar, după cum se știe, lit. (b) din acest articol al statutului se referă doar la crimele de război comise în conflictele armate internaționale. Din moment ce conflictul din Darfur este un război civil, adică un conflict fără caracter internațional, acest articol, evident, nu poate fi aplicat. De aceea, facem recomandarea ca înlăturarea acestei deficiențe în textul Statutului să fie făcută printr-un amendament. Toate punctele slabe în ceea ce privește neclaritatea limbajului și locul lăsat pentru interpretări pot fi înlăturate în același mod. În consecință, aceste schimbări ar contribui la soluționarea mult mai eficientă a problemelor ce țin de prejudicierea mediului în conflictele armate.

Concluzii

În final, se poate aprecia existența unui mare număr de obstacole ce stau în calea atragerii răspunderii internaționale penale pentru daune aduse mediului în conflictele armate. Pentru ca aceste impedimente să fie înlăturate este necesar de întreprins o serie de acțiuni.

⁸⁶ Ibidem. par. 31, p. 13.

⁸⁷ ICC. Situation in Darfur, Sudan. Prosecutor v. Omar Al-Bashir. Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, 4 March 2009. ICC-02/05-01/09-3. par. 93, p. 33.

⁸⁸ ICC. Prosecutor v. Omar Al-Bashir. Separate and Partly Dissenting Opinion of Judge Anita Usacka, 4 March 2009. ICC-02/05-01/09-3. par. 102, p. 49.

⁸⁹ Ibidem. par 98, p. 47.

⁹⁰ Ibidem. par 99, p. 48.

Unele dintre soluțiile ce pot fi propuse în acest caz, dacă ne referim nemijlocit la îmbunătățirile pe care le necesită textul Statutului de la Roma, sunt legate de înlăturarea neclarităților de formulare a termenilor cheie din art. 8.2 (b)(iv). Mult discutata cerință care trebuie îndeplinită de daunele aduse mediului, pentru a atinge pragul prevăzut de Statut și a constitui, în consecință, o crimă de război în sensul prevederii date, și anume cerința ca aceste daune să fie „extinse, de durată și grave” trebuie precizată, iar acești termeni cheie, să fie definiți concret, cu maximă claritate și fără a lăsa loc pentru interpretări. După cum am menționat definițiile date acestor termeni în cadrul Convenției ENMOD nu pot fi aplicate altor documente internaționale, de aceea trebuie de făcut un amendament la Statut care să înlătorească această deficiență. Definițiile pot fi făcute similar celor din Convenția ENMOD, dar nu trebuie să le repete, fiind necesare stabilirea unei perioade concrete și niște scări de măsurare a ariei și gravității daunelor, care să fie real aplicabile, ușor de evaluat și general acceptate de statele părți la Statut, pentru a nu crea noi dispute și a lăsa problema nerezolvată.

O altă îmbunătățire care poate fi adusă formulării articolului dat este înlocuirea conjuncției coordonatoare copulative „și”, ce leagă termenii cheie menționați mai sus, cu conjuncția coordonatoare disjunctivă „sau”, iarăși, similar cu formularea găsită în Convenția ENMOD. Acest lucru ar scădea simțitor pragul pe care trebuie să-l atingă daunele pentru a constitui o crimă în sensul Statutului, fiindcă nu ar mai fi necesară întrunirea cumulativă a tuturor cerințelor, ci ar fi necesară doar îndeplinirea uneia dintre ele.

Similar, ar putea fi înlăturate expresiile de „care ar fi vădit” și „concret și direct așteptat”, care, la moment, cresc imposibilitatea de a îndeplini cerința proporționalității prevăzute în articol.

Tot printr-un amendament este arhinecesar să se includă o prevedere similară referitoare la crimele de război săvârșite împotriva mediului și în lista crimelor săvârșite în conflictele fără caracter internațional pe care le prevede Statutul. Nu sunt nici un fel de dovezi că conflictele fără caracter internațional ar dăuna mai puțin mediului. De fapt, unii autori, sunt de părerea că acestea produc chiar mai multe daune, din cauza perioadei îndelungate, cât și numărului sporit în

comparație cu cel al conflictelor internaționale. De aceea această modificare ar îmbunătăți șansele atragerii răspunderii internaționale penale. În exemplul concret care a fost oferit în studiul dat, poate că ar fi fost posibilă adăugarea unui nou capăt de acuzare în mandatul de arestare emis pe numele președintelui Omar Al-Bashir, dacă daunele aduse mediului pe timp de conflict armat ar fi fost incriminate în Statutul de la Roma și în cazul conflictelor fără caracter internațional.

În ceea ce privește îmbunătățirile legate de implementarea prevederilor Statutului în general, lucru care ar ameliora situația și în privința infracțiunilor care ne interesează, este necesară sporirea activității de promovare a tratatului și atragerea noilor membri. Esențială în acest sens ar fi ratificarea Statutului de către SUA. Poate ar trebui de jucat cartea de apărător al drepturilor omului și al democrației, al promotorului păcii și securității președintelui Obama. O campanie în acest sens, care să-l arate pe câștigătorul premiului Nobel pentru pace ca fiind președintele unui stat care se opune cu vehemență atragerii răspunderii internaționale pentru autorii crimelor contra păcii și securității omenirii la sigur nu ar da bine. Pe de altă parte, președintele SUA este și un promotor înflăcărat al protecției mediului, arătându-se foarte îngrijorat pentru schimbarea climatică și alte probleme legate de acest domeniu. Poate că aceste circumstanțe ar trebui să fie folosite și să nu se încetinească procesul de promovare a Statutului.

O soluție propusă de Ryan Gilman cu referire la mecanismele de atragere a răspunderii internaționale penale în general, nu nemijlocit schimbările pe care le necesită Statutul de la Roma, ar fi extinderea jurisdicției universale asupra crimelor de război împotriva mediului. Autorul își argumentează afirmația prin faptul că această infracțiune ar putea să fie inclusă în rândul celor cuprinse de doctrina *hostis humani generis*, doctrină care evoluează în permanență și care a înglobat în anumite momente și infracțiunile de tortură și terorism⁹¹. De asemenea, autorul afirmă, că în pofida obstacolelor ce stau în calea aplicării jurisdicției universale, cum sunt extrădarea, imunitatea de jurisdicție, fuga suspectilor și implementarea selectivă, chiar și un număr mic de cazuri în care autorii crimelor de război împotriva mediului ar fi

⁹¹ Gilman Ryan. *Op. cit.*, p. 468.

aduși în fața justiției ar pune bazele unui proces de succes de atragere a urmăririi penale⁹².

Toate acestea fiind spuse, se poate afirma că înlăturarea tuturor impedimentelor pentru a fi posibilă atragerea răspunderii internaționale penale pentru daune aduse mediului în conflictele armate nu numai că ar duce la sancționarea nemijlocită a celor vinovați, dar ar contribui și la prevenirea recurgerii la asemenea acțiuni.

Bibliografie:

1. Al-Duaij Nada. Environmental Law of Armed Conflict. Ardsley, New York: Transnational Publishers, Inc., 2004. 521 p.
2. Barbăneagră Alexei. Infracțiunile contra păcii și securității omenirii. Chișinău: Tipografia „Sirius”, 2005. 560 p.
3. Berat Lynn. Defending the Rights to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law. In: Boston University International Law Journal. 1993, vol. 11, p. 327-348.
4. Brauer Jurgen. War and Nature: The Environmental Consequences of War in a Globalized World. Lanham, Maryland: AltaMira Press, 2011. 233 p.
5. Briscoe John. Iraq's Defilement of the Gulf Environment and the Damages Awards to Issue. In: Nordquist Myron H., Moore John Norton (eds.). Current Maritime Issues and the International Maritime Organization. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1999, p. 113-131. [On-line]: http://briscoelaw.net/wp-content/uploads/2012/05/JXB_CenterforOceanLaw.pdf (Vizitat la: 15.08.2014).
6. Capcelea Arcadie. Dreptul ecologic. Chișinău: Știința, 2000. 271 p.
7. Codul Penal al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr.985-XV din 18 aprilie 2002 cu modificări și completări de până la 24 mai 2009. Ediția a IV-a actualizată. Chișinău: Cartier juridic, 2009. 304 p.
8. Convenția privind interzicerea folosirii în scopuri militare sau în alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului, 10 decembrie 1976. [On-line]: http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/instrumente_internationale/conventie_interzicere_tehnici_modificare_mediu (Vizitat la: 7.08.2014).
9. Council of Europe. Resolution 954 on the Gulf conflict. Adopted by the Assembly on 29 January 1991. [On-line]: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/A>

doptedText/ta91/ERES954.htm (Vizitat la: 12.08.2014).

10. Dinstein Yoram. The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict. New York: Cambridge University Press, 2004. 275 p.
11. Dragoman Ion, Străinu Emil. Armele interzise și armele neletale în dreptul internațional umanitar. București: Editura Institutul de Ecologie și Protecție Socială „Focus”, 2002. 212 p.
12. Dușu Mircea. Dreptul internațional al mediului. București: Editura Economică, 2004. 526 p.
13. Falk Richard. Environmental Warfare and Ecocide. Facts, Appraisal and Proposals. In: Revue belge de droit international. Numéro 1. Bruxelles: Centre de droit international de l'Université libre de Bruxelles, 1973. p. 1-27. [On-line]: <http://rbdci.bruylant.be/public/modele/rbdci/content/files/RBDI%201973/RBDI%201973-1/RBDI%201973.1%20-%20pp.%201%20%C3%83%C2%A0%2027%20-%20Richard%20Falk.pdf> (Vizitat la: 12.08.2014).
14. Gilman Ryan. Expanding Environmental Justice after War: The Need for Universal Jurisdiction over Environmental War Crimes. In: Colorado Journal of Environmental Law and Policy, Boulder: University of Colorado Law School, vol. 22, Issue 3, 2011. p. 447-471. [On-line]: <http://www.colorado.edu/law/sites/default/files/Gilman%20%28Corrected%29-S.pdf> (Vizitat la: 14.08.2014).
15. Gray Mark Allan. The International Crime of Ecocide. In: California Western International Law Journal. San Diego: California Western School of Law. 1996, vol. 26, p. 215-271.
16. ICC. Prosecutor v. Omar Al-Bashir. Separate and Partly Dissenting Opinion of Judge Anita Usacka, 4 March 2009. ICC-02/05-01/09-3. 51 p. [On-line]: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc639096.pdf> (Vizitat la: 16.08.2014).
17. ICC. Situation in Darfur, Sudan. Public Redacted Version of the Prosecutor's Application under Article 58, 14 July 2008. ICC-02/05-157-AnxA. 112 p. [On-line]: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc559999.pdf> (Vizitat la: 16.08.2014).
18. ICC. Situation in Darfur, Sudan. Prosecutor v. Omar Al-Bashir. Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, 4 March 2009. ICC-02/05-01/09-3. 95 p. [On-line]: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc639096.pdf> (Vizitat la: 16.08.2014).
19. International Criminal Court. Elements of Crimes. Reviewed version, 2011. 44p. [On-line]: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B->

⁹² Ibidem. p. 469.

45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng.pdf (Vizitat la: 20.08.2014).

20. International Law Commission. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. Text adopted at the 48th session, 1996. [On-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_4_1996.pdf (Vizitat la: 5.08.2014).

21. International Military Tribunal. Trial of The Major War Criminals before The International Military Tribunal: Nuremberg 14 November 1945 – 1 October 1946. vol. XXII. Nuremberg, 1948. 590 p. [On-line]: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-XXII.pdf (Vizitat la: 9.08.2014).

22. Istrate Cristian. Dreptul dezarmării. Acorduri multilaterale. București: Editura All Beck, 2005. 294 p.

23. Lawrence Jessica C., Heller Kevin Jon. The First Ecocentric Environmental War Crime: The Limits of Article 8(2)(iv) of the Rome Statute. In: Georgetown International Environmental Law Review, Washington, DC: Georgetown University Law Center, vol. 20, Issue 1, 2007. p. 61-95.

24. McManus Keith P. Civil Liability for Wartime Environmental Damage: Adapting the United Nations Compensation Commission for the Iraq War. In: Boston College Environmental Affairs Law Review. Boston, 2006, vol. 33-2, p. 417-448. [On-line]: <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1093&context=ealr> (Vizitat la: 16.08.2014).

25. Onica-Jarka Beatrice. Jurisdicția internațională penală. București: Editura C.H. Beck, 2008. 474 p.

26. Proiectul Comisiei Dreptului Internațional de codificare a dreptului responsabilității statelor (prima parte). În: Anexe la Crăciunescu Dumitru Adrian. Răspunderea civilă a statelor în dreptul internațional. București: Lumina Lex, 2001. p. 243-255.

27. Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, 1977. În: Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), vol. V. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al RM, 1998, p. 189-258.

28. Resolution S/RES/1593, adopted by the UN Security Council on 31 March 2005. [On-line]: <http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/85febd1a-29f8-4ec4-9566-48edf55cc587/283244/n0529273.pdf> (Vizitat la: 14.08.2014).

29. Sandoz Yves, Swinarski Christophe, Zimmermann Bruno (eds.). Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. Geneva: International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987. 1625 p. [On-line]:

http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Commentary_GC_Protocols.pdf (Vizitat la: 6.08.2014).

30. Sârcu-Scobioală Diana, Lupușor Irina, Gonciarova Eugenia. Jurisdicția internațională penală. Chișinău: CEP-USM, 2008. 289 p.

31. Schmitt Michael N. Essays on Law and War at the Fault Lines. Hague: Asser Press, 2012. 637 p.

32. Schwabach Aaron. International Environmental Disputes: A Reference Handbook. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2006. 341 p.

33. Statutul de la Roma al Curții Internaționale Penale. În: Anexe la Onica-Jarka Beatrice. Jurisdicția internațională penală. București: Editura C.H. Beck, 2008, p. 371-459.

34. Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nurnberg. În: Anexa 2 la Barbăneagră Alexei. Infrafracțiunile contra păcii și securității omenirii. Chișinău: Tipografia „Sirius”, 2005, p. 326-336.

35. Tanja Gerard J. Individual Accountability for Environmental Damage in Times of Armed Conflict: International and National Penal Enforcement Possibilities. In: Grunawalt Richard J., King John E., McClain Ronald S. Protection of The Environment During Armed Conflict (International Law Studies, vol. 69). Newport, Rhode Island: Naval War College, 1996, p. 479-490.

36. UNEP. Sudan: Post-Conflict Environmental Assessment. Nairobi: United Nations Environment Programme, 2007. 355 p.

37. United Nations War Crimes Commission. History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War. London: H.M. Stationery Office, 1948. 592 p. [On-line]: <http://www.cisd.soas.ac.uk/Files/docs/58343142-history-of-the-unwcc-chapter-15.pdf> (Vizitat la: 7.08.2014).

38. United Nations War Crimes Commission. Law Reports of Trials of War Criminals. vol. VIII London: His Majesty's Stationery Office, 1949. 92 p. [On-line]:

http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-8.pdf (Vizitat la: 9.08.2014).

39. Wyatt Julian. Law-making at the intersection of international environmental, humanitarian and criminal law: the issue of damage to the environment in international armed conflict. In: International Review of the Red Cross. Geneva. 2010, vol. 92, nr. 879, p. 593-646. [On-line]: <http://www.icrc.org/eng/resources/international-review/review-879-environment/review-879-all.pdf> (Vizitat la: 19.08.2014).

40. Zierler David. The Invention of Ecocide: Agent Orange, Vietnam, and the Scientists who Changed the Way We Think about the Environment. Athens, London: The University of Georgia Press, 2011. 245 p.

Copyright© Victoria CUCERESCU, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al
AȘM

MD 2001, pr. Ștefan cel Mare, 1, mun.
Chișinău, Republica Moldova.

Tel. mobil: 068166551

E-mail: victoria.cucerescu@yahoo.com

	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2015, Issue 1, Volume 35, Pages 107-119. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 12. 2014 Accepted: 15.03. 2015 Published: 30.03. 2015
---	--

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**РЕГИОНАЛИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ АФРИКАНСКОЙ СИСТЕМЫ
ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА**

**REGIONALIZATION OF MODERN INTERNATIONAL LAW IN THE CONTEXT
OF THE FORMATION OF THE AFRICAN HUMAN RIGHTS SYSTEM**

**REGIONALIZAREA DREPTULUI INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN ÎN CONTEXTUL
FORMĂRII SISTEMULUI AFRICAN AL DREPTURILOR OMULUI**

РОГОВИК Алексей* / ROGOVIC Alexei / ROGOVIK Alexey

ABSTRACT:

**REGIONALIZATION OF MODERN INTERNATIONAL LAW IN THE CONTEXT
OF THE FORMATION OF THE AFRICAN HUMAN RIGHTS SYSTEM**

The article reveals the essence of the regionalization of international law in general and international human rights law. The author analyzes the relationship of regionalization to fragmentation of international law in general and international human rights law. We consider the positive and negative aspects of regionalization of international law of human rights, as well as the value of the phenomenon of regionalization in the context of the formation of the African human rights system.

Key words: human rights, regionalization, fragmentation, cultural relativism, the African human rights system.

JEL Classification: K33, K12, F53.

REZUMAT:

**REGIONALIZAREA DREPTULUI INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN, ÎN CONTEXTUL
FORMĂRII SISTEMULUI AFRICAN AL DREPTURILOR OMULUI**

În articolul se subliniază esența fenomenului de regionalizare a dreptului internațional în general și a drepturilor omului. Autorul analizează fenomenul de regionalizare și interacțiunea acestuia cu fenomenele de fragmentare a dreptului internațional la general și privitor la drepturile internaționale ale omului. Sunt analizate aspectele pozitive și negative ale fenomenului de regionalizare a dreptului internațional al drepturilor omului. Se evidențiază valoarea fenomenului de regionalizare în contextul formării sistemului african de protecție a drepturilor omului.

* **ROGOVIK Alexei** – Doctorand, Catedra Drept internațional, Facultatea Relații Internaționale a Universității „Ivan Franco” din Lvov (Lvov, Ucraina). / **ROGOVIC Alexey** - PhD student, Department of International Law, Faculty of International Relations of the Lviv National University “Ivan Franko” (Lviv, Ukraine). / **РОГОВИК Алексей Дмитриевич** – аспирант, кафедра международного права факультета международных отношений Львовского Национального Университета им. И. Франко (Львов, Украина).

Cuvinte cheie: drepturile omului, regionalizare, fragmentare, relativism cultural, sistemul african de protecție a drepturilor omului.

JEL Classification: K33, K12, F53.

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

РЕЗЮМЕ:

**РЕГИОНАЛИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОГО МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ АФРИКАНСКОЙ СИСТЕМЫ
ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА**

В статье раскрывается сущность регионализации международного права в целом и международного права прав человека. Автор анализирует взаимосвязь регионализации с фрагментацией международного права в целом и международного права прав человека. Рассмотрены положительные и отрицательные аспекты регионализации международного права защиты прав человека, а также значение явления регионализации в контексте формирования африканской системы защиты прав человека.

Ключевые слова: права человека, регионализация, фрагментация, культурный релятивизм, африканская система защиты прав человека.

JEL Classification: K33, K12, F53.

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42.

В современной юридической науке проблемы регионализация и фрагментации современного международного права, имеющие важное значение для формирования африканской системы защиты прав человека, еще не нашли своего должного исследования. Отдельные аспекты этих проблем анализировались в трудах следующих отечественных и зарубежных ученых: Ю. Безбородов, О. Буткевич, Р. Давлетгильдеев, Д. Забальза, И. Зубарь, Б. Ибхавоу, А. Кассезе, Н. Кислицына, К. Кулматов, Е. Лукашева, А. Мережко, С. Мотала, Д. Мубангизи, М. Мубиала, Е. Нгуи, Ч. Одинкалу, О. Поедынок, М. Прост, К. Пурвис, М. Рама-Монтальдо, С. Рогожин, А. Смбатян, К. Хейнс и другие. Общая цель статьи – осуществление комплексного исследования одного из аспектов регионализации современного международного права в контексте формирования африканской системы защиты прав человека.

Регионализация современного международного права и международного права прав человека тесно связано с общим пониманием регионализации. Регионы, почти независимо от их определения, должны состоять из географически сгруппированных

элементов, встроенных в более крупную систему, которая имеет самостоятельную структуру¹ и формирует наднациональную по своему характеру региональную идентичность².

В научной литературе «управляемую интеграцию» (институциональную) стали называть регионализмом – в отличие от «неуправляемой» (неинституциональной), что ассоциируется с регионализацией³. А. Касович отмечает, что регионализация – это тенденция или процесс формирования регионов, а регионализм – это целенаправленная склонность к созданию региональных учреждений и механизмов⁴.

¹ Buzan B., Waever O. Regions and powers: the structure of international security. Cambridge: Cambridge University press, 2004, p. 27.

² Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія. Х.: Право, 2013, с. 99.

³ Шаклеина Т. А., Байков А. А. Мегатренды: Основные траектории эволюции мирового порядка в XXI веке: Учебник. М.: ЗАО Издательство «Аспект Пресс», 2013, с. 152.

⁴ Kacowicz A. M. Regionalization, globalization and nationalism: convergent, divergent or overlapping?. Heshburgh: Kellogg Institute, 1998, p. 10. [On-line]: <https://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/262.pdf> (Дата посещения: 24.12.2014).

Поэтому регионализацию следует отличать от регионализма. Регионализм – идеология, осознанный проект создание или поддержание регионального единства. Регионализация – эмпирический процесс нарастания плотности внутрирегиональных связей. Последняя может выражаться в создании наднациональной региональной организации, подобной Евросоюзу, созданию сети региональных режимов без формальной организации или создании единого пространства⁵. В современном мире, по мнению Ю. Косова, активно происходит процесс «превращения регионализма в общемировую тенденцию», а региональные системы становятся инструментом реакции на явления, затрагивающие не только соблюдение прав человека в конкретном регионе, но и в международном сообществе в целом⁶.

М. Рама-Монтальдо рассматривает «культуру» и «цивилизацию» как партикуляризм в современном международном праве⁷. Он добавляет, что признавая существование партикуляризм в международном сообществе, общее международное право разрабатывает правовые способы или механизмы, с помощью которых такие партикуляризм могут найти законное выражение, не подрывая основные универсалистские принципы системы в целом. Одним из таких способов является регионализм⁸.

В то же время, некоторые отмечают, что фрагментация доказывает формирование конкуренции между режимами общей природы и режимами более специфической природы⁹. Она своим содержанием предусматривает расширение и разнообразие

международного права в рамках увеличения количества различных правовых режимов и институтов, осуществляющих управление межгосударственными отношениями. Другие авторы отмечают, что эта идея раскрывает две взаимосвязанные проблемы: общую фрагментацию международного права и его институциональную фрагментацию¹⁰, означающие «разделение полномочий между множеством международных институтов, которые толкуют и применяют международное право»¹¹.

Регионализация прав человека в контексте всех этих процессов ассоциируется с процессами конкретизации нормативного содержания стандартов прав человека с помощью ценностей той или иной цивилизации, а региональные стандарты прав человека считаются продолжением и экспликацией (объяснением) прав человека, а не ответом на их универсальность¹².

Фрагментация международного права в контексте регионализации

Самым сложным из сопутствующих к регионализации явлений есть явление фрагментации международного права. Б. Симма отмечает, что международное право рассматривается учеными или как единый целостный правопорядок и единая система, или как совокупность непрочно связанных между собой подсистем. Сторонники первой – универсалистской – выбирают в качестве отправной точки общее международное право. Эти ученые, как правило вообще отрицают существование самодостаточных режимов. Сторонники второй – партикуляристской (плюралистической) точки зрения делают выводы, что специальные режимы являются самодостаточными¹³.

Создание в рамках отдельных цивилизаций на основе общих по содержанию или единых правовых ценностей региональных систем права, как считает С.

⁵ Кулматов К. Н., Митрофанов А. В. Региональные аспекты международных отношений. М.: Восток-Запад, 2010, с. 50.

⁶ Косов Ю. Мировая политика и международные отношения: Учебное пособие. Стандарт третьего поколения. Для бакалавров. СПб.: Питер, 2012, с. 123.

⁷ Rama-Montaldo M. Universalism and particularisms in the creation process of international law. In: Yee S., Morin J.-Y. Multiculturalism and international Law. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2009, p. 134-135.

⁸ Там же, p. 166.

⁹ Zabalza G. O. The principle of systemic integration: towards a coherent international legal order. Zurich/Berlin: Lit, 2012, p. 37.

¹⁰ Там же, p. 21.

¹¹ Там же, p. 27.

¹² Лінник Н. В. Ціннісне та нормативне у розумінні прав людини. В: Держава і право. 2012, Вип. 56, с. 46.

¹³ Цит. за: Поединок О. Фрагментація міжнародного права: міф або реальність?. Олександр Задорожньому – 50: статті та есе учнів і колег. Одеса: Фенікс, 2010, с. 125.

Рогожин, является явлением повсеместным¹⁴, что позволяет констатировать *неоднородную природу международного права* – которое, по мнению Г. Хафнера, состоит из «переменных частей и элементов, по-разному структурированных», «из универсальных, региональных систем, подсистем и под-подсистем различных уровней правовой интеграции»¹⁵.

*Система международного права становится все более фрагментированной, что связано с «регионализацией международного права»*¹⁶. А.-Ш. Мартино обращает внимание на то, что фрагментацию международного права следует рассматривать и как процесс (распад международного права на отдельные части, которые все меньше зависят друг от друга), и как результат (фрагментированное состояние современного международного права)¹⁷.

О. Поединок отмечает, что фрагментацию международного права можно определить как явление, характеризующееся появлением и развитием обособленных региональных и функциональных международно-правовых режимов, вызванное пролиферацией международно-правовых норм и институтов¹⁸. Несмотря на то, что «любые региональные правовые нормы или правовые режимы не должны противоречить нормам *jus cogens*, *erga omnes* и обязательствам государств в соответствии с Уставом ООН» (как отмечает Комиссия международного права ООН)¹⁹, различия между универсальными, а также двусторонними или региональными нормами международного права не определяют автоматически характер их взаимного иерархического подчинения²⁰.

Явления, которые называют признаками фрагментации международного права, вполне естественны, поскольку международное право по определению многообразно, а его нормы являются продуктом взаимодействия государств с различными уровнями экономического и политического развития, интересами, идеологиями, традициями, культурами, правовыми школами и т.д.²¹. К. Хейнс и М. Килландер отмечают, что опасность фрагментации международного права в области прав человека не состоится. Напротив, имеет место значительное сближения в подходах различных региональных систем, которым они следовали как между собой, так и с ООН. Угроза региональных систем по согласованности прав человека таким образом, является более страхом, чем реальностью. Однако, можно предположить, что это сближение было достигнуто не по стечению обстоятельств, а из-за постоянной бдительности²².

Формирование региональных систем защиты прав человека как проявление регионализации международного права

Формирование на территории гомогенного в культурном смысле региона отдельной региональной системы защиты прав человека усматривается действенным способом обеспечения общечеловеческих ценностей через осуществление межкультурного диалога, направленного на определение системы ценностей, которые будут приняты путем консенсуса всех участников²³.

Ж. Верховен убежден, что «*регионализм как форма объединения и сотрудничества государств создает благоприятные возможности для преодоления части трудностей по эффективному достижению универсального консенсуса*» (курсив наш – А. Р.), но «ничто на самом деле не может запретить государствам на региональном уровне отклониться от признания и гарантий

¹⁴ Рогожин С. Л. Мифы права. Опыт парадоксального анализа международного публичного права. В: Московский журнал международного права. 2003, № 3(51), с. 17.

¹⁵ Цит. за: Смбатян А. С. Решения органов международного правосудия в системе международного публичного права. М.: Статут, 2012, с. 42-43.

¹⁶ Поединок О. Указ. соч., с. 102.

¹⁷ Цит. за: Там же, с. 104.

¹⁸ Поединок О. Указ. соч., с. 104.

¹⁹ Зубар І. Явище регіоналізму у сучасному міжнародному праві. В: Український часопис міжнародного права. 2013, № 2, с. 49.

²⁰ Динь Н. К., Дайе П., Пелле А. Международное публичное право: В 2-х т. Т. 1: Кн. 1: Формирование

международного права. Кн. 2.: Международное сообщество. К.: Сфера, 2000, с. 14.

²¹ Поединок О. Указ. соч., с. 122.

²² Heyns C., Killander M. Universality and the growth of regional systems. In: Shelton D. The Oxford handbook of international human rights law. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 695.

²³ Добрянський С. П. Актуальні проблеми загальної теорії прав людини. Львів.: «Астрон», 2006, с. 106.

прав, не признанных и не воспринимающихся ими как универсальные»²⁴.

Универсальная система обеспечения прав человека в значительной степени зависит от поддержки со стороны региональных структур в Европе, Америке, Африке и Азии, которые вырабатывают решения этих проблем в конкретных социальных, исторических и политических условиях соответствующего региона²⁵.

По мнению А. Капустина, создание, эволюция и общее разнообразие региональных механизмов защиты прав человека не только «никоим образом не ставит под сомнение универсальность прав и свобод человека в качестве важнейшей правовой ценности современной цивилизации», но и обеспечивают на более высоком уровне имплементацию соответствующих универсальных международно-правовых актов путем учета в процессе деятельности соответствующих региональных и субрегиональных организаций, правосознания и правовых традиций народов отдельных регионов мира²⁶.

Поскольку, по мнению Р. Мюллерсона, «универсальные и региональные системы выступают не как конкуренты, а скорее взаимодополняют друг друга», и порой международная защита прав человека на региональном уровне «может идти дальше, чем это возможно на всемирном плане»²⁷, соответственно региональные нормы должны не противоречить глобальным, а скорее поддерживать их, усиливать их действие²⁸. Региональные системы по защите прав человека имеют некоторые преимущества перед глобальной системой или системой

ООН: они могут быть более четким выражением ценностей и исторических особенностей определенного региона, в соответствии с правовыми условиями имеют больший потенциал к более сильному влиянию на государства относительно нарушений прав человека²⁹.

Отрасль международного права прав человека, как отмечает М. Гнатовский, содержит довольно автономные региональные подсистемы (европейскую, американскую и африканскую), которым, в свою очередь, тоже может быть присуща фрагментация³⁰, а она, по мнению А.-Ш. Мартино, исторически связана именно с регионализмом³¹.

Регионализм определенным образом нарушает всеобщность международного права, но является важной чертой существующей международной системы³². В. Шумилов отмечает, что блоковый или цивилизационный регионализм может нанести вред универсальному международному праву, но является необходимой стадией движения к большей сбалансированности последнего³³. Усиление явлений регионализации и фрагментации объясняется как кризисом системы международного права, отсутствием централизованных органов, специализацией, расширением сферы охвата международного права и наличием конкурентных норм³⁴, так и более передовым характером региональных надзорных механизмов³⁵, а также проблемами правоприменения на глобальном уровне,

²⁴ Цит. за: Лукашева Е. А. Права человека и процессы глобализации современного мира. М.: Норма, 2005, с. 336-337.

²⁵ Кацубо С. П., Кувальская И. В., Лугвин С. Б. Права человека: учебное пособие. Мн.: Амалфея, 2001, с. 121.

²⁶ Международное гуманитарное право: ученик. под ред. А. Я. Капустина. 2-е изд., испр. и доп. М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2011, с. 419-420.

²⁷ Мюллерсон Р. А. Права человека: идеи, нормы, реальность. М.: «Юридическая литература», 1991, с. 120-121.

²⁸ Зубар І. Явище регіоналізму у сучасному міжнародному праві. В: Український часопис міжнародного права. 2013, № 2, с. 48.

²⁹ Heyns C., Viljoen F. Overview of international human rights protection in Africa. In: South African journal on human rights. 1999, Vol. 15 (3), p. 423.

³⁰ Гнатовський М. М. Дискусія про фрагментацію міжнародного права у світлі міжнародного гуманітарного права. В: Право та державне управління. 2012, № 3, с. 47.

³¹ Цит. за: Давлетгільдеев Р. Стосовно питання про підходи до фрагментації міжнародного права. В: Міжнародне право. 2013, № 1-2, с. 19.

³² Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Пер. з англ. Харків: Консум, 2000, с. 29.

³³ Шумилов В. М. Международное право: учеб. М.: ТК Велби, 2007, с. 59.

³⁴ Кислицына Н. Фрагментация международного права в деятельности международных уголовных трибуналов ad hoc. В: Український часопис міжнародного права. 2013, № 1, с. 76-77.

³⁵ Cassese A. International law. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2005, p. 339.

которые «побуждают к применению региональных защитных механизмов»³⁶.

Поскольку «международное право может на одном уровне составлять горизонтальную систему (все отрасли права взаимодействуют и регулируются в соответствии с общими для них нормами, не будучи в этом смысле автономными режимами), а на другом уровне – специфическое пространство различных систем, подсистем или отраслей»³⁷, необходимо согласиться с мнением Ю. Безбородова, что «и универсализация, и фрагментация – это субпроцессы большого процесса эволюции международного права»³⁸.

Е. Лукашева отмечала, что принятие важных региональных актов по правам человека еще раз подчеркивает органическую интегрированность последних в культуру, религию, традиции, образ жизни государств различных регионов мира. В основном каталог прав и свобод, содержащихся в региональных конвенциях, хартиях, декларациях, повторяет универсальный набор, провозглашенный Всеобщей декларацией прав человека и другими основополагающими международно-правовыми документами по правам человека. Однако, их реализация наталкивается на сопротивление реальных жизненных отношений, исторически сложившиеся и развивающиеся на других ценностях. В отличие от западной культуры, право не является определяющим социальным регулятором в традиционных нормативных системах, где приоритет принадлежит мифам, религии, традициям, обычаям³⁹.

Сегодня рост «осознание региональных интересов перед лицом глобальных явлений» (регионализация) рассматривается как

эволюционная звено в процессе развития⁴⁰, а региональные системы, как подчеркивает М. Эванс, «в своих дискретных региональных и институциональных условиях должны реагировать на меняющиеся политические и интеллектуальные конфигурации», которые создают и меняют указанные региональные и институциональные условия, а также формируют и реформируют в интересах личности природу международного сообщества в целом⁴¹.

И. Финер утверждал: «Разные исторические контексты формируют различные заботы, а различные заботы формируют разные акценты»⁴². Сторонники культурного релятивизма по правам человека отмечают, что права человека, которыми они признаны на Западе, не применимы к «третьему миру» и незападным обществам⁴³.

Чтобы понять разнообразие культурных контекстов, актуальности их концептуализации и защиты прав человека⁴⁴ необходимо найти определенную гармонию вокруг глобального и партикулярного подхода к правам человека в контексте существования плюрализма, который будет признан и понятен⁴⁵. В связи с этим следует согласиться с мнением О. Буткевич о том, что должно иметь место специфическое понимание прав человека в определенном региональном (цивилизационном) правосознании в современном международном правопорядке⁴⁶.

³⁶ Mansell W., Openshaw K. International law: a critical introduction. Portland: Hart Publishing Ltd, 2013, p. 146.

³⁷ Смбагян А. С. Решения органов международного правосудия в системе международного публичного права. М.: Статут, 2012, с. 46.

³⁸ Безбородов Ю. Универсализация та локалізація міжнародно-правового регулювання в умовах глобалізації. В: Міжнародне право. 2013, № 1–2, с. 27.

³⁹ Лукашева Е. А. Права человека и процессы глобализации современного мира. М.: Норма, 2005, с. 46.

⁴⁰ Карпович О. Г. Глобальные проблемы и международные отношения: монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2014, с. 29.

⁴¹ Цит. за: Cassese A. Realizing Utopia: the Future of International Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 274.

⁴² Цит. за: Mwenda K. K. Deconstructing the concept of human rights in Africa. In: Alternative law journal. 2000, Vol. 25. (6), p. 292.

⁴³ Ibhawoh B. Cultural relativism and human rights: reconsidering the African discourse. In: Netherlands quarterly of human rights. 2001, Vol. 19 (1), p. 46.

⁴⁴ Odinkalu C. A. Back to the future: the imperative of prioritizing for the protection of human rights in Africa. In: Journal of African law. 2003, Vol. 47 (1), p. 8.

⁴⁵ Ibhawoh B. Cultural relativism and human rights: reconsidering the African discourse. In: Netherlands quarterly of human rights. 2001, Vol. 19 (1), p. 61–62.

⁴⁶ Буткевич О. В. Цивилизационные критерии в теории международного права: на примере исследования истории международного права. Международное право как основа современного

Права человека являются наследием всего человечества, а потому концепция прав человека должна развиваться усилиями людей разных исторических, социальных и культурных контекстов. М. Хейл отмечает, что тот факт, что права в течение длительного времени были частью западной философской традиции не означает, что незападные общества не имеют эквивалентной концепции прав человека⁴⁷.

Д. Фидлер отмечает, что международное право также должно ответить на возрождаемую критику ряда ученых государств «третьего мира», которые выходят из понимания того, что после окончания большого идеологического разделения мира и биполярного равновесия сил, международное право «снова создает иерархию культур, привилегии для Запада»⁴⁸. Г. Ичхайзер отмечает, что люди, принадлежащие к разным культурам и национальностям, видят социальный мир по-разному. Восприятие человеком его прав и обязанностей, так же как и ее основных ценностей и представлений о социальной реальности, определяется в процессе его социализации той культурной средой, в которой он живет⁴⁹.

Регионализация в контексте формирования Африканской системы защиты прав человека

Один из современных вызовов международному праву (как отмечает А. Кассезе) – необходимость удовлетворения потребностей и ожиданий международного сообщества, которое (по словам Р. Аго) характеризуется «все более заметной плюралистичностью». В то время как «присутствие плюрализма прослеживается в истоках международной общности», «присутствие культурного плюрализма

прослеживается в истоках международно-правовой мысли»⁵⁰.

Разные ученые государств «третьего мира» (Х. Яманэ, Л. Вайзберг, Х. Билефельдт, П. Хоутонджи, Р. Панникар, А. Легессе) ставят под сомнение западное преимущество в области прав человека, и утверждают, от имени своих культурных традиций, традиционные ценности других культур⁵¹.

Особенности бытия африканских народов, а также совокупность политических, социальных, экономических, правовых и культурных факторов определили *особенности африканского подхода к правам человека*, а именно: 1) общие особенности (коллективизм, солидарность, нравственность, традиционность, историчность, социальную специфичность); 2) доминирование социально-экономических прав над гражданскими и политическими, а коллективных прав (прав народов) над индивидуальными; 3) социальность, комунитарность, иерархичность, группизм, тождество, а также взаимозависимость и консенсуальность; 4) стержневой характер уважения человеческого достоинства и личности, акцентирование концепции на человечности и африканском гуманизме. Африканский подход к правам человека следует рассматривать как фундаментальную основу международного сотрудничества государств континента в сфере защиты прав человека в рамках Африканской системы защиты прав человека⁵².

53 государства Африки представляют более четверти стран мира⁵³. В период, когда рассматривался проект документа и когда он принимался в 1948 было очень мало африканских государств, которые назывались

миропорядка. Liber Amicorum к 75-летию проф. В. Н. Денисова: моногр. Киев; Одесса: Фенікс, 2012, с. 389.

⁴⁷ Цит. за: Ibhawoh B. Cultural relativism and human rights: reconsidering the African discourse. In: Netherlands quarterly of human rights. 2001, Vol. 19 (1), p. 57.

⁴⁸ Цит. за: Vereshchetin V. S. Cultural and ideological pluralism and international law: revisited 20 years on. In: Yee S., Morin J.-Y. Multiculturalism and international Law. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2009, p. 119.

⁴⁹ Цит. за: Мережко А. Психологическая теория международного права (публичного и частного): моногр. Одесса: Фенікс, 2012, с. 96.

⁵⁰ Trindade A. A. C. International law for Humankind: Towards a new Jus Gentium. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, p. 22-23.

⁵¹ Azizuddin M., Sani M. A. M. Mahathir Mohamad as a cultural relativist: mahathirism on human rights. Kedah: Universiti Utara Malaysia, 2008, p. 3. [On-line]: <http://artsonline.monash.edu.au/mai/files/2012/07/mohdzazizuddinmohdsani.pdf> (Дата посещения: 24.12.2014).

⁵² Роговик О. Д. До питання про африканський підхід до прав людини як фундаментальну основу Африканської системи захисту прав людини. В: Наше право. 2014, №., с. 185-186.

⁵³ Heyns C., Viljoen F. Overview of international human rights protection in Africa. In: South African journal on human rights. 2006, Vol. 22, p. 714.

«государствами третьего мира», среди членов ООН. Следующие 25 лет отражались присоединением независимых африканских государств и государств «третьего мира» в ООН и к дальнейшим изменениям акцентов организации. Культурную ориентации и приоритеты этих новых наций отличались от западных наций. Дальнейшие пакты и конвенции ООН в определенной степени отреагировали на эти новые ориентации⁵⁴.

М. Мугуа, С. Гривогуи, К. Кларк, И. Одумосу, А. Окафор отмечают манеру в которой современное международное право продолжает наследие колониального бесправия. Для них центральным вопросом является как искоренить в международном праве империалистические и эксплуатационные предубеждения против Африки⁵⁵.

В контексте общемировых тенденций и процессов особенности понимания прав человека на Африканском континенте побуждают к началу обсуждения необходимости повышения эффективности африканского регионального механизма защиты прав человека. Однако, есть мысли ученых, что региональные надзорные механизмы в Африке, как и в других частях мира, могут более рассматриваться как создающие ряд проблем, для эффективного глобального мониторинга в области прав человека⁵⁶. Учитывая природу глобализации, континент не имеет другого выбора, как взаимодействовать и развивать отношения с развитым миром. Неизбежным является то, что эта потребность не всегда будет соответствовать африканским интересам⁵⁷.

Создание африканского механизма защиты прав человека является не только серьезным шагом на пути решения проблемы нарушений прав человека, но и важным инструментом в

процессе отстаивания соответствующей региональной культуры и ментальности. Международное внимание к проекту по правам человека в постколониальной Африке стало привлекательным в последние десять лет двадцатого века и предусматривает правовую, эмпирическую и экспериментальную жизнеспособность африканских государств в соблюдении обязательств, вытекающих из международных норм по правам человека⁵⁸.

Ч. Пурвис утверждает, что «африканский регион долгое время воспринимался как реципиент, а не создатель норм международного права прав человека», но закрепление африканскими институтами за последние 10 лет новых норм по правам человека в международных договорах позволяет называть Африку «генератором инновационного права прав человека»⁵⁹ (курсив наш – А. Р.). В частности, по мнению М. Мубиалы, африканские традиции и нормы по защите прав человека способствовали развитию отдельных аспектов права ООН по обеспечению прав человека, поскольку влияние на формирование целостного подхода к правам человека, примененного разработчиками Африканской Хартии прав человека и народов 1981 года, совпадает с подходом, предложенным во Всеобщей декларации прав человека 1948 года. Это позволило африканским государствам играть главную роль в подтверждении основных принципов, включая неделимость и взаимозависимость прав человека, и позволило ООН позаимствовать сформированные на основе традиционных прав человека концепции права на развитие и распределения бремени обязательств⁶⁰. При этом в Африке есть культурные практики, которые не соответствуют международным

⁵⁴ Motala Z. Human rights in Africa: a cultural, ideological and legal examination. In: Hastings international and comparative law review. 1989, Vol. 12 (2), p. 377-378.

⁵⁵ Gathii J. T. Africa. In: Fassbender B., Peters A. The Oxford handbook of the history of international law. In: Oxford: Oxford University press, 2013, p. 408.

⁵⁶ Heyns C. Some thoughts on challenges facing the international protection of human rights in Africa. In: Netherlands quarterly of human rights. 2009, Vol. 27 (4), p. 449.

⁵⁷ Ngugi E. L. The impact of globalization on the promotion and protection of human rights in Africa. In: Malawi law journal. 2007, Vol. 1 (2), p. 176.

⁵⁸ Odinkalu C. A. Back to the future: the imperative of prioritizing for the protection of human rights in Africa. In: Journal of African law. 2003, Vol. 47 (1), p. 3.

⁵⁹ Purvis C. Emerging voices: Engaging with African human rights law. *Opinio Juris*. [On-line]: <http://opiniojuris.org/2013/07/19/emerging-voices-engaging-with-african-human-rights-law> (Дата посещения: 24.12.2014).

⁶⁰ Mubiala M. The contribution of African human rights law traditions and norms to United Nations human rights law. In: Human rights and international legal discourse. 2010, Vol. 4, p. 236.

нормам по правам человека. Такими практиками являются «женское обрезание»⁶¹ и «проверка девственности»⁶².

Африканский подход к вопросу культурного релятивизма по правам человека может быть разделен на две основные школы. Первая оперирует менее радикальным подходом и идеологически является ближе к ведущим универсалистским школам Запада. Сторонники этой школы однозначно утверждают важность африканской концепции прав человека и признают универсальность базовой сущности прав человека.

Вторая школа стремится к фундаментальным изменениям в западно-ориентированном государственно-индивидуализированном мышлении, которое доминирует в сфере прав человека. Основным аргументом здесь является несомненно разная философская основа и мировоззрения Западной Европы и африканских обществ с особым вниманием к коллективизму более чем к индивидуалистической природе в концепции прав и обязанностей в Африке. И. Кхулашани, Д. Вай, Л. Марашинге, А. М. Еджидике, К. Виреду и М. Мутуа являются лишь некоторыми представителями этой школы.

П. Синха утверждает, что современные формулировки прав человека включают три элемента, отражающих западные ценности и делающие их непригодными для некоторых незападных обществ: 1) фундаментальной частью считается индивид, а не семья; 2) первичной основой безопасности человеческого существования есть права, а не обязанности; 3) основной метод обеспечения безопасности человеческого существования является легализм, в котором права провозглашаются и присуждаются соответственно не через примирение, раскаяние или образование⁶³.

Р. Ховард утверждает, что африканские общества были культурно преобразованы, что позволяет стать западным концепциям прав человека применимыми в Африке⁶⁴. Таким образом, афроцентрическая концепция прав человека может подготовить моральную и философскую основу для легитимизации универсальных прав человека в африканском контексте⁶⁵.

Международное право в целом и международное право прав человека в 21 веке подверглись влиянию важных общемировых тенденций, вытекающих из объемности феномена регионализации, сложности его понимания и сложности его соотношения с такими другими тенденциями как фрагментация, партикуляризация и культурная релятивизация.

Регионализация (в смысле международного права) в противовес регионализму (как идеологии создания регионального единства) является длящимся процессом наполнения институциональным (организационным) или внеинституциональным (доктринальным) содержанием пространства регионального единства (выявление общности и ее практической или теоретической институционализации), которая заключается в создании наднациональной региональной организации или других наднациональных региональных систем или автономных режимов (к примеру, Африканская система защиты прав человека).

Регионализация служит одним из инструментов региональной фрагментации международного права (в этой ситуации фрагментация является понятием шире регионализации). Формирование региональных систем защиты прав человека как проявление регионализации международного права является самым действенным способом обеспечения общечеловеческих ценностей и создает благоприятные возможности решения проблемы достижения универсального

⁶¹ Mubangizi J. Some reflections on recent and current trends in the promotion and protection of human rights in Africa: the pains and the gains. In: African human rights law journal. 2006, Vol. 6 (1), p. 162.

⁶² Там же, p. 163.

⁶³ Цит. за: Ibhawoh B. Cultural relativism and human rights: reconsidering the African discourse. In: Netherlands quarterly of human rights. 2001, Vol. 19 (1), p. 52-53.

⁶⁴ Цит. за: Motala Z. Human rights in Africa: a cultural, ideological and legal examination. In: Hastings international and comparative law review. 1989, Vol. 12 (2), p. 383.

⁶⁵ Ibhawoh B. Cultural relativism and human rights: reconsidering the African discourse. In: Netherlands quarterly of human rights. 2001, Vol. 19 (1), p. 61.

консенсуса, а также открывает значительное пространство для учета специфики этих региональных систем.

Регионализация и фрагментация являются связанными, но не идентичными процессами. Тенденция регионализации международного права становится тесно связанной с тенденцией фрагментации международного права, предусматривающей создание в рамках международного права обособленных региональных и функциональных международно-правовых режимов, или автономных региональных подсистем.

Особенности африканского подхода к правам человека как фундаментальной основы Африканской системы защиты прав человека следует признать региональной и глобальной альтернативой современной международной системе защиты прав человека, которая имеет равные права и равное достоинство по отношению к другим системам защиты прав человека в мире.

Равенство всех универсальных и региональных подходов к правам человека должно быть обеспечено путем интенсификации открытости взаимного обогащения всех систем защиты прав человека (особенно в том смысле, что Африку уже следует признать генератор инновационного права прав человека, права ООН и международного права в исторической ретроспективе и на современном этапе). Африканские государства и международные организации должны иметь право находить африканское решение африканским проблемам, избавиться от предыдущего назначения и места в истории и вырабатывать новое международное право и международное право защиты прав человека в контексте регионализации как попытки к нахождению универсального консенсуса между всеми подходами к правам человека.

Процессы формирования Африканской системы защиты прав человека (как на договором, так и на институциональном уровнях) выступают результатом влияния как региональных тенденций развития международного права на континенте, так и проявлением общих тенденций регионализации и фрагментации международного права в целом и

международного права защиты прав человека.

Список использованной литературы:

1. Buzan B., Waever O. Regions and powers: the structure of international security. Cambridge: Cambridge University press, 2004. 564 p.
2. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія. Х.: Право, 2013. 760 с.
3. Шаклеина Т. А., Байков А. А. Мегатренды: Основные траектории эволюции мирового порядка в XXI веке: Учебник. М.: ЗАО Издательство «Аспект Пресс», 2013. 448 с.
4. Kacowicz A. M. Regionalization, globalization and nationalism: convergent, divergent or overlapping?. Heshburgh: Kellogg Institute, 1998. 47 p. [On-line]: https://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WP_S/262.pdf (Дата посещения: 24.12.2014).
5. Кулматов К. Н., Митрофанов А. В. Региональные аспекты международных отношений. М.: Восток-Запад, 2010. 536 с.
6. Косов Ю. Мировая политика и международные отношения: Учебное пособие. Стандарт третьего поколения. Для бакалавров. СПб.: Питер, 2012. 384 с.
7. Rama-Montaldo M. Universalism and particularisms in the creation process of international law. In: Yee S., Morin J.-Y. Multiculturalism and international Law. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2009. p. 129-167
8. Zabalza G. O. The principle of systemic integration: towards a coherent international legal order. Zurich/Berlin: Lit, 2012. 322 p.
9. Лінник Н. В. Ціннісне та нормативне у розумінні прав людини. Держава і право. 2012, Вип. 56, с. 43-47.
10. Поєдинок О. Фрагментація міжнародного права: міф або реальність?. Олександрю Задорожньому – 50: статті та есе учнів і колег. Одеса: Фенікс, 2010, с. 101-138.
11. Рогожин С. Л. Мифы права. Опыт парадоксального анализа международного публичного права. В: Московский журнал международного права. 2003, № 3(51), с. 16-33.
12. Смбалян А. С. Решения органов международного правосудия в системе международного публичного права. М.: Статут, 2012. 270 с.
13. Зубар І. Явище регіоналізму у сучасному міжнародному праві. В: Український часопис міжнародного права. 2013, № 2, с. 46-51.
14. Динь Н. К., Дайе П., Пелле А. Международное публичное право: В 2-х т. Т. 1: Кн. 1: Формирование международного права. Кн.

- 2.: Международное сообщество. К.: Сфера, 2000. 440 с.
15. Heyns C., Killander M. Universality and the growth of regional systems. In: Shelton D. The Oxford handbook of international human rights law. Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 670-697.
16. Добрянський С. П. Актуальні проблеми загальної теорії прав людини. Львів: «Астрон», 2006. 120 с.
17. Лукашева Е. А. Права человека и процессы глобализации современного мира. М.: Норма, 2005. 464 с.
18. Кацубо С. П., Кувальская И. В., Лугвин С. Б. Права человека: учебное пособие. Мн.: Амалфея, 2001. 335 с.
19. Международное гуманитарное право: учебник. под ред. А. Я. Капустина. 2-е изд., испр. и доп. М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2011. 639 с.
20. Мюллерсон Р. А. Права человека: идеи, нормы, реальность. М.: «Юридическая литература», 1991. 160 с.
21. Heyns C., Viljoen F. Overview of international human rights protection in Africa. In: South African journal on human rights. 1999, Vol. 15 (3), p. 421-445.
22. Гнатовський М. М. Дискусія про фрагментацію міжнародного права у світлі міжнародного гуманітарного права. В: Право та державне управління. 2012, № 3, с. 47–50.
23. Давлетгільдеев Р. Стосовно питання про підходи до фрагментації міжнародного права. В: Міжнародне право. 2013, № 1–2, с. 15–21.
24. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Пер. з англ. Харків: Консум, 2000. 592 с.
25. Шумилов В. М. Международное право: учеб. М.: ТК Велби, 2007. 488 с.
26. Кислицына Н. Фрагментация международного права в деятельности международных уголовных трибуналов ad hoc. В: Український часопис міжнародного права. 2013, № 1, с. 75-79.
27. Cassese A. International law. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2005. 558 p.
28. Mansell W., Openshaw K. International law: a critical introduction. Portland: Hart Publishing Ltd, 2013. 262 p.
29. Безбородов Ю. Універсалізація та локалізація міжнародно-правового регулювання в умовах глобалізації. В: Міжнародне право. 2013, № 1–2, с. 22–27.
30. Карпович О. Г. Глобальные проблемы и международные отношения: монографія. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. 503 с.
31. Cassese A. Realizing Utopia: the Future of International Law . Oxford: Oxford University Press, 2012. 700 p.
32. Mwendu K. K. Deconstructing the concept of human rights in Africa. In: Alternative law journal. 2000, Vol. 25. (6), p. 292-302.
33. Ibhawoh B. Cultural relativism and human rights: reconsidering the African discourse. Netherlands quarterly of human rights. 2001, Vol. 19 (1), p. 43-62.
34. Odinkalu C. A. Back to the future: the imperative of prioritizing for the protection of human rights in Africa. In: Journal of African law. 2003, Vol. 47 (1), p. 1-37.
35. Буткевич О. В. Цивілізаційні критерії в теорії міжнародного права: на прикладі дослідження історії міжнародного права. Міжнародне право як основа сучасного міжнародного порядку. Liber Amicorum к 75-літтю проф. В. Н. Денисова: моногр. Київ; Одеса: Фенікс, 2012, с. 353-396
36. Vereshchetin V. S. Cultural and ideological pluralism and international law: revisited 20 years on. In: Yee S., Morin J.-Y. Multiculturalism and international Law. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2009, p. 113-128.
37. Мережко А. Психологическая теория международного права (публичного и частного): моногр. Одесса: Фенікс, 2012. 244 с.
38. Trindade A. A. C. International law for Humankind: Towards a new Jus Gentium. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010. 727 p.
39. Azizuddin M., Sani M. A. M. Mahathir Mohamad as a cultural relativist: mahathirism on human rights. Kedah: Universiti Utara Malaysia, 2008. 16 p. [On-line]: <http://artsonline.monash.edu.au/mai/files/2012/07/mohdzazizuddinmohdsani.pdf> (Дата посещения: 24.12.2014).
40. Роговик О. Д. До питання про африканський підхід до прав людини як фундаментальну основу Африканської системи захисту прав людини. В: Наше право. 2014, с. 182-187.
41. Heyns C., Viljoen F. Overview of international human rights protection in Africa. In: South African journal on human rights. 2006, Vol. 22, p. 673-717.
42. Motala Z. Human rights in Africa: a cultural, ideological and legal examination. In: Hastings international and comparative law review. 1989, Vol. 12 (2), p. 373-410.
43. Gathii J. T. Africa. In: Fassbender B., Peters A. The Oxford handbook of the history of international law. Oxford: Oxford University press, 2013, p. 407-428.

44. Heyns C. Some thoughts on challenges facing the international protection of human rights in Africa. In: Netherlands quarterly of human rights. 2009, Vol. 27 (4), p. 447-450.

45. Ngugi E. L. The impact of globalization on the promotion and protection of human rights in Africa. In: Malawi law journal. 2007, Vol. 1 (2), p. 154-178.

46. Purvis C. Emerging voices: Engaging with African human rights law. *Opinio Juris*. [On-line]: <http://opiniojuris.org/2013/07/19/emerging-voices-engaging-with-african-human-rights-law> (Data посещения: 24.12.2014).

47. Mubiala M. The contribution of African human rights law traditions and norms to United Nations human rights law. In: Human rights and international legal discourse. 2010, Vol. 4, p. 210–240.

48. Mubangizi J. Some reflections on recent and current trends in the promotion and protection of human rights in Africa: the pains and the gains. In: African human rights law journal. 2006, Vol. 6 (1), p. 146-165.

Bibliography:

1. Buzan B., Waever O. Regions and powers: the structure of international security. Cambridge: Cambridge University press, 2004. 564 p.

2. Iakoviuk I. V. Pravovi osnovi integratsii do ES: zagal'noteoretichnii analiz: monografiia . Kh.: Pravo, 2013. 760 s.

3. Shakleina T. A., Baikov A. A. Megatrendy: Osnovnye traektorii evoliutsii mirovogo poriadka v KhKhI veke: Uchebnik. M.: ZAO Izdatel'stvo «Aspekt Press», 2013. 448 s.

4. Kacowicz A. M. Regionalization, globalization and nationalism: convergent, divergent or overlapping?. Hesburgh: Kellogg Institute, 1998. 47 p. [On-line]: <https://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WP S/262.pdf>. (Data poseshcheniia: 24.12.2014).

5. Kulmatov K. N., Mitrofanov A. V. Regional'nye aspekty mezhdunarodnykh otnoshenii. M.: Vostok-Zapad, 2010. 536 s.

6. Kosov Iu. Mirovaia politika i mezhdunarodnye otnosheniia: Uchebnoe posobie. Standart tret'ego pokoleniia. Dlia bakalavrov. SPb.: Piter, 2012. 384 s.

7. Rama-Montaldo M. Universalism and particularisms in the creation process of international law // Yee S., Morin J.-Y. Multiculturalism and international Law . Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2009. p. 129-167

8. Zabalza G. O. The principle of systemic integration: towards a coherent international legal order. Zurich/Berlin: Lit, 2012. 322 p.

9. Linnik N. V. Tsinnisne ta normativne u rozuminni prav liudini. Derzhava i pravo. 2012, Vip. 56. s. 43-47

10. Poedinok O. Fragmentatsia mizhnarodnogo prava: mif abo real'nist'?. Oleksandru Zadorozhn'omu – 50: statii ta ese uchniv i koleg. Odesa: Feniks, 2010. s. 101-138

11. Rogozhin S. L. Mify prava. Opyt paradoksal'nogo analiza mezhdunarodnogo publichnogo prava. Moskovskii zhurnal mezhdunarodnogo prava. 2003, № 3(51). s. 16-33

12. Smbatian A. S. Resheniia organov mezhdunarodnogo pravosudiiia v sisteme mezhdunarodnogo publichnogo prava. M.: Statut, 2012. 270 s.

13. Zubar I. Iavishche regionalizmu u suchasnomu mizhnarodnomu pravi. Ukraïns'kii chasopis mizhnarodnogo prava. 2013, № 2. s. 46-51

14. Din' N. K., Daie P., Pelle A. Mezhdunarodnoe publichnoe pravo: V 2-kh t. T. 1: Kn. 1: Formirovanie mezhdunarodnogo prava. Kn. 2.: Mezhdunarodnoe soobshchestvo . K.: Sfera, 2000. s. 440

15. Heyns C., Killander M. Universality and the growth of regional systems // Shelton D. The Oxford handbook of international human rights law. Oxford: Oxford University Press, 2013. p. 670-697

16. Dobrians'kii S. P. Aktual'ni problemi zagal'noi teorii prav liudini. L'viv.: «Astron», 2006. 120 s.

17. Lukasheva E. A. Prava cheloveka i protsessy globalizatsii sovremennogo mira. M.: Norma, 2005. 464 s.

18. Katsubo S. P., Kuval'skaia I. V., Lugvin S. B. Prava cheloveka: uchebnoe posobie. Mn.: Amalfeia, 2001. 335 s.

19. Mezhdunarodnoe gumanitarnoe pravo: uchenik. pod red. A. Ia. Kapustina. 2-e izd., ispr. i dop. M.: Izdatel'stvo Iurait; ID Iurait, 2011. 639 s.

20. Miullerson R. A. Prava cheloveka: idei, normy, real'nost'. M.: «Iuridicheskaia literatura», 1991. 160 s.

21. Heyns C., Viljoen F. Overview of international human rights protection in Africa. South African journal on human rights. 1999, Vol. 15 (3). p. 421-445

22. Gnatovs'kii M. M. Diskusiia pro fragmentatsiiu mizhnarodnogo prava u svitli mizhnarodnogo gumanitarnogo prava. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 2012, № 3. s. 47–50

23. Davletgil'deev R. Stosovno pitannia pro pidkhodi do fragmentatsii mizhnarodnogo prava. Mizhnarodne pravo. 2013, № 1–2. s. 15–21

24. Malanchuk P. Vstup do mizhnarodnogo prava za Eikkherstom. Per. z angl. Kharkiv: Konsum, 2000. 592 s.
25. Shumilov V. M. Mezhdunarodnoe pravo: ucheb. M.: TK Velbi, 2007. 488 s.
26. Kislitsyna N. Fragmentatsiia mezhdunarodnogo prava v deiatel'nosti mezhdunarodnykh ugovornykh tribunalov ad hoc. Ukraïns'kii chasopis mizhnarodnogo prava. 2013, № 1. s. 75-79
27. Cassese A. International law. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2005. – 558 p.
28. Mansell W., Openshaw K. International law: a critical introduction. Portland: Hart Publishing Ltd, 2013. 262 p.
29. Bezborodov Iu. Universalizatsiia ta lokalizatsiia mizhnarodno-pravovogo reguliuvannia v umovakh globalizatsii/ Mizhnarodne pravo. 2013, № 1–2. s. 22–27
30. Karpovich O. G. Global'nye problemy i mezhdunarodnye otnosheniia: monografiia. M.: IuNITI-DANA, 2014. 503 s.
31. Cassese A. Realizing Utopia: the Future of International Law . Oxford: Oxford University Press, 2012. 700 p.
32. Mwenda K. K. Deconstructing the concept of human rights in Africa. Alternative law journal. 2000, Vol. 25.(6). p. 292-302
33. Ibhawoh B. Cultural relativism and human rights: reconsidering the African discourse. Netherlands quarterly of human rights. 2001, Vol. 19 (1). p. 43-62
34. Odinkalu C. A. Back to the future: the imperative of prioritizing for the protection of human rights in Africa. Journal of African law. 2003, Vol. 47 (1). p. 1-37
35. Butkevich O. V. Tsvivilizatsionnye kriterii v teorii mezhdunarodnogo prava: na primere issledovaniia istorii mezhdunarodnogo prava. Mezhdunarodnoe pravo kak osnova sovremennogo miroporiadka. Liber Amicorum k 75-letii prof. V. N. Denisova: monogr. Kiev; Odessa: Feniks, 2012. s. 353-396
36. Vereshchetin V. S. Cultural and ideological pluralism and international law: revisited 20 years on // Yee S., Morin J.-Y. Multiculturalism and international Law . Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2009. p. 113-128
37. Merezhko A. Psikhologicheskaia teoriia mezhdunarodnogo prava (publichnogo i chastnogo): monogr. Odessa: Feniks, 2012. 244 s.
38. Trindade A. A. C. International law for Humankind: Towards a new Jus Gentium. Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010. – 727 p.
39. Azizuddin M., Sani M. A. M. Mahathir Mohamad as a cultural relativist: mahathirism on human rights. Kedah: Universiti Utara Malaysia, 2008. 16 p. [On-line]: <http://artsonline.monash.edu.au/mai/files/2012/07/mohdzizuddinmohdsani.pdf>. (Data poseshcheniia: 24.12.2014).
40. Rogovik O. D. Do pitannia pro afrikans'kii pidkhid do prav liudini iak fundamental'nu osnovu Afrikans'koiï sistemi zakhistu prav liudini. Nashe pravo. 2014, №. s. 182-187
41. Heyns C., Viljoen F. Overview of international human rights protection in Africa. South African journal on human rights. 2006, Vol. 22. p. 673-717
42. Motala Z. Human rights in Africa: a cultural, ideological and legal examination. Hastings international and comparative law review. 1989, Vol. 12 (2). p. 373-410
43. Gathii J. T. Africa // Fassbender B., Peters A. The Oxford handbook of the history of international law. Oxford: Oxford University press, 2013. p. 407-428
44. Heyns C. Some thoughts on challenges facing the international protection of human rights in Africa. Netherlands quarterly of human rights. 2009, Vol. 27 (4). p. 447-450
45. Ngugi E. L. The impact of globalization on the promotion and protection of human rights in Africa. Malawi law journal. 2007, Vol. 1 (2). p. 154-178
46. Purvis C. Emerging voices: Engaging with African human rights law. Opinio Juris. [On-line]: <http://opiniojuris.org/2013/07/19/emerging-voices-engaging-with-african-human-rights-law>. (Data poseshcheniia: 24.12.2014).
47. Mubiala M. The contribution of African human rights law traditions and norms to United Nations human rights law. Human rights and international legal discourse. 2010, Vol. 4. r. 210–240
48. Mubangizi J. Some reflections on recent and current trends in the promotion and protection of human rights in Africa: the pains and the gains. African human rights law journal. 2006, Vol. 6 (1). p. 146-165

Copyright© Alexei ROGOVIC, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Кафедра международного права
факультета международных отношений
Львовского Национального Университета им.
И. Франко
Украина, г. Львов, ул. Сичовых стрільців,
19
Tel: 0677503838
E-mail: ole-rogovik@yandex.ru
ул. Зеленая 101, г. Львов, 79035

	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2015, Issue 1, Volume 35, Pages 120-124. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 09. 2014 Accepted: 15.03. 2015 Published: 30.03. 2015
---	--

**COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ**

**THE DESIRE TO ACHIEVE GRAND UTOPIAN PLANS OFTEN POSES
A GRAVE THREAT TO FREEDOM**

**DORINȚA DE A REALIZA PLANURI UTOPICE MĂREȚE –
O AMENINȚARE GRAVĂ PENTRU LIBERTATE**

**СТРЕМЛЕНИЕ К ДОСТИЖЕНИЮ ВЕЛИКИХ УТОПИЧЕСКИХ ПЛАНОВ -
СЕРЬЕЗНАЯ УГРОЗА ДЛЯ СВОБОДЫ**

DOLABERIDZE Dmitri* / DOLABERIDZE Dmitri. / ДОЛАБЕРИДЗЕ Дмитрий

ANNOTATION:

**THE DESIRE TO ACHIEVE GRAND UTOPIAN PLANS OFTEN POSES
A GRAVE THREAT TO FREEDOM**

Social policy - is an activity of the state, public organizations and charities in the area of social development and social welfare. It is usually aimed at meeting the needs of the population and is implemented through the social sphere. Meanwhile, social policy of the state provides a government influence on social processes that develop in the society by dint of administrative, budgetary and legislative measures. Broadly speaking, social policy covers all areas of human life: improvement of living conditions, ensuring the principle of social justice, guarantee of social protection, material and spiritual needs of human, the problem of employment and many others.

This article aims to analyze the phenomenon of social policy in the modern world, to provide a comparative analysis of social policy in the European Union, Australia, USA and Canada.

Keywords: social policy, freedom, living conditions, European values, social services, social welfare.

JEL Classification: K33, K10, Z18

REZUMAT:

**DORINȚA DE A REALIZA PLANURI UTOPICE MĂREȚE –
O AMENINȚARE GRAVĂ PENTRU LIBERTATE**

Politica socială - este o activitate a statului, a organizațiilor publice și de caritate în domeniul dezvoltării sociale și de asistență socială. Ea, de obicei, are ca scop satisfacerea nevoilor populației și este implementată prin sfera socială. Între timp, politica socială prevede influența guvernului asupra proceselor sociale care se dezvoltă în societate cu ajutorul unor măsuri administrative, bugetare și

* **DOLABERIDZE Dmitri** - Doctorand, Universitatea de Stat "Ivane Javakhishvili" din Tbilisi (Tbilisi, Georgia). / **DOLABERIDZE Dmitri** - PhD student, The Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia). / **ДОЛАБЕРИДЗЕ Дмитрий** - Аспирант, Тбилисский государственный университет им. Иванэ Джавахишвили (Тбилиси, Грузия).

legislative. În general, politica socială acoperă toate domeniile vieții umane: îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață, asigurarea principiului justiției sociale, garantarea unei protecții sociale, satisfacerea nevoilor materiale și spirituale ale omului, soluționarea problemei ocupării forței de muncă și multe altele.

Acest articol își propune să analizeze fenomenul politicii sociale în lumea modernă, pentru a oferi o analiză comparativă a politicii sociale în Uniunea Europeană, Australia, SUA și Canada.

Cuvinte cheie: *politică socială, libertate, condiții de trai, valori europene, servicii sociale, asigurări sociale.*

JEL Classification: K33, K10, Z18

CZU: 341.1.01, 341.217:341.244.3

РЕЗЮМЕ:

СТРЕМЛЕНИЕ К ДОСТИЖЕНИЮ ВЕЛИКИХ УТОПИЧЕСКИХ ПЛАНОВ - СЕРЬЕЗНАЯ УГРОЗА ДЛЯ СВОБОДЫ

Социальная политика – это деятельность государства, общественных организаций и благотворительных фондов в области социального развития и социального обеспечения. Она, как правило, направлена на удовлетворение потребностей населения и реализуется через социальную сферу. Между тем, социальная политика государства обеспечивается влиянием государства на социальные процессы, которые развиваются в обществе с помощью административных, бюджетных и законодательных мер. В широком понимании социальная политика охватывает все сферы жизни человека: улучшение условий труда и быта, обеспечение принципа социальной справедливости, гарантирование социальной защиты, удовлетворение материальных и духовных потребностей человека, решение проблемы занятости и многих др.

Настоящая статья ставит своей целью проанализировать феномен социальной политики в современном мире, дать сравнительный анализ социальной политики в странах Европейского союза, Австралии, США, а также Канады.

Ключевые слова: *социальная политика, свобода, условия жизни, европейские ценности, социальная сфера, социальное обеспечение.*

JEL Classification: K33, K10, Z18

УДК: 341.1.01, 341.217:341.244.3

Social policy can be defined as the public, businesses, organizations, local authorities and a socio-economic complex of measures aimed at citizens' welfare and equal opportunities for income, housing, health, education and place in the professional sphere.

Social policy in the modern world is developed prominently in the EU countries, where in the social sphere their improvements are the main priority. For example, Germany, France, Italy, Sweden, Denmark and Norway spend large sums of money from their budgets on financing the social sphere. In contrast, the UK, USA, Canada, and Australia allocate a much smaller share of their budgets for social spending, although that does not mean that they are less developed at the national level.

EU countries are not equal in development and the social systems vary country to country, but they have common European values, including social values, such as human welfare, creating equal opportunities for people to work and live a long and healthy life, ensuring appropriate conditions, as well as social solidarity between regions which includes the poor population in wealthy countries. Social policy includes the following principles:

- Provide assistance to the poorest families;
- Support the unemployed with benefits;
- Social Insurance;
- Determine a minimum wage for employees.

Developed by the European Neighbourhood Policy of the European Union, ambitious objectives have been set based on shared values and on the effective implementation of

commitments to political, economic and institutional reforms. The European Union offers intensive co-operation on social issues in several areas. A sustainable development issue in the modern global economy is one of the most significant problems.

How realistic is the European Union's collapse? - This issue is still under serious debate which principally started in 2012 with the comments of the President of the European Parliament, Martin Schulz, who said: „He painted a picture of the EU's future as quite dark.”

Schulz went on to say: „He painted a picture of the future in which the EU is leaner, closer to citizens and socially fairer; an EU which reconciles itself with voters. As it stands, the Commission tends more towards restricting people's lives,” Schulz pointed out.

For this reason, the power of the EU must be redistributed, Schulz says. „While people do feel EU regulation has an affect on their daily lives, they do not feel as though they have any influence. In that case it makes sense to consider restoring competences to the member states, regions and communities”.

Schulz, in his statement, listed the specific reasons for the dissolution of the Union. „...state xenophobia, the euro as a currency is under question, 120 million Europeans live in poverty or under threat of it. This is shameful. 27 million Europeans who want to work cannot find a job,” the EP president explained. The reducing of unemployment amongst the young must have top priority in the coming years. In part, the necessary funds should come from financial transaction tax and resulting from the fight against tax fraud.

Shortly after being named the top candidate, Schulz received opposition from several factions in the European Parliament who began calling on Schulz to give up his office as Parliament President without delay.

From British Prime Minister David Cameron's point of view, the main factor in the collapse of the regional organization is a communication problem. David Cameron has issued a stark message that „red warning lights are flashing on the dashboard of the global economy” in the same way as when the financial crash brought the world to its knees six years ago.

Cameron stresses that retreating from the world or imposing extra tax and borrowing may

seem easy solutions but they would instead prove only to be a repeat of the mistakes of the past.

The German Chancellor, Angela Merkel, has released a statement in response to this request, which says that it does not exclude the British withdrawal from the EU, although it is not considered a prerequisite for the dissolution of the organization. Such tension comes about due to the position of the British prime minister on the UK being free of immigration restrictions, which is fundamental to the EU agreement. Cameron is an initiative of the European Commission's budget for membership fee, which is more than two billion euros and which is also a significant problem for Britain.

Cameron's battle is best carried out on TV. So, when the cameras were trained on him at the last EU summit a little over a week ago, he threw an epic anti-EU hissy-fit. The European Commission, after taking a second statistical look at national income figures, had just handed him – surprise, surprise – a bill for €2.1 billion, payable by December 1, while a number of other countries would be getting a loan.

Cameron blew up in front of the cameras. This was „completely unacceptable,” he blustered. It was an „appalling way to behave,” he said. „I'm not paying that bill on December 1. If people think I am, they've got another thing coming. It is not going to happen.”

Chancellor Angela Merkel showed her empathy but then added that in private meetings with her and others, he'd never said that he wouldn't pay at all. „He just had concerns about the close deadline”. Harmony is hard to come by in the EU. In the end, it is an arrangement about money and power, and how to divvy them up. Merkel is the ultimate politician. She came out of the debt crisis smelling like a rose, while most of her counterparts lost their jobs. She's still immensely popular at home. And she is no longer shy about throwing Germany's heft around.

This time at the last summit in Vilnius, during a closed-door meeting, Cameron explicitly stated that if Britain refuses the immigration initiative, the UK and the European Union will no longer have the prospect of being a single space.

Is it conceivable that Britain will leave the European Union? A few years ago this question would hardly have been worth asking. In the past 12 months, however, the issue of EU withdrawal has shot into the British political headlines.

Starting with British politics, David Cameron, the British Prime Minister, leads a fractious coalition between his mostly „Euro-skeptical” Conservative Party and the fervently „Europhile” Liberal Democrats. The Cameron coalition faces a general election in May 2015. And the biggest threat to the government’s survival comes not from the opposition Labour Party, but from a hemorrhage of right-wing votes to the UK Independence Party, an upstart populist movement whose main objective is British withdrawal from the EU. The technical issues that need to be resolved between Britain and the rest of Europe are infinitely less complex and troublesome than the profound differences over national sovereignty that have to be settled between Germany and Italy or France. If new structures can be designed to keep the euro zone together, it will be trivial to bolt on a few concessions to keep Britain in the EU.

What are the changes that the UK Government is seeking to make, both in terms of reform and the repatriation of powers from Brussels?

At present, the EU is the UK's main import-exporter. A large investment is made into the free movement of capital between the UK and other EU countries with more liberal business environments.

By leaving a common market, the country would face financial disaster. In addition, in case of withdrawal from the EU countries in the euro zone, it would still have to obey the rules of the trade union, but with the difference that they could no longer take part in the creating of them.

How big is the UK in comparison with the European Union's losses? British withdrawal may harm the European Union in the first instance because it is positioned at the financial center of the Union and of the European financial market division, effecting internal competition and increasing the risk of instability. Leaving the union members who are more deeply integrated in the euro zone will especially hurt the country and keep it out of the Brussels directives and force unconditional implementation of the budget decisions made without its contribution.

It should be an interesting idea, according to which David Cameron really did not want to leave the EU and a referendum on the country's internal political processes are pushed to speak. English newspapers reported that Cameron has

an intermediate position and plans to open a dialogue with the EU to push for improved conditions, power back from Brussels to London, and restrictions on the distribution of legal and budgetary issues in order to achieve greater independence. In parallel to the negotiations, it will enable voters to think better and make informed choices in 2017.

UKIP leader, Nigel Farage said that the Commission president had „hijacked one phrase” of Churchill and taken it out of context, „to paint him as a fan of the political union in Europe”.

Mr Farage added, „Churchill once said: “If Britain must choose between Europe and the open sea, she must always choose the open sea”. Hardly encouraging words for the Commission”.

(On The European Union) „What we should grasp, however, from the lesson of European history is that, first, there is nothing necessarily benevolent about the programs of European integration; second, the desire to achieve grand utopian plans often poses a grave threat to freedom; and third, European unity has been tried before, and the outcome was far from happy. (A unified) „Europe’ is the result of plans. It is, in fact, a classic utopian project, a monument to the vanity of intellectuals, a program whose inevitable destiny is failure: only the scale of the final damage done is in doubt.” –Margaret Thatcher.

As for continuing contributions by an independent Britain, Swiss and Norwegian examples show that the UK would achieve substantial net savings.

Swiss case study: Official Swiss government figures conclude that through their trade agreements with the EU, the Swiss pay the EU under 600 million Swiss Francs a year, but enjoy virtually free access to the EU market. The Swiss have estimated that full EU membership would cost Switzerland net payments of 3.4 billion Swiss francs a year.

Norway case study: Norway only needed to make small changes in its laws to make its products eligible for the EU marketplace. In 2009, the Norwegian Mission to the EU estimated that Norway’s total financial contribution linked to their EEA (European Economic Area) agreement is some 340 million Euros a year, of which some 110 million Euros are contributions related to the participation in

various EU programs. However, this is a fraction of the gross annual cost that Britain must pay for annual EU membership which now stands at 18.4 billion GBP or 51 million GBP per day.

Bibliography:

1. Alesina Alberto, Giavazzi Francesco. *The Future of Europe: Reform or Decline*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2006. x + 186 p.

2. Bongiovanni Francesco M. *The decline and fall of Europe*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2012. vii + 327 p.

3. Brexit or Fixit? *The Trade and Welfare Effects of Leaving the European Union*. [On-line]: <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/pa016.pdf>. (Visited on: 17.09.2014).

4. David Cameron warns of looming second global crash. [On-line]: <http://www.theguardian.com/world/2014/nov/16/david-cameron-third-eurozone-recession-g20-warning>. (Visited on: 19.09.2014).

5. Ottaviano Gianmarco, Pessoa João Paulo, Sampson Thomas. *The Costs and Benefits of Leaving the EU*. In: CEP mimeo. May 13, 2014. [On-line]:

http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/pa016_tech.pdf. (Visited on: 19.09.2014).

6. Renegotiation, reform and referendum: does Britain have an EU future? [On-line]: <http://fpc.org.uk/fsblob/1616.pdf>. (Visited on: 13.09.2014).

7. Schultz Martin. My lack of experience is an advantage. [On-line]: <http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/schulz-my-lack-experience-advantage-300702>. (Visited on: 19.09.2014).

8. Winston Churchill: A founder of the European Union. [On-line]: <http://europe.ideason europe.eu/2013/11/10/winston-churchill-a-founder-of-the-european-union/>. (Visited on: 17.10.2014).

Copyright© Dmitri DOLABERIDZE, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Тбилиси, Грузия,
Тбилисский государственный университет
им. Иванэ Джавахишвили

E-mail: dito44@hotmail.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2015, Issue 1, Volume 35, Pages 125-133.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 10. 2014 | Accepted: 15.03. 2015 | Published: 30.03. 2015

**COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ**

**FINANȚAREA LITIGIILOR DE COMERȚ INTERNAȚIONAL PRIN PROCEDEUL
„THIRD PARTY LITIGATION FUNDING”**

**FINANCING INTERNATIONAL COMMERCIAL LITIGATION WITH „THIRD PARTY
LITIGATION FUNDING” PRACTICE**

**ФИНАНСИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ КОММЕРЧЕСКИХ СПОРОВ
ПОСРЕДСТВОМ „THIRD PARTY LITIGATION FUNDING”**

UNGUREANU Carmen Tamara* / UNGUREANU Carmen Tamara / УНГУРЯНУ Кармен Тамара

REZUMAT:

**FINANȚAREA LITIGIILOR DE COMERȚ INTERNAȚIONAL PRIN PROCEDEUL „THIRD PARTY
LITIGATION FUNDING”**

Third party litigation funding (TPLF) este o nouă formă de finanțare a litigiilor, dezvoltată mai ales în statele din sistemul common law. TPLF constă în finanțarea litigiului de către un terț, străin de proces, în schimbul unui procent din câștig. În cazul în care partea finanțată pierde procesul, finanțatorul nu primește nimic. TPLF se aseamănă cu sistemul contingency fees, adică de plată a onorariilor avocaților, admis în statele de common law și interzis în majoritatea statelor din sistemul de drept continental, ca pact de quota litis. Deși rezultatul obținut este același, adică finanțarea procesului, în sistemul contingency fees/pactul de quota litis finanțarea provine de la avocatul uneia dintre părți, pe când în TPLF finanțarea provine de la un terț. De regulă, un contract de finanțare a litigiului este considerat valabil în toate sistemele de drept, cu condiția ca finanțatorul să nu preia controlul managementului litigiului.

Cuvinte-cheie: *Third party litigation funding, TPLF, contingency fees, pact de quota litis, finanțator.*

JEL Classification: K33, K12, F53.

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42.

РЕЗЮМЕ:

**ФИНАНСИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ КОММЕРЧЕСКИХ СПОРОВ ПОСРЕДСТВОМ
„THIRD PARTY LITIGATION FUNDING”**

Third party litigation funding (TPLF) представляет собой новую форму финансирования споров, распространенную в основном в государствах системы common law. TPLF состоит в финансировании спора третьим лицом, не участвующим в процессе, взамен определенного процента из выигрыша. В случае если финансируемая сторона проигрывает процесс, финансист не получает ничего. TPLF схож с

* **UNGUREANU Carmen Tamara** – Doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România). / **UNGUREANU Carmen Tamara** – PhD in Law, associate professor, Faculty of Law, University Alexandru Ioan Cuza of Iasi (Iasi, Romania). / **УНГУРЯНУ Кармен Тамара** – Кандидат юридических наук, доцент, Факультет Права, Университет «Александрю Иоан Куза» (Яссы, Румыния).

системой contingency fees, то есть выплаты гонорара адвокатам, разрешенной в государствах common law и запрещенной в большинстве государств континентальной системы как pact de quota litis. Несмотря на то, что полученный результат идентичный, то есть финансирование спора, в системе contingency fees/pactul de quota litis финансирование осуществляется адвокатом одной из сторон, в то время как в TPLF финансирование осуществляется третьим лицом. Как правило, договор финансирования спора считается действительным во всех правовых системах, при условии что финансист не получает контроля над управлением спора.

Ключевые слова: third party litigation funding, TPLF, contingency fees, pact de quota litis, финансист.

JEL Classification: K33, K12, F53.

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42.

ABSTRACT:

FINANCING INTERNATIONAL COMMERCIAL LITIGATION WITH „THIRD PARTY LITIGATION FUNDING” PRACTICE

Third party litigation funding (TPLF) is a new form of litigation financing, which has growth, especially, in Common Law states. TPLF consists in financial support from a third party, which has no previous interest in the case, in exchange for a share of damages. If the financed party loses the case, the funder takes nothing. TPLF is similar to contingency fees system for the lawyers, valid in common law states and void in the majority of continental law system states, as pactum de quota litis. Even if the result is the same, litigation financing, in contingency fees system the financing comes from the lawyer of the party, while in TPLF the financing comes from a third party, the funder. As a rule, a TPLF agreement is considered in every legal system as a valid one, provided that the funder does not take over the control of litigation management.

Key-words: Third party litigation funding, TPLF, contingency fees, pactum de quota litis, funder.

JEL Classification: K33, K12, F53.

1. Ce este procedeuul *third party litigation funding* (finanțarea litigiului de către un tert)?

Soluționarea litigiilor, fie de o instanță statală, fie de una arbitrală este, de regulă, un proces costisitor, ale cărui costuri, de multe ori, sunt prohibitive pentru părțile litigante. Costurile se multiplică în litigiile de comerț internațional, unde procesul este o afacere riscantă, care poate prejudicia în mod serios echilibrul financiar al unei întreprinderi¹. Există situații în care întreprinderile care încheie contracte de comerț internațional într-un mediu considerat „litigios”, adică în care probabilitatea apariției unui litigiu este mare (cum sunt, sectorul farmaceutic, comerțul cu tutun, energie, sectorul bancar) să își ia măsuri de precauție și să aloce resurse semnificative în acest scop; de regulă, au un

serviciu juridic „in-house” și un buget alocat litigiilor. Întreprinderile care își desfășoară activitatea în domenii mai puțin destinate litigiilor, neglijează acest aspect și un litigiu de mari dimensiuni le poate dezechilibra, punându-se problema supraviețuirii lor².

În mod tradițional, finanțarea procesului are ca sursă fondurile reclamantului (a părților litigante, în general), iar în statele care aparțin sistemului *common law*, în mod frecvent, sursa poate consta în resursele avocaților prin sistemul *contingency fees*.

Începând cu anii 90 a apărut o nouă formă de finanțare a procesului, care s-a dezvoltat mai ales în sistemul *common law* și foarte puțin în sistemul continental (numai în Germania, Austria și Elveția)³ și anume *Third party litigation*

¹ Noțiunea de întreprindere (ca operator privat de comerț internațional) este folosită în sensul atribuit acesteia de Codul civil român, în art. 3 (Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 505 din 15 iulie 2011, cu modificările și completările ulterioare).

² A se vedea, M. Spiteri. Litigation Funding. Chartered Institute of Management Accountants. [On-line]: <http://www.fm-magazine.com/feature/depth/litigation-funding#> (Vizitat la: 19.04.2014).

³ A se vedea, M. de Morpurgo. A Comparative Legal and Economic Approach to Third-party Litigation Funding.

funding (în continuare, TPLF). Prin TPLF domeniul finanțelor interferează cu sistemul judiciar. Mai mult, unii autori⁴ consideră TPLF ca fiind similar cu un *venture capital investment*⁵.

TPLF este modalitatea de finanțare a procesului prin care un terț, de regulă o întreprindere specializată, care este străin de litigiu, plătește toate sau o parte din cheltuielile clientului său (reclamant sau părât), pe care le presupune procesul, în schimbul unui procent din câștigul obținut de client prin hotărârea judecătorească/hotărârea arbitrală sau prin înțelegerea părților (*settlement*)⁶. Dacă partea care a fost finanțată pierde procesul, finanțatorul nu primește nimic, pierzând investiția făcută. Când cel finanțat câștigă, finanțatorul primește, conform contractului de finanțare încheiat, un procent din câștig, care variază de la caz la caz, putând ajunge până la două treimi din acesta sau poate fi chiar mai mare⁷.

TPLF a apărut mai întâi în materie comercială, în domeniul *insolvenței* și s-a extins la litigii comerciale care implică sume foarte mari de bani. În Australia, întreprinderi specializate în TPLF, cum ar fi *Litigation Lending Services Ltd.*, *LCM Litigation Fund PTY. Ltd.* finanțează litigii comerciale cu un obiect de o valoare cuprinsă între 500000 \$ și 2 milioane \$. Întreprinderile finanțatoare din USA se împart în două

categorii⁸: o categorie este orientată spre litigii de o valoare mai mică, din domeniul protecției consumatorilor, îndeosebi spre *class action*⁹, iar alta, mai ales în ultimii ani, investește numai în litigiile comerciale de o valoare care depășește 20 milioane \$. Cea mai mare firmă americană în TPLF, *Juridica Capital Management Ltd.*, investește numai în materie comercială (IP, antitrust, insolvență, faliment, contracte din domeniul financiar) în procese al căror obiect are o valoare de cel puțin 25 milioane \$; *Burford Capital Limited*¹⁰ investește mai ales în litigii comerciale internaționale și arbitraj¹¹.

Marea Britanie este o piață serioasă de investiții în TPLF. Aici, ca rezultat al lipsei fondurilor publice pentru acordarea de asistență juridică gratuită, TPLF s-a dezvoltat mai întâi în litigiile de valoare relativ mică din materia protecției consumatorilor și a divorțurilor, a răspunderii delictuale, pentru a se extinde apoi în domeniul comerțului.

În Germania, una dintre cele mai mari firme de TPLF este *FORIS Finanziert Prozesse*, care finanțează, mai ales, litigii comerciale de o valoare foarte mare. Cu ocazia încheierii unui contract de finanțare cu o întreprindere australiană, implicată într-un contract de comerț internațional litigios cu o întreprindere de drept francez (SA Veolia), *FORIS Finanziert Prozesse*

În: *Cardozo Journal of International and Comparative Law*. 2011, Vol. 19, p. 365.

⁴ A se vedea, Steinitz M., Field A.C. A Model Litigation Finance Contract. În: *Iowa Law Review*. 2014, Vol. 99, p. 719 și urm.. [On-line]: http://blogs.law.uiowa.edu/ilr/wp-content/uploads/2014/02/ILR_99-2_Steinitz.pdf (Vizitat la: 26.04.2014).

⁵ *Venture capital investment* reprezintă o investiție financiară cu potențial ridicat de câștig dar și de mare risc, prin achiziționarea de acțiuni ale unor companii în ascensiune, mai ales din industria tehnologiei, cum ar fi biotehnologia, IT, software. Pentru detalii referitoare la *Venture capital investment*, a se vedea, Cochrane J.H. The risk and return of venture capital. În: *Journal of Financial Economics*. 2005, nr. 75, p. 3-52. [On-line]: http://faculty.chicagobooth.edu/john.cochrane/research/papers/cochrane_risk_and_return_JFE.pdf (Vizitat la: 10.04.2014).

⁶ A se vedea, M. de Morpurgo. *Op. cit.*, p. 347.

⁷ A se vedea, Trusz J.A. Full Disclosure? Conflicts of Interest Arising from Third-Party Funding in International Commercial Arbitration. În: *The Georgetown Law Journal*. 2013, Vol. 101, p. 1654. [On-line]: <http://georgetownlawjournal.org/files/2013/09/Trusz.pdf> (Vizitat la: 22.04.2014).

⁸ A se vedea, M. Steinitz. The litigation finance contract. În: *William & Mary Law Review*, 2012, Vol. 54, p. 460. [On-line]: <http://wmlawreview.org/sites/default/files/9-Steinitz.pdf> (Vizitat la: 20.04.2014).

⁹ *Class action* este permisă în statele de common law. *Class action* sau acțiunea colectivă permite unui grup de persoane cu un interes comun să introducă o acțiune în justiție sau să fie chemat în judecată ca grup. În România există discuții în literatura juridică cu privire la caracterul de *class action* a acțiunilor introduse de asociațiile de consumatori pentru desființarea clauzelor abuzive din contractele de adeziune. A se vedea, pentru detalii, Gh. Piperea, *Class action a la roumaine*, în *Revista română de drept al afacerilor* nr. 7/2013, E. Mihai, *Class action și clauzele abuzive*. În: *Revista română de drept al afacerilor*. 2013, nr. 7.

¹⁰ Această companie a cofinanțat reclamanții în litigiul cunoscut ca *Chevron/Ecuador*, în care, după 17 ani de judecată, o instanță din Ecuador a acordat despăgubiri împotriva *Chevron* pentru poluarea pădurii amazoniene, prin operațiuni de extragere a petrolului (executate de firma *Texaco*, preluată în 2001 de compania *Chevron*) în cuantum de 18 miliarde \$, cea mai mare despăgubire din toate timpurile pentru poluarea mediului. Pentru detalii despre implicarea TPLF în acest litigiu, a se vedea, M. Steinitz. The litigation finance contract. *Op. cit.*, p. 466 și urm.

¹¹ A se vedea, M. de Morpurgo. *Op. cit.*, p. 362.

a determinat interferența TPLF cu sistemul de drept continental, unde instituția TPLF este *quasi-necunoscută*.

Pentru „a face cunoștință” cu TPLF vor fi prezentate, pe scurt, datele speței. În fapt, întreprinderea de drept australian, *Jancom International Development Projects Pti. Ltd.*, specializată în tratarea deșeurilor, a inițiat o procedură de arbitraj în 2001 la Camera de Comerț Internațional de la Haga, împotriva întreprinderii *SA Veolia* (fostă *Onyx*) pentru plata a 100 milioane \$ despăgubiri, ca urmare a nerealizării unui proiect de construcție și exploatare a unei uzine de incinerare a deșeurilor în Filipine. Anterior cererii de arbitraj, întreprinderea australiană a încheiat un contract de finanțare cu întreprinderea germană *Foris* prin care, aceasta din urmă acoperea toate costurile firmei australiene necesare soluționării litigiului, în schimbul unui procent din câștig. Firma australiană a pierdut, însă, procesul, iar *Veolia* s-a îndreptat împotriva întreprinderii *Foris* pentru a-și recupera cheltuielile, în calitate de beneficiar al contractului de finanțare, adresându-se unei instanțe franceze - speța *SA Veolia Propreté* (fostă *SA Onyx*) v. *Foris AG* din 2005¹². Instanța franceză s-a considerat necompetentă pentru soluționarea cererii, arătând că finanțarea procesului de către firma germană în schimbul unui procent din beneficiile procesului, nu constituie prestarea unui serviciu în sensul Regulamentului Bruxelles I (Regulamentul UE nr. 44/2001, privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială), deoarece contraprestația finanțării are un caracter aleatoriu (depinde de câștigarea procesului de către partea finanțată, adică de *Jancom*) și deci nu poate fi considerată un contract de prestări de servicii. Instanța a considerat contractul de finanțare un contract *sui generis* de drept german.

O întreprindere de finanțare, înainte de încheierea unui contract TPLF cu un client, realizează un studiu, jucând rolul unui „pre-judecător”, prin care stabilește șansele de câștig ale clientului pe care urmează să-l finanțeze. Finanțatorul ia în considerare o varietate de factori, precum probabilitatea de câștig a cauzei,

răspunderea în cazul în care clientul finanțat pierde procesul, cuantumul cheltuielilor pe care le implică procesul și deci cuantumul investiției, termenul de recuperare a investiției, riscurile pe care contractul de finanțare le presupune¹³. Numai în cazul în care probabilitatea de câștig este mare contractul de finanțare va fi încheiat.

Este posibil ca finanțatorul să se implice în problema litigioasă a clientului finanțat, chiar înainte de introducerea acțiunii în justiție (statală sau arbitrală) și înainte de alegerea avocatului care va reprezenta interesele clientului sau, mai târziu, pe parcursul soluționării litigiului; de exemplu, finanțatorul poate hotărî ca finanțarea să aibă loc în tranșe; când clientul ia decizii contrare dorințelor finanțatorului (se prezumă că finanțatorul și clientul au aceleași interese) poate refuza plata viitoarelor tranșe; ori, în cazul în care clientul ajunge la o înțelegere (*settlement*) cu partea adversă, acceptând o sumă mai mică decât a urmărit finanțatorul, sau a ajuns la o înțelegere, deși finanțatorul considera că litigiul trebuie să ajungă în fața instanței pentru a obține o despăgubire mai mare, sumele de bani din partea finanțatorului pot înceta să vină; aceasta este o modalitate de control pe care finanțatorul o exercită asupra managementului litigiului. Un astfel de control are ca scop monitorizarea investiției făcute și nu ar trebui să contravină intereselor clientului¹⁴. De exemplu, în Australia, instanța supremă a admis în câteva cauze posibilitatea finanțatorului de a prelua controlul cu privire la anumite aspecte ale litigiului. Instanța supremă australiană a precizat că pericolele pe care le-ar prezenta preluarea controlului de către finanțator sunt înlăturate prin supravegherea realizată de instanță și prin aplicarea regulilor de etică¹⁵.

Regula este, însă, că validitatea contractelor de finanțare este condiționată de neimplicarea finanțatorului în managementul litigiului,

¹³ A se vedea, J. A. Trusz. *Op. cit.*, p. 1654.

¹⁴ A se vedea, J. A. Trusz. *Op. cit.*, p. 1655.

¹⁵ Instanța supremă australiană a permis preluarea controlului de către finanțator în cauze precum, *Campbells Cash and Carry Pty. Ltd. v. Fostif Pty. Ltd.* și *Mobil Oil Australia Pty. Ltd. v. Trendlen Pty. Ltd.* A se vedea, în acest sens, M. Steinitz. *Whose Claim Is This Anyway? Third-Party Litigation Funding*. In: *Minnesota Law Review*. 2011, 95, p. 1279-1280. [On-line]: http://www.minnesotalawreview.org/wp-content/uploads/2012/03/Steinitz_PDF.pdf (Vizitat la: 10.04.2014).

controlul efectiv și complet fiind deținut de client (parte în proces).

Finanțarea procesului prin TPLF prezintă avantajul eliminării riscului financiar pe care îl implică orice acțiune în justiție, fie ea statală sau arbitrală. De asemenea, asigură *accesul de justiție* pentru părțile care nu au resursele necesare exercitării unei acțiuni¹⁶. De ex., în comerțul internațional, arbitrajul în materia investițiilor presupune costuri foarte ridicate. Investitorul care acționează împotriva unui stat poate fi lipsit de resursele necesare pentru o procedură costisitoare și de lungă durată; de asemenea, investitorul poate alege să folosească propriile resurse pentru alte oportunități de afaceri și să transfere riscul financiar al litigiului unui terț finanțator¹⁷.

2. Distincția între TPLF și alte modalități de finanțare a unui proces de comerț internațional: sistemul *contingency fees* practicat în statele de *common law*, împrumutul încheiat pentru acoperirea cheltuielilor unui proces, vânzarea de drepturi litigioase.

Sistemul contingency fees. O modalitate de finanțare a procesului constă în modalitatea de plată a avocatului prin sistemul specific legislațiilor de *common law*, *contingency fees*. Contractul „*contingent fee*” este o înțelegere care intervine între client (de regulă, reclamant) și avocatul său, prin care avocatul se oferă să-l reprezinte pe client fără să-i perceapă vreo sumă de bani sau altă plată, până în momentul în care părțile litigante ajung la o înțelegere (*settlement*) sau se judecă în fața instanței și instanța pronunță o hotărâre (*judgement*), când avocatul va fi plătit de către client cu un procent din suma obținută prin hotărâre¹⁸. În cazul în care clientul pierde procesul, avocatul nu primește nimic. Procentul variază în funcție de tipul acțiunii, de probabilitatea de câștig a cauzei, de cheltuielile procesului și de munca avocatului. Procentul poate fi fix sau variabil, stabilit în funcție de

diferitele stadii ale procesului sau de cuantumul sumei obținute de client prin hotărâre. Întotdeauna trebuie să fie un risc pentru a exista *contingency fees*: plata trebuie să depindă de un eveniment viitor favorabil¹⁹. *Avocatul finanțează* procesul deoarece plata prin sistemul *contingency fees*, prin natura ei, nu permite obținerea onorariului constând în procentul din câștig, înainte de finalizarea procesului; astfel, avocatul finanțează procesul clientului atât timp cât cauza este în curs de judecată²⁰.

Sistemul *contingency fees* din *common law* este sinonim cu pactul de *quota litis* din dreptul continental. Pactul de *quota litis* este, însă, interzis, în mod expres, în majoritatea legislațiilor din sistemul de drept continental²¹. Cauza principală a interzicerii pactului de *quota litis* este apărarea independenței avocatului în relația cu clientul său; nici o acțiune a avocatului întreprinsă în reprezentarea clientului său nu trebuie să depindă de interesul financiar al avocatului sau de obținerea de profit personal²².

În România, potrivit art. 130 din Statutul profesiei de avocat²³, este interzis avocatului să fixeze onorariile în baza unui pact de *quota litis*. Prin pactul de *quota litis* se înțelege convenția încheiată între avocat și clientul său, înainte de soluționarea definitivă a unei cauze, prin care se fixează exclusiv totalitatea onorariilor avocatului, în funcție de rezultatul judiciar al cauzei, indiferent dacă aceste onorarii constau într-o sumă de bani, un bun sau orice altă valoare. Pactul de *quota litis* este interzis și de *Code of Conduct for Lawyers in the European Union*, în art. 3.3., care are un conținut asemănător cu al art. 130 din Statutul profesiei de avocat din România și care are caracter de *soft law*²⁴.

Pactul de *quota litis* se distinge de așa numitul *onorariu de succes*, care este permis, atât în legislația din România, cât și în multe alte state

¹⁹ A se vedea, Ch. De Backere, N. De Lathauwer. *Op. cit.*, p. 102.

²⁰ Idem, p. 103.

²¹ Idem, p. 111 și urm.

²² A se vedea, M. de Morpurgo. *Op. cit.*, p. 404.

²³ A se vedea, Hotărârea Consiliului Uniunii Naționale a Barourilor din România nr. 64/2011, publicată în Monitorul oficial al României, Partea I, nr. 898 din 19 decembrie 2011, cu modificările ulterioare.

²⁴ Acest cod a fost elaborat de The Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). [On-line]: http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/Codul_Deontologic_fi31_1253625489.pdf (Vizitat la: 22.04.2014).

¹⁶ A se vedea, M. Steinitz. *Whose Claim Is This Anyway? Third-Party Litigation Funding*. *Op. cit.*, p. 1276.

¹⁷ A se vedea, E. De Brabandere, J. Lepeltak. *Third-Party Funding in International Investment Arbitration*. In: *ICSID Review (Foreign Investment Law Journal)*. 2012, Vol. 27, No. 2, p. 379.

¹⁸ A se vedea, Ch. De Backere, N. De Lathauwer. *Contingent Fees: Beyond the intuitive threat*. *Jura Falconis Jg.* 49, 2012-2013, nummer 1, p. 102. [On-line]: https://www.law.kuleuven.be/jura/art/49n1/debackere_delathauwer.pdf (Vizitat la: 22.04.2014).

din sistemul de drept continental, precum și în sistemul *common law*. Potrivit art. 129 alin. (6) din Statutul profesiei de avocat din România, avocatul are dreptul ca în completarea onorariului fixat să solicite și un *onorariu de succes*, cu titlu complementar, care se stabilește în funcție de rezultat sau de serviciul furnizat. Onorariul de succes constă într-o sumă fixă sau variabilă stabilită pentru atingerea de către avocat a unui anumit rezultat. Onorariul de succes poate fi convenit împreună cu onorariul orar sau fix²⁵.

Sistemul *contingency fees*/pactul de *quota litis* se distinge de TPLF. Deși pentru client finanțarea procesului de către avocat prin sistemul *contingency fees* sau de către un terț, care nu are legătură cu procesul, prin TPLF, înseamnă obținerea aceluiași rezultat, adică eliminarea riscului financiar al soluționării litigiului, cele două tipuri de finanțare sunt diferite. Logica TPLF este similară cu aceea a sistemului *contingency fees*; diferența este că fondurile (finanțarea) vin de la un terț și nu de la avocatul părții finanțate. Finanțatorul în TPLF este un terț, străin de proces, care, de regulă, nu intervine în soluționarea litigiului, toate deciziile aparținând clientului, parte în proces. Terțul finanțator nu intervine în relația dintre avocat și client. Contractul de finanțare își produce efectele numai între finanțator și client, avocatul nefiind nici parte la contract și neavând nici obligații care să rezulte din contractul de finanțare. TPLF nu afectează independența avocatului în raport cu clientul său²⁶.

*Împrumutul încheiat pentru acoperirea cheltuielilor unui proces*²⁷. Contractul de împrumut având ca obiect sumele de bani necesare acoperirii costurilor unui proces contribuie la îmbunătățirea accesului la justiție și la corectarea dezechilibrului care poate exista între reclamant și pârât. Există întreprinderi specializate care acordă astfel de împrumuturi, care pot fi confundate ușor cu TPLF, deoarece restituirea împrumutului are loc într-un termen,

care, de regulă, se împlinește după soluționarea litigiului, iar restituirea împrumutului se face din câștigul obținut. Spre deosebire de împrumut, însă, care *întotdeauna* trebuie restituit, indiferent de soarta procesului, adică indiferent dacă împrumutul câștigă sau pierde, în TPLF finanțatorul primește procentul din câștig așa cum au convenit părțile în contractul de finanțare, dar numai dacă cel finanțat câștigă procesul.

Vânzarea de drepturi litigioase. Și vânzarea de drepturi litigioase reprezintă o modalitate de finanțare a procesului. Cumpărătorul se subrogă în toate drepturile vânzătorului dreptului litigios și preia controlul. Titularul inițial al dreptului la acțiune nu mai are nici un drept. Spre deosebire de vânzarea de drepturi litigioase, în TPLF clientul păstrează controlul asupra acțiunii în justiție [alege avocatul, decide dacă să facă o înțelegere (*settlement*), etc.]²⁸.

În România, în noul Cod civil vânzarea de drepturi litigioase nu beneficiază de dispoziții exprese. Există doar prevederi referitoare la incapacitatea de a cumpăra drepturi litigioase (art. 1653 C. civ.). Potrivit art. 1650 alin. (2) C. civ. poate fi transmis prin vânzare orice drept. Prin urmare, vânzarea de drepturi litigioase este supusă prevederilor generale din materia contractului de vânzare. Un drept este litigios dacă există un proces început și neterminat cu privire la existența sau întinderea sa [art. 1653 alin. (3) C. civ.]. Instituția retractului litigios, așa cum era reglementată în art. 1402 C. civ. din 1864 („Cel în contra cărui există un drept litigios vândut se va putea libera de cesionar numărându-i prețul real al cesiunii, spezele contractului și dobânda din ziua când cesionarul a plătit prețul cesiunii.”), nu mai apare în noul Cod civil. Retractable litigios, de origine romană, avea ca scop împiedicarea cumpărării de drepturi litigioase la prețuri foarte mici în vederea valorificării lor împotriva debitorului în scop de câștig (speculă)²⁹. Renunțarea la instituția retractului litigios poate semnifica o deschidere spre „adoptarea” TPLF în dreptul nostru.

3. Validitatea unui contract de finanțare prin procedul TPLF.

TPLF este o modalitate de finanțare, realizată de întreprinderi specializate, a căror activitate nu

²⁵ Pentru detalii, a se vedea, I. Militaru, S. Militaru. Corelația între obligația clientului de a plăti onorariul de succes al avocatului și a părții căzute în pretenții de a suporta cheltuielile de judecată. În: Revista Forumul judecătorilor, nr. 2/2011, p. 187 și urm.. [On-line]: <http://www.forumuljudecatorilor.ro/wp-content/uploads/Art-10-Forumul-judecatorilor-nr-2-2011-2.pdf> (Vizitat la: 18.04.2014).

²⁶ A se vedea, M. de Morpurgo. *Op. cit.*, p. 404-405.

²⁷ Idem, p. 356-359.

²⁸ Idem, p. 354-356.

²⁹ A se vedea, C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu. *Tratat de drept civil român*. București: Editura All Beck, Colecția Restitutio, 2002, vol. II, p. 577.

este încă reglementată în sistemele de drept³⁰. În Marea Britanie există un *Code of Conduct for Litigation Funders* al *The Association of Litigation Funders of England and Wales*, cu statut de *soft law*³¹. În USA, *Chamber of Commerce, Institute for Legal Reform* a propus în 2012 o reglementare a TPLF la nivel federal. Propunerea intitulată „*Stopping the Sale on Lawsuits: A Proposal to Regulate Third-Party Investments in Litigation*”, prevede: interzicerea controlului finanțatorului asupra procesului; interzicerea contractelor încheiate între avocat și finanțator, în care clientul nu este parte; interzicerea deținerii de procente/acțiuni ale firmelor de finanțare de către firmele de avocatură; interzicerea utilizării TPLF în *class action*; informarea părții nefinanțate despre existența contractului de finanțare³². O propunere de reglementare, care datează tot din 2012, există și în Australia, în care TPLF este mai dezvoltată decât în oricare dintre statele de *common law*³³.

În statele de *common law*, în care TPLF a apărut și este foarte mult utilizată în ultimii ani, s-a pus problema *validității* contractului de finanțare pornind de la faptul că această modalitate de finanțare reprezintă o formă a vechii doctrine numite „*maintenance*”³⁴ și, în forma ei agravată, „*champerty*”³⁵, care erau considerate ilegale. „*Maintenance*” este intervenția unei persoane străine de proces, care încurajează o acțiune în justiție. „*Champerty*” este convenția dintre o parte la litigiu și o persoană străină de proces prin care aceasta din urmă îi acordă ajutor financiar părții pentru soluționarea litigiului, în schimbul unui procent

din câștig. *Champerty* a fost interzisă, deoarece era folosită în epoca feudală de către lorzii englezi, care investeau în acțiunile în justiție ale altor persoane în legătură cu pământurile lor, în scopul de a obține un procent din câștig, devenind astfel coproprietari și extinzându-și domeniile cu investiții mult inferioare valorii de piață a pământurilor³⁶. În prezent, însă, condițiile istorice, economice și sociale în care a fost interzisă *champerty* nu mai există³⁷. În multe state *champerty* nu mai este considerată o faptă ilegală.

În statele de *common law*, mai ales în Marea Britanie și Australia, se încurajează TPLF, ca o modalitate de a asigura accesul la justiție din fonduri private. Dezvoltarea TPLF este favorizată și de faptul că sistemul *contingency fees*, care se aplică în USA, are o aplicabilitate limitată și condiționată în aceste state; ia forma *conditional fees*, care constă în aceea că plata avocatului se face cu suma stabilită prin contract, care se plătește numai dacă clientul câștigă procesul și care este independentă de cuantumul sumei câștigate (adică nu este un procent din aceasta); el mai poate primi și un onorariu de succes, care se plătește din suma câștigată, în sensul că nu se poate recupera de la partea care a pierdut procesul. De asemenea, dezvoltarea TPLF este favorizată și de faptul că, pe când în Australia și Marea Britanie partea care pierde procesul suportă toate cheltuielile, ceea ce face procesul de două ori mai costisitor pentru aceasta, în USA fiecare parte suportă cheltuielile procesului. De altfel, sistemul judiciar din Marea Britanie este recunoscut ca fiind unul dintre cele mai scumpe din lume³⁸.

În Marea Britanie TPLF a fost recunoscută pentru prima dată ca modalitate de finanțare în 2005, prin decizia pronunțată în cauza *Arkin v. Borchard Lines Ltd.* Instanța a apreciat că TPLF este o formă de finanțare, acceptată și dezirabilă, cu condiția ca finanțatorul să nu exercite controlul asupra managementului litigiului. Dacă ar

³⁰ A se vedea, Kessedjian C. *Droit du commerce international*. Paris: Editura Presses Universitaires de France, 2013, p. 434.

³¹ [On-line]: [http://www.judiciary.gov.uk/JCO%2FDocuments%2FCJC%2FPublications%2FCJC+papers%2FCCode+of+Conduct+for+Litigation+Funders+\(November+2011\).pdf](http://www.judiciary.gov.uk/JCO%2FDocuments%2FCJC%2FPublications%2FCJC+papers%2FCCode+of+Conduct+for+Litigation+Funders+(November+2011).pdf) (Vizitat la: 10.04.2014).

³² [On-line]: <http://www.instituteforlegalreform.com/issues/third-party-litigation-funding> (Vizitat la: 23.04.2014).

³³ [On-line]: http://www.olsc.nsw.gov.au/agdbase/v7/wr/olsc/documents/pdf/regulation_of_third_party_litigation_funding_march2012_part1.pdf (Vizitat la: 23.04.2014).

³⁴ Care vine de la cuvântul latin *manutenentia*, adică a ține în mână, altfel spus, a controla.

³⁵ Care vine pe filieră franceză (*champartie*) din latină, *champ* (lat. *campus*), adică în engleză *field* și *pars*, adică în engleză *portion*; în traducere liberă, cotă parte din pământ.

³⁶ A se vedea, Trusz J.A. *Op. cit.*, p. 1659; M. de Morpurgo. *Op. cit.*, p.389; D. S. Abrams, D. L. Chen. *A Market for Justice: A First Empirical Look at Third Party Litigation Funding*, p. 8-9. [On-line]: <https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/dabrams/workingpapers/MarketforJustice.pdf> (Vizitat la: 15.04.2014).

³⁷ A se vedea, M. de Morpurgo. *Op. cit.*, p. 389.

³⁸ A se vedea, M. Steinitz. *Whose Claim Is This Anyway? Third-Party Litigation Funding*. *Op. cit.*, p. 1278-1279.

exercita controlul, TPLF nu ar fi decât o formă interzisă de *champerty*³⁹.

În România, în principiu, finanțarea procesului unei părți de către un terț nu este interzisă. Așa cum am arătat deja, este interzisă numai finanțarea procesului de către avocatul oricăreia dintre părți prin pactul de *quota litis*, similar cu sistemul *contingency fees* din USA. Dar finanțarea de către avocat se distinge de finanțarea care provine de la un terț, străin de proces. Deși nu există prevederi în legislație care să reglementeze problema finanțării unui proces de către terțe persoane, această modalitate de finanțare nu este interzisă și nu se opune legii, ordinii publice ori principiilor generale ale dreptului.

Un contract de finanțare încheiat între o întreprindere specializată care finanțează un proces de comerț internațional și o parte litigantă trebuie considerat valabil încheiat, dacă îndeplinește condițiile generale impuse de lege pentru validitatea oricărui contract.

În concluzie, această nouă formă de finanțare a litigiilor, folosită mai ales în statele de *common law*, dar și în câteva state din sistemul de drept continental, este la început, dar în plină ascensiune. Activitate nereglementată încă în sistemele de drept, TPLF oferă oportunități atât pentru întreprinderile care urmăresc să facă investiții în condiții avantajoase, cât și pentru întreprinderile care, din lipsă de fonduri, nu ar putea avea acces la justiție fără finanțare externă ori care urmăresc să transfere riscul financiar al unui proces costisitor unui terț, pentru a-și putea investi fondurile în alte domenii profitabile. Ca rezultat, TPLF este similară cu sistemul *contingency fees*/pactul de *quota litis*, dar diferă de acesta în ceea ce privește sursa finanțării. Spre deosebire de finanțarea procesului realizată de avocat, în TPLF fondurile provin de la un terț, străin de proces.

Bibliografie:

1. Abrams D.S., Chen D.L. A Market for Justice: A First Empirical Look at Third Party Litigation Funding, p.1-43. [On-line]: <https://www.law.upenn.edu/cf/faculty/dabrams/workpapers/MarketforJustice.pdf> (Vizitat la: 15.04.2014).

2. Ch. De Backere, N. De Lathauwer. Contingent Fees: Beyond the intuitive threat. Jura Falconis Jg. 49, 2012-2013, nummer 1, p. 101-126. [On-line]:

<https://www.law.kuleuven.be/jura/art/49n1/debackere-delathauwer.pdf> (Vizitat la: 22.04.2014).

3. Cochrane J.H. The risk and return of venture capital. In: Journal of Financial Economics. 2005, nr. 75, p. 3-52. [On-line]: http://faculty.chicagobooth.edu/john.cochrane/research/papers/cochrane_risk_and_return_JFE.pdf (Vizitat la: 10.04.2014).

4. E. De Brabandere, Lepeltak J. Third-Party Funding in International Investment Arbitration. In: ICSID Review (Foreign Investment Law Journal). 2012, Vol. 27, No. 2 p. 379-398.

5. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al. Tratat de drept civil român. Colecția Restitutio. Vol. II. București: Editura All Beck, 2002. 800 p.

6. Kessedjian C. Droit du commerce international. Paris: Editura Presses Universitaires de France, 2013. 568 p.

7. M. de Morpurgo. A Comparative Legal and Economic Approach to Third-party Litigation Funding. In: Cardozo Journal of International and Comparative Law. 2011, Vol. 19, p. 343-412.

8. Militaru I., Militaru S. Corelația între obligația clientului de a plăti onorariul de succes al avocatului și a părții căzute în pretenții de a suporta cheltuielile de judecată. În: Revista Forumul judecătorilor. 2011, nr. 2, p. 187-199. [On-line]: <http://www.forumuljudecatorilor.ro/wp-content/uploads/Art-10-Forumul-judecatorilor-nr-2-2011-2.pdf> (Vizitat la: 18.04.2014).

9. Spiteri M. Litigation Funding. Chartered Institute of Management Accountants. [On-line]: <http://www.fm-magazine.com/feature/depth/litigation-funding#> (Vizitat la: 19.04.2014).

10. Steinitz M. The litigation finance contract. In: William & Mary Law Review. 2012, Vol. 54, p. 455-518. [On-line]: <http://wmlawreview.org/sites/default/files/9-Steinitz.pdf> (Vizitat la: 20.04.2014).

11. Steinitz M. Whose Claim Is This Anyway? Third-Party Litigation Funding. In: Minnesota Law Review 95/2011, p. 1269-1336. [On-line]: http://www.minnesotalawreview.org/wp-content/uploads/2012/03/Steinitz_PDF.pdf (Vizitat la: 10.04.2014).

12. Steinitz M., Field A.C. A Model Litigation Finance Contract. In: Iowa Law Review. 2014, Vol. 99, p. 711-772. [On-line]: http://blogs.law.uiowa.edu/ilr/wp-content/uploads/2014/02/ILR_99-2_Steinitz.pdf (Vizitat la: 26.04.2014).

³⁹ Idem, p. 1281.

13. Trusz J.A. Full Disclosure? Conflicts of Interest Arising from Third-Party Funding in International Commercial Arbitration. In: The Georgetown Law Journal. 2013, Vol. 101, p. 1650-1682. [On-line]: <http://georgetownlawjournal.org/files/2013/09/Trusz.pdf> (Vizitat la: 22.04.2014).

**Copyright©Carmen Tamara UNGUREANU,
2015.**

Contacte / Contacts / Контакты:

Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (România).

Email: carmen.ungureanu@uaic.ro ,
carment_ungureanu@yahoo.com

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 134-166. ISSN 1857-1999 Submitted: 16.01.2015 Accepted: 15.03.2015 Published: 30.03.2015</p>
---	---

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

ВОЗМОЖНО ЛИ ЗАВЕРШИТЬ РОССИЙСКО-УКРАИНСКИЙ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНФЛИКТ ПОСРЕДСТВОМ ПРИМЕНЕНИЯ МЕХАНИЗМОВ И ПОСТУЛАТОВ ТЕОРИИ СТЕЙКХОЛДЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ? (I)

ON A POSSIBILITY TO RESOLVE THE MILITARY POLITICAL CONFLICT BETWEEN RUSSIA AND UKRAINE BY MEANS OF MECHANISMS AND POSTULATES OF THE STAKEHOLDER RELATIONS THEORY (I)

ESTE POSIBILITATE DE A REZOLVA CONFLICTUL POLITIC MILITAR ÎNTRE RUSIA ȘI UCRAINA PRIN INTERMEDIUL UNOR MECANISME ȘI POSTULATE ALE TEORIEI RELAȚIILOR STAKEHOLDER CU PĂRȚILE INTERESATE? (I)

АКУЛОВ-МУРАТОВ Владислав* / AKULOV-MURATOV Vladyslav /
AKULOV-MURATOV Vladyslav

ABSTRACT:

ON A POSSIBILITY TO RESOLVE THE MILITARY POLITICAL CONFLICT BETWEEN RUSSIA AND UKRAINE BY MEANS OF MECHANISMS AND POSTULATES OF THE STAKEHOLDER RELATIONS THEORY

The article describes the process of formation of the national ideologies of unity and public consensus in Ukraine, which is taking place with the lasting hybrid war between Ukraine and Russia as a background, whose open phase started with the occupation and annexion by the Russians of Ukraine's sovereign territory – the Crimean peninsula.

The Author analyzes the current situation and dispositions of all the conflict participants based on the stakeholder relationship theory and on the system of historic analysis suggested by Lev Gumilev. Particular attention is dedicated to the analysis of activities, counter-activities, strategies and doctrines of the participating sides of the conflict and their elites. The author suggests the way for resolution of the described military political conflict by means of a number of strategies, activities, events and mutual concessions that would satisfy the key demands of all the conflict participants.

Key words: *public administration, governmental bodies, elites, co-operation efficiency, public consensus, stakeholder relations, hybrid/non-conventional war, theory of systems, „theory of chaos”.*

JEL Classification: K33, K10, Z18.

* **AKULOV-MURATOV Vladislav** - Doctor în științe administrative, post-doctorand al Academiei Naționale de Administrare Publică de pe lângă Președintele Ucrainei (Kiev, Ucraina). / **AKULOV-MURATOV Vladyslav** - PhD (Public Administration), post-doctoral researcher, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine / **АКУЛОВ-МУРАТОВ Владислав** - кандидат наук государственного управления, докторант Национальной академии государственного управления при Президенте Украины.

РЕЗЮМЕ:

ВОЗМОЖНО ЛИ ЗАВЕРШИТЬ РОССИЙСКО-УКРАИНСКИЙ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНФЛИКТ ПОСРЕДСТВОМ ПРИМЕНЕНИЯ МЕХАНИЗМОВ И ПОСТУЛАТОВ ТЕОРИИ СТЕЙКХОЛДЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ?

В статье говорится о процессе и опыте становления украинских национальных идеологий единства и общественного согласия на основе перипетий протекающей сейчас неконвенционной войны между Украиной и Россией, открытая фаза которой началась с захвата и аннексии россиянами суверенной территории украинского полуострова Крым. Анализируется сложившаяся ситуация и диспозиции всех участников конфликта с точки зрения постулатов теории стейкхолдерских отношений и системы исторического анализа, предложенной Л. Н. Гумилёвым. Подробно разбираются действия, противодействия, стратегии и доктрины всех участвующих в конфликте сторон и их элит. Предлагается способ разрешения этого военно-политического конфликта при помощи различных стратегий, акций, мероприятий и взаимных уступок, удовлетворяющих основные требования всех заинтересованных сторон.

Ключевые слова: государственное управление, административный аппарат, элиты, эффективность взаимодействия, общественное согласие, стейкхолдерские отношения, неконвенционная война, теории систем и «хаоса».

JEL Classification: K33, K10, Z18.

УДК: 341.1, 341.232.3.

REZUMAT:

ESTE POSIBILITATE DE A REZOLVA CONFLICTUL POLITIC MILITAR ÎNTRE RUSIA ȘI UCRAINA PRIN INTERMEDIUL UNOR MECANISME ȘI POSTULATE ALE TEORIEI RELAȚIILOR STAKEHOLDER CU PĂRȚILE INTERESATE? (I)

Articolul se referă la procesul și experiența de formare a ideologiei naționale ucrainene privitor la unitatea și armonia socială în contextul meandrelor războiului neconvențional între Rusia și Ucraina, faza deschisă a căruia a început cu captarea și anexarea de către ruși a teritoriului suveran ucrainean a peninsulei Crimeea. Se analizează situația actuală și dispunerea a tuturor părților implicate în conflict din punctul de vedere al postulatului steykholder și sistemul de analiză istorică propuse de L.N. Gumilev. Se studiază acțiunile, contracțiunile, strategia și doctrina tuturor părților implicate în conflict și a elitelor lor. Se oferă o metodă de soluționare a acestui conflict militar-politic printr-o varietate de strategii, acțiuni, evenimente și compromisuri care îndeplinesc cerințele de bază ale tuturor părților interesate.

Cuvinte cheie: administrație publică, personalul administrativ, elite, eficiența interacțiunii, armonie socială, relații stakeholder, război neconvențional, teoria sistemelor și "haosului".

JEL Classification: K33, K10, Z18

УДК: 341.1, 341.232.3

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими задачами. В мире сейчас активно обсуждается тема прекращения международного военно-политического конфликта, начавшегося на полуострове Крым 20.02.2014 г. Ведь военная агрессия Российской Федерации (далее – РФ или Россия, когда речь ведётся о культурно-историческом понятии или социальном явлении) по отношению к Украине уже

принесла мировую экономическую и политическую дестабилизацию. И в случае её активного продолжения имеет все шансы перерасти в Четвёртую мировую войну за очередной передел мира или, как минимум, запустить Вторую «холодную» войну¹.

¹ Медаль «За возвращение Крыма». [On-line]: https://ru.wikipedia.org/wiki/Медаль_«За_возвращение_Крыма» (Дата обращения: 18.01.2015). Илларионов А. Четвертая мировая война. [On-line]: <http://www.kasparov.ru/material.php?id=53997F1DCDCF2>

Поэтому разрешение этого международного военно-политического конфликта есть одна из насущных задач всего мирового сообщества. Тем более что он, стараниями РФ (для отвлечения внимания от событий в Украине), спровоцировал вооружённое обострение внутривосточных процессов в Ливане, Сирии, Палестине и Ираке. Но особенно важно обретение мира для Украины, которой жизненно необходимо, наконец-то, выработать национальную идеологию единства и общественного согласия для возможности своего дальнейшего существования, как независимого государства.²

Анализ последних исследований и публикаций, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор. Этой теме посвящено множество публикаций и научных исследований. Поэтому данная статья, в силу специфики рассматриваемого вопроса – механизмов построения стейкхолдерских отношений (отношений заинтересованных сторон) во время протекания военно-политического конфликта, – принципиально основывается на анализе материалов, взятых из открытых информационных источников, и работ военных теоретиков Снесарева А. Е., С. Никанорова, Е. Э. Месснера, Э. Н. Люттвака³

[§ion_id=50A6C962A3D7C&subject_id=115](http://atmagro.ru/2014/05/05/iz-za-sobytij-v-ukraine-mirovye-ceny-na-pshenicu-podskochili-do-rekordnoj-otmetki/) (Дата обращения: 18.01.2015). Кузьменко Т. Из-за событий в Украине мировые цены на пшеницу подскочили до рекордной отметки. [On-line]: <http://atmagro.ru/2014/05/05/iz-za-sobytij-v-ukraine-mirovye-ceny-na-pshenicu-podskochili-do-rekordnoj-otmetki/> (Дата обращения: 18.01.2015). Мировые цены на газ выросли из-за событий на Украине. [On-line]: <http://svpressa.ru/economy/article/83203/> (Дата обращения: 18.01.2015). Before Crimean referendum world oil prices jumped. URL: <http://nahnews.com.ua/before-crimean-referendum-world-oil-prices-jumped/> (Дата обращения: 18.01.2015).

² Гекторк Туйсюзюглу. Отношения Ирана и ХАМАСа развиваются. [On-line]: <http://9tv.co.il/news/2014/04/10/173049.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Агаджанян М. НАТО и Турция: переориентация с Ближнего Востока на Чёрное море и Кавказ. [On-line]: <http://www.fondsk.ru/news/2014/06/30/nato-i-turcia-pereorientacia-s-blizhnego-vostoka-na-chernoe-more-i-kavkaz-28235.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

³ Снесарев А. Е. Философия войны. / Военная академия Генерального штаба Вооружённых Сил Российской Федерации. М., 2002. 362 с. Никаноров С.

с использованием элементов и постулатов теорий систем и «хаоса»⁴. Особое внимание уделено определению признаков и линии границы между конфликтом и противоречиями с использованием возможностей и правил построения различных систем и схем стейкхолдерских отношений⁵.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящается статья. Основная проблема современного мира – широко распространённая уверенность в неотвратимости войн (активных стадий конфликта), обеспечивающих прогресс человечества (переход его на следующий уровень развития). Homo homini lupus est! И разрушить существующий сегодня стереотип их неизбежности – дело исключительно сложное [17]⁶. Однако очень часто конфликтами, в пустую поглощающими огромное количество различных ресурсов, считают противоречия, которые достаточно легко разрешаются посредством построения различных схем и систем взаимоотношений между всеми заинтересованными сторонами,

П. Характеристика и область применения метода концептуального проектирования систем организационного управления. В: Концептуальное проектирование систем организационного управления (КП СОУ) и его применение в капитальном строительстве: Сб. науч. тр. / ЦНИИЭУС Госстроя СССР. М., 1989, с. 8-29. [On-line]: <http://www.concept.com.ru/publish/char-kp.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Хочешь мира, победи мятежвойну! Творческое наследие Е. Э. Месснера. М: Военный университет, Русский путь, 2005. 696 с. Эдвард Н. Люттвак. Стратегия: Логика войны и мира. Перевод с английского: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. / Русский Фонд Содействия Образованию и Науке. Москва, 2012. 392 с.

⁴ Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. Пособие. – К.: МАУП, 2003. – 368 с. [On-line]: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/N571.PDF> (Дата обращения: 18.01.2015). Кратчфилд Дж., Фармер Дж., Паккард Н., Шоу Р. Хаос. // В мире науки – 1987, № 2. – С. 16-28. Jamshid Gharajedaghi. Systems Thinking. Managing Chaos & Complexity: A platform for Designing Business Architecture. Morgan Kaufmann, 2011, 374 p.

⁵ Freeman R. Edward. A Stakeholder Approach to Strategic Management. Boston: Pitman, 1984. Freeman, Wicks, and Parmar: Stakeholder Theory and “The Corporate Objective Revisited”, 2004, INFORMS, p. 426.

⁶ Бандурка А. М. Конфликтология: учеб. пособ. для вузов / А. М. Бандурка, В. А. Друзь. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1997. 350 с.

обеспечивающих им мирное и достаточно комфортное сосуществование. Причём, даже смена позиций и лидерства в правильно построенной системе стейкхолдерских отношений происходит довольно безболезненно, и не агрессивно за счёт всегда имеющихся различных возможностей рывка в энергетическом, и структурном развитии для восстановления status quo.

Поэтому в статье предлагается: а) рассмотреть, в качестве фактажной основы, генезис и перипетии протекающей сейчас в Украине неконвенционной войны с РФ с точки зрения науки государственного управления; б) разобрать действия, стратегии и доктрины всех участвующих в конфликте заинтересованных сторон при помощи методов системного анализа, опираясь на постулаты теорий систем и «хаоса»; в) проанализировать сложившуюся ситуацию и диспозиции всех участников конфликта с точки зрения теории стейкхолдерских отношений; г) указать способ разрешения наступившего военно-политического конфликта на основе технологий и алгоритмов взаимных уступок для построения системы стейкхолдерских отношений, удовлетворяющих основные требования всех заинтересованных сторон.

Однако сделать это предлагается, в качестве своеобразной альтернативы существующим подходам⁷, на основе методологии системы исторического анализа, предложенной Л. Н. Гумилёвым⁸: если историческая задача была разрешена «не правильно», – цикл исторического развития завершился безрезультатно (не произошло перехода на иной системный или энергетический уровень) – то, при тех же исходных природно-климатических условиях, социально-исторические обстоятельства (место, расклад сил, амбиции участников и т. д.) повторяются заново. Т. е. происходит циклический возврат системы к тому же геополитическому рисунку векторов стейкхолдерских и конфликтных

взаимоотношений. И, если это произошло, значит, такая ситуация – своеобразный «кармический» узел, правильная «развязка» которого, безусловно, необходима для дальнейшего развития исторического процесса в естественном направлении – изменении его структурно-энергетической составляющей. Однако необходимо учитывать, что каждый последующий цикл повторения любой исторической ситуации усложняет информационную составляющую систем стейкхолдерских и конфликтных взаимоотношений, строящихся уже на свойствах и возможностях (различного характера), обусловленных всеми предыдущими взаимодействиями всех заинтересованных сторон на этой территории, что существенно суживает разброс вариативности решений⁹.

Формулирование идеи или целей статьи (постановка задачи). Задачей этой статьи ставится разрешение на основе теории стейкхолдерских отношений сложившейся конфликтной ситуации между Россией и Украиной так, чтобы каждый участник этой войны получил удовлетворение своих основных потребностей с учётом основных трендов, имеющихся возможностей и сил.

Изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов.

Часть I. Суть и генезис возникшего военно-политического конфликта

Начала

Причины нынешней революционной ситуации в Украине были заложены украинскими политиками ещё в 2000-2001 гг., когда по всей стране прокатилась кампания народных протестов «Украина без Кучмы!», в результате которой, из-за «дела Гонгадзе», получили отставку главы Службы безопасности и Министерства внутренних дел, а украинский президент был дискредитирован. Теперь, при анализе тех событий, становится ясно, что всё произошедшее было так, или иначе связано с РФ по причине того, что Л. Кучма, во время своего второго срока президентства, озвучил

⁷ Романович Н. А. Образ власти: противоречия традиционной и современной моделей. [On-line]: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/history/2009/02/2009-02-03.pdf> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁸ Гумилёв Л. Н. Тысячелетие вокруг Каспия. М.: АСТ, АСТ Москва, Харвест, 2008. 280 с. [On-line]: <http://www.klex.ru/93f> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁹ Молчанов А. А. Моделирование и проектирование сложных систем. К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. 359 с.

курс Украины на вступление в Европейский союз (далее – ЕС, Евросоюз) и стал последовательно вытеснять пророссийские силы из властных структур, желая переизбраться на третий срок¹⁰.

Сфабрикованные записи майора Н. Мельниченко, фейковый скандал с продажей Ираку украинской «Кольчуги» и, якобы, сбитый в 2001 г. украинскими силами ПВО над Чёрным морем российский самолёт Ту-154, отвернули от Л. Кучмы весь западный политический мир и поддерживавших его украинских национал-демократов.

Сложившейся тогда в Украине экономической и политической ситуацией умело воспользовались в свою пользу российские элиты. А идеи-вирусы, запущенные именно в то время в незащищённое массовое сознание украинцев («Письмо трёх», в котором впервые было обозначено противопоставление на «фашистов»-западноукраинцев и «антифашистов»-восточноукраинцев, хотя все предыдущее десять лет украинской политической жизни борьба шла исключительно между сторонниками левых и либеральных идей), проявились сегодня тяжёлой социальной «болезнью» – войной на Востоке Украины.

Украинскую демократическую «Оранжевую» революцию 2004 г. окрепшая и занявшая лидирующее место, с приходом к власти бывшего работника органов госбезопасности СССР В. Путина, кремлёвская партийно-бюрократическая элита (далее – Кремль) восприняла с испугом и поставила себе задачу не только не допустить подобного развития событий у себя в стране, но и вернуть под полный свой контроль Украину с целью продолжения использования её в собственных геополитических и экономических интересах. Точкой приложения сил для борьбы с демократическими идеями и их носителями была избрана украинская экономическая «элита», имевшая (в отличие от российской, сохраняющей преимущество и происходящей от прагматической связки КГБ-КПСС) полностью криминальную

структуру, характер и происхождение. Что не замедлило сказаться на культуре и качестве государственного управления в Украине¹¹.

Так, благодаря усилиям Кремля, нечистоплотности новых украинских политиков, пришедших к власти на волне «оранжевой» революции, засилью старых коррумпированных чиновников, мировому экономическому кризису 2008 г., искусственно усугублённому «оранжевыми» «менеджерами» в Украине, политической апатии, гневу и надеждам в очередной раз обманутого украинского населения на установление хоть какого-то порядка в управлении государством и конструктивного социального диалога между властью и народом, пусть, даже, альтернативной легальной власти преступной силой, с 2010 г. в Украине воцарился криминалитет. А функциональной парадигмой системы государственного управления стала, вначале, плутократия (как у предыдущих, «оранжевых» «управленцев»), а, затем, сменившая её, с конца 2012 г., ни чем не прикрытая тотальная клептократия¹².

Основными задачами пришедших к власти Президента Украины В. Януковича и его «македонского» клана (название дано народом посредством сложения названий двух городов на Востоке Украины, – Макеевки и Донецка, – откуда были родом, в основном, люди, сформировавшие костяк победившей организованной криминально-экономической группировки) стали не только личное обогащение, физическое устранение всех противников и конкурентов, государственное переустройство на основе построения системы разветвлённых сетей феодальных «смотрящих» – криминальных «баронов». А также признание «македонцев» на мировой экономической, а затем и

¹¹ Условия и возможности консолидации российского общества. Сборник научных трудов СИ РАН / отв. ред.: А. В. Дука, И. И. Елисеева. СПб.: Нестор-История, 2010. 280 с.

¹² Гусаревич О. Л. Коренная причина. Отношения между народами, наглотаившими суверенитета. [On-line]: http://svoim.info/201412/?12_5_1 (Дата обращения: 18.01.2015). Akulov-Muratov Vladyslav. How Ukraine's foreign policy influenced the country's public administration system and mechanisms in 2012 / Moldavian journal of international law and international relations. 2013, № 1 (27), p. 105-130.

¹⁰ Украина без Кучмы. [On-line]: http://genshtab.info/Україна_без_Кучми (Дата обращения: 18.01.2015).

политической арене. Но и своеобразное «наследственное» закрепление своей власти в стране по примеру РФ.

Такие целеполагание, методика действий и поведение в социуме «македонских» членов ставшей провластной Партии регионов (далее – ПР; политическая сила, контролируемая В. Януковичем и его соратниками) – это устойчивое наследие культурных традиций Степного кочевья (весь Юг и Восток нынешней Украины столетиями, начиная с 1250-х гг., входил в состав Золотой Орды или подчинялся ей), настойчиво культивируемое во времена российского царизма и СССР, во-первых, посредством заселения его территорий беглым, ссыльным и уголовным элементом, принесшим с собой похожую «блатную» субкультуру с ярко выраженным компонентом непререкаемого лидерства и негативизмом в отношении к символам, и понятиям государства – власти, праву и поддерживаемых ним общечеловеческим ценностям. Во-вторых – постоянным идейным и практическим совершенствованием иерархии управления и её карательного аппарата¹³.

Однако можно столкнуться с возражением, что действия В. Януковича и его клевретов (разрушение национальной экономики, тотальное воровство, искусственное банкротство и рэкет в государственных масштабах; развал армии, флота и системы государственной безопасности; деградация образования, медицины, милиции и судебной системы, всех видов социального обеспечения и инфраструктур в государстве; повышение напряжения в украинском социуме и т. п.) ни как не способствовали бы долговременному сохранению такой, потерявшей уважение и, в конце концов, легитимность у собственного народа, власти в стране¹⁴. Ибо нужды подавляющего большинства населения Украины полностью

игнорировались, обрекая его на нищенское, полуголодное и рабское существование. Но это противоречие легко снимается, если внимательно проанализировать определённые аспекты политической и экономической деятельности РФ, Украины и российско-украинских взаимоотношений в 2005-2013 гг.

Дело в том, что «Семья» В. Януковича (он, его родственники, близкие к нему, проверенные на личную преданность доверенные люди и некоторые прислуживающие «младоолигархи»), как и остальной украинский олигархат, знала и понимала причины ограниченности времени своего пребывания у власти в относительно независимой Украине. Ведь с Брюсселем, по поводу своего дальнейшего безбедного легитимного существования и финансирования со стороны ЕС (причём, на своих условиях!), она не договорилась. А Кремль взялся за поглощение Украины жёстко и методично, однако дав «Семье» некоторые обещания. В этот момент их клановые интересы совпали и потому «Семья» так старалась быстрее, и больше обогатиться (попутно разваливая украинскую государственность по требованию Кремля), чтобы иметь возможность выторговать для себя и получить наиболее комфортное будущее¹⁵.

Всё остальное, из предварительных договорённостей, должно было обрестись вместе с Россией: в 2016-17 гг. (в худшем случае – в конце второго срока своего президентства) В. Янукович, получив «полную поддержку» Президента РФ В. Путина и украинского населения после «правильно» проведённых парламентских выборов, плавно бы ввёл Украину в Таможенный союз (далее – ТС), загодя подготовив её к тотальным экономическим и политическим «зачисткам» от любых проявлений демократии и независимости

¹³ Границы Золотой Орды на территории современной Украины. [On-line]: <http://narvasadataa.livejournal.com/190450.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Михеева О. К. Кримінальна злочинність і боротьба з нею в Донбасі (1919-1929). Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. 248 с.

¹⁴ Ваджра А. Распад: Окаянные дни – 3 (А-Б). [On-line]: <http://alternatio.org/articles/articles/item/27341-распад-окаянные-дни—3-а-б> (Дата обращения: 18.01.2015).

¹⁵ Михайленко М. На пути к EuRussia: поглощение Украины, протекторат ЕС и конец несчастливому суверенитету. [On-line]: <http://2000.net.ua/2000/derzhava/realii/74595> (Дата обращения: 18.01.2015). Хелемендик С. Доктрина воссоединения. Поглощение Украины: цена вопроса. Часть 2. [On-line]: <http://www.odnako.org/blogs/doktrina-vossoedineniya-pogloshchenie-ukraini-cena-voprosa-chast-2/> (Дата обращения: 18.01.2015).

(включая: а) в негативном варианте: вооружённое восстание населения в западных и, может быть, мирные протесты в некоторых центральных областях Украины; её политико-территориальный раскол; разжигание гражданской войны; ввод российских «миротворческих» войск для «воссоединения» «отторгнутых» «инсургентами-бандеровцами» частей державы и наведения «порядка» в стране; полный контроль большинства территории Украины при помощи российских войск и спецслужб, собственной криминальной «армии» и феодальной управленческой системы «смотрящих»; б) при потере контроля над ситуацией – раздел территории Украины с государствами ЕС; потеря её государственного суверенитета и присоединение оставшийся русскоговорящей части территории Украины к РФ)¹⁶.

Именно в ТС «Семья» и получила бы наиболее желаемое легитимно – РФ, «со скрипом», но заставила бы признать во всём мире «особый» путь развития украинской «демократии» (вплоть до наследственной передачи власти В. Януковичем), оказав этому процессу (время бы уже не играло ни какой роли) всемерную помощь. А Кремль получил бы огромную страну-концлагерь с жёстким полицейским режимом в виде буфера с ненавистным ему Западом¹⁷.

Однако расчёт кремлёвских бюрократической и военной элит оказался ошибочным.

Во-первых, не было создано мощной, чётко ориентированной на идею «воссоединения» с Россией политической партии с сильным влиянием на широкие слои населения Украины (посчитали, что проблему его лояльности решат, как и в РФ, при помощи: а) украинских медиаресурсов, в

которые Кремль, начиная с 2010 г., стал методично вкладывать огромные деньги; б) особенностей психологии и социальной организации жителей Юго-востока Украины – самой люмпенизированной, бесправной и густонаселенной части страны)¹⁸.

Во-вторых, не была учтена сила пассионарности, скорость и уровень развития национального самосознания украинцев – распространение идей демократии и самоуправления в центральных и, даже, в юго-восточных, традиционно пророссийских регионах Украины из-за массовости поездок на Запад на заработки и отдых. Это чётко показали парламентские выборы 2012 г., на которых стало ясно, что пассаж В. Януковича в сторону евроинтеграции не добавил ему ни популярности у украинцев, ни необходимых, и очень больших денег со стороны ЕС для победы контролируемой им ПР на следующих парламентских выборах.

Эта ошибка, кстати, опровергает расхожий в России тезис об отсутствии в Украине непрерывного процесса государственности и подтверждает утверждение украинских, и мировых учёных-историков о наследовании украинцами собственной, и долгой истории государственного управления. Иначе, при отсутствии соответствующих ментальных, культурных и волевых компонентов в украинской национальной парадигме мира, было бы невозможно такое быстрое восстановление Вооружённых сил Украины (далее – ВСУ) и их активное сопротивление агрессору, появление движения волонтеров и добровольцев, как широко распространённого социального явления.

В-третьих, благодаря особенностям украинской государственности, успело вырасти молодое поколение украинцев, потерявших советские корни (в отличие от россиян, для которых они до сих пор искусственно выращиваются и прививаются находящимися при власти национальными элитами) и, уже, в юности приобретшее опыт революционного движения, а, главное, – вкус его победы. Что и позволило украинцам

¹⁶ Путин советует Украине договариваться с Евросоюзом в составе Таможенного союза. [On-line]: www.forbes.ua/news/1357540 (Дата обращения: 18.01.2015). Багдасарян В. Э., Сулакшин С. С. Превосходство, присвоение, неравенство. М.: Научный эксперт, 2013. [On-line]: http://rusrand.ru/files/13/09/18/130918115010_Prevoshodstvo.pdf (Дата обращения: 18.01.2015).

¹⁷ Акопян А. Отказ от суверенной демократии – путь в никуда. [On-line]: <http://www.russ.ru/pole/Otkaz-ot-suverennoj-demokratii-put-v-nikuda> (Дата обращения: 18.01.2015).

¹⁸ Россия против Майдана: история информационной войны. [On-line]: http://nmm.me/blogs/west_yura/rossiya-protiv-maydana-istoriya-informacionnoy-voyny/page5/ (Дата обращения: 18.01.2015).

поначалу объединиться, а, затем, благодаря понесённым жертвам и потерям, сплотиться и свергнуть опостылевшую всем бандитскую власть в своём государстве.

В общем, в Кремле так и не осознали, что Украина – это не Россия: уровень готовности к самопожертвованию ради свободы у украинцев не соизмеримо выше, чем у россиян, что предопределено самими условиями зарождения и существования обоих этносов¹⁹: лозунг «Рабів до Раю не пускають!» снискал в Украине очень широкую популярность. А В. Янукович, приобретя базовый управленческий опыт на востоке страны, где население более спокойно и покорно благодаря отсутствию чувства собственной идентичности (около 80 % – это переселенцы и ссыльные²⁰), присутствию в местной субкультуре идей необходимости жёсткой иерархии власти и непогрешимости лидерства (спокойное отношение к своеволию, подношениям, кичу, патернализму и богатой жизни «на показ» своих руководителей), и встроеной в общество развитой криминальной системы социального контроля, активно им использовавшейся в процессах управления, не смог правильно оценить силу морального порыва населения западных и центральных регионов Украины к восстановлению попираемой правящими олигархическими «элитами» и обслуживающими их бандитскими формированиями социальной справедливости.

К тому же, и в его родном субрегионе «Донбасс» (Донецкий угольный бассейн – территория нескольких смежных областей на Востоке Украины) многие избиратели, и даже руководители различных уровней власти, назначенные им же, отвернулись от него, почувствовав себя преданными, униженными и глубоко оскорблёнными проводимой им, как Президентом Украины, государственной политикой в своих личных, корыстных целях,

¹⁹ Akulov-Muratov Vladyslav. Russia: The power and the people – are stakeholder relations possible?. In: Moldavian journal of international law and international relations. 2014, № 3 (33), p. 102-157.

²⁰ Maksudov S. «Migration in SSSR: 1926-1939», Cahiers du monde russe [En ligne], 40/4 | 1999, mis en ligne le 15 janvier 2007, Consulté le 06 janvier 2014. [On-line]: <http://monderusse.revues.org/27> (Дата обращения: 18.01.2015).

вместо обещанных во время борьбы за власть всем его сторонникам интегрированных стейкхолдерских отношений.

Так, в результате целого ряда комплексных стратегических просчётов и ошибок Кремля (подтверждаемых организационными изменениями, кадровыми перестановками и увольнениями в правительстве, и самоубийствами в силовых структурах России в конце 2013 г., начале 2014 г.²¹), и абсолютным отсутствием со стороны бывших Правительства, и Президента Украины каких либо конструктивных реакций на акции гражданского неповиновения по всей стране, в Украине произошла революция Достоинства 2013-2014 гг., вылившаяся в 94 дня противостояния народа и власти Украины на Площади Независимости – киевском Майдане, и разродившаяся массовым расстрелом снайперами силовых структур безоружных протестантов²².

Основной ошибкой обеих групп руководящих элит стало непонимание, что народные выступления на Майдане – при всей своей внешней схожести с 2001 г. и 2004 г. – это не политический, а исторический процесс, подобный Великой Французской революции 1789-1799 гг. Поэтому они не были непосредственно инспирированы и проплачены Западом, как то до сих пор утверждает Кремль и во что искренне верит большинство населения России. А политические силы украинской «оппозиции», имевшие не только внутрисоциальное, но и западное финансирование, подключились к нему уже на более поздних

²¹ Пресса комментирует масштабные кадровые перестановки, устроенные Путиным: страна нуждается в коренных переменах. [On-line]: <http://newsru.com/russia/13may2014/otstavki.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Отставки и назначения-2014. [On-line]: <http://bujet.ru/article/241702.php> (Дата обращения: 18.01.2015). В Москве свел счёты с жизнью уже третий в 2014 году генерал-майор ГРУ РФ. <http://www.finanso.net/incidents/10869-v-moskve-svel-schet-y-s-zhiznyu-uzhe-tretiy-v-2014-godu-general-mayor-gru-rf-prichiny.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

²² Ядуха В. Майдан и русские. [On-line]: <http://www.rosbalt.ru/blogs/2014/01/31/1227488.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

этапах и ключевой роли в процессе начала самой революции не играль²³.

Потому, в тот момент, политические игры украинской власти и, даже, её поддержка Кремлём не дали положительных для них результатов – украинская «демократическая оппозиция» (потерявшая доверие народа после провальных результатов революции 2004 г. и отстранённая от власти, и денежных потоков честно победившим её на президентских выборах В. Януковичем) во время революции мало, что собой представляла. И с ней не о чем было договариваться – Майдан развивался по собственному сценарию, выдвигая своих, новых лидеров и создавая собственных героев, и историю! Благодаря чему на мифах и традициях, которые он воскрешал, реконструировал и создавал, начала строиться новая парадигма мира украинцев, которая опиралась на зарождающуюся национальную идеологию единства и общественного согласия в Украине²⁴.

Аннексия Крыма

А пока страну лихорадило от последствий переворота государственной власти (который провели ещё более демократически, чем в 2004 г., и, одновременно, радикальнее настроенные представители Майдана), Кремль, хорошо понимая, что из-за продолжения такого тренда (а революция в Украине ещё не завершилась, и мы все будем свидетелями ещё нескольких её этапов!) и международной поддержки Украины у него не будет больше шанса хоть как-то реально подчинить её себе (несмотря на: «5-ю колонну» высшего и среднего кадрового

состава государственного аппарата управления, состоящую из членов ПР и коммунистической партии Украины (далее – КПУ); пророссийски настроенную украинскую православную церковь московского патриархата (далее – УПЦ МП); тесное сотрудничество с большим количеством представителей пришедшей во власть на волне революции Достоинства «оранжевой демократической оппозиции») и разрешить, за её счёт, свои, накопившиеся внутригосударственные проблемы, осмелился и провёл поспешную и преждевременную аннексию полуострова Крым – части суверенной территории Украины.

Причём началась эта спецоперация российских войск ещё за два дня до неожиданного бегства (22.02.2014 г.) бывшего Президента Украины В. Януковича на территорию государства-агрессора – РФ, когда ни кто не мог себе этого даже и представить; и все отказывались верить приходившей с полуострова информации! А ведь вывозить награбленное из страны этот украинский экс-президент начал ещё за неделю до момента государственного переворота²⁵, что косвенно указывает на время начала активной фазы «большой игры» за Украину со стороны Кремля. И означает сознательное предательство национальных интересов бывшим Президентом Украины В. Януковичем, – на тот момент конституционным гарантом её территориальной целостности, – который был обязан и мог принять все необходимые меры, чтобы не допустить такого развития событий.

Тем более что его призыв к защите территориальной целостности и государственного суверенитета Украины сразу бы положил конец майданному противостоянию власти и народа, и дал бы В. Януковичу единственный, уникальный и исторический шанс получить политическую и, в определённой степени, моральную амнистию у украинцев, если бы он возглавил национальное сопротивление военной агрессии России.

²³ Великая французская революция. [On-line]: https://ru.wikipedia.org/wiki/Великая_французская_революция (Дата обращения: 18.01.2015).

²⁴ Акулов-Муратов В.В. Деинституализация стейкхолдерских отношений в современном украинском социуме и пути её преодоления в государственном управлении / Развитие института государственной службы в регионах: международный и российский опыт. Международная научно-практическая конференция (19 сентября 2013 г.). в 3-х т. Т II / Под общей редакцией доктора политических наук, профессора В. Ф. Ницевича. – Орёл: Изд-во ОФ РАНХиГС, 2013, с. 13-19. Акулов-Муратов В.В. Космополітизм правлячих еліт як передумова до зростання протестних рухів в Україні. В: Вчені записки Харківського інституту управління: Науковий журнал, 2013, Випуск № 34, Харків: ХІУ, с. 271-275.

²⁵ Сухобок С. Расстрел Майдана был прикрытием агрессии РФ в Крыму. [On-line]: <http://uainfo.org/blognews/314848-rasstrel-maydana-by-prikrytiem-agressii-rf-v-krymu.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

Президент РФ В. Путин говорил правду: поначалу ни кто не собирался забирать полуостров Крым – Кремль планировал аннексировать Украину полностью. Но реализация этого, максимально выгодного для России сценария не получилась: протестные выступления ожидалось, но Майдан своей массовостью, общенациональной поддержкой и стойкостью спутал все карты! И пришлось ускоренно пойти на реализацию планов Б/В/Г и т. д. Ведь положение РФ, с точки зрения Кремля, стремительно ухудшалось:

-ставленник изгнан восставшим народом, а запасной политический вариант не подготовлен;

-внутренний и внешний престиж российской власти неустойчив и падает;

-иных, кроме силовых, способов влияния на ситуацию нет, что, прогнозируемо, вызовет недовольство и активное противодействие Запада;

-за участие Украины в ТС придётся забыть (да и сам он без неё, да ещё и с Казахстаном, который уже предупреждает, что может из него выйти, превращается в фикцию);

-Черноморский флот России становится, абсолютно, неэффективен и с 2017 г. теряется возможность его стратегически результативного присутствия в Средиземном море;

-НАТО подходит непосредственно к границам РФ, делая бесполезными большинство её военных угроз, включая и применения оружия массового поражения;

-противоборство с экономикой ЕС (даже в части её зависимости от российских энергоносителей) уже в среднесрочной перспективе проигрывается;

-идеи демократизации начинают усиленно проникать в Россию, окончательно ставя под сомнение легитимность кремлёвской власти и существующую ныне олигархическую систему распределения прибылей от добычи и продажи национальных сырьевых ресурсов;

-и т. д., и т. п.

В. Путин, в его понимании, оказался в позиции цугцванга – каждый последующий вариант действий для него был хуже предыдущего. Но, работая «под давлением», он всегда старается сделать, что ни будь, «в пику врагам» и выйти победителем из любой

ситуации. Поэтому он и решился на досрочную аннексию Крыма (use it or lose it!), действуя, в соответствии собственному мышлению, по ситуации: если захват произойдёт удачно (вялое возмущение мирового сообщества, как после аннексии территорий Грузии в 2008 г.; множество жертв, дающих ему «право» и возможность действовать более агрессивно при фанатичной поддержке большинства (82 %) оболваненных пропагандой россиян; смертельный испуг новой украинской власти, которая сразу, безапелляционно согласится на все выдвигаемые Кремлём условия), то это будет демонстрация решимости и силы для не малого количества его союзников, как в Украине, так и во всём мире²⁶.

Тогда можно будет действовать дальше – спокойно отрезать от никому, уже, не интересной, беззащитной и распадающейся Украины, и поглощать её территорию, и ресурсы благодаря дальнейшей подрывной деятельности, надуманных предлогов для вторжений и аннексий. Показывая, при этом, всему остальному миру своё могущество, власть и возможности. И пугая, таким образом, все окружающие РФ страны, особенно бывших участников и сателлитов СССР.

Причём западные, исторически всегда проблемные для россиян украинские территории, ни кто не собирается завоёвывать (это было бы очень сложно даже с абсолютно пророссийским президентом). Взяв их «в клещи» посредством «воссоединения» Левобережной Украины/Новороссии (через Николаев, Херсон и Одессу) с пророссийским Приднестровьем, Кремль и так бы их контролировал или «по-царски» «подарил» ЕС в обмен на налаживание взаимоотношений²⁷.

²⁶ Большинство россиян считают захват территории республик экс-СССР приемлемым – опрос. [On-line]: www.unian.net/world/915258-bolshinstvo-rossijan-schitayut-zahvat-territorii-respublik-eks-sssr-priemlemym-opros.html (Дата обращения: 18.01.2015).

²⁷ Илларионов А. Раздел Украины по Путину-Жириновскому. [On-line]: <http://aillarionov.livejournal.com/654074.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Россия отправила Польше предложение разделить Украину. [On-line]: <https://www.youtube.com/watch?v=wH5Lm0F7Efo> (Дата обращения: 18.01.2015). Россия отозвала письмо Жириновского о разделе Украины. [On-line]:

Наиболее реальный вариант, на который рассчитывал Кремль, – раскол Украины на три части и:

- присоединение её восточных и южных областей к РФ в виде Новороссийской губернии (с последующей заменой их населения на покорных россиян, и высылкой, по традиции, ненадёжных украинцев и татар, куда ни будь на Север, в Сибирь, или Дальний Восток – о чём уже свидетельствуют, как происходящие ныне события, так и принятое официальное российское законодательство, и утверждённые государственные программы для переселенцев²⁸);

- отход западных областей к различным странам Евросоюза (ни кто бы не оставил этнических европейцев-единоверцев (братьев-поляков, -венгров, -румын) с их ресурсами, территорией и двойными паспортами в растерзанном государстве, лишённом сил к сопротивлению);

- создание марионеточного пророссийского государства типа «Республика Украина» размером в пару-тройку областей с центром, где-нибудь, в г. Полтаве (чтобы успокоить мировую общественность и продемонстрировать собственное царское великодушие).

Киев – «Мать городов русских» – обязательно вошёл бы в состав РФ, как центр Малороссийской губернии, повышая уровень внутривластной легитимности кремлёвской власти, через политические, экономические, религиозные, социальные, идейно-философские и исторические аспекты²⁹.

<http://thekievtimes.ua/politics/345899-rossiya-otozvala-pismo-zhirinovskogo-o-razdele-ukrainy.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

²⁸ Утверждены очередные восемь региональных программ переселения соотечественников из-за рубежа. [On-line]:

<http://www.ruvek.ru/?module=articles&action=view&id=8369> (Дата обращения: 18.01.2015). Русских беженцев из Украины отправят на Дальний Восток. [On-line]: <http://www.vostokmedia.com/n188470.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

²⁹ Горбулин В. Литвиненко А. Большой сосед определился. Что Украине делать дальше? В: «Зеркало недели», № 35(763) – 19-25.09.2009. [«Большой сосед определился. Что Украине делать дальше?», В. Горбулин, А. Литвиненко, «Зеркало недели», № 35 \(763\) 19 - 25 сентября 2009.](#)

Если не удачно (сразу больше ни чего не удастся получить, а дальнейшее давление придётся перенести на более поздний и продолжительный период), то будет создан замороженный конфликт по типу Приднестровья (псевдо государство) или Сомали (постоянно тлеющий бандитский полуанклав), мешающий развиваться Украине:

- экономически не выгодная для слабого государства вынужденная гонка вооружений;

- политическая нестабильность из-за постоянного страха вооружённого вторжения, бандитизма, терроризма и подрывной деятельности;

- разноплановая социальная напряжённость, особенно в приграничных с «серыми зонами» и РФ районах;

- проблемы с самоопределением и общественным консенсусом украинцев (например, по вступлению в НАТО);

-и т. д., и т. п.

Аннексия Крыма и атака на Донбасс – это продолжение процесса слома системы границ, сложившихся в Европе по результатам Второй мировой войны, который начался с падения Берлинской стены и прошёл через СФРЮ, Приднестровье, Сербию. Поэтому, по логике Кремля, это и есть российский ответ Западу за нарушение ним сложившихся мировых договорённостей по безопасности, сотрудничеству и имиджевому уровню с РФ, как наследницей СССР.

Подтверждением всему выше изложенному служит ряд фактов.

Первое: неудачная попытка копирования идей Майдана – спешное создание т. н. «отрядов самообороны Крыма», не имевших такой мощной идейной базы, убеждённости в своей правоте и социальной поддержки широких слоёв населения, какие имели майдановцы. Это были русские отставники-офицеры, местные бабушки-коммунистки, не всегда трезвые представители люмпенизированной части населения Крыма, массово приехавшие за деньги россияне и здешние мальчишки, которые захотели «поиграть» в войну, не понимая, чем это для них могло закончиться (сейчас это уже можно представить себе по событиям на Донбассе). Крымский сепаратизм не имел широко

распространённой общественной основы, только хорошо подготовленное ситуативное напряжение³⁰.

Поэтому теперь Кремлю надо хорошо помнить, что опыт организации акций гражданского неповиновения у крымчан уже есть. А так, как он был проплачен из кармана РФ и, теперь, уже, маргинальной украинской ПР, и направлен на получение обещанных дармовых благ со стороны России, то, в своё время, при повышении социального напряжения, которое обязательно наступит из-за нынешней тотальной экономической зависимости крымчан от своих новых, явно или неявно выбранных себе хозяев, и их полного равнодушия к судьбе населения полуострова, отряды крымской «самообороны» доставят множество хлопот российским оккупантам.

Второе: абсолютно экономически затратная аннексия Крыма – у РФ нет экономических и инфраструктурных возможностей долговременно содержать 2,2 млн. его жителей ни то, что на обещанном, – на предыдущем уровне жизни. Значит, из полуострова намереваются сделать огромную военную базу и нынешнее количество населения там абсолютно не нужно (иначе, в полном объёме оплачивались бы РФ Украине не только поставки электричества, но и воды, необходимой для восстановления и функционирования сельского хозяйства Крыма). Такое развитие событий, со временем, вызовет сильнейшее социальное напряжение с негативными для России последствиями³¹.

Третье: абсолютная неподготовленность, на тот момент времени, законодательной базы РФ к приёму новых членов³².

³⁰ Заседание Совета Безопасности по Украине 16 апреля 2014. [On-line]: <http://www.voltairenet.org/article183485.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

³¹ Евгений Ясин: «Аннексия Крыма не лучшим образом сказалась на экономических показателях». [On-line]: <http://www.golos-ameriki.ru/content/article/1949982.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

³² Моторкина Д. Вернули в Россию. Путин подписал декларацию о приеме Крыма в состав РФ. [On-line]: <http://smartnews.ru/politics/authorities/16803.html#ixzz3BLnrhp82> (Дата обращения: 18.01.2015). Прием на высшем уровне. Крым может войти в состав России за 3 дня?

Четвёртое: торопливость с назначением и три переноса (в течение нескольких дней!) дат проведения незаконного референдума о «независимости» Крыма³³.

Пятое: спешное принятие Крыма в состав РФ ещё до (!) официального объявления результатов непризнанного в мире референдума о независимости Крыма.

Шестое: 74 % населения РФ были готовы поддержать действия его правительства в случае начала военного конфликта с Украиной [56]³⁴.

Седьмое: личный рейтинг В. Путина после «воссоединения» Крыма с Россией поднялся до 80 %³⁵.

Но при всём этом атака России на Украину – это не спонтанный шаг. Украина стала жертвою многолетне разрабатываемой глобальной имперской стратегии российского руководства, которому, всё-таки, пока, удаётся реализовать большую часть своих агрессивных амбиций и планов. Причём западные аналитики и эксперты, в отличие от политиков, давно оценили креативность геополитических ходов и стратегий руководства РФ, разработанных российскими учёными для достижения поставленных перед ним целей и задач. Созданные в последнее время доктрины внешнеполитической стратегии РФ целиком адекватны нынешней ситуации на мировой

Когда полуостров примут в состав Российской Федерации? [On-line]:

<http://www.mk.ru/politics/article/2014/03/17/999395-priem-na-vysshem-urovne-krim-mozhet-voyti-v-sostav-rossii-za-3-dnya.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

³³ Референдум о статусе Крыма (2014). [On-line]: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Референдум_о_статусе_Крыма_\(2014\)#.D0.9D.D0.B0.D0.B7.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.B8.D0.B5.D1.80.D0.B5.D1.84.D0.B5.D1.80.D0.B5.D0.BD.D0.B4.D1.83.D0.BC.D0.B0](https://ru.wikipedia.org/wiki/Референдум_о_статусе_Крыма_(2014)#.D0.9D.D0.B0.D0.B7.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.B8.D0.B5.D1.80.D0.B5.D1.84.D0.B5.D1.80.D0.B5.D0.BD.D0.B4.D1.83.D0.BC.D0.B0) (Дата обращения: 18.01.2015).

³⁴ Денисенко В. Какую войну ведет Россия? [On-line]: <http://inosmi.ru/russia/20140421/219729816.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

³⁵ Friedrich Schmidt. Завоеватель на новой земле («Frankfurter allgemeine zeitung», Германия) [On-line]: <http://polpred.com/?ns=1&searchtext=%C1%EB%E0%E3%EE%E4%E0%F0%FF+%E7%E0%F5%E2%E0%F2%F3+%E8+%EF%F0%E8%F1%EE%E5%E4%E8%ED%E5%ED%E8%FE+%CA%F0%FB%EC%E0+%F0%E5%E9%F2%E8%ED%E3+%CF%F3%F2%E8%ED%E0+%EF%EE%E4%F1%EA%EE%F7%E8%EB+%E4%EE+%ED%E5%E1%FB%E2%E0%EB%FB%F5+%E2%FB%F1%EE%F2> (Дата обращения: 18.01.2015).

арене и стали вызовом всему существующему миропорядку, и сложившейся системе международных отношений. Это пример первой и, пока, эффективной неконвенционной войны XXI в.³⁶

Однако все идеи и планы Кремля в отношении аннексии Крыма до конца не удалось благодаря всего одному фактору (неразбериха в управлении украинским государством и армией в результате их многолетнего развала, и переворота власти; выбор пассивной тактики противодействия российской агрессии со стороны нового руководства Украины были ожидаемы для Кремля) – неожиданной выдержке и верности присяге небольшой части украинских вооружённых сил в Крыму (чуть более 1/8 списочного состава).

Понимая, что силовой вариант отражения военной агрессии РФ при сложившихся обстоятельствах заведомо проигрышный, новое украинское руководство сделало основной упор в защите суверенитета и территориальной целостности Украины на помощь со стороны мирового сообщества и его основных лидеров. А украинские вооружённые силы сумели навязать россиянам вариант длительного процесса аннексии, из-за которого РФ не могла вовремя перейти к следующей стадии плана захвата Украины, не выдавив её войска из своего тыла. За это время удалось хоть как-то организовать военную защиту материковой части украинского государства. Но международное сообщество вяло ответило на призывы Украины о её защите, не смотря на все свои предыдущие заверения и обещания³⁷.

Агрессия на Донбассе

Поэтому, получив Крым не просто легко, а возбуждающе легко, Кремль приступил к дальнейшей реализации своих агрессивных

имперских планов в отношении Украины. Ведь раскрученный ним маховик пропаганды в результате тотальной государственной поддержки идей великодержавного шовинизма он уже не в состоянии остановить без смертельного риска для сохранения своей собственной власти, безопасности и физического существования внутри России. А, значит, Кремль будет вынужден постоянно подпитывать его движение.

Сепаратистские выступления на Юго-востоке и Востоке Украины, инспирированные и поддерживаемые Россией, естественно имели под собой определённое и, даже, твёрдое основание в виде низкого качества работы структур государственного управления и неэффективности решений, накапливавшихся в регионе социально-экономических проблем всеми поколениями киевской и местной выборной власти, включая и нынешних руководителей государства! Что повлекло за собой рост социально-психологического напряжения среди здешнего населения, и, в конце концов, его «взрыв» в виде сепессионистских и ирридентских выступлений. РФ только спровоцировала их, развила и направила в нужное для себя русло – ведь у каждой Великой революции есть своя Вандея!

Однако сделала она это при помощи энергичных методов агитации, подкупа, обмана, запугивания, убийств лояльных Украине представителей местных властей со стороны пророссийско настроенных элементов или прямых агентов Кремля под руководством целой сети киевских и местных инсургентов. И тщательно спланированной, направленной в сознание русскоговорящих жителей Украины информационной агрессии, основу и методы которой заложили ещё В. Ленин – мастер хаоса и парадоксов, – и А. Грамши – создатель доктрины фрактальной молекулярной агрессии. А дополнена и усовершенствована она была современными теориями комплексных систем, представлениями синергетики и психоанализа, нынешними подходами бихевиоризма и постмодернизма. Что вызвало у людей глубокую социальную и ценностную дезориентацию, породившую и усилившую даже самые иррациональные

³⁶ Бжезинский назначил русских главной мишенью НАТО. [On-line]: <http://www.amic-news.ru/news/272241/> (Дата обращения: 18.01.2015). Бжезинский 3. Украина стала величайшей территориальной потерей в истории имперской экспансии России. [On-line]: http://www.contact.az/docs/2014/Analytics/070200083116r_u.htm#.U_pyaBZc_8s (Дата обращения: 18.01.2015).

³⁷ Украинские военные в Крыму остаются верными присяге. [On-line]: <http://for-ua.com/ukraine/2014/03/03/122815.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

человеческие страхи местного населения, особенно на Донбассе³⁸.

Поначалу эта гремучая смесь действовала, как и в России, очень эффективно. Но с течением времени РФ стала терять темп своих военных и информационных операций благодаря достаточно продуманным и слаженным действиям союзников новой украинской власти (а не её самой!), как за рубежом, так и внутри страны. И население Донбасса начало постепенно осознавать те, безапелляционную лож и циничный обман, которые лились на него с экранов российского телевидения. Тем более оно наблюдало и могло оценить происходящее в оккупированном РФ Крыму и на свободных украинских землях. К этому добавились ещё и успехи в проводимой украинскими патриотами и силовиками Антитеррористической операции (далее – АТО) по освобождению территории Донецкой и Луганской областей от российских захватчиков и их украинских приспешников³⁹. Таким образом, попытка дискредитировать (со стороны России) зарождающуюся национальную идеологию

³⁸ Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. Пособие. К.: МАУП, 2003. 368 с. [On-line]: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/N571.PDF> (Дата обращения: 18.01.2015). Молчанов А. А. Моделирование и проектирование сложных систем. К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. 359 с. Джолос О. Восточный фронт. Информационно-психологическая или смысловая война. [On-line]: <http://www.ostro.org/general/politics/articles/447381/> (Дата обращения: 18.01.2015). Ленин В. И. О пропаганде и агитации. [On-line]: <http://leninism.su/works/115-conspect/4258-o-propagande-i-agitatsii.html?start=1> (Дата обращения: 18.01.2015). Францев Ю. П. Грамши и проблема идейного воспитания масс // 40 лет Итальянской коммунистической партии: Сб. М., 1961. Юнг К. Г. Аналитическая психология. М.: Мартис, 1995. 320 с. Смирнов Э. А. Основы теории организации: Учеб. пособие для вузов. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. 375 с. Парубій А. Війна Росії проти України і світу. [On-line]: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/6/7034046/> (Дата обращения: 18.01.2015). Коган Г. Информационная война: хроники Украины. [On-line]: <http://geopolitics.by/products/informacionnaya-voyna-hroniki-ukrainy-po-sostoyaniyu-na-20062014#sthash.j68RzS5Q.dpuf> (Дата обращения: 18.01.2015).

³⁹ АТО и бои на Донбассе: главные подробности. [On-line]: <http://glavred.info/politika/ato-na-donbasse-i-boy-v-aeroportu-donecka-glavnye-podrobnosti-280649.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

единства и общественного согласия в Украине провалилась.

Подтверждением осознания российским обществом всё возрастающего национального единства и силы украинцев является эволюция презрительно-оскорбительных кличек, даваемых россиянами жителям Украины в различных системах личностной и массовой социальной коммуникации (Интернет, СМИ, Фейсбук и т. п.). «Хохлы – мазепы – фашисты – бендеровцы – правосеки – укры – укропы» – этот тренд показывает, что украинец воспринимается россиянами уже наравне с традиционными для них объектами страха и ненависти, как чиновник, бизнесмен и диаспора⁴⁰. Т. е. русские уже видят образ «укропа», как космополитическую личность и, при этом, искренне любящую свою страну, верную Украине и западным нравственным идеалам и культурным ценностям. Он может говорить по-русски или на украинском языке и быть татариним, греком или евреем, христианином, мусульманином или агностиком. К тому же «укроп» смел, помогает товарищам и хорошо воюет современным мощным оружием – ведь он, неся потери, не сдаётся и побеждает (чего только стоит героическая защита «киборгами», – а так их прозвали сами террористы (!), – донецкого аэропорта или Дебальцево)! Поэтому с ним придётся считаться, а не относиться, как ранее, свысока и с пренебрежением, как к недалёкому, слабоумному младшему братишке-«хохлу»⁴¹.

Стратегии сторон

Надо отметить, что действия Украины относительно российских диверсантов, иррегулярных и регулярных оккупационных подразделений армии РФ, и их украинских помощников-сепаратистов, генетически повторяют поведение Майдана, как проявление национальных культурных особенностей украинцев:

– в ответ на насилие занимается оборонная позиция;

⁴⁰ Акулов-Муратов В. В. «Absense haeres non erit» або життя за царя? В: Зовнішні справи. 2014, № 5, с. 18-24.

⁴¹ Смешные истории из жизни. [On-line]: <http://istorii.su/smешnie-istorii-iz-jizni/5477-kozinskogo-horoshho-pomnyu-esche-po-shkole-predelno-tupoy-i-nastolko-zhenaglyy-bychara-ot-kotorogo-stonali-vse.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

-противнику создаётся возможность его собственной дискредитации;

-степень насилия всегда на один-два уровня ниже, чем у противника;

-результативно работают механизмы природного отбора эффективных лидеров и тактик, которые быстро распространяются;

-противнику всегда оставляется возможность остаться в живых: договориться и уйти, или сдаться;

-и т. д., и т. п.

В условиях стремительного развития кризисной ситуации это достаточно эффективный способ быстро реагировать на её новые условия и неожиданные изменения. Однако хоть украинцы и быстро научились на этой войне понимать друг друга, и противника, играть на опережение им не удаётся – перед угрозой они объединяются, но, по традиции, не под единым руководством. Поэтому придумать и разработать долгосрочные стратегии победы, спланировать их они не смогли. Отсюда, к сожалению, и в дополнение к предательству «5-й колонны», такие большие людские, структурные и ресурсные потери Украины от российской военной агрессии – отсутствие культуры и разнообразия стейкхолдерских отношений даёт о себе знать.

Как и изгнанный экс-Президент Украины В. Янукович⁴², В. Путин решил применять силу в размерах, недостаточных для безусловной победы над Украиной, но постепенно наращивая ее. Кремль считал, что нашёл идеальную балансировку сил – он не будет вводить регулярные войска (но будет поддерживать различными способами украинских инсургентов), чтоб Запад не ввел третий уровень санкций, опасаясь лишиться одного из немногих своих мирных инструментов сдерживания – после его ввода у РФ уже нет причин не начинать полномасштабную войну с Украиной.

Однако сейчас природная украинская социально-политическая самоорганизация, порядок ведения военных действий ВСУ и система снабжения сил АТО уже функционируют достаточно эффективно. К

тому же, катастрофа малазийского Боинга 777, сбитого ракетой российского зенитно-ракетного комплекса «Бук-М1» над Украиной, и гибель в нём 298, ни в чём не повинных пассажиров, изменила существовавший баланс стейкхолдерских отношений – Запад вынужден был отреагировать на это трагическое событие и ввести третий уровень экономических санкций. А РФ ответила частичным вводом своих наиболее боеспособных вооружённых сил на территорию Украины. Теперь Запад, после провала нескольких мирных договорённостей, наконец-то осознав невозможность договориться с Кремлём о снижении напряжения на этой стадии конфликта, раздумывает об усилении давления на РФ – введении «смертельных» для российской экономики санкций. Поэтому нынешняя ситуация такова, что в 2015 г. вероятность начала широкомасштабной войны между Украиной и РФ очень велика, но начнётся она не планомерно, как армейская операция, а из-за чьего-либо просчёта при игре на случае ради сохранения лица или status quo! Тем более что РФ, ощущая достаточно эффективное противодействие большей части развитых мировых государств и самой Украины, находясь под гнѐтом экономических и политических санкций, задействовала, уже, почти все свои возможности, которые не бесконечны, в т. ч. по количеству боеспособных армейских соединений, несущих постоянные и крупные боевые потери в военных действиях в Украине, и финансовых ресурсов государства, большинство которых вложено в активы других стран⁴³.

Стратегия РФ в войне против Украины – это комплексная система мер и действий со многими составляющими. Она не банальна, но традиционна для россиян. Однако не все её элементы, тоже по традиции, применяются русскими разумно, качественно и эффективно.

Среднестатистическому западноевропейскому Homo oeconomicus, с его сложившимися культурными традициями

⁴² Рада лишила Януковича звания президента. [On-line]: www.unian.net/politics/1040138-rada-lishila-yanukovicha-zvaniya-prezidenta.html (Дата обращения: 05.03.2015).

⁴³ Разведка США: Россия поставила террористам зенитные ракетные комплексы. [On-line]: <http://www.belaruspartisan.org/m/politic/273793/> (Дата обращения: 18.01.2015).

и отшлифованными (за столетия) алгоритмами восприятия мира, основанными на слишком чёткой, но краткосрочной протестантской логике экономической перспективы и выгоды стейкхолдерских (хоть и вынужденных) отношений, и вытекающей отсюда (хотя бы внешней) толерантности личного поведения, сложно понять и предугадать дальнейшие действия В. Путина, имеющего иной тип мировоззрения, основанный на другой идеологической и духовной платформе, построенной в категориях имперско-теократичной культуры, опирающейся на восточные восприятие времени и абсолютизацию отношения к власти, с элементами искреннего нигилизма и фатализма⁴⁴.

Но если ретроспективно заглянуть в историю России – «Nil novi sub luna!». «Война 1853-го года возгорелась не из-за политической свободы единоплеменников наших, а из-за требований преобладания самой России в пределах Турции. Наше покровительство гораздо более чем их свобода, – вот, что имелось в виду! Сам Государь считал себя вправе подчинить себе султана, как монарха монарху, – а потом уже, по своему усмотрению, сделать для единоверцев то, что заблагорассудится нам, а не то, что они пожелают для себя сами»⁴⁵. И туда же: «Совершенно таким же порядком шло освобождение и других племен Балканского полуострова: племя восставало против Турции; турки направляли на него свои силы; в известный момент Россия кричала Турции: «Стой!»; тогда Турция начинала готовиться к войне с Россией, война проигрывалась, и договором восставшее племя получало внутреннюю независимость, оставаясь под верховной властью Турции. При новом столкновении России с Турцией вассальная зависимость уничтожалась. Так

⁴⁴ Крыштановская О. Анатомия российской элиты. М., 2005, с. 255 [On-line]: <http://gefter.ru/archive/8369> (Дата обращения: 18.06.2014). Гаман-Голутвина О. В. Политические элиты России. В: Российская политическая наука: в 5-ти т. / под общ. ред. А. И. Соловьева. М., 2008, Т. 5. 1995-2006.

⁴⁵ Леонтьев К. Плоды национальных движений на православном Востоке. Журнал «Гражданинъ», 1888-89 гг. [On-line]: http://knleontiev.narod.ru/texts/plody_na_vostoke.htm (Дата обращения: 18.01.2015).

образовалось Сербское княжество по Адрианопольскому договору 1829 г., Греческое королевство – по тому же договору и по Лондонскому протоколу 1830 г. ...»⁴⁶.

Поэтому нет ни чего удивительного, что мы наблюдаем подобный подход и в нынешнем русско-украинском военно-политическом конфликте. Процесс построения такой стратегии, применяемой Кремлём против Украины, состоит из нескольких основных составляющих.

Первая – эшелонированная военно-политическая агрессия.

В Крыму «зеленые человечки» – солдаты армии РФ – прятались за населением и иррегулярными полуместными военизированными формированиями. Сама же Россия делала вид, что она здесь ни при чём, однако угрожала военным вмешательством, если украинцы будут оказывать сопротивление её незаконной аннексии своей суверенной территории⁴⁷.

На Донбассе – похожая трехуровневая схема: в первом эшелоне – полевые командиры, во втором – политическое крыло Донецкой и Луганской народных республик (далее – ДНР и ЛНР), в третьем – собственно армия РФ. Причём у каждого своя роль в этой неконвенционной войне: полевые командиры вообще не хотят ни о чём договариваться, грабят и физически уничтожают инфраструктуру, население и ресурсы Донбасса; политические представители выдвигают неадекватные требования, занимаясь популизмом, ментальной агрессией и размыванием самосознания восточных украинцев; Кремль угрожает полномасштабными боевыми действиями. Причём ввод в действие последнего эшелона – собственно армии РФ – Кремль планирует произвести только в случае эффективного сопротивления украинцев своей военной агрессии. И тогда первые два эшелона совершают любые преступления, а третий –

⁴⁶ Ключевский В. Курс русской истории. Лекция LXXXII. [On-line]: <http://www.kulichki.com/inkwell/text/special/history/kluch/kluchlec.htm> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁴⁷ В НАТО считают «зеленых человечков» солдатами армии РФ. [On-line]: <http://obozrevatel.com/politics/94602-v-nato-schitayut-zelenyih-chelovechkov-soldatami-armii-rf.htm> (Дата обращения: 18.01.2015).

Россия, – не несет за них ни какой ответственности, наступающей при условиях классической войны⁴⁸.

Такая эшелонированная структура агрессии позволяет использовать России все запрещенные методы и способы ведения войны (в отличие от Украины, которая предаёт суду своих военнослужащих в случае совершения ими военных преступлений!) – от пыток и расстрелов до взятия заложников, и сбивания гражданских самолётов, не боясь ответственности даже за совершаемые преступления против человечности. И, самое главное, заставляет договариваться с её основным инициатором – В. Путиным – о прекращении преступлений первого эшелона и сдерживании второго, но не о безоговорочном прекращении военной агрессии, как таковой⁴⁹.

Вторая составляющая – чередование направлений наступления.

Когда пророссийские митинги на Донбассе начали стихать и боевикам-сепаратистам позволили дискредитировать себя в глазах местного населения, РФ забросила туда своих диверсантов, которые начали жестоко физически уничтожать патриотично настроенных украинцев, и придвинула регулярные войска к государственной границе с Украиной, перейдя, таким образом, к следующей стадии своего плана – вооруженному противостоянию⁵⁰.

⁴⁸ На Донбассе насчитали порядка 400 «зеленых человечков» в форме ВС РФ. [On-line]: http://censor.net.ua/news/294203/na_donbasse_naschitali_poryadka_400_zelenyh_chelovechkov_v_forme_vs_rf_no_bez_opoznavatelnyh_znakov (Дата обращения: 18.01.2015). Российские войска не прекращают вывозить оборудование с украинских военных предприятий. [On-line]: http://censor.net.ua/news/299688/rossiyiskie_voyiska_ne_prekraschayut_vyvozit_oborudovanie_s_ukrainskih_voennyh_predpriyatiy_snbo (Дата обращения: 18.01.2015). Луганский машиностроительный завод эвакуирован в Чебоксары. [On-line]: <http://rusvesna.su/news/1409122644> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁴⁹ На Банковій розповіли, чого очікувати після переговорів у Мінську. [Режим доступу] <http://www.pravda.com.ua/news/2014/08/27/7035942/> (Дата звернення: 18.01.2015).

⁵⁰ Силы АТО взяли в плен «зеленого человечка» - срочника ВС РФ на Луганщине. [On-line]: http://www.ua-today.com/modules/myarticles/article_storyid_68655.html (Дата обращения: 18.01.2015).

После того, как Западу общими усилиями удалось добиться отвода российских войск от украинской границы, в Украину стали засылаться нерегулярные воинские части РФ и начались похищения иностранных представителей. Украина смогла мобилизоваться и нанести ряд поражений сепаратистам – войска РФ снова появились возле украинских границ уже в связи с «изменением» ситуации, опять создавая угрозу прямого военного вторжения и терроризируя местное население регулярными артиллерийскими и ракетными обстрелами. А на украинскую территорию, удерживаемую сепаратистами, стали перебрасываться российские наёмные боевики-террористы, солдаты регулярной армии РФ и тяжелая военная техника (танки, бронетранспортёры, различные ракетно-артиллерийские системы и комплексы, и т. д.) для раскручивания нового витка русско-украинского противостояния. Т. е., как только со стороны Украины направляется достаточно сил для противодействия очередному наступлению, а Запад разрабатывает тактику сдерживания по нему, Кремль подключает новое направление, обороны по которому нет.

Поэтому первые две составляющие дают простор для маневра: когда В. Путину угрожают санкциями, он соглашается отступить, но «оказывается», что следующие эшелоны не согласны. Санкции не применяются, и уже идет торг относительно менее масштабных требований: первую неделю прекращения огня хотели обменять на выведение диверсантов и разоружение, но благодаря этой составляющей добились только начала переговоров со вторым эшелоном; трехдневное продолжение перемирия обменяли лишь на освобождение европейских наблюдателей; и т. д.

Оттого, во время переговоров Кремль обладает широким спектром предложений: освобождение заложников и военнопленных, отвод войск от границ, отмена разрешения на их использование, помощь в организации расследования катастрофы Боинга 777 и похорон её жертв, и т. д. А, если бы ранее не состоялись бы наступления по этим направлениям, пришлось бы договариваться по существу: прекращение огня, разоружение

и выведения боевиков, деэскалация напряжения.

Продавливание – третья составляющая, которая расширяет поле возможностей.

Оно, вместе с предыдущими составляющими, изматывает морально-физические силы стран Запада, которые выбрали и применяют стратегию сдерживания, своим постоянством и наращиванием напряжения в триггерных точках. Поэтому ситуация не разрешается так быстро, как того ожидают расслабленное население и элиты Европы, и они устают, надеясь, уж, хоть на какое-то решение конфликта – плохой, но мир⁵¹.

Четвёртая составляющая – создание виртуальной реальности.

На Западе и Донбассе она применяется вместе с продавливанием – Кремль постоянно повторяет свою позицию, и настаивает на том, что Украина должна быть наказана за приписанные ей преступления: так ложь, повторенная многократно, становится точкой зрения, поддерживаемой, уже, не только россиянами, но и частью мирового сообщества⁵²!

Пятая составляющая – тактические отступления, которые помогают тянуть время.

Для этой стратегической составляющей также активно используется эшелонированная структура российской военно-политической агрессии: договорились, о чём-либо, с В. Путиным – неожиданно выступает против «руководство» ДНР/ЛНР. Договорились с ними – против кто-то из полевых командиров. Договорились с этими – уже подготовлено и началось наступление по другому направлению,

⁵¹ Стратегия сдерживания России может стать для США самоубийственной. [On-line]: <http://politobzor.net/show-18690-strategiya-sderzhivaniya-rossii-mozhet-stat-dlya-ssha-samoubiystvennoy.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Небоженко: Запад удерживает Украину и от евроинтеграции, и от вступления в ТС, а взамен «подкрепляет» обещаниями. [On-line]: http://censor.net.ua/news/176004/nebojenko_zapad_uderjiv_aet_ukrainu_i_ot_evrointegratsii_i_ot_vstupleniya_v_ts_a_vzamen_podkreplyaet (Дата обращения: 18.01.2015).

⁵² ИАТА: Украина лжёт и должна быть наказана в суде, и общенациональным покаянием. [On-line]: <http://blogs-news.ru/blog/ledylisichka-иата-украина-лжёт-и-должна-быть-наказана-в-суде-и-общенациональным-покаянием> (Дата обращения: 18.01.2015).

относительно прекращения которого опять нужно договариваться со всеми по очереди. И обманчивая деэскалация, которая, вроде бы, наступает после всех этих поэтапных переговоров, используется Кремлём только для закрепления на занятых позициях и подготовки наступления на других направлениях⁵³.

Шестая основная составляющая – скрытые цели.

Они не объявляются, даже по их достижению. И судить о них можно лишь только по «эффекту отражения» – побочным проявлениям, собранным и обработанным данным, завершению давления в каком либо направлении. Ведь обсуждение и переговоры ведутся В. Путиным только на уровне второстепенных задач и вопросов.

Однако о целях военной кампании на материковой украинской территории можно достаточно точно судить по предложениям РФ к Западу обсуждать Украину без её участия, публичной риторике Кремля касательно отсутствия легитимной власти в Украине, и предложениям о её разделе. А, по сему, – необходимости участия представителей Юго-Востока (полулегитимное альтернативное правительство «Новороссии») на равных с «полулегитимной» киевской властью в переговорах о «примирении» в Украине. Т. е. Кремль стремится заставить Украину оставить у себя разрушенные войной, разорённые и разворованные Россией сепаратистские территории (предоставив им особые привилегии и полномочия с сохранением у власти убийц-террористов), и запретить ей, что-либо, там менять.

Но, до сих пор не ясно – это стремление сохранить за собой Крым или закладывание на будущее основ полномасштабных военных действий в Европе. Хотя минимальные триггерные точки уже назвать можно: сухопутный коридор на Крым (через выход к Днепру), отторжение Харькова и захват Одессы (для обеспечения выхода к морю непризнанной Приднестровской республики,

⁵³ Цыпулявский Б. Украина. Противостояние: дайджест. [On-line]: <http://geopolitics.by/products/ukraina-protivostoyanie-daydzhest-po-sostoyaniyu-na-26062014> (Дата обращения: 18.01.2015).

в которой также уже начали активизироваться подготовительные действия к войне)⁵⁴.

К этому следует добавить, что В. Путин, ощущая вялый отпор своей агрессивной экспансии со стороны бросивших Украину её союзников, обязательно решится на применение тактического оружия массового поражения против украинцев в ответ на их возросшее сопротивление. После чего сразу сядет за стол переговоров «утихомиривать» перепуганных европейцев и США, объясняя им, что они сами во всём виноваты.

Седьмая составляющая – тщательный подбор времени и объектов проведения операций для усиления позиций РФ относительно возможных структурных реакций со стороны основных элементов безопасности существующей системы международных отношений.

Её принципы: учёт морально-физического состояния международных акторов, могущих выступить в качестве противников РФ (создание ситуации невозможности необходимой быстрой реакции на какие-либо важные события, особенно на Рождественские или сенатские (августовские) каникулы) и отсутствие непосредственного болевого воздействия на них (до Буйнакса, Беслана, Чечни, Норд-Оста и Украины от Европы и США далеко...), с постепенным ползучим приближением, информационным нивелированием и маскировкой угроз⁵⁵.

Восьмая составляющая – использование «организационного оружия»: вмешательство во внутренние дела Украины посредством её «самодезорганизации» и «самодезориентации» (концептуальные принципы заложены С. Никаноровым в 80-е гг. XX ст., а в начале 2000-х идеи были доведены до возможности реального применения специалистами Российской академии генштаба)⁵⁶.

Это означает использование систем организационных, пропагандистских, психологических, информационных и др. воздействий по определённым программам, схемам и алгоритмам с целью направления противника в стратегически безвыходное положение, в котором истощается экономика, разваливается военная промышленность, дискредитируется руководство, унижается и подавляется общественное самосознание и основы национальной культуры, разрушается единство атакуемой нации или народа. В результате таких скоординированных действий в Украине должна была возникнуть ситуация управляемого со стороны Кремля внутривластного, экономического, социального и психологического хаоса.

Достигнутые результаты

Некоторые итоги и эффективность применения Кремлём такой комплексной стратегии военной агрессии в отношении Украины можно уже сейчас пронаблюдать относительно её положения, как в сфере международных, экономических, так и внутривластных отношений. Как уже отмечалось, у власти в РФ стоят руководители с КГБ-шным прошлым, а, значит, и соответствующим типом сознания и мышления. Поэтому конфликт с Украиной воспринимается ними, как проведение спецоперации, т. е. обходные манёвры и игра на случае. Т. к. изначально между основными мировыми игроками была достигнута чёткая договорённость – этот военно-политический конфликт должен иметь только локальную форму.

Ныне первая задача – дипломатически изолировать Украину – решена на 70-80 %. Наиболее активные страны-соседи, которые не только понимают, что происходит, но и осознают реальную величину, сложность и

⁵⁴ Vladimir Putin tells Brussels to stay out of Ukraine's political crisis. [On-line]: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/vladimir-putin-ukraine-crisis-eu> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁵⁵ Правда Беслана. [On-line]: <http://pravdabeslana.ru> (Дата обращения: 18.01.2015). «Nord-Ost» investigation unfinished. URL: <http://pravdabeslana.ru/nordost/dokleng.htm> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁵⁶ Никаноров С.П. Характеристика и область применения метода концептуального проектирования

систем организационного управления. В: Концептуальное проектирование систем организационного управления (КП СОУ) и его применение в капитальном строительстве: Сб. науч. тр. / ЦНИИЭУС Госстроя СССР. М., 1989, с. 8-29. [On-line]: <http://www.concept.com.ru/publish/char-kp.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / ZN, UA / [On-line]: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

всю опасность возникшей проблемы в соответствии со своими национальными интересами, а, так же, готовы реально помогать украинцам (республики Турция, Молдова, Польша, Литва, Латвия, Эстония, государство Румыния), были вытолкнуты россиянами из дипломатического процесса. Особенно эффектно это было сделано с Польшей – её представитель не прошёл на должность Верховного представителя ЕС по вопросам международных отношений и политики безопасности, а, затем, не был допущен на переговоры по «украинскому кризису» в Берлине⁵⁷. Т. е. украинское Министерство иностранных дел эту политическую операцию россиянам с треском проиграло.

Второй эшелон союзников – в основном представители англо-саксонского мира, где есть большие и влиятельные украинские диаспоры (США, Канада, Австралийский Союз, Нидерланды (как пострадавшая сторона от сбитого Боинга), королевства Великобритания, Норвегии, Швеции, Финляндская республика), – который готов, в своих национальных интересах, дать международную помощь Украине, был выведен из переговорного процесса посредством согласия руководства Украины на переговоры в Минске в составе представителей РФ, республик Беларусь и Казахстана, ЕС⁵⁸. Т. е. Украина постепенно теряет свой суверенитет – план по её дипломатической изоляции со стороны РФ с целью вести торг об Украине без её участия, продолжает реализовываться.

Выполняя вторую задачу – навязать всем окружающим свою точку зрения – Кремль заставил Украину и весь мир, благодаря своим финансовым возможностям и купленным на них медиаресурсам и лоббистам, согласиться со смещением и подменой смыслов: в большинстве западных СМИ не говорится ни про нападение РФ на Украину, ни про аннексию Крыма, ни про российско-украинскую войну на Донбассе.

⁵⁷ Главы МИД Польши и Украины обсудили варианты выхода из кризиса. [On-line]: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/politics/19222508/> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁵⁸ Стариков Н. В. Война и мир: переговоры в Минске. [On-line]: <http://nstarikov.ru/blog/44521> (Дата обращения: 18.01.2015).

Слова «война» и «агрессия» заменены словом «кризис», а российских военнослужащих из состава регулярных воинских частей называют ополченцами. Т. е. раз войны – нет, войск – нет, то и говорить – не о чём. И только в последнее время наблюдается возврат к реальным оценкам всего происходящего в Украине и начинается информационная борьба с российскими СМИ в общеевропейском и мировом масштабах⁵⁹.

Внутри Украины РФ резко усилила, в ракурсе навязываемых «мирных» переговоров, поставки российской военной техники, вооружения, своих солдат на донбасский театр военных действий, выполняя свою третью задачу – создание напряжения на оккупированных территориях. Предатели и русофилы в Генштабе, и политикуме Украины активно уничтожают прослойку активных, и сознательных украинцев-пассионариев, составляющих социальную основу волонтерского и добровольческого движения, которые для них страшнее, чем оккупанты и террористы. Активизирована вся агентурная сеть, начиная с пророссийских элементов, ставленников ПР и УПЦ МП, заканчивая стимуляцией сепаратизма русинов, галичан и других гипернационалистических движений⁶⁰. Этим выполняется четвёртая задача – дестабилизация и подрыв воли к сопротивлению в самой Украине.

Налицо признаки явного структурного, идеологического и энергетического превосходства социальной подсистемы «Россия» над подсистемой «Украина» и

⁵⁹ Ицкович С. Ах, обмануть меня не трудно!.. Я сам обманываться рад! [On-line]: <http://evreimir.com/91498/ax-obmanut-menya-ne-trudno-ya-sam-obman/> (Дата обращения: 18.01.2015). Separatists plan victory parade on Ukraine's Independence Day. URL: <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-ukraine-donetsk-20140823-story.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁶⁰ Соколов Л. От сепаратизма украинского к сепаратизму галицкому. [On-line]: <http://www.ukrstor.com/ukrstor/sokolov-separatizm.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Существует ли на Украине русинский сепаратизм? [On-line]: http://www.ukrstor.com/ukrstor/rusiny_jestlisep.html (Дата обращения: 18.01.2015). Чаленко А. Галичане – союзники Новороссии. [On-line]: <http://politobzor.net/show-28737-galichane-soyuzniki-novorossii.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

процесса одностороннего кластерного поглощения в системе международных взаимоотношений ввиду нарушения баланса её защитной подсистемы стейкхолдерских отношений из-за восприятия обеими подсистемами имеющихся (и решаемых!) противоречий, как неизбежного конфликта⁶¹.

Однако если на всё это посмотреть с точки зрения системы более высокого порядка (в данном случае – системы международных отношений), то, всё-таки, западная стратегия сдерживания и украинская мобилизационная стратегия медленно, но неотвратимо делают свое дело в противостоянии эшелонированной агрессивной стратегии нападения россиян. В настоящий момент связи между российскими эшелонами начали разрушаться – стратегический сбой произошёл после уничтожения русскими пассажирского самолета и систематических поражений террористов от сил АТО (это было ожидаемое и не случайное явление: чем больше хаотики в каком либо процессе или системе (в данном случае это боевые действия), тем больше вероятность их критического состояния ввиду внутрисистемного резонанса или скачкообразного перехода на иной структурный уровень с мгновенным выделением, в обоих случаях, большого количества неконтролируемой энергии и разрывом/образованием соответствующих связей между элементами в слабо прогнозируемых последовательностях и количествах). Эта трагедия всколыхнула весь цивилизованный мир и сразу перевела российско-украинский военный конфликт из плоскости внутренних дел Украины в сферу мировых международных отношений⁶².

Но стратегическое поражение Кремля определяет не только это. Он уже проиграл

столь необходимую для него гибридную войну, т. к. некоторые элементы и подсистемы его системы эшелонированного нападения потеряли контроль управления (получили более расчётного количества степеней свободы), обрели структурную и энергетическую независимость (а, значит, и возможность выбора) и стали определять самостоятельно свои цели и задачи (устанавливать собственные правила игры). Поэтому Кремль стал физически избавляться от харизматических лидеров украинских сепаратистов, что вызвало раскол среди них и активное противодействие местного населения, вплоть до партизанского движения, на оккупированных территориях, приводящее к постоянным и непрогнозируемым потерям личного состава и техники в российской оккупационной армии.

Из-за этого Кремль вынужден прибегать к любым информационным мероприятиям, – из эфиров и лент российских новостей исчезли все упоминания о «Новороссии», и вернулось понятие «Украина», – чтобы нивелировать собственное присутствие и заинтересованность в сохранении напряжения на Востоке Украины. Появилась, даже, идея о гуманитарном конвое, который перерос в полномасштабное военное вторжение. Однако созданная россиянами искусственная агрессивная виртуальная реальность (заявления и статьи, фото- и видеосъемки) стала теперь работать против них самих. Поэтому сейчас, в продолжение развития этого конфликта, возможна только классическая война между двумя государствами⁶³.

Однако украинцы должны быть благодарны В. Путину и его приспешникам – они, своей военной агрессией, сделали то, что не получалось в Украине все годы её независимости – наконец-то запустили механизмы создания и самозащиты государства:

⁶¹ Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. Пособие. К.: МАУП, 2003. 368 с. [On-line]: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/N571.PDF> (Дата обращения: 18.01.2015). Молчанов А.А. Моделирование и проектирование сложных систем. К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. 359 с. Смирнов Э. А. Основы теории организации: Учеб. пособие для вузов / Э. А. Смирнов. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. 375 с.

⁶² Караганов С. Украина может стать для России Афганистаном-2. [On-line]: <http://nn.by/?c=ar&i=132445&lang=ru> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁶³ Огрызко В. Вторжение конвоя – это подготовка Путина к визиту Меркель в Украину и ко встрече в Минске. [On-line]: <http://m.gordonua.com/news/separatism/Ogryzko-Vtorzhenie-konvoya-eto-podgotovka-Putina-k-vizitu-Merkel-v-Ukrainu-i-ko-vstreche-v-Minske-37659.html/> (Дата обращения: 18.01.2015).

-началось объединение украинского народа вокруг идей единой нации и общественного согласия (в Львове, в поддержку населения Крыма и юго-восточных областей Украины, жители заговорили на русском языке, и принимают беженцев из Крыма, и Донбасса⁶⁴);

-пошли процессы изживания раскола и слияния украинских православных церквей с конечной целью обретения автокефалии (Именно поэтому на торжественной речи В. Путина по поводу принятия Крыма в состав РФ не было Патриарха Московского и всея Руси Кирилла, ибо лоббируемая им многие десятилетия идея распространения и закрепления духовного влияния «Русского мира» рухнула навсегда – Русская Православная Церковь (далее – РПЦ) не смогла, не смотря на все свои обещания Кремлю и его посулы, и дары за это, организовать на религиозной основе массовый сепаратизм на Донбассе. Поэтому идею «Русского мира» пришлось так скоропостижно заменять идеей национальной святости русского народа.). И, даже, избрание пророссийски настроенного главы УПЦ МП не изменило этой ситуации⁶⁵;

-мусульмане и другие конфессии в Украине выступили в поддержку её территориальной целостности и суверенитета, и более близкого диалога между представителями различных верований (Азербайджанская диаспора заявила, что выступит с оружием в руках против агрессоров-россиян, что и было исполнено. Крымско-татарский народ отказался

участвовать в незаконном крымском референдуме и заявил, что если россияне вторгнутся на материковую часть Украины со стороны полуострова, то он возьмёт в руки оружие и начнёт боевые действия против русских в Крыму. В Одессе, во время митинга и шествия колон патриотов мимо мусульманского культурного центра, иудеи кричали «Аллах Акбар!»⁶⁶);

-началось внутринациональное примирение украинских противоборствующих сторон (На 40-й день в храмах по всей Украине были отпеты, как безвинно погибшие майдановцы из расстрелянной безоружной «Небесной сотни», так и погибшие, стоявшие за свергнутую власть милиционеры и служащие подразделения «Беркут», которых народ прозвал «Обманутые ангелы». А сами беркутовцы активно участвуют в войне против российской армии и сепаратистов на Донбассе⁶⁷).

Даже некоторые украинские олигархи (пусть из-за страха потерять свои доходы, власть и независимость или увиденных возможностей обогатиться), объединились с народом и государством в совместном усилии дать отпор внешнему, коварному и более сильному врагу, которого создал В. Путин для украинцев из некогда братского русского народа⁶⁸.

Однако проблемой для Кремля стал не сам факт его незаконной аннексии чужой территории (подобное ему уже спускало с рук мировое сообщество в 2008 г. в Грузии, когда

⁶⁴ Львовская область предлагает крымчанам временный приют. [On-line]: <http://news.bigmir.net/ukraine/797636-Lvovskaya-oblast-predlagaet-krimchanam-vremennii-priut> (Дата обращения: 18.01.2015). Львовские активисты призывают город перейти на русский язык. [On-line]: <http://news.bigmir.net/ukraine/796290-Segodnya-vo-Lvove-bydyt-govorit-na-rysskom-yazike> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁶⁵ Чаплин: «На послании Путина Патриарха не было, это все, что могу сказать» [On-line]: <http://slon.ru/fast/russia/chaplin-na-poslanii-putina-patriarkha-ne-bylo-eto-vse-chto-mogu-skazat-1073000.xhtml> (Дата обращения: 18.01.2015). Киевский патриархат УПЦ добивается слияния со сторонниками президента Украины. [On-line]: http://en24.ru/post/1031/kievskij-patriarhat-upts-dobivaetsya-sliyaniya-so/#.U_675hZc_8s (Дата обращения: 18.01.2015).

⁶⁶ Азербайджанская диаспора заявила о готовности защищать территориальную целостность Украины. [On-line]: http://censor.net.ua/news/274047/azerbayidjanskaya_diaspora_zayavila_o_gotovnosti_zaschischat_territorialnyu_tselostnost_ukrainy (Дата обращения: 18.01.2015). Меджлис крымско-татарского народа отказался принимать участие во всекрымском референдуме. [On-line]: <http://narodnarada.info/news/medjlis-krymskotatarskogo-naroda-otkazalsya-news-977.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁶⁷ Ивано-Франковских «беркутов» похоронят рядом с «героем небесной сотни», в расстреле которой обвиняют «Беркут». [On-line]: <http://rusvesna.su/news/1401646472> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁶⁸ Во главе Донецкой и Днепропетровской областей встали олигархи. [On-line]: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/88283/> (Дата обращения: 18.01.2015).

Россия была нужна Западу для преодоления вспыхнувшего глобального экономического кризиса) или процессы самоорганизации и увеличения силы сопротивления украинцев. А реакция мировых элит на его покушение на действующие структуру и парадигму устройства, и контроля всего мира. Действие вызвало противодействие, но соотношение сил РФ/Весь Мир – 1:7~10⁶⁹!

В нынешнем веке, в виду достижений и последствий процесса глобализации, доминирования общей взаимозависимости и протестантского (потребительского) подхода к жизни, «цивилизованные» войны между государствами ведутся уже в различных экономических, политических, культурных и социальных плоскостях – зачем разрушать то, что можно взять под контроль и использовать в свою пользу⁷⁰?!

Поэтому затраты на армию, в том же ЕС, резко сократились в результате его расслабляющей самоуверенности, что мир перешёл на следующий этап своего развития. А тут произошло грубое военное вмешательство со стороны какой-то «страны-телевизора», волею судеб обладающей ядерным оружием, которое может распространиться и на другие государства, в т. ч. и в благополучной Европе⁷¹!

Да, к тому же, ещё, походя, открыт «ящик ядерной Пандоры»: РФ была гарантом территориальной целостности и суверенитета Украины в обмен на добровольный отказ последней от ядерного оружия (ошибочность которого подтверждается всеми, происходящими ныне событиями и ведущими международными экспертами⁷²).

⁶⁹ Россия не готова к банковской войне. [On-line]: <http://ru-an.info/новости/россия-пока-не-готова-к-серьёзной-банковской-войне-с-западом/> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁷⁰ К. Райт. Война и мир в жизни цивилизаций. [On-line]: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Eras/44.php (Дата обращения: 18.01.2015).

⁷¹ Гонка разоружений. [On-line]: <http://vz.ru/world/2013/5/8/631573.html> (Дата обращения: 18.01.2015). Военные расходы: Россия идет на повышение. [On-line]: <http://russian.rt.com/inotv/2013-04-16/Voennie-rashodi-Rossiya-idet-na> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁷² Ядерная ошибка Украины. [On-line]: www.contextap.ru/comm/150220160055/html (Дата обращения: 27.02.2015). Отказ Украины от ядерного

Нарушив это соглашение, В. Путин «поставил крест» на самой идее Договора о нераспространении оружия массового поражения⁷³. Теперь каждая, более или менее платежеспособная страна (не говоря уже о транснациональных корпорациях или международных организованных преступных группировках) пожелает иметь у себя уже не только вооружённую до зубов современную армию или хорошо оснащённых и экипированных наёмников, но и оружие массового поражения (ядерное, химическое или бактериологическое)⁷⁴.

А, значит, вероятность его попадания в руки террористов, фундаменталистов или фанатиков различного толка многократно увеличивается. И когда оно будет применено, где-нибудь, – в Нью-Йорке или Берлине, – с кем тогда вести «цивилизованную» войну? Поэтому мировое сообщество не стало мириться с такими действиями РФ и она стала испытывать на себе всё усиливающееся, хотя ещё и недостаточное, политико-экономическое давление, и различного рода санкции с его стороны⁷⁵.

Список использованной литературы:

1. Медаль «За возвращение Крыма». [On-line]:

https://ru.wikipedia.org/wiki/Медаль_«За_возвращение_Крыма» (Дата обращения: 18.01.2015).

2. Илларионов А. Четвертая мировая война. [On-line]:

http://www.kasparov.ru/material.php?id=53997F1DCDCF2§ion_id=50A6C962A3D7C&subject_id=115 (Дата обращения: 18.01.2015).

3. Кузьменко Т. Из-за событий в Украине мировые цены на пшеницу подскочили до

оружия был ошибкой – эксперт. [On-line]: <http://odnako.su/news/politics/-27707-otkaz-ukrainy-ot-yadernogo-orujija-byi-oshibkoy--ekspert/> (Дата обращения: 27.03.2015).

⁷³ Медведев отказался дать гарантии территориальной целостности Украины. [On-line]: <http://www.zakon.kz/4625376-medvedev-otkazalsja-dat-garantii.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁷⁴ ПАСЕ поддержала Украину и осудила Россию. [On-line]: <http://www.golos-ameriki.ru/content/pace-on-ukraine-and-russia/1889853.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

⁷⁵ Forbes: Ужесточение санкций ЕС и США против РФ негативно повлияет на авторынок. [On-line]: <http://www.rbc.ru/rbcfreenews/20140813050941.shtml> (Дата обращения: 18.01.2015).

- рекордной отметки. [On-line]: <http://atmagro.ru/2014/05/05/iz-za-sobytij-v-ukraine-mirovye-ceny-na-pshenicu-podskochili-do-rekordnoj-otmetki/> (Дата обращения: 18.01.2015).
4. Мировые цены на газ выросли из-за событий на Украине. [On-line]: <http://svpressa.ru/economy/article/83203/> (Дата обращения: 18.01.2015).
5. Before Crimean referendum world oil prices jumped. [On-line]: <http://nahnews.com.ua/before-crimean-referendum-world-oil-prices-jumped/> (Дата обращения: 18.01.2015).
6. Гектюрк Тюйсюзоглу. Отношения Ирана и ХАМАСа развиваются. [On-line]: <http://9tv.co.il/news/2014/04/10/173049.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
7. Агаджанян М. НАТО и Турция: переориентация с Ближнего Востока на Чёрное море и Кавказ. [On-line]: <http://www.fondsk.ru/news/2014/06/30/nato-i-turcia-pereorientacia-s-blizhnego-vostoka-na-chernoe-more-i-kavkaz-28235.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
8. Снесарев А.Е. Философия войны. / Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации. М.: Кучково поле, 2002 362 с.
9. Никаноров С.П. Характеристика и область применения метода концептуального проектирования систем организационного управления. В: Концептуальное проектирование систем организационного управления (КП СОУ) и его применение в капитальном строительстве: Сб. науч. тр. / ЦНИИЭУС Госстроя СССР. М., 1989, с. 8-29. [On-line]: <http://www.concept.com.ru/publish/char-kp.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
10. Хочешь мира, победи мятежвойну! Творческое наследие Е. Э. Месснера. М: Военный университет, Русский путь, 2005. 696 с.
11. Эдвард Н. Люттвак. Стратегия: Логика войны и мира. Перевод с английского: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2012. 392 с.
12. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. Пособие. К.: МАУП, 2003. 368 с. [On-line]: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/N571.PDF> (Дата обращения: 18.01.2015).
13. Крагчфилд Дж., Фармер Дж., Паккард Н., Шоу Р. Хаос. В мире науки. 1987, № 2, с. 16-28.
14. Jamshid Gharajedaghi. Systems Thinking. Managing Chaos & Complexity: A platform for Designing Business Architecture. Morgan Kaufmann, 2011, 374 p.
15. Freeman R. Edward. A Stakeholder Approach to Strategic Management. Boston: Pitman, 1984. xii + 276 p.
16. Freeman, Wicks, and Parmar: Stakeholder Theory and „The Corporate Objective Revisited”, 2004 INFORMS, p. 426.
17. Бандурка А. М. Конфликтология: учеб. пособ. для вузов / А. М. Бандурка, В. А. Друзь. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1997. 350 с.
18. Романович Н. А. Образ власти: противоречия традиционной и современной моделей. [On-line]: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/history/2009/02/2009-02-03.pdf> (Дата обращения: 18.01.2015).
19. Гумилёв Л. Н. Тысячелетие вокруг Каспия. М.: АСТ, АСТ Москва, Харвест, 2008. 280 с. [On-line]: <http://www.klex.ru/93f> (Дата обращения: 18.01.2015).
20. Молчанов А. А. Моделирование и проектирование сложных систем. К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988. 359 с.
21. Украина без Кучмии. [On-line]: <http://genshtab.info/Україна без Кучми> (Дата обращения: 18.01.2015).
22. Условия и возможности консолидации российского общества. Сборник научных трудов СИ РАН / отв. ред.: А. В. Дука, И. И. Елисева. СПб.: Нестор-История, 2010. 280 с.
23. Гусаревич О. Л. Коренная причина. Отношения между народами, наглотавшимися суверенитета. [On-line]: http://svoim.info/201412/?12_5_1 (Дата обращения: 18.01.2015).
24. Akulov-Muratov Vladyslav. How Ukraine's foreign policy influenced the country's public administration system and mechanisms in 2012. In: Moldavian journal of international law and international relations. 2013, № 1 (27), p. 105-130.
25. Границы Золотой Орды на территории современной Украины. [On-line]: <http://narvasadataa.livejournal.com/190450.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
26. Михеева О. К. Кримінальна злочинність і боротьба з нею в Донбасі (1919-1929) / О. К. Михеева. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. – 248 с.
27. Ваджра А. Распад: Окаянные дни – 3 (А-Б). [On-line]: <http://alternatio.org/articles/articles/item/27341-распад-окаянные-дни—3-а-б> (Дата обращения: 18.01.2015).
28. Михайленко М. На пути к EuRussia: поглощение Украины, протекторат ЕС и конец несчастливому суверенитету. [On-line]: <http://2000.net.ua/2000/derzhava/realii/74595> (Дата обращения: 18.01.2015).

29. Хелемендик С. Доктрина воссоединения. Поглощение Украины: цена вопроса. Часть 2. [On-line]: <http://www.odnako.org/blogs/doktrina-voossoedineniya-pogloshchenie-ukraini-cena-voprosa-chast-2/> (Дата обращения: 18.01.2015).
30. Путин советует Украине договариваться с Евросоюзом в составе Таможенного союза. [On-line]: www.forbes.ua/news/1357540 (Дата обращения: 18.01.2015).
31. Багдасарян В.Э., Сулакшин С.С. Превосходство, присвоение, неравенство. М.: Научный эксперт, 2013. [On-line]: http://rusrand.ru/files/13/09/18/130918115010_Prevos_hodstvo.pdf (Дата обращения: 18.01.2015).
32. Акопян А. Отказ от суверенной демократии – путь в никуда. [On-line]: <http://www.russ.ru/pole/Otkaz-ot-suverennoj-demokratii-put-v-nikuda> (Дата обращения: 18.01.2015).
33. Россия против Майдана: история информационной войны. [On-line]: http://nmm.me/blogs/west_yura/rossiya-protiv-maydana-istoriya-informacionnoy-voynny/page5/ (Дата обращения: 18.01.2015).
34. Akulov-Muratov Vladyslav. Russia: The power and the people – are stakeholder relations possible? / Moldavian journal of international law and international relations. 2014, nr. 3 (33), p. 102-157.
35. Maksudov S. «Migration in SSSR: 1926-1939», Cahiers du monde russe [En ligne], 40/4 | 1999, mis en ligne le 15 janvier 2007, Consulté le 06 janvier 2014. URL: <http://monderusse.revues.org/27> (Дата обращения: 18.01.2015).
36. Пресса комментирует масштабные кадровые перестановки, устроенные Путиным: страна нуждается в коренных переменах. [On-line]: <http://newsru.com/russia/13may2014/otstavki.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
37. Отставки и назначения-2014. [On-line]: <http://bujet.ru/article/241702.php> (Дата обращения: 18.01.2015).
38. В Москве свел счеты с жизнью уже третий в 2014 году генерал-майор ГРУ РФ. [On-line]: <http://www.finanso.net/incidents/10869-v-moskve-svel-schety-s-zhiznyu-uzhe-tretiy-v-2014-godu-general-mayor-gru-rf-prichiny.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
39. Ядуха В. Майдан и русские. [On-line]: <http://www.rosbalt.ru/blogs/2014/01/31/1227488.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
40. Великая французская революция. [On-line]: https://ru.wikipedia.org/wiki/Великая_французская_революция (Дата обращения: 18.01.2015).
41. Акулов-Муратов В.В. Деинституализация стейкхолдерских отношений в современном украинском социуме и пути её преодоления в государственном управлении / Развитие института государственной службы в регионах: международный и российский опыт. Международная научно-практическая конференция (19 сентября 2013 г.). в 3-х т. Т II / Под общей редакцией доктора политических наук, профессора В. Ф. Ницевича. Орёл: Изд-во ОФ РАНХиГС, 2013, с. 13-19.
42. Акулов-Муратов В.В. Космополітизм правлячих еліт як передумова до зростання протестних рухів в Україні. В: Вчені записки Харківського інституту управління: Науковий журнал. 2013, Випуск № 34. Харків: XIV, с. 271-275.
43. Сухобок С. Расстрел Майдана был прикрытием агрессии РФ в Крыму. [On-line]: <http://uainfo.org/blognews/314848-rasstrel-maydana-byt-prikrytiem-agressii-rf-v-krymu.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
44. Большинство россиян считают захват территории республик экс-СССР приемлемым – опрос. [On-line]: <http://www.unian.net/world/915258-bolshinstvo-rossiyan-schitayut-zahvat-territorii-respublik-eks-sssr-priemlemym-opros.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
45. Илларионов А. Раздел Украины по Путину-Жириновскому. [On-line]: <http://aillarionov.livejournal.com/654074.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
46. Россия отправила Польше предложение разделить Украину. [On-line]: <https://www.youtube.com/watch?v=wH5Lm0F7Efo> (Дата обращения: 18.01.2015).
47. Россия отозвала письмо Жириновского о разделе Украины. [On-line]: <http://thekievtimes.ua/politics/345899-rossiya-otozvala-pismo-zhirinovskogo-o-razdele-ukrainy.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
48. Утверждены очередные восемь региональных программ переселения соотечественников из-за рубежа. [On-line]: <http://www.ruvek.ru/?module=articles&action=view&id=8369> (Дата обращения: 18.01.2015).
49. Русских беженцев из Украины отправят на Дальний Восток. [On-line]: <http://www.vostokmedia.com/n188470.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
50. Горбулин В. Литвиненко А. Большой сосед определился. Что Украине делать дальше? В: «Зеркало недели», № 35 (763) – 19-25.09.2009. «Большой сосед определился. Что Украине делать дальше?», В. Горбулин, А. Литвиненко, «Зеркало недели», № 35 (763) 19 - 25 сентября 2009 (Дата обращения: 18.01.2015).
51. Заседание Совета Безопасности по Украине 16 апреля 2014. [On-line]:

<http://www.voltairenet.org/article183485.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

52. Евгений Ясин: «Аннексия Крыма не лучшим образом сказалась на экономических показателях». [On-line]: <http://www.golos-ameriki.ru/content/article/1949982.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

53. Моторкина Д. Вернули в Россию. Путин подписал декларацию о приеме Крыма в состав РФ. [On-line]: <http://smartnews.ru/politics/authorities/16803.html#ixzz3BLnrhp82> (Дата обращения: 18.01.2015).

54. Прием на высшем уровне. Крым может войти в состав России за 3 дня? Когда полуостров примут в состав Российской Федерации? [On-line]: <http://www.mk.ru/politics/article/2014/03/17/999395-priem-na-vysshem-urovne-kryim-mozhet-voyti-v-sostav-rossii-za-3-dnya.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

55. Референдум о статусе Крыма (2014). [On-line]: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Референдум_о_статусе_Крыма_\(2014\)#.D0.9D.D0.B0.D0.B7.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.B8.D0.B5.D1.80.D0.B5.D1.84.D0.B5.D1.80.D0.B5.D0.BD.D0.B4.D1.83.D0.BC.D0.B0](https://ru.wikipedia.org/wiki/Референдум_о_статусе_Крыма_(2014)#.D0.9D.D0.B0.D0.B7.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.B8.D0.B5.D1.80.D0.B5.D1.84.D0.B5.D1.80.D0.B5.D0.BD.D0.B4.D1.83.D0.BC.D0.B0) (Дата обращения: 18.01.2015).

56. Денисенко В. Какую войну ведет Россия? [On-line]: <http://inosmi.ru/russia/20140421/219729816.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

57. Friedrich Schmidt. Завоеватель на новой земле («Frankfurter allgemeine zeitung», Германия) [On-line]: <http://polpred.com/?ns=1&searchtext=%C1%EB%E0%E3%EE%E4%E0%F0%FF+%E7%E0%F5%E2%E0%F2%F3+%E8+%EF%F0%E8%F1%EE%E5%E4%E8%ED%E5%ED%E8%FE+%CA%F0%FB%E.C%E0+%F0%E5%E9%F2%E8%ED%E3+%CF%F3%F2%E8%ED%E0+%EF%EE%E4%F1%EA%EE%F7%E8%EB+%E4%EE+%ED%E5%E1%FB%E2%E0%EB%FB%F5+%E2%FB%F1%EE%F2> (Дата обращения: 18.01.2015).

58. Бжезинский назначил русских главной мишенью НАТО. [On-line]: <http://www.amic-news.ru/news/272241/> (Дата обращения: 18.01.2015).

59. Бжезинский З. Украина стала величайшей территориальной потерей в истории имперской экспансии России. [On-line]: http://www.contact.az/docs/2014/Analytics/070200083116ru.htm#U_pyaBZc_8s (Дата обращения: 18.01.2015).

60. Украинские военные в Крыму остаются верными присяге. [On-line]: <http://for-ua.com/ukraine/2014/03/03/122815.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

61. Джолос О. Восточный фронт. Информационно-психологическая или смысловая война. [On-line]: <http://www.ostro.org/general/politics/articles/447381/> (Дата обращения: 18.01.2015).

62. Ленин В. И. О пропаганде и агитации. [On-line]: <http://leninism.su/works/115-conspect/4258-o-propagande-i-agitatsii.html?start=1> (Дата обращения: 18.01.2015).

63. Францев Ю.П. Грамши и проблема идейного воспитания масс // 40 лет Итальянской коммунистической партии: Сб. – М., 1961.

64. Юнг К. Г. Аналитическая психология. – М.: Мартис, 1995. – 320 с.

65. Смирнов Э. А. Основы теории организации: Учеб. пособие для вузов / Э. А. Смирнов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 375 с.

66. Парубій А. Війна Росії проти України і світу. [On-line]: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/6/7034046/> (Дата обращения: 18.01.2015).

67. Коган Г. Информационная война: хроники Украины. [On-line]: <http://geopolitics.by/products/informacionnaya-voyna-hroniki-ukrainy-po-sostoyaniyu-na-20062014#sthash.j68RzS5Q.dpuf> (Дата обращения: 18.01.2015).

68. АТО и бои на Донбассе: главные подробности. [On-line]: <http://glavred.info/politika/ato-na-donbasse-i-boy-v-aeroportu-donecka-glavnye-podrobnosti-280649.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

69. Акулов-Муратов В. В. «Absense haeres non erit» або життя за царя? / В. В. Акулов-Муратов, О. Я. Будько // Зовнішні справи. – 2014. – № 5. – С. 18-24.

70. Смешные истории из жизни. [On-line]: <http://istorii.su/smeshnie-istorii-iz-jizni/5477-kozinskogo-horosh-pomnyu-esche-po-shkole-predelno-tupoy-i-nastolko-zhenaglyy-bychara-ot-kotorogo-stonali-vse.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

71. Рада лишила Януковича звания президента. [On-line]: www.unian.net/politics/1040138-rada-lishila-yanukovicha-zvaniya-prezidenta.html (Дата обращения: 05.03.2015).

72. Разведка США: Россия поставила террористам зенитные ракетные комплексы. [On-line]: <http://www.belaruspartisan.org/m/politic/273793/> (Дата обращения: 18.01.2015).

73. Крыштановская О. Анатомия российской элиты. М., 2005. 255 с. [On-line]: <http://gefter.ru/archive/8369> (Дата обращения: 18.06.2014).

74. Гаман-Голутвина О. В. Политические элиты России. В: Российская политическая наука: в 5-ти т. / под общ. ред. А. И. Соловьева. М., 2008. Т. 5. 1995-2006.
75. Леонтьев К. Плоды национальных движений на православном Востоке. Журнал «Гражданинъ», 1888-89 гг. [On-line]: http://knleontiev.narod.ru/texts/plody_na_vostoke.htm (Дата обращения: 18.01.2015).
76. Ключевский В. Курс русской истории. Лекция LXXXII. [On-line]: <http://www.kulichki.com/inkwell/text/special/history/kluch/kluchlec.htm> (Дата обращения: 18.01.2015).
77. В НАТО считают «зеленых человечков» солдатами армии РФ. [On-line]: <http://obozrevatel.com/politics/94602-v-nato-schitayut-zelenyih-chelovechkov-soldatami-armii-rf.htm> (Дата обращения: 18.01.2015).
78. На Донбассе насчитали порядка 400 «зеленых человечков» в форме ВС РФ. [On-line]: http://censor.net.ua/news/294203/na_donbasse_naschitali_poryadka_400_zelenyh_chelovechkov_v_forme_vs_rf_no_bez_opoznavatelnyh_znakov (Дата обращения: 18.01.2015).
79. Российские войска не прекращают вывозить оборудование с украинских военных предприятий. [On-line]: http://censor.net.ua/news/299688/rossiyiskie_voyiska_ne_prekraschayut_vyvozit_oborudovanie_s_ukrainskih_voennyh_predpriyatiy_snbo (Дата обращения: 18.01.2015).
80. Луганский машиностроительный завод эвакуирован в Чебоксары. [On-line]: <http://rusvesna.su/news/1409122644> (Дата обращения: 18.01.2015).
81. На Банковій розповіли, чого очікувати після переговорів у Мінську. [Режим доступу] <http://www.pravda.com.ua/news/2014/08/27/7035942/> (Дата звернення: 18.01.2015).
82. Силы АТО взяли в плен «зеленого человечка» - срочника ВС РФ на Луганщине. [On-line]: http://www.ua-today.com/modules/myarticles/article_storyid_68655.html (Дата обращения: 18.01.2015).
83. Стратегия сдерживания России может стать для США самоубийственной. [On-line]: <http://politobzor.net/show-18690-strategiya-sderzhivaniya-rossii-mozhet-stat-dlya-ssha-samoubiystvennoy.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
84. Небоженко: Запад удерживает Украину и от евроинтеграции, и от вступления в ТС, а взамен «подкрепляет» обещаниями. [On-line]: http://censor.net.ua/news/176004/nebojenko_zapad_u_derjivaet_ukrainu_i_ot_evrointegratsii_i_ot_vstupleniya_v_ts_a_vzamen_podkreplyaet (Дата обращения: 18.01.2015).
85. ИАТА: Украина лжёт и должна быть наказана в суде, и общенациональным покаянием. [On-line]: <http://blogs-news.ru/blog/ledylisichka-iaata-ukraina-lzhet-i-dolzhna-byt-nakazana-v-sude-i-obshchenatsionalnym-pokayaniem> (Дата обращения: 18.01.2015).
86. Цыпулявский Б. Украина. Противостояние: дайджест. [On-line]: <http://geopolitics.by/products/ukraina-protivostoyaniye-daydzhest-po-sostoyaniyu-na-26062014> (Дата обращения: 18.01.2015).
87. Vladimir Putin tells Brussels to stay out of Ukraine's political crisis. [On-line]: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/vladimir-putin-ukraine-crisis-eu> (Дата обращения: 18.01.2015).
88. Правда Беслана. [On-line]: <http://pravdabeslana.ru> (Дата обращения: 18.01.2015).
89. «Nord-Ost» investigation unfinished. [On-line]: <http://pravdabeslana.ru/nordost/dokleng.htm> (Дата обращения: 18.01.2015).
90. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / ZN, UA / [On-line]: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskovyi-geostrategiyi-revanshu-.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
91. Главы МИД Польши и Украины обсудили варианты выхода из кризиса. [On-line]: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/politics/19222508/> (Дата обращения: 18.01.2015).
92. Стариков Н. В. Война и мир: переговоры в Минске. [On-line]: <http://nstarikov.ru/blog/44521> (Дата обращения: 18.01.2015).
93. Ицкович С. Ах, обмануть меня не трудно!.. Я сам обманываться рад! [On-line]: <http://evreimir.com/91498/ax-obmanut-menya-ne-trudno-ya-sam-obman/> (Дата обращения: 18.01.2015).
94. Separatists plan victory parade on Ukraine's Independence Day. [On-line]: <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-ukraine-donetsk-20140823-story.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
95. Соколов Л. От сепаратизма украинского к сепаратизму галицкому. [On-line]: <http://www.ukrstor.com/ukrstor/sokolov-separatizm.html> (Дата обращения: 18.01.2015).
96. Существует ли на Украине русинский сепаратизм? [On-line]: http://www.ukrstor.com/ukrstor/rusiny_jestlisep.html (Дата обращения: 18.01.2015).
97. Чаленко А. Галичане – союзники Новороссии. [On-line]: <http://politobzor.net/show-28737-galichane-soyuzniki-novorossii.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

98. Караганов С. Украина может стать для России Афганистаном-2. [On-line]: <http://nn.by/?c=ar&i=132445&lang=ru> (Дата обращения: 18.01.2015).

99. Огрызко В. Вторжение конвоя – это подготовка Путина к визиту Меркель в Украину и ко встрече в Минске. [On-line]: <http://m.gordonua.com/news/separatism/Ogryzko-Vtorzhenie-konvoya-eto-podgotovka-Putina-k-vizitu-Merkel-v-Ukrainu-i-ko-vstreche-v-Minske-37659.html/> (Дата обращения: 18.01.2015).

100. Львовская область предлагает крымчанам временный приют. [On-line]: <http://news.bigmir.net/ukraine/797636-Lvovskaya-oblast-predlagaet-krimchanam-vremennii-priut-> (Дата обращения: 18.01.2015).

101. Львовские активисты призывают город перейти на русский язык. [On-line]: <http://news.bigmir.net/ukraine/796290-Segodnya-vo-Lvove-bydyt-govorit-na-rysskom-yazike> (Дата обращения: 18.01.2015).

102. Чаплин: «На послании Путина Патриарха не было, это все, что могу сказать» [On-line]: <http://slon.ru/fast/russia/chaplin-na-poslanii-putina-patriarkha-ne-bylo-eto-vse-chto-mogu-skazat-1073000.xhtml> (Дата обращения: 18.01.2015).

103. Киевский патриархат УПЦ добивается слияния со сторонниками президента Украины. [On-line]: http://e-n24.ru/post/1031/kievskij-patriarhat-upts-dobivaetsya-sliyaniya-so/#.U_675hZc_8s (Дата обращения: 18.01.2015).

104. Азербайджанская диаспора заявила о готовности защищать территориальную целостность Украины. [On-line]: <http://censor.net.ua/news/274047/azerbayidjanskaya-diaspora-zayavila-o-gotovnosti-zaschischat-territori-alnuyu-tselostnost-ukrainy> (Дата обращения: 18.01.2015).

105. Меджлис крымско-татарского народа отказался принимать участие во всекрымском референдуме. [On-line]: <http://narodnarada.info/news/medjlis-krymskotatarskogo-naroda-otkazalsya-news-977.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

106. Ивано-Франковских «беркутов» похоронят рядом с «героем небесной сотни», в расстреле которой обвиняют «Беркут». [On-line]: <http://rusvesna.su/news/1401646472> (Дата обращения: 18.01.2015).

107. Во главе Донецкой и Днепропетровской областей встали олигархи. [On-line]: <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/88283/> (Дата обращения: 18.01.2015).

108. Россия не готова к банковской войне. [On-line]: <http://ru-an.info/новости/россия-пока-не-готова-к-серьезной-банковской-войне-с-западом/> (Дата обращения: 18.01.2015).

109. К. Райт. Война и мир в жизни цивилизаций. [On-line]: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Eras/4_4.php (Дата обращения: 18.01.2015).

110. Гонка разоружений. [On-line]: <http://vz.ru/world/2013/5/8/631573.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

111. Военные расходы: Россия идет на повышение. [On-line]: <http://russian.rt.com/inotv/2013-04-16/Voennie-rashodi-Rossiya-idet-na> (Дата обращения: 18.01.2015).

112. Ядерная ошибка Украины. [On-line]: www.contextap.ru/comm/150220160055/html (Дата обращения: 27.02.2015).

113. Отказ Украины от ядерного оружия был ошибкой – эксперт. [On-line]: <http://odnako.su/news/politics/-27707-otkaz-ukrainy-ot-yadernogo-orujija-byi-oshibkoy---ekspert/> (Дата обращения: 27.03.2015).

114. Медведев отказался дать гарантии территориальной целостности Украины. [On-line]: <http://www.zakon.kz/4625376-medvedev-otkazalsja-dat-garantii.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

115. ПАСЕ поддержала Украину и осудила Россию. [On-line]: <http://www.golos-ameriki.ru/content/pace-on-ukraine-and-russia/1889853.html> (Дата обращения: 18.01.2015).

116. Forbes: Ужесточение санкций ЕС и США против РФ негативно повлияет на авторынок. [On-line]: <http://www.rbc.ru/rbcfreenews/20140813050941.shtm> 1 (Дата обращения: 18.01.2015).

Bibliography:

1. Medal' «Za vozvrashchenie Kryma». [Elektronnyi resurs] https://ru.wikipedia.org/wiki/Medal'_«Za_vozvrashchenie_Kryma» (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

2. Illarionov A. Chetvertaia mirovaia voina. [Elektronnyi resurs] http://www.kasparov.ru/material.php?id=53997F1DCDCF2§ion_id=50A6C962A3D7C&subject_id=115 (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

3. Kuz'menko T. Iz-za sobytii v Ukraine mirovye tseny na pshenitsu podskochili do rekordnoi otmetki. [Elektronnyi resurs] <http://atmagro.ru/2014/05/05/iz-za-sobytij-v-ukraine-mirovye-ceny-na-pshenicu-podskochili-do-rekordnoj-otmetki/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

4. Mirovye tseny na gaz vyrosli iz-za sobytii na Ukraine. [Elektronnyi resurs] <http://svpressa.ru/economy/article/83203/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

5. Before Crimean referendum world oil prices jumped. URL: <http://nahnews.com.ua/before-crimean->

- referendum-world-oil-prices-jumped/ (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
6. Gektiurk Tiuisuzoglu. Otnosheniia Irana i KhAMASa razvivaiutsia. [Elektronnyi resurs] <http://9tv.co.il/news/2014/04/10/173049.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
7. Agadzhanian M. NATO i Turtsiia: pereorientatsiia s Blizhnego Vostoka na Chernoe more i Kavkaz. [Elektronnyi resurs] <http://www.fondsk.ru/news/2014/06/30/nato-i-turcia-pereorientacia-s-blizhnego-vostoka-na-chernoe-more-i-kavkaz-28235.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
8. Snesev A. E. Filosofiiia voiny. / Voennaia akademiia General'nogo shtaba Vooruzhennykh Sil Rossiiskoi Federatsii – M., 2002 – 362 s.
9. Nikanorov S. P. Kharakteristika i oblast' primeneniia metoda kontseptual'nogo proektirovaniia sistem organizatsionnogo upravleniia // Kontseptual'noe proektirovanie sistem organizatsionnogo upravleniia (KP SOU) i ego primenie v kapital'nom stroitel'stve: Sb. nauch. tr. / TsNIIEUS Gosstroia SSSR. – M., 1989. – s. 8-29. [Elektronnyi resurs] <http://www.concept.com.ru/publish/char-kp.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
10. Khochesh' mira, pobedi miatezhvoinu! Tvorcheskoe nasledie E. E. Messnera. – M: Voennyi universitet, Russkii put', 2005. – 696 s.
11. Edvard N. Liuttvak. Strategiia: Logika voiny i mira. Perevod s angliiskogo: Edward N. Luttwak. Strategy: The Logic of War and Peace. / Russkii Fond Sodeistviia Obrazovaniu i Nauke. – Moskva, 2012. – 392 s.
12. Surmin Iu. P. Teoriia sistem i sistemnyi analiz: Ucheb. Posobie. – K.: MAUP, 2003. – 368 s. [Elektronnyi resurs] <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/N571.PDF> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
13. Kratchild Dzh., Farmer Dzh., Pakard N., Shou R. Khaos. // V mire nauki – 1987, № 2. – S. 16-28.
14. Jamshid Gharajedaghi. Systems Thinking. Managing Chaos & Complexity: A platform for Designing Business Architecture. Morgan Kaufmann, 2011, 374 p.
15. Freeman R. Edward. A Stakeholder Approach to Strategic Management. Boston: Pitman, 1984.
16. Freeman, Wicks, and Parmar: Stakeholder Theory and “The Corporate Objective Revisited”, 2004 INFORMS, r. 426.
17. Bandurka A. M. Konfliktologiiia: ucheb. posob. dlia vuzov / A. M. Bandurka, V. A. Druz'. – Khar'kov: Un-t vnutr. del, 1997. – 350 s.
18. Romanovich N. A. Obraz vlasti: protivorechiia traditsionnoi i sovremennoi modelei. [Elektronnyi resurs] <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/history/2009/02/2009-02-03.pdf> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
19. Gumilev L. N. Tysiacheletie vokrug Kaspiia. – M.: AST, AST Moskva, Kharvest, 2008. – 280 s. [Elektronnyi resurs] <http://www.klex.ru/93f> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
20. Molchanov A. A. Modelirovanie i proektirovanie slozhnykh sistem. – K.: Vyshcha shk. Golovnoe izd-vo, 1988. – 359 s.
21. Ukraina bez Kuchmii. [Elektronnyi resurs] http://genshtab.info/Ukraina_bez_Kuchmi (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
22. Usloviia i vozmozhnosti konsolidatsii rossiiskogo obshchestva. Sbornik nauchnykh trudov SI RAN / otv. red.: A. V. Duka, I. I. Eliseeva. – SPb.: Nestor-Istoriia, 2010. – 280 s.
23. Gusarevich O. L. Korennaia prichina. Otnosheniia mezhdru narodami, naglotavshimisia suvereniteta. [Elektronnyi resurs] http://svoim.info/201412/?12_5_1 (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
24. Akulov-Muratov Vladyslav. How Ukraine's foreign policy influenced the country's public administration system and mechanisms in 2012 / Moldavian journal of international law and international relations – № 1 (27), 2013 – P. 105-130.
25. Granitsy Zolotoi Ordy na territorii sovremennoi Ukrainy. [Elektronnyi resurs] <http://narvasadataa.livejournal.com/190450.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
26. Mikheeva O. K. Kriminal'na zlochinnist' i borot'ba z neiu v Donbasi (1919-1929) / O. K. Mikheeva. – Donets'k: Skhidnii vidavnichii dim, 2004. – 248 s.
27. Vadzhra A. Raspad: Okaiannye dni – 3 (A-B). [Elektronnyi resurs] <http://alternatio.org/articles/articles/item/27341-raspad-okaiannye-dni—3-a-b> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
28. Mikhailenko M. Na puti k EuRussia: pogloshchenie Ukrainy, protektorat ES i konets neschastlivogo suvereniteta. [Elektronnyi resurs] <http://2000.net.ua/2000/derzhava/realii/74595> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
29. Khelemendik S. Doktrina vossoedineniia. Pogloshchenie Ukrainy: tsena voprosa. Chast' 2. [Elektronnyi resurs] <http://www.odnako.org/blogs/doktrina-vossoedineniya-pogloshchenie-ukraini-cena-voprosa-chast-2/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
30. Putin sovetuet Ukraine dogovarivat'sia s Evrosoiuzom v sostave Tamozhennogo soiuzua. [Elektronnyi resurs] www.forbes.ua/news/1357540 (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
31. Bagdasarian V. E., Sulakshin S. S. Prevoskhodstvo, prisvoenie, neravenstvo. – M.:

Nauchnyi ekspert, 2013. [Elektronnyi resurs] http://rusrand.ru/files/13/09/18/130918115010_Prevos_hodstvo.pdf (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

32. Akopian A. Otkaz ot suverennoi demokratii – put' v nikuda. [Elektronnyi resurs] <http://www.russ.ru/pole/Otkaz-ot-suverennoj-demokratii-put-v-nikuda> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

33. Rossiia protiv Maidana: istoriia informatsionnoi voiny. [Elektronnyi resurs] http://nnm.me/blogs/west_yura/rossiya-protiv-maydana-istoriya-informacionnoy-voyny/page5/ (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

34. Akulov-Muratov Vladyslav. Russia: The power and the people – are stakeholder relations possible? / Moldavian journal of international law and international relations – № 3 (33), 2014 – P. 102-157.

35. Maksudov S. «Migration in SSSR: 1926-1939», Cahiers du monde russe [En ligne], 40/4 | 1999, mis en ligne le 15 janvier 2007, Consulté le 06 janvier 2014. URL: <http://monderusse.revues.org/27> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

36. Pressa komentiruet masshtabnye kadrovye perestanolki, ustroennye Putiny: strana nuzhdaetsia v korennykh peremenakh. [Elektronnyi resurs] <http://newsru.com/russia/13may2014/otstavki.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

37. Ostavki i naznachenii-2014. [Elektronnyi resurs] <http://bujet.ru/article/241702.php> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

38. V Moskve svel schety s zhizn'iu uzhe tretii v 2014 godu general-maior GRU RF. [Elektronnyi resurs] <http://www.finanso.net/incidents/10869-v-moskve-svel-schety-s-zhiznyu-uzhe-tretiy-v-2014-godu-general-mayor-gru-rf-prichiny.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

39. Iadukha V. Maidan i russkie. [Elektronnyi resurs] <http://www.rosbalt.ru/blogs/2014/01/31/1227488.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

40. Velikaia frantsuzskaia revoliutsiia. [Elektronnyi resurs] https://ru.wikipedia.org/wiki/Velikaia_frantsuzskaia_revoliutsiia (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

41. Akulov-Muratov V. V. Deinstitalizatsiia steikholderskikh otnoshenii v sovremennom ukrainskom sotsiume i puti ee preodoleniia v gosudarstvennom upravlenii / Razvitie instituta gosudarstvennoi sluzhby v regionakh: mezhdunarodnyi i rossiiskii opyt. Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia (19 sentiabria 2013 g.). v 3-kh t. T II / Pod obsheei redaktsiei doktora politicheskikh nauk, professora V. F. Nitsevicha. – Orel: Izd-vo OF RANKhiGS, 2013. – S. 13-19.

42. Akulov-Muratov V. V. Kosmopolitizm pravliachikh elit iak peredumova do zrostannia

protestnikh rukhiv v Ukraini / V. V. Akulov-Muratov // Vcheni zapiski Kharkiv'skogo institutu upravlinnia: Naukovii zhurnal: Vipusk № 34.– Kharkiv: KhIU, 2013. – S. 271-275.

43. Sukhobok S. Rasstrel Maidana byl prikrytiem agresii RF v Krymu. [Elektronnyi resurs] <http://uainfo.org/blognews/314848-rasstrel-maydana-byi-prikrytiem-agresii-rf-v-krymu.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

44. Bol'shinstvo rossiian schitaiut zakhvat territorii respublik eks-SSSR priemlyim – opros. [Elektronnyi resurs] www.unian.net/world/915258-bolshinstvo-rossiyan-schitayut-zahvat-territorii- respublik-eks-sssr-priemlyim-opros.html (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

45. Illarionov A. Razdel Ukrainy po Putinu-Zhirinovskomu. [Elektronnyi resurs] <http://aillarionov.livejournal.com/654074.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

46. Rossiia opravila Pol'she predlozhenie razdelit' Ukrainu. [Elektronnyi resurs] <https://www.youtube.com/watch?v=wH5Lm0F7Efo> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

47. Rossiia otozvala pis'mo Zhirinovskogo o razdele Ukrainy. [Elektronnyi resurs] <http://thekievtimes.ua/politics/345899-rossiya-otozvala-pismo-zhirinovskogo-o-razdele-ukrainy.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

48. Utverzheny ocherednye vosem' regional'nykh programm pereseleniia sootchestvennikov iz-za rubezha. [Elektronnyi resurs] <http://www.ruvek.ru/?module=articles&action=view&id=8369> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

49. Russkikh bezhentsev iz Ukrainy otpraviat na Dal'nii Vostok. [Elektronnyi resurs] <http://www.vostokmedia.com/n188470.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

50. Gorbulin V. Litvinenko A. Bol'shoi sosed opredelilsia. Chto Ukraine delat' dal'she? // «Zerkalo nedeli», № 35(763) – 19-25.09.2009. [Elektronnyi resurs] «Bol'shoi sosed opredelilsia. Chto Ukraine delat' dal'she?», V. Gorbulin, A. Litvinenko, «Zerkalo nedeli», № 35 (763) 19 — 25 sentiabria 2009 (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

51. Zasedanie Soveta Bezopasnosti po Ukraine 16 apreliia 2014. [Elektronnyi resurs] <http://www.voltairenet.org/article183485.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

52. Evgenii Iasin: «Anneksiia Kryma ne luchshim obrazom skazalas' na ekonomicheskikh pokazateliakh». [Elektronnyi resurs] <http://www.golos-ameriki.ru/content/article/1949982.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

53. Motorkina D. Vernuli v Rossiiu. Putin podpisal deklaratsiiu o prieme Kryma v sostav RF.

- [Elektronnyi resurs] <http://smartnews.ru/politics/authorities/16803.html#ixzz3BLnrhp82> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
54. Priem na vysshem urovne. Krym mozhet voiti v sostav Rossii za 3 dnia? Kogda poluostrov primut v sostav Rossiiskoi Federatsii? [Elektronnyi resurs] <http://www.mk.ru/politics/article/2014/03/17/999395-priem-na-vysshem-urovne-kryim-mozhet-voyti-v-sostav-rossii-za-3-dnya.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
55. Referendum o statuse Kryma (2014). [Elektronnyi resurs] [https://ru.wikipedia.org/wiki/Referendum_o_statuse_Kryma_\(2014\)#.D0.9D.D0.B0.D0.B7.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.B8.D0.B5_.D1.80.D0.B5.D1.84.D0.B5.D1.80.D0.B5.D0.BD.D0.B4.D1.83.D0.BC.D0.B0](https://ru.wikipedia.org/wiki/Referendum_o_statuse_Kryma_(2014)#.D0.9D.D0.B0.D0.B7.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.B8.D0.B5_.D1.80.D0.B5.D1.84.D0.B5.D1.80.D0.B5.D0.BD.D0.B4.D1.83.D0.BC.D0.B0) (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
56. Denisenko V. Kakuiu voinu vedet Rossiia? [Elektronnyi resurs] <http://inosmi.ru/russia/20140421/219729816.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
57. Friedrich Schmidt. Zavoevatel' na novoi zemle («Frankfurter allgemeine zeitung», Germaniia) [Elektronnyi resurs] <http://polpred.com/?ns=1&searchtext=%C1%EB%E0%E3%EE%E4%E0%F0%FF+%E7%E0%F5%E2%E0%F2%F3+%E8%EF%F0%E8%F1%EE%E5%E4%E8%ED%E5%ED%E8%FE+%CA%F0%FB%EC%E0+%F0%E5%E9%F2%E8%ED%E3+%CF%F3%F2%E8%ED%E0+%EF%EE%E4%F1%EA%EE%F7%E8%EB+%E4%EE+%ED%E5%E1%FB%E2%E0%EB%FB%F5+%E2%FB%F1%EE%F2> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
58. Bzhezinskii naznachil russkikh glavnoi mishen'iu NATO. [Elektronnyi resurs] <http://www.amic-news.ru/news/272241/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
59. Bzhezinskii Z. Ukraina stala velichaishei territorial'noi poterei v istorii imperskoi ekspansii Rossii. [Elektronnyi resurs] http://www.contact.az/docs/2014/Analytics/070200083116ru.htm#_U_pyaBZc_8s (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
60. Ukrainskie voennye v Krymu ostaiutsia vernymi prisiage. [Elektronnyi resurs] <http://forua.com/ukraine/2014/03/03/122815.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
61. Dzholos O. Vostochnyi front. Informatsionno-psikhologicheskaiia ili smyslovaia voina. [Elektronnyi resurs] <http://www.ostro.org/general/politics/articles/447381/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
62. Lenin V. I. O propagande i agitatsii. [Elektronnyi resurs] <http://leninism.su/works/115-conspect/4258-o-propagande-i-agitatsii.html?start=1> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
63. Frantsev Iu. P. Gramshi i problema ideinogo vospitaniia mass // 40 let Ital'ianskoi kommunisticheskoi partii: Sb. – M., 1961.
64. Iung K. G. Analiticheskaiia psikhologiia. – M.: Martis, 1995. – 320 s.
65. Smirnov E. A. Osnovy teorii organizatsii: Ucheb. posobie dlia vuzov / E. A. Smirnov. – M.: Audit, IuNITI, 1998. – 375 s.
66. Parubii A. Viina Rosii proti Ukraini i svitu. [Elektronnyi resurs] <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/6/7034046/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
67. Kogan G. Informatsionnaia voina: khroniki Ukrainy. [Elektronnyi resurs] <http://geopolitics.by/products/informacionnaya-voyna-khroniki-ukrainy-po-sostoyaniyu-na-20062014#sthash.j68RzS5Q.dpuf> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
68. ATO i boi na Donbasse: glavnye podrobnosti. [Elektronnyi resurs] <http://glavred.info/politika/ato-na-donbasse-i-boy-v-aeroportu-donecka-glavnye-podrobnosti-280649.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
69. Akulov-Muratov V. V. «Absense haeres non erit» abo zhittia za tsaria? / V. V. Akulov-Muratov, O. Ia. Bud'ko // Zovnishni spravi. – 2014. – № 5. – S. 18-24.
70. Smeshnye istorii iz zhizni. [Elektronnyi resurs] <http://istorii.su/smeshnie-istorii-iz-jizni/5477-kozinskogo-horoshho-pomnyu-esche-po-shkole-predelno-tupoy-i-nastolko-zhenaglyy-bychara-ot-kotorogo-stonali-vse.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
71. Rada lishila Ianukovicha zvaniia prezidenta. [Elektronnyi resurs] www.unian.net/politics/1040138-rada-lishila-yanukovicha-zvaniya-prezidenta.html (Data obrashcheniia: 05.03.2015).
72. Razvedka SShA: Rossiia postavila terroristam zenitnye raketnye kompleksy. [Elektronnyi resurs] <http://www.belaruspartisan.org/m/politic/273793/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
73. Kryshtanovskaia O. Anatomiiia rossiiskoi elity. – M., 2005. – S. 255 [Elektronnyi resurs] <http://gefter.ru/archive/8369> (Data obrashcheniia: 18.06.2014).
74. Gaman-Golutvina O. V. Politicheskii elity Rossii // Rossiiskaia politicheskaiia nauka: v 5-ti t. / pod obshch. red. A. I. Solov'eva. – M., 2008. – T. 5. – 1995-2006.
75. Leont'ev K. Plody natsional'nykh dvizhenii na pravoslavnom Vostoke. Zhurnal «Grazhdanin'», 1888-89 gg. [Elektronnyi resurs] http://knleontiev.narod.ru/texts/plody_na_vostoke.htm (Data obrashcheniia: 18.01.2015).
76. Kliuchevskii V. Kurs russkoi istorii. Lektsiia LXXXII. [Elektronnyi resurs]

<http://www.kulichki.com/inkwell/text/special/history/kluch/kluchlec.htm> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

77. V NATO schitaiut «zelenykh chelovechkov» soldatami armii RF. [Elektronnyi resurs] <http://obozrevatel.com/politics/94602-v-nato-schitayut-zelenyih-chelovechkov-soldatami-armii-rf.htm> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

78. Na Donbasse naschitali poriadka 400 «zelenykh chelovechkov» v forme VS RF. [Elektronnyi resurs] http://censor.net.ua/news/294203/na_donbasse_naschitali_poryadka_400_zelenykh_chelovechkov_v_forme_vs_rf_no_bez_opoznavatelnyh_znakov (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

79. Rossiiskie voiska ne prekrashchaiut vyvozit' oborudovanie s ukrainskikh voennykh predpriatii. [Elektronnyi resurs] http://censor.net.ua/news/299688/rossiyskie_voyiska_ne_prekrashchaiut_vyvozit_oborudovanie_s_ukrainskih_voennykh_predpriatii_snbo (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

80. Luganskii mashinostroitel'nyi zavod evakuirovan v Cheboksary. [Elektronnyi resurs] <http://rusvesna.su/news/1409122644> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

81. Na Bankovii rozpovili, chogo ochikuvati pislia peregovoriv u Mins'ku. [Rezhim dostupu] <http://www.pravda.com.ua/news/2014/08/27/7035942/> (Data zvernennia: 18.01.2015).

82. Sily ATO vziali v plen «zelenogo chelovechka» - srochnika VS RF na Luganshchine. [Elektronnyi resurs] http://www.ua-today.com/modules/myarticles/article_storyid_68655.html (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

83. Strategiiia sderzhivaniia Rossii mozhnet stat' dlia SShA samoubiistvennoi. [Elektronnyi resurs] <http://politobzor.net/show-18690-strategiya-sderzhivaniya-rossii-mozhet-stat-dlya-ssha-samoubiystvennoy.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

84. Nebozhenko: Zapad uderzhivaet Ukrainu i ot evrointegratsii, i ot vstupleniia v TS, a vzamen «podkrepliaet» obeshchaniiami. [Elektronnyi resurs] http://censor.net.ua/news/176004/nebozhenko_zapad_u_derjivaet_ukrainu_i_ot_evrointegratsii_i_ot_vstupleniya_v_ts_a_vzamen_podkreplyaet (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

85. IATA: Ukraina lzhet i dolzhna byt' nakazana v sude, i obshchenatsional'nym pokaianiem. [Elektronnyi resurs] <http://blogs-news.ru/blog/ledylisichka-iata-ukraina-lzhet-i-dolzhna-byt'-nakazana-v-sude-i-obshchenatsional'nym-pokaianiem> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

86. Tsyuliavskii B. Ukraina. Protivostoianie: daidzhest. [Elektronnyi resurs] [http://geopolitics.by/products/ukraina-protivostoyanie-](http://geopolitics.by/products/ukraina-protivostoyanie-daydzhest-po-sostoyaniyu-na-26062014)

[daydzhest-po-sostoyaniyu-na-26062014](http://geopolitics.by/products/ukraina-protivostoyanie-daydzhest-po-sostoyaniyu-na-26062014) (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

87. Vladimir Putin tells Brussels to stay out of Ukraine's political crisis. URL: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/28/vladimir-putin-ukraine-crisis-eu> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

88. Pravda Beslana. [Elektronnyi resurs] <http://pravdabeslana.ru> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

89. «Nord-Ost» investigation unfinished. URL: <http://pravdabeslana.ru/nordost/dokleng.htm> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

90. Gorbulin V. «Gibridna viina» iak kliuchovii instrument rosiis'koï geostrategii revanshu / ZN, UA / URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

91. Glavy MID Pol'shi i Ukrainy obsudili varianty vykhoda iz krizisa. [Elektronnyi resurs] <http://news.mail.ru/inworld/ukraina/politics/19222508/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

92. Starikov N. V. Voina i mir: peregovory v Minske. [Elektronnyi resurs] <http://nstarikov.ru/blog/44521> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

93. Itskovich S. Akh, obmanut' menia ne trudno!.. Ia sam obmanyvat'sia rad! [Elektronnyi resurs] <http://evreimir.com/91498/akh-obmanut'-menia-ne-trudno-ia-sam-obman/> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

94. Separatists plan victory parade on Ukraine's Independence Day. URL: <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-ukraine-donetsk-20140823-story.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

95. Sokolov L. Ot separatizma ukrainskogo k separatizmu galitskomu. [Elektronnyi resurs] <http://www.ukrstor.com/ukrstor/sokolov-separatizm.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

96. Sushchestvuet li na Ukraine rusinskii separatizm? [Elektronnyi resurs] http://www.ukrstor.com/ukrstor/rusiny_jestlisep.html (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

97. Chalenko A. Galichane – soiuzniki Novorossii. [Elektronnyi resurs] <http://politobzor.net/show-28737-galichane-soyuzniki-novorossii.html> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

98. Karaganov S. Ukraina mozhnet stat' dlia Rossii Afganistanom-2. [Elektronnyi resurs] <http://nn.by/?c=ar&i=132445&lang=ru> (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

99. Ogryzko V. Vtorzhenie konvoia – eto podgotovka Putina k vizitu Merkel' v Ukrainu i ko vstreche v Minske. [Elektronnyi resurs] [http://m.gordonua.com/news/separatism/Ogryzko-](http://m.gordonua.com/news/separatism/Ogryzko-Vtorzhenie-konvoia-eto-podgotovka-Putina-k-vizitu-)

Merkel-v-Ukrainu-i-ko-vstreche-v-Minske-37659.html/ (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

100. L'vovskaia oblast' predlaget krymchanam vremennyi priut. [Elektronnyi resurs] [http://news.bigmir.net/ukraine/797636-Lvovskaya-oblast-predlaget-krimchanam-vremennii-priut-\(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://news.bigmir.net/ukraine/797636-Lvovskaya-oblast-predlaget-krimchanam-vremennii-priut-(Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

101. L'vovskie aktivisty prizyvaiut gorod pereiti na russkii iazyk. [Elektronnyi resurs] [http://news.bigmir.net/ukraine/796290-Segodnya-vo-Lvove-bydyt-govorit-na-rysskom-yazike \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://news.bigmir.net/ukraine/796290-Segodnya-vo-Lvove-bydyt-govorit-na-rysskom-yazike (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

102. Chaplin: «Na poslanii Putina Patriarkha ne bylo, eto vse, chto mogu skazat'» [Elektronnyi resurs] [http://slon.ru/fast/russia/chaplin-na-poslanii-putina-patriarkha-ne-bylo-eto-vse-chto-mogu-skazat--1073000.xhtml \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://slon.ru/fast/russia/chaplin-na-poslanii-putina-patriarkha-ne-bylo-eto-vse-chto-mogu-skazat--1073000.xhtml (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

103. Kievskii patriarkhat UPTs dobivaetsia sliianiia so storonnikami prezidenta Ukrainy. [Elektronnyi resurs] [http://en24.ru/post/1031/kievskij-patriarhat-upts-dobivaetsya-sliyaniya-so/#.U_675hZc_8s \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://en24.ru/post/1031/kievskij-patriarhat-upts-dobivaetsya-sliyaniya-so/#.U_675hZc_8s (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

104. Azerbaidzhanskaia diaspora zaiavila o gotovnosti zashchishchat' territorial'nuiu tselostnost' Ukrainy. [Elektronnyi resurs] [http://censor.net.ua/news/274047/azerbaydjanskaya_diaspora_zayavila_o_gotovnosti_zaschischat_territori_alnyu_tselostnost_ukrainy \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://censor.net.ua/news/274047/azerbaydjanskaya_diaspora_zayavila_o_gotovnosti_zaschischat_territori_alnyu_tselostnost_ukrainy (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

105. Medzhlis krymsko-tatarskogo naroda otkazalsia prinimat' uchastie vo vsekrymskom referendume. [Elektronnyi resurs] [http://narodnarada.info/news/medjlis-krymskotatarskogo-naroda-otkazalsya-news-977.html \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://narodnarada.info/news/medjlis-krymskotatarskogo-naroda-otkazalsya-news-977.html (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

106. Ivano-Frankovskikh «berkutov» pokhoroniat riadom s «geroem nebesnoi sotni», v rasstrele kotoroi obviniaut «Berkut». [Elektronnyi resurs] [http://rusvesna.su/news/1401646472 \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://rusvesna.su/news/1401646472 (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

107. Vo glave Donetskoi i Dnepropetrovskoi oblasti vstali oligarkhi. [Elektronnyi resurs] [http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/88283/ \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/88283/ (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

108. Rossiia ne gotova k bankovskoi voine. [Elektronnyi resurs] <http://ru-an.info/novosti/rossiia->

poka-ne-gotova-k-ser'eznoi-bankovskoi-voine-s-zapadom/ (Data obrashcheniia: 18.01.2015).

109. K. Rait. Voina i mir v zhizni tsivilizatsii. [Elektronnyi resurs] [http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Eras/44.php \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Eras/44.php (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

110. Gonka razoruzhenii. [Elektronnyi resurs] [http://vz.ru/world/2013/5/8/631573.html \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://vz.ru/world/2013/5/8/631573.html (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

111. Voennye raskhody: Rossiia idet na povyshenie. [Elektronnyi resurs] [http://russian.rt.com/inotv/2013-04-16/Voennie-rashodi-Rossiya-idet-na \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://russian.rt.com/inotv/2013-04-16/Voennie-rashodi-Rossiya-idet-na (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

112. Iadernaia oshibka Ukrainy. [Elektronnyi resurs] [www.contextap.ru/comm/150220160055/html \(Data obrashcheniia: 27.02.2015\).](http://www.contextap.ru/comm/150220160055/html (Data obrashcheniia: 27.02.2015).)

113. Otkaz Ukrainy ot iadernogo oruzhiia byl oshibkoi – ekspert. [Elektronnyi resurs] [http://odnako.su/news/politics/-27707-otkaz-ukrainy-ot-yadernogo-oruzhiya-byi-oshibkoy---ekspert/ \(Data obrashcheniia: 27.03.2015\).](http://odnako.su/news/politics/-27707-otkaz-ukrainy-ot-yadernogo-oruzhiya-byi-oshibkoy---ekspert/ (Data obrashcheniia: 27.03.2015).)

114. Medvedev otkazalsia dat' garantii territorial'noi tselostnosti Ukrainy. [Elektronnyi resurs] [http://www.zakon.kz/4625376-medvedev-otkazalsja-dat-garantii.html \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://www.zakon.kz/4625376-medvedev-otkazalsja-dat-garantii.html (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

115. PASE podderzhala Ukrainu i osudila Rossiia. [Elektronnyi resurs] [http://www.golos-ameriki.ru/content/pace-on-ukraine-and-russia/1889853.html \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://www.golos-ameriki.ru/content/pace-on-ukraine-and-russia/1889853.html (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

116. Forbes: Uzhestochenie sanktsii ES i SShA protiv RF negativno povliiaet na avtorynok. [Elektronnyi resurs] [http://www.rbc.ru/rbcfreeneews/20140813050941.shtm1 \(Data obrashcheniia: 18.01.2015\).](http://www.rbc.ru/rbcfreeneews/20140813050941.shtm1 (Data obrashcheniia: 18.01.2015).)

Copyright© Vladislav AKULOV-MURATOV, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Украина, 04073, г. Киев, ул. Валковская, д. 14^б.

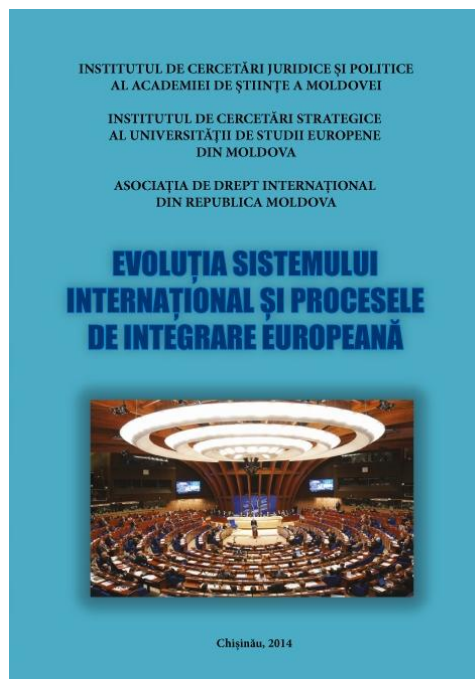
E-mail:

akulov.muratov.vladyslav.2011@gmail.com

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2015, Issue 1, Volume 35, Pages 167-178. ISSN 1857-1999 Submitted: 16.02.2015 Accepted: 15.03.2015 Published: 30.03.2015</p>
---	---

BIBLIOTECA SPECIALIZATĂ
SPECIALIZED LIBRARY
СПЕЦИАЛИЗИРОВАННАЯ БИБЛИОТЕКА

EVOLUȚIA SISTEMULUI INTERNAȚIONAL
ȘI PROCESELE DE INTEGRARE EUROPEANĂ

„Evoluția sistemului internațional și procesele de integrare europeană” /Alexandru Burian, Natalia Beregoi, Cristina Burian [et.al.]; red. coord.: Alexandru Burian; Inst. de Cercetări Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei, Inst. de Cercetări Strategice al Univ. de Studii Europene din Moldova, Asoc. de Drept Intern. din Rep. Moldova. Chișinău: CEP USM, 2015. 268 p. Texte, rez.: lb. Rom., engl., rusă. 200 ex. Bibliorg. la sf. cap. (252 tit.) ISBN 978-9975-71-603-1.

(Supliment la „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, ISSN 1957-1999).

Redactor coordonator de ediție:

BURIAN Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Recenzenți:

BENIUC Valentin, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar;

BALAN Oleg, doctor habilitat în drept, profesor universitar;

ARHILIUC Victoria, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

Lucrarea „Evoluția sistemului internațional și procesele de integrare europeană” este rezultatul cercetărilor științifice efectuate de colaboratorii Secției Drept Internațional și Relații Internaționale a Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei în cooperare cu Institutul de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova și Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova.

Cercetările au fost efectuate pe parcursul anilor 2011-2014 în cadrul proiectului instituțional „Consolidarea statului de drept în Republica Moldova în contextul evoluției sistemului internațional și proceselor de integrare europeană”.

Publicația poate servi în calitate de îndrumar în activitatea practică a specialiștilor în domeniul dreptului internațional și al relațiilor externe din instituțiile statale și nonguvernamentale. Ea poate servi și în calitate de material didactic pentru studenții, masteranzii și doctoranzii de la facultățile de drept și facultățile de relații internaționale a universităților din țară.

ЭВОЛЮЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ СИСТЕМЫ И ЕВРОПЕЙСКИЕ ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ

Эволюция международной системы и европейские интеграционные процессы / Александр Буриан, Наталья Берегой, Кристина Буриан [и др.]; Главный ред.: Александр Буриан;. Ин-т юридических и политических исслед. Академии наук Молдовы; Ин-т стратегических исследований Европейского ун-та Молдовы; Ассоц. междунар. права Республики Молдова. Кишинев.: CEP USM, 2015. 268 с. Тексты на рум., англ., рус. яз. Тираж: 200 экз. ISBN 978-9975-71-603-1.

(Приложение к журналу «Молдавский журнал международного права и международных отношений, ISSN 1957-1999).

Главный редактор:

БУРИАН Александр, доктор юридических наук, профессор.

Рецензенты:

БЕНЮК Валентин, доктор политических наук, профессор;

БАЛАН Олег, доктор юридических наук, профессор;

АРХИЛЮК Виктория, доктор юридических наук, профессор.

Книга «Эволюция международной системы и европейские интеграционные процессы» является результатом научного исследования, проведенного сотрудниками отдела международного права и международных отношений Института юридических и политических исследований Академии наук Молдовы в сотрудничестве с Институтом стратегических исследований Европейского университета Молдовы и Ассоциации международного права Республики Молдова.

Исследования проводилось в течение 2011-2014 гг. в рамках институционального проекта «Укрепление правового государства в Республике Молдова в контексте меняющейся международной системы и процессы европейской интеграции».

Издание может служить в качестве руководства в практической работе специалистов в области международного права и международных отношений государственных и негосударственных учреждений.

Она может также служить в качестве учебного материала для студентов и аспирантов факультетов права и международных отношений университетов.

THE EVOLUTION OF THE INTERNATIONAL SYSTEM AND THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

„The evolution of the international system and European integration processes” / Alexander Burian, Natalia shore, Christina Burian [et al.]; Chief Ed.: Alexander Burian;. Institute of Legal and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova; Institute of Strategic Studies, European University of Moldova, Association of international law of the Republic of Moldova. Chisinau: CEP USM, 2015. 268 p. Texts are presented in Romanian, English and Russian languages. Circulation: 200 copies. ISBN 978-9975-71-603-1.

(Supplement to the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, ISSN 1957-1999).

Editor in Chief:

BURIAN Alexander, Doctor of Law, Professor.

Reviewers:

BENYUK Valentin, Doctor of Political Sciences, Professor;

BALAN Oleg, Doctor of Law, Professor;

ARHILYUK Victoria, Doctor of Law, Professor.

The book „The Evolution of the international system and the European integration processes” is the result of research conducted by staff of the Department of International Law and International Relations of the Institute of Legal and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova in collaboration with the Institute of Strategic Studies of the European University of Moldova and the Association of international law of the Republic of Moldova.

Studies were conducted in the period 2011-2014 within the institutional project „Strengthening the rule of law in the Republic of Moldova in the context of the changing international system and the processes of European integration”.

The publication can serve as a guide in the practical work of experts in the field of international law and international relations of state and non-state institutions.

It can also serve as educational material for the students of faculties of law and international relations at the University.

ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Киндыбалюк О.И.

Энергетическая безопасность в контексте современных геополитических трансформаций / Оляна Киндыбалюк; Европ. ун-т Молдовы, Ин-т Юрид. и Полит. исследований Акад. наук Молдовы, Ин-т Энергетики Акад. наук Молдовы [и др.]. Кишинев: CEP USM, 2015. 324 p. 300 экз. ISBN 978-9975-71-628-4.

Рецензенты:

Буриан А.Д., доктор юридических наук, профессор;

Бенюк В.А., доктор политических наук, профессор;

Дергачев В.А., доктор географических наук, профессор;

Дюлгерова Н.А., доктор экономических наук, профессор;

Постолатий В.М., доктор технических наук, профессор, член АНМ.

Монография посвящена вопросам энергетической безопасности в условиях геополитических трансформаций, а также роли энергетического фактора, влияющего на конфигурацию геополитических

сил и обеспечение национальной безопасности в современном мире. В работе предпринята попытка дать комплексный анализ геополитическим процессам глобального и регионального измерения, которые влияют на национальную безопасность и формирование новой геополитической архитектуры мира. Автор фокусирует внимание на осмыслении энергетического контекста внешней политики основных центров силы, конституирующих полицентрическую модель мироустройства

Отдельное внимание в работе уделено анализу внешнеполитических и внутриполитических аспектов энергетической безопасности Республики Молдова на современном этапе.

Для специалистов в данной области и широкого круга читателей.

ENERGY SECURITY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY GEOPOLITICAL TRANSFORMATIONS

Kindybalyuk O.I.

Energy security in the context of contemporary geopolitical transformations / Olyana Kindybalyuk; European University of Moldova, Institute for Legal and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova, Institute of Energy of the Academy of Sciences of Moldova [et al.]. Chisinau: CEP USM, 2015. 324 p. 300 ex. ISBN 978-9975-71-628-4.

Reviewers:

Burian A.D, Doctor of Law, Professor;

Benyuk V.A, Doctor of Political Sciences, Professor;

Dergachov V.A, Doctor of Geographical Sciences, Professor;

Dyulgerova N.A, Doctor of Economics, Professor;

Postolaty V.M, Doctor of technical sciences, professor, member of the ASM.

The monograph is devoted to the issues of energy security in the context of geopolitical transformations, as well as to the role of the energy factor affecting the configuration of geopolitical forces and national security in the modern world order. The author has tried to give a comprehensive analysis of the geopolitical processes of global and regional dimensions that affect national security and the formation of a new geopolitical architecture of the world. The author of this work has focused on the understanding of energy context of foreign policy of the main centers of power that constitute the polycentric model of the world.

Special attention is paid to the analysis of foreign and domestic policy aspects of energy security of the Republic of Moldova at the present time.

The monograph is intended for specialists in this area and a wide range of readers.

SECURITATEA ENERGETICĂ ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR GEOPOLITICE CONTEMPORANE

Chindîbaliuc O.I.

Securitatea energetică în contextul transformărilor geopolitice contemporane / Oleana Chindîbaliuc; Univ. De Studii Europene din Moldova; Institutul de Cercet. Juridice și Politice al Acad. De Științe a Moldovei; Institutul de Energetică al Acad. De Științe a Moldovei [et al.]. - Chișinău: CEP USM, 2015. - 324 p. 300 ex. ISBN 978-9975-71-628-4.

Referenți:

Burian A.D., doctor habilitat în drept, profesor universitar;

Beniuc V.A., doctor habilitat în științe politice, profesor universitar;

Dergachev V.A., doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar;

Dyulgerova N.A., doctor habilitat în economie, profesor universitar;

Postolati V.M., doctor habilitat în științe tehnice, profesor universitar, membru al AȘM.

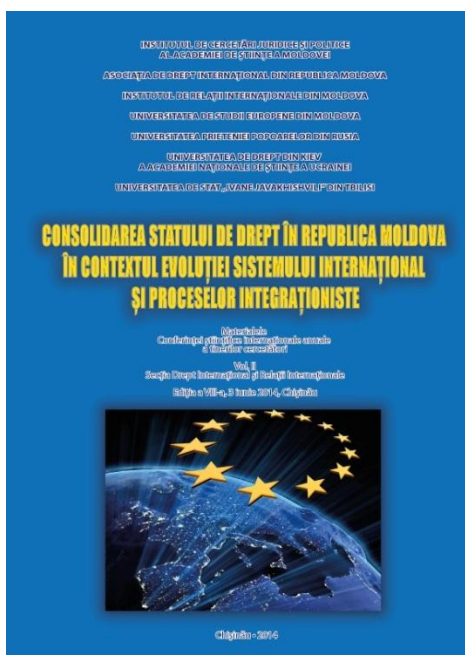
Monografia este dedicată problemelor de securitate energetică în contextul transformărilor geopolitice, precum și rolului factorului energetic, care afectează configurația forțelor geopolitice și securitatea națională în lumea modernă. În această lucrare se încearcă să dea o analiză cuprinzătoare a proceselor geopolitice de dimensiuni globale și regionale care afectează securitatea națională și influențează

formarea unei noi arhitecturi geopolitice a lumii. Autorul se concentrează pe înțelegerea contextului energetic al politicii externe a principalelor centre de putere care constituie modelul policentric al lumii.

O atenție specială este acordată analizei aspectelor de politică externă și internă a securității energetice a Republicii Moldova la etapa actuală.

Pentru specialiști în acest domeniu și o gamă largă de cititori.

MATERIALELE CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE ANUALE A TINERILOR CERCETĂTORI

„Consolidarea statului de drept în Republicii Moldova în contextul evoluției sistemului internațional și proceselor integraționiste”, conferință științifică internațională anuală (8; 2014; Chișinău). Consolidarea statului de drept în Republicii Moldova în contextul evoluției sistemului internațional și proceselor integraționiste: Materialele conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători, Ed. A 8-a, 3 iun. 2014, Chișinău: [în vol.] / col. de red.: Aslan Abașidze [et.al.]; red-șef: Alexandru Burian. Chișinău: CEP USM, 2014. ISBN 978-9975-9742-6-4.

Vol. I: Secția Drept Internațional și Relații Internaționale. 2014. 294 p. Antetit: Inst. de Cercetări Juridice și politice al Acad. de Științe a Moldovei; Asoc. de Drept. Intern. din Rep. Moldova; Inst. de Relații Intern. din Moldova [et.al.]. 200 ex. ISBN 978-9975-9742-7-1.

(Supliment la „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, ISSN 1957-1999).

Redactor-șef:

Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

Colegiul de redacție:

Aslan ABAȘIDZE, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă);

Levan METREVELI, doctor în științe politice (Georgia);

Iurie BOȘIȚCHI, doctor în drept, profesor universitar (Ucraina);

Iurie SEDLEȚCHI, doctor în drept, profesor universitar (Republica Moldova);

Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Republica Moldova);

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Republica Moldova);

Oleana CHINDÎBALIUC, doctor în științe politice (Republica Moldova).

Материалы той же 8-й Международной конференции организованы Институтом юридической и политической Академии наук Молдовы, Ассоциацией международного права Республики Молдова, Институтом международных отношений Республики Молдова, Европейским университетом Молдовы, Российским университетом дружбы народов, Киевским университетом права Национальной Академии наук Украины, Тбилисским государственным университетом им. Ивана Джавахишвили.

Publicația conține raporturile participanților, rezumate în limba engleză a articolelor și date bibliografice.

Lucrarea poate servi în calitate de material didactic pentru studenții, masteranzii și doctoranzii de la facultățile de drept și facultățile de relații internaționale a universităților din țară.

МАТЕРИАЛЫ ЕЖЕГОДНОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

«Укрепление правового государства в Республике Молдова в контексте меняющейся международной системы и интеграционных процессов», ежегодная международная научно-практическая конференция (8; 2014; Кишинев). Укрепление правового государства в Республике Молдова в контексте меняющейся международной системы и интеграционных процессов: Материалы ежегодной международной научной конференции молодых ученых, 8-е изд., 3 июня 2014 Кишинёв [в 2-х т.] / Ред. коллег.: Аслан Абашидзе [и др.]; Главный редактор: Александр Буриан. Кишинев: СЕР USM, 2014. ISBN 978-9975-9742-6-4.

Том I. Секция международного права и международных отношений . - 2014. - 294 стр. Заголовок: Ин-т юридических и политических исследований Академии наук Молдовы; Ассоц. Междунар. Права Республики Молдова; Ин-т междунар. отношений Молдовы [et.al.]. - 200 экз. ISBN 978-9975-9742-7-1.

(Приложение к журналу «Молдавский журнал международного права и международных отношений», ISSN 1957-1999).

Главный редактор:

БУРИАН Александр, доктор юридических наук, профессор.

Редакционный совет:

АБАШИДЗЕ Аслан, доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация);

МЕТРЕВЕЛИ Леван, кандидат политических наук (Грузия);

БОШИЦКИЙ Юрий, кандидат юридических наук, профессор (Украина);

СЕДЛЕЦКИЙ Юрий, кандидат юридических наук, профессор (Республика Молдова);

БЕНЮК Валентин, доктор политических наук, профессор (Республика Молдова);

КУШНИР Валерий, доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова);

КИНДЫБАЛЮК Оляна, кандидат политических наук (Республика Молдова).

Материалы 8-й Международной конференции организованы Институтом юридических и политических исследований Академии наук Молдовы, Ассоциацией международного права Республики Молдова, Институтом международных отношений Молдовы, Европейским университетом Молдовы, Российским университетом дружбы народов, Киевским университетом права Национальной Академии наук Украины, Тбилисским государственным университетом им. Ивана Джавахишвили.

Эта публикация содержит доклады участников, рефераты статей на английском языке и библиографические данные.

Работа может служить в качестве учебных материалов для студентов, аспирантов и слушателей магистратуры факультетов права и международных отношений университетов.

MATERIALS OF THE ANNUAL INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE OF YOUNG SCIENTISTS

„Strengthening of the rule of law in the Republic of Moldova in the context of the changing of international system and the integration processes”, Annual International Scientific and Practical Conference (8; 2014; Chisinau). Strengthening of the rule of law in the Republic of Moldova in the context of the changing of international system and the integration process: the annual international scientific

172 *RMDIRI*, 2015, Nr. 1 (35) http://rmdir.md/?page_id=48&lang=en

conference of young scientists, 8th ed., June 3, 2014 Chisinau [2 Vols.] / Ed. colleagues: Aslan Abashidze [et al.]; Chief Editor: Alexander Burian. Chisinau: CEP USM, 2014. ISBN 978-9975-9742-6-4.

Volume I: Section of International Law and International Relations. 2014. 294 p. Title: Institute of Legal and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova; Assoc. Intern. Rights of the Republic of Moldova; Institute of Intern. Moldova's relations [et.al.]. 200 copies. ISBN 978-9975-9742-7-1.

(Supplement to the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, ISSN 1957-1999).

Editor in Chief:

BURIAN Alexander, Doctor of Law, Professor.

Editorial Board:

ABASHIDZE Aslan, Doctor of Law, Professor (The Russian Federation);

METREVELI Levan, PhD in Political Science (Georgia);

BOSHITSKY Yuri, PhD in Law, professor (Ukraine);

SEPLETSKII Yuri, PhD in Law, professor (The Republic of Moldova);

BENYUK Valentin, Doctor of Political Sciences, Professor (The Republic of Moldova);

KUSHNIR Valery, Doctor of Law, Professor (The Republic of Moldova);

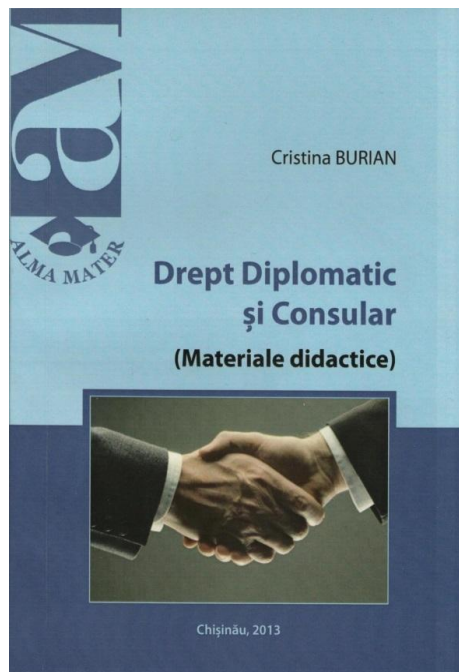
KINDIBALYUK Olyana, PhD in Political Science (The Republic of Moldova).

Proceedings of the 8th International Conference organized by the Institute of Legal and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova, the Association of International Law of the Republic of Moldova, the Institute of International Relations of Moldova, the European University of Moldova, the Peoples' Friendship University of Russia; Kiev University of Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

This publication contains the reports of the participants, abstracts in English and bibliographic data.

Work can serve as educational materials for undergraduate and graduate students and students of Master's faculties of law and international relations at the University.

DREPT DIPLOMATIC ȘI CONSULAR: (MATERIALE DIDACTICE)

Burian Cristina.

Drept diplomatic și consular: (Materiale didactice): (Studii univ., ciclul 1) / Cristina Burian; Univ. de Studii Europene din Moldova, Fac. de Drept, Catedra Drept Public. Chișinău: CEP USM, 2013. 216 p. Tiraj 300 ex. (I lot – 100 ex.). ISBN 978-9975-4034-1-5.

Recenzenți:

BALAN Oleg, doctor habilitat în drept, profesor universitar;

ARHILIUC Victoria, doctor habilitat în drept, profesor cercetător.

Materialele didactice propuse în prezenta lucrare au scopul de a aprofunda cunoștințele studenților în materia dreptului diplomatic și consular și sunt prezentate sub formă de expunere teoretică a noțiunilor de bază a acestei ramuri a dreptului internațional public, cât și sub formă de acte normative, naționale și internaționale anexate integral.

În anexe sunt prezentate acte normative naționale și internaționale care exemplifică practica diplomatică contemporană. Cursul are un caracter pronunțat comparat, ca bază servind practica Republicii Moldova.

Lucrarea poate servi în calitate de material didactic pentru studenții, masteranzii și doctoranzii de la facultățile de drept și facultățile de relații internaționale a universităților din țară.

**ДИПЛОМАТИЧЕСКОЕ И КОНСУЛЬСКОЕ ПРАВО
(Дидактические материалы)**

Буриан, Кристина.

Дипломатическое и консульское право (Дидактические материалы) (Университетский курс, цикл 1-й). / Кристина Буриан; Европейский университет Молдовы; Юридический факультет; Кафедра публичного права. Кишинев: Европейский университет Молдовы. Кишинев: CEP USM, 2013. 216 с. Тираж 300 экз. (1-я очер. 100 экз.). ISBN 978-9975-4034-1-5.

Рецензенты:

БАЛАН Олег, доктор юридических наук, профессор;

АРХИЛЮК Виктория, доктор юридических наук, профессор.

Дидактические материалы, предлагаемые в данной книге, имеют цель углубить знания студентов в области дипломатического и консульского права. Они представлены как в виде теоретического изложения основных понятий рассматриваемой отрасли международного публичного права, так и в форме законодательных актов, как национальных, так и международных.

В Приложениях приводятся национальные и международные законодательные акты, которые являются примером современной дипломатической практики. Курс имеет сильный сравнительный характер, беря за основу дипломатическую практику Республики Молдова.

Работа может служить в качестве учебных материалов для студентов, аспирантов и слушателей магистратуры факультетов права и международных отношений университетов.

DIPLOMATIC AND CONSULAR LAW

Burian Cristina.

Diplomatic and Consular Law (Teaching materials) (University course, 1st cycle). / Cristina Burian; European University of Moldova; Faculty of Law; Department of Public Law. Chisinau: European University of Moldova. Chisinau: CEP USM, 2013. 216 p. 300 copies. (1st Ocher. 100 copies). ISBN 978-9975-4034-1-5.

Reviewers:

BALAN Oleg, Doctor of Law, Professor;

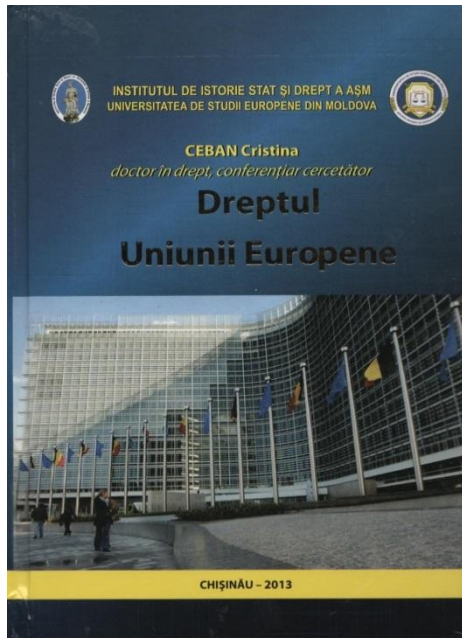
ARHILYUK Victoria, Doctor of Law, Professor.

Didactic materials offered in this book are aimed to deepen students' knowledge in the field of diplomatic and consular law. They are presented as a theoretical exposition of the basic concepts of the branch of public international law, and in the form of legislative acts, both national and international.

The annexes contain the national and international laws, which are an example of modern diplomatic practice. The course has a strong comparative nature, taking as a basis the diplomatic practice of the Republic of Moldova.

Work can serve as educational materials for undergraduate and graduate students and students of Master's faculties of law and international relations at the University.

DREPTUL UNIUNII EUROPENE

Ceban Cristina.

Dreptul Uniunii Europene: [pentru uzul studenților]/ Ceban Cristina; Inst. de Istorie, Stat și Drept a AȘM, Univ.de Studii Europene din Moldova. Chișinău: Tipogr. „Vizual Desing” SRL, 2013. 303 p. Bibliogr. în notele de subsol. Tiraj 100 ex. ISBN 978-9975-4078-7-8.

Recenzent:

BURIAN Alexandru, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

Începînd cu tratatul de la Maastricht din 7 februarie 1992, cele trei Comunități europene fac parte integrantă a Uniunii europene, pe care au precedat-o și a cărui fundament îl constituie.

Uniunea Europeană este constituită, de fapt, din trei comunități – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (creată în 1951), Comunitatea Economică Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (create în 1957) și acționează la o extindere destul de importantă ca o unitate supranațională.

Baza Uniunii (apriori Comunitatea Europeană) se bazează pe integrarea economică și cea politică în perspectivă.

Fiind bazată pe cele trei comunități menționate, Uniunea Europeană are totuși un șir de instituții comune care joacă rolul principal în elaborarea legislației, interpretarea și aplicarea ei.

Instituțiile de bază ale Uniunii Europene sunt Consiliul, Comisia, Parlamentul și Curtea Europeană de Justiție. Este imposibilă analiza dreptului comunitar fără a studia istoria dezvoltării acestor entități, în special deoarece unele din ele pe parcursul istoriei au acaparat mai multe puteri legislative decât au avut anterior.

Lucrarea poate servi în calitate de material didactic pentru studenții, masteranzii și doctoranzii de la facultățile de drept și facultățile de relații internaționale a universităților din țară.

ПРАВО ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Чеван Кристина. Право Европейского союза [для студентов] / Чеван Кристина; Ин-т истории, государства и права АНМ, Европейский ун-т Молдовы, Ин-т истории, государства и права АНМ. Кишинев: (Типография «Vizual Desing» SRL), 2013. 303 с. Тираж 100 экз. ISBN 978-9975-4078-7-8.

http://rmdiri.md/?page_id=48&lang=en RMDIRI, 2015, Nr. 1 (35) 175

Рецензент:

БУРИАН Александр, доктор юридических наук, профессор.

Начиная с Маастрихтского договора от 7 февраля 1992 года три европейских сообщества, являются неотъемлемой частью Европейского союза, которые предшествовали его появлению, и которые являются ее основой.

Европейский союз состоит из трех сообществ - Европейское объединение угля и стали (основано в 1951 г.), Европейское экономическое сообщество и Европейское сообщество по атомной энергии (созданы в 1957 г.) и имеют наднациональный характер. Основа Союза (априори Европейского сообщества) нацелена на экономическую, а в перспективе политическую интеграцию.

Основываясь на трех упомянутых сообществах, Европейский союз по-прежнему имеет ряд учреждений, которые играют ведущую роль в разработке законодательства, его толкования и применения.

Основными институтами Европейского союза являются Совет, Комиссия, Парламент и Европейский суд.

Невозможно изучить право европейских сообществ без анализа истории развития этих структур, так как некоторые из них на протяжении всей истории приобрели больше законодательных полномочий.

Работа может служить в качестве учебного материала для студентов, аспирантов и слушателей магистратуры факультетов права и международных отношений.

LAW OF THE EUROPEAN UNION

Ceban Cristina.

Law of the European Union [for students] / Ceban Cristina; Institute of History, State and Law of the ASM, the European University of Moldova. Kishinev: «Vizual Desing» SRL, 2013. 303 p. Circulation: 100 copies. ISBN 978-9975-4078-7-8.

Reviewer:

BURIAN Alexander, Doctor of Law, Professor.

Starting with the Maastricht Treaty of 7 February 1992, the three European communities have become an integral part of the European Union, which preceded his appearance, and which form the basis of its existence.

The European Union is composed of three communities: the European Coal and Steel Community (founded in 1951), the European Economic Community and the European Atomic Energy Community (established in 1957) that have a supranational character. The basis of Union (a priori the European Community) is aimed at the economic and political integration in the future.

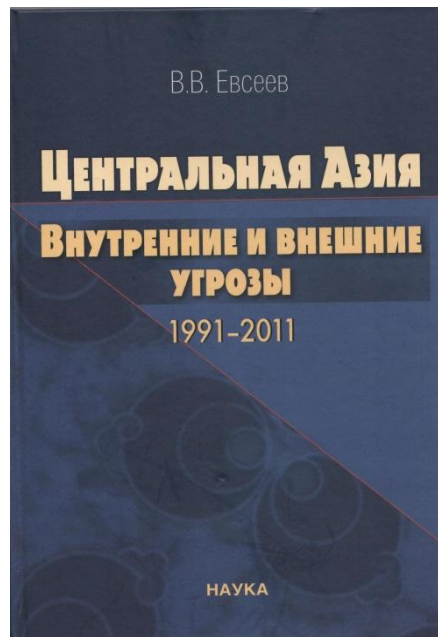
Based on the three mentioned communities, the European Union still has a number of institutions that play a leading role in the development of legislation and its interpretation and application.

The main institutions of the European Union are the Council, the Commission, Parliament and the European Court of Justice. Analysis of Community law

It is impossible to learn the rules of the European Communities without analyzing the history of the development of these structures, as some of them throughout history have gained more legislative powers.

Work can serve as educational material for students and Magistrates of the faculties of law and international relations.

**ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ. ВНУТРЕННИЕ И ВНЕШНИЕ УГРОЗЫ.
1991-2011.**

Евсеев, Владимир Валерьевич.

Центральная Азия. Внутренние и внешние угрозы. 1991-2011 [Текст] / В. В. Евсеев; Российская акад. наук, Науч. совет Программы Президиума РАН «Аналитическое и информационное обеспечение деятельности РАН». - Москва: Наука, 2012. 357, [1] с.; Тираж 300 экз. ISBN 978-5-02-038004-2.

Рецензенты:

Белокреницкий В.Я., доктор исторических наук, профессор;
Калядин А.Н., доктор исторических наук.

В монографии на основе обширного материала анализируются взаимоотношения России с государствами Центральной Азии. Эта проблема исследуется с учетом влияния основных геополитических игроков — США, Китая, Европейского Союза, Турции и Ирана. При этом особое внимание уделяется военно-политической обстановки в регионе и вокруг него, включая афганскую угрозу и потенциальную иранскую ядерную программу. В монографии обстоятельно анализируются двухсторонние, часто непростые, отношения России с государствами региона. Автор уделяет особое внимание роли в регионе НАТО, ОДКБ, ШОС, СНГ и других крупных организаций.

Несмотря на множество публикаций о Центральной Азии, монография выделяется обстоятельным и глубоким подходом к анализу проблем Большого геополитического пространства. Она, несомненно, является не только фундаментальным научным трудом, но и послужит в качестве аналитического материала для выработки российской политики в регионе.

Для специалистов в данной области и широкого круга читателей.

См.: Владимир Дергачев. Рецензия на монографию: В.В. Евсеев Центральная Азия. Внутренние и внешние угрозы. 1991 - 2011. М.: Наука, 2012. 358 с. [On-line]: <http://www.dergachev.ru/Landscapes-of-life/Central-Asia/07.html#.VRGJvqNOLIU>

CENTRAL ASIA. INTERNAL AND EXTERNAL THREATS. 1991-2011

Evseev, Vladimir V.

Central Asia. Internal and external threats. 1991-2011 [Text] / V.V Evseev; Russian Academy of Sciences, Scientific Council of the RAS Presidium Program of „Analytical and information support of the Russian Academy of Sciences”. Moscow: Nauka, 2012. 357, [1] p .; 300 copies. ISBN 978-5-02-038004-2.

Reviewers:

Belokrenitsky V.J., Doctor of historical sciences, professor;

Kalyadin A.N., Doctor of historical sciences.

This monograph analyzes the issue of the relationship between Russia and the Central Asian states are analyzed on the basis of extensive material. This issue is investigated taking into account the impact of major geopolitical players - the US, China, the European Union, Turkey and Iran. Particular attention is paid to the military-political situation in the region, as well as around it, including the Afghan threat and the potential Iranian nuclear program. The question of bilateral, often difficult, Russia's relations with countries in the region is analyzed in detail in this monograph. The author pays particular attention to the role of NATO in the region, CSTO, SCO, CIS and other large organizations.

Despite the numerous publications on Central Asia, the monograph released detailed and deep approach to the analysis of the problem of large geopolitical space. This book is certainly not only a fundamental scientific work, but also will serve as analytical tools for the development of Russian policy in the region.

The monograph is addressed to those skilled in the art, and a wide range of readers.

See: Vladimir Dergachov. Review of the monograph: V.V Evseev Central Asia. Internal and external threats. 1991 - 2011 M.: Science, 2012. 358 p. [On-line]: <http://www.dergachev.ru/Landscapes-of-life/Central-Asia/07.html#.VRGJvqNOLIU>

ASIA CENTRALĂ. AMENINȚĂRILE INTERNE ȘI EXTERNE. 1991-2011.

Evseev, Vladimir V . Asia Centrală. Amenințările interne și externe. 1991-2011 [Text] / V.V. Evseev; Acad. de Științe a Rusiei; Consiliul Șt. al Programului Prezidiului AȘR "Sprijin analitic și asigurarea informațională a Academiei de Științe a Rusiei." - Moscova: Nauka, 2012. - 357, [1], pag;. 300 de exemplare. ISBN 978-5-02-038004-2.

Referenți:

Belokrenitsky V.J., doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar;

Kalyadin A.N., doctor habilitat în științe istorice.

În monografie, pe baza datelor detaliate se analizează relațiile Rusiei cu statele din Asia Centrală. Această problemă este cercetată luând în considerare impactul actorilor geopolitici majori - SUA, China, Uniunea Europeană, Turcia și Iran. O atenție deosebită este acordată situației politico-militare în regiune și în jurul ei, inclusiv amenințarea afgană și potențialul program nuclear iranian. În carte sa examinează cu atenție relațiile bilaterale, de multe ori dificile, ale Rusiei cu țările din regiune. Autorul acordă o atenție deosebită rolului NATO în regiune, OTSC, SCO, CSI și alte organizații internaționale.

În ciuda numeroaselor articole publicate pe tematica Asiei Centrale, monografia se evidențiază printr-o abordare detaliată și profundă a analizei problemelor marelui spațiu geopolitic. Monografia, desigur, nu este doar o lucrare științifică fundamentală, dar de asemenea, va servi ca instrument analitic pentru dezvoltarea politicii ruse în regiune.

Pentru specialiști în acest domeniu și o gamă largă de cititori.

A se vedea: Vladimir Dergachev. Recenzarea monografiei: V.V. Evseev Asia Centrală. Amenințările interne și externe. 1991 - 2011 - M.: Nauka, 2012. - 358 p. - <http://www.dergachev.ru/Landscapes-of-life/Central-Asia/07.html#.VRGJvqNOLIU>

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**CONSILIUL REDACȚIONAL AL REVISTEI
„REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE”**

**EDITORIAL BOARD (CONSILIUM)
OF THE „MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS”**

**РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ
„МОЛДАВСКОГО ЖУРНАЛА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ”**

BURIAN Alexandru.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (Republica Moldova) – *Redactor-șef.*

BURIAN Alexander.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law (The Republic of Moldova) – *Editor-in-chief.*

БУРИАН Александр Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права (Республика Молдова) – *Главный редактор.*

E-mail: alexandruburian@yahoo.com

http://fmv.euba.sk/files/CV_Burian.pdf; <http://www.rudn.ru/en/?pagec=1340>;

<http://www.cnaa.md/person/3078/>

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) – *Redactor-șef adjunct.*

KINDIBALYK Olyana.

Ph.D in Political Sciences, Scientific Fellow, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) – *Deputy Editor-in-chief.*

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, научный сотрудник Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) – *Заместитель главного редактора.*

E-mail: olyana.kindibalyk@gmail.com

CHIRTOACĂ Natalia.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef Secție Drept Internațional și Relații Internaționale, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) – *Secretar științific.*

CHIRTOACA Natalia.

Ph.D in Law, Associate Professor, Head of the Department of International Law and International Relations, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) – *Scientific secretary.*

КИРТОАКЭ Наталия Михайловна.

Кандидат юридических наук, доцент, зав. Отделом международного права и международных отношений Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) – *Ученый секретарь.*

E-mail: n_chirtoaca@mail.ru

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor în drept, profesor universitar, Vicerector al Universității Publice din Navarra (Spania) - *Membru al consiliului redacțional.*

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor of Law, Professor, Vicerector of The Navarra Public University (Spain) – *Member of editorial board.*

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ.

Доктор права, профессор, проректор Наваррского публичного университета (Испания) - *Член редакционного совета.*

E-mail: jluis.iriarte@unavarra.es

http://www.uta.edu.ec/formacioncompetencias2005/files/pictures/cv_luisiriarte.pdf

ARHILIUC Victoria.

Doctor habilitat în drept, profesor cercetător, Universitatea de Stat din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

ARHILIUC Victoria.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The State University of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

АРХИЛЮК Виктория Нестеровна.

Доктор юридических наук, профессор, Молдавский государственный университет (Республика Молдова) - *Член редакционного совета.*

E-mail: arhiliucv57@yahoo.com

ABASHIDZE Aslan.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Șef catedră Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia, Vice-Președinte al Comisiei ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale (Federația Rusă) - *Membru al consiliului redacțional.*

ABASHIDZE Aslan.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of International Law, The Peoples' Friendship University of Russia, Deputy Chairman of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) - (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

АБАШИДЗЕ Аслан Хусейнович.

Доктор юридических наук, профессор, зав. кафедрой международного права РУДН, Заместитель председателя Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам (Российская Федерация) - *Член редакционного совета.*

E-mail: aslan.abashidze@gmail.com

http://www.intlaw-rudn.com/about-en/faculty/abashidze?set_language=en-us

BALAN Oleg.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Rector al Academiei de Administrare Publică (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

BALAN Oleg.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Rector of The Academy of Public Administration (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

БАЛАН Олег Иванович.

Доктор юридических наук, профессор, Рector Академии публичного управления (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: vicerector1@aap.gov.md

http://aap.gov.md/index.php?option=com_content&view=article&id=167&Itemid=294&lang=en

BENIUC Valentin.

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Rector al Institutului de Stat de Relații Internaționale din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

BENIUC Valentin.

Doctor of Political Sciences, Professor, Rector of The Moldavian State Institute of Foreign Relations (The Republic of Moldova) - *Member of editorial board.*

БЕНИУК Валентин Анастасьевич.

Доктор политических наук, профессор, Ректор Молдавского государственного института международных отношений (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: v.beniuc@mail.ru; irim@irim.md

<http://irim.md/index.php/ru/ob-irim/rektorat/13-memberscv/33-valentin-beniuc>

BOSHITSKY Iury.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Drept din Kiev a Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

BOSHITSKY Iury.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The Kyiv University of Law of The National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine) - *Member of editorial board.*

БОШИЦКИЙ Юрий Ладиславович.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Киевского университета права НАН Украины (Украина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: rector@kul.kiev.ua; inter-dep@kl.kiev.ua

<http://en.kul.kiev.ua/kerivnictvo/boshickiy-juriy-ladislavovich.html>

DERGACIOV Vladimir.

Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar, expert în geopolitică, profesor la Universitatea Națională din Odesa (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

DERGACHEV Vladimir A.

Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics, Professor of the Odessa National University (Ukraine) - *Member of editorial board.*

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, профессор Одесского национального университета (Украина) - *Член редакционного совета.*

E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

<http://www.dergachev.farlep.net/>

<http://www.dergachev.ru/>

<http://dergachev-va.livejournal.com/>

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor habilitat în economie, doctor în istorie, profesor universitar, Catedra Relații Internaționale și Științe Politice, Universitatea Liberă din Varna „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) – *Membru al consiliului redacțional.*

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor of Economic Sciences (management and security), Ph.D. in History, Professor of International relations, Department of International Relations and Political Sciences, Faculty „Social Sciences”, Varna Free University „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) - *Member of editorial board.*

ДЮЛГЕРОВА Нина Ангелова.

Доктор экономических наук, кандидат исторических наук, профессор Варненского свободного университета «Черноризец Храбър» (Варна, Болгария)

- *Член редакционного совета.*

E-mail: nina_d6@hotmail.com; nina_d56@yahoo.com

<http://nina-dulgerova.org/Papers.htm>

<http://nina-dulgerova.org/CV.htm>

FUERIA Augustin.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea din București (România) – *Membbru al consiliului redacțional.*

FUERIA Augustin.

Doctor of Law, Professor, The University of Bucharest (Romania) – *Member of editorial board.*

ФУЕРЕА Августин.

Доктор права, профессор, Бухарестский государственный университет (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: augustinfuerea@yahoo.com

http://www.univnt.ro/cv/uploads/cv/CV_Fuerea_Augustin.pdf

http://www.drept.unibuc.ro/dyn_doc/cv/a-fuerea.pdf

HEINRICH Hans-Georg.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea din Viena (Austria) – *Membbru al consiliului redacțional.*

HEINRICH Hans-Georg.

Doctor of Law, Professor, The University of Vienna (Austria) – *Member of editorial board.*

ХЕЙНДРИЧ Ханс-Георг.

Доктор права, профессор, Венский университет (Австрия) – *Член редакционного совета.*

E-mail: hans-georg.heinrich@univie.ac.at

<http://www.enri-east.net/consortium/institute-for-advanced-studies/en/>

KAPUSTIN Anatolii.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Federația Rusă (Federația Rusă) – *Membbru al consiliului redacțional.*

KAPUSTIN Anatoly.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, President of The Russian Association of International Law (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

КАПУСТИН Анатолий Яковлевич.

Доктор юридических наук, профессор, Президент Российской ассоциации международного права (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: kapustin@izak.ru , akap@mail.ru

http://jppublishing.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=102

<http://izak.ru/381>

KOPYLOV Mihail.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician al Academiei Ruse de Științe Naturale, academician al Academiei Ecologice din Rusia și academician al Academiei Internaționale de Ecologie și Protecție a Activității Vitale (Federația Rusă) – *Membbru al consiliului redacțional.*

KOPYLOV Mikhail.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Natural Sciences, academician of the Russian Ecological Academy and academician of the International Academy of Sciences of Ecology and Life Safety (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

КОПЫЛОВ Михаил Николаевич.

Доктор юридических наук, профессор, академик РАЕН, академик Российской экологической академии и академик Международной академии наук экологии и безопасности жизнедеятельности (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: mikhail.kopylov11@gmail.com , prof.mikhail.kopylov@gmail.com

<http://www.intlaw-rudn.com/about/faculty/kopylov-mn>

LIPKOVA Ludmila.

Doctor, Ing., profesor universitar, Decan, Faacultatea de Relații Internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Republica Slovacia) – *Membru al consiliului redacțional.*

Dr.h.c. prof. Ing. LIPKOVÁ Eudmila, CSc.

Dean, Professor, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Slovakia (The Slovak Republic) - *Member of editorial board.*

ЛИПКОВА Людмила.

Доктор, профессор, Декан факультета международных отношений Экономического университета в Братиславе (Словацкая Республика) – *Член редакционного совета.*

E-mail: lipkova@euba.sk

<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=1347>

MAZILU Dumitru.

Doctor în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Universitatea „Spiru Haret” din București (România) – *Membru al consiliului redacțional.*

MAZILU Dumitru.

Doctor of Law, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), The „Spiru Haret” University of Bucharest (Romania) – *Member of editorial board.*

МАЗИЛУ Думитру.

Доктор права, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Университет им. Спиру Харета, Бухарест (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: dumitru.mazilu@spiruharet.ro; secretariat@universitatea-cantemir.ro

http://ro.wikipedia.org/wiki/Dumitru_Mazilu

http://www.ucdc.info/cd/cd_profil.php?cid=1146

NAZARIA Sergiu.

Doctor habilitat în științe politice, doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

NAZARIA Sergei.

Doctor of Political Sciences, Ph.D in History, Associate professor, The Moldavian State Institute of Foreign Relations (The Republic of Moldova) - *Member of editorial board.*

НАЗАРИЯ Сергей Михайлович.

Доктор политических наук, кандидат исторических наук, доцент, Молдавский государственный институт международных отношений (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: sergnazar@mail.ru

PAPAVALADIMER Vladimir.

Doctor habilitat în economie, profesor universitar, academician al Academiei Naționale de Științe a Georgiei, Rectorul Universității de Stat din Tbilisi „Ivane Javakhishvili” (Tbilisi, Georgia) – *Membru al consiliului redacțional.*

PAPAVALADIMER Vladimir.

Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of the Georgian National Academy of Sciences, Rector of The Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia) - *Member of editorial board.*

ПАПАВА Владимир.

Доктор экономических наук, профессор, действительный член Национальной Академии наук Грузии, ректор Тбилисского государственного университета имени Ивана Джавахишвили (Тбилиси, Грузия) – *Член редакционного совета.*

E-mail: papavavladimer@gfsis.org ; papavavladimer@yahoo.com

<http://www.tsu.edu.ge/en/government/raac/rector/>

<http://www.papava.info/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Vladimer_Papava

POPESCU Dumitra.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Titu Maiorescu” din București, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române (România) - *Membru al consiliului redacțional.*

POPESCU Dumitra.

Doctor of Law, Professor, The „Titu Maiorescu” University of Bucharest, Legal Research Institute „Academician Andrei Rădulescu” of the Romanian Academy (Romania) – *Member of editorial board.*

ПОПЕСКУ Думитра.

Доктор права, профессор, Бухарестский университет имени Титу Майореску, Научно-исследовательский юридический институт имени академика Андрея Рэдулеску Румынской Академии (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: juridic_institut@yahoo.com

ROȘCA Alla.

Doctor habilitat în științe politice; profesor universitar, Universitatea din Tulan, New Orleans, Louisiana (SUA) - *Membru al consiliului redacțional.*

ROSCA Alla.

Doctor of Political Sciences, Professor, The Tulane University of Louisiana, New Orleans, Louisiana (USA) – *Member of editorial board.*

РОШКА Алла.

Доктор политических наук, профессор, Туланский университет, Луизиана, Нью Орлеан (США) – *Член редакционного совета.*

E-mail: alla_rosca@yahoo.com; arosca@tulane.edu
<http://tulane.edu/liberal-arts/political-science/people.cfm>

SEDLEȚCHI Iurie.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Studii Europene din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

SEDLITSCHI Yuri.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The European University of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

СЕДЛЕЦКИЙ Юрий Николаевич.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Европейского университета Молдовы (Республика Молдова) - *Член редакционного совета.*

E-mail: juriesedletchii@yahoo.fr
<http://www.usem.md/ro.html>

TIMCENCO Leonid.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională a Serviciului Fiscal de Stat al Ucrainei (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

TIMCHENKO Leonid.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The National University of The State Tax Service of Ukraine (Ukraine) – *Member of editorial board.*

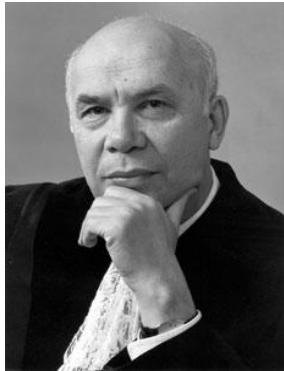
ТИМЧЕНКО Леонид Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Национальный университет Государственной налоговой службы Украины (Украина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: ltymch@ukr.net; timchenko@asta.edu.ua

VERESHCHETIN Vladlen.

Doctor habilitat în științe juridice, profesor universitar. În 1984-1995 – membru al Curții Permanente de Arbitraj a ONU (Haga), în 1992-1994 – membru și președinte al Comisiei de Drept Internațional a ONU, în 1995-2006 – Judecător al Curții Internaționale de Justiție a ONU (Haga), din 2012 – Arbitru în Dreptul Cosmic (Spațial) la Curtea Permanentă de Arbitraj a ONU (Haga). În 1978-1995 – Vice-președinte, din 1995 – Președinte de onoare al Institutului Internațional de Drept Cosmic (Spațial) din Paris. Din 1977 - academician al Academiei Internaționale de Astronautică (SUA), din 2006 - academician al Academiei de Științe din Bulgaria. (Federația Rusă) – *Membru al consiliului redacțional.*

Vladlen S. VERESHCHETIN.

Doctor of Juridical Sciences, Professor. In 1984-1995 - Member of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1992-1994 - Member and Chairman of the United Nations International Law Commission. In 1995-2006 - Judge of the International Court of Justice (the Hague). From 2012, the Referee for Space Law of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1978-1995-Vice President, from 1995 - Director Emeritus of the International Institute of Space Law (Paris). Since 1977 - Member of the International Astronautical Academy (USA), since 2006 - Foreign Member of Bulgarian Academy of Sciences. (The Russian Federation) – *Member of editorial board.*

ВЕРЕЩЕТИН Владлен Степанович.

Доктор юридических наук, профессор. С 1984 по 1995 год - член Постоянной палаты третейского суда (г. Гаага). В 1992-1994 годах - член Комиссии международного права ООН. В 1994 году возглавлял Комиссию. В 1995-2006 годах – Судья Международного Суда ООН (г. Гаага). С 2012 г. – арбитр по космическому праву Постоянной Палаты третейского суда (г. Гаага). В 1978-1995 годах - вице-президент, с 1995 г.- почетный директор Международного института космического права (Франция). С 1977 г. - действительный член Международной астронавтической академии (США). С 2006 г. - иностранный член Болгарской Академии наук. (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: vsvereshchetin@ziggo.nl;

<http://legal.un.org/avl/faculty/Vereshchetin.html>;

http://legal.un.org/avl/pdf/ls/Vereshchetin_bio.pdf;

<http://intlaw-rudn.com/about/history-faces/vereshchetin>

WILLIAMS Silvia Maureen.

Doctor în drept și științe sociale, profesor de Drept Internațional Public, Universitatea din Buenos Aires. Președintele Comitetului de Drept Internațional Spațial al Asociației de Drept Internațional (ILA - Londra). Membru al Consiliului executiv al Asociației de Drept Internațional (sediul, Londra). Membru al Institutului Internațional de Drept Spațial, membru al Academiei Internaționale de Astronautică, membru al Institutului Regal de Relații Internaționale (Chatham House), membru al Institutului Ibero- American de Drept Aerian și Spațial (Argentina) – *Membru al consiliului redacțional.*

WILLIAMS Silvia Maureen.

Doctor of Law and Social Sciences, Professor of Public International Law, University of Buenos Aires. President of the International Space Law Committee of the International Law Association (ILA - London). Member of the Executive Council of the International Law Association (Headquarters, London). Member of the Institut International de Droit Spatial, full member of the International Academy of Astronautics, the Royal Institute of International Affairs (Chatham House), the Ibero American Institute of Air and Space Law (Argentina) – *Member of editorial board.*

УИЛЬЯМС Сильвия Морин.

Доктор права и социальных наук, профессор международного публичного права, Университет Буэнос-Айреса. Президент Комитета по международному космическому праву Ассоциации международного права (АМП - Лондон). Член, Сопредседатель Исполнительного Совета Ассоциации международного права (штаб-квартира, Лондон). Член Международного Института международного космического права, действительный член Международной академии астронавтики, Королевского института международных отношений (Чэтхэм Хаус) и Иbero-американского института воздушного и космического права (Аргентина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: maureenw777@yahoo.co.uk ; swilliams@derecho.uba.ar

<http://www.derecho.uba.ar/investigacion/investigadores/williams.php>

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII)
EDITORSHIP (REVIEWERS)
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ)**

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) – *Redactor-șef adjunct, președinte al colegiului de redacție.*

KINDIBALYK Olyana.

Ph.D in Political Sciences, Scientific Fellow, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) – *Deputy Editor-in-chief, Head of Editorship.*

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, научный сотрудник Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) – *Заместитель главного редактора, председатель редакционной коллегии.*

E-mail: olyana.kindibalyk@gmail.com

ANÎȚEI Nadia Cerasela.

Doctor în drept, Profesor universitar, Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (Galați, România).

ANITEI Nadia Cerasela.

Ph.D in Law, professor, Faculty of Legal, Political and Social Sciences, University Dunarea de Jos of Galati (Galati, Romania).

АНИЦЕЙ Надия Черасела.

Доктор права, профессор, факультет правовых, политических и социальных наук, Галацкий Университет «Дунэря де Жос» (Галац, Румыния).

E-mail: ncerasela@yahoo.com

<http://ugal.academia.edu/NADIACERASELANITEI/CurriculumVitae>

CAUIA Alexandr.

Doctor în drept, Decan al Facultății de Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM) (Chișinău, Republica Moldova).

CAUIA Alexandr.

Ph.D in Law, Head of The Department of Law, The Free International University of Moldova (ULIM) (Kishinev, The Republic of Moldova).

КАУЯ Александр.

Кандидат юридических наук, Декан юридического факультета, Международный независимый университет Молдовы (ULIM) (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: alex_caiua@yahoo.com

DORUL Olga.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

DORUL Olga.

Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University (Kishinev, The Republic of Moldova).

ДОРУЛ Ольга Павловна.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: dorulolga@yahoo.com

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Doctor în istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România).

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Ph.D in History, University „Alexandru Ioan Cuza” of Iassy (Iassy, Romania).

ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя.

Кандидат исторических наук, Ясский Университет «Александру Иоан Куза» (Яссы, Румыния).

E-mail: maia_gl@yahoo.fr

GLUHAIA Diana.

Doctor în drept, Universitatea Publică din Navarra (Pamplona, Spania).

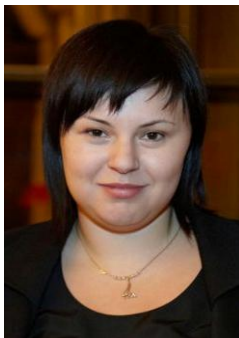
GLUHAIA Diana.

Ph.D in Law, The Navarra Public University (Pamplona, Spain).

ГЛУХАЯ Диана.

Доктор права, Наваррский публичный университет (Памплона, Испания).

E-mail: diana.gluhaya@unavara.es; diana_gluhaia@yahoo.com

IOVIȚĂ Alexandrina.

Doctor în drept, UNAIDS, Cartierul general, Coordonator programe, drepturile omului și legislație (Chișinău, Republica Moldova – Geneva, Elveția).

IOVITA Alexandrina.

Ph.D in Law, UNAIDS Secretariat, Headquarters, Programme Officer, Human Rights and Law (Kishinev, The Republic of Moldova – Geneva, Switzerland).

ИОВИЦЭ Александрина Александровна.

Кандидат юридических наук, UNAIDS, генеральный офис, сотрудник по программам, права человека и правовые вопросы (Кишинев, Республика Молдова – Женева, Швейцария).

E-mail: alexandrina_iovita@yahoo.com

KOVALEVA Natalia.

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Șef Departament activitate socială și educațională, Universitatea de Stat din Orenburg (Orenburg, Federația Rusă).

KOVALEVA Natalia.

Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Department for Social and Educational Work of the Orenburg State University (Orenburg, The Russian Federation).

КОВАЛЕВА Наталья Александровна.

Кандидат педагогических наук, доцент, начальник отдела по социальной и воспитательной работе Оренбургского госуниверситета (Оренбург, Российская Федерация).

E-mail: kovaleva_osu@mail.ru
<http://www.osu.ru/doc/3117>

LISENCO Vlada.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Consultant juridic, Misiunea OSCE în Moldova, Reprezentanța din Tiraspol (Tiraspol, Republica Moldova).

LISENCO Vlada.

Ph.D in Law, Associate Professor, Legal Adviser, OSCE Mission in Moldova, Representation in Tiraspol (Tiraspol, The Republic of Moldova).

ЛЫСЕНКО Влада.

Кандидат юридических наук, доцент, юридический советник, Миссия ОБСЕ в Молдове, Представительство в Тирасполе (Тирасполь, Республика Молдова).

E-mail: vlada.lisenco@mail.ru

METREVELI Levan.

Doctor în științe politice, șef al Centrului pentru dezvoltarea integrată a Georgiei, Universitatea de Stat Tbilisi (Tbilisi, Georgia).

METREVELI Levan.

Doctor of Political Sciences, Head of the Center for integrated development of Georgia, Tiflis State University (Tbilisi, Georgia).

МЕТРЕВЕЛИ Леван.

Доктор политических наук, руководитель Центра комплексного развития Грузии Тбилисского государственного университета (Тбилиси, Грузия).

E-mail: levanmetreveli@yahoo.com

MOUSMOUTI Maria.

Doctor în drept, Director executiv al Centrului European de Drept Constituțional din Atena (Atena, Grecia).

MOUSMOUTI Maria.

Ph.D in Law, Executive director of The European Center of Constitutional Law (Athenas, Grece).

МОУСМУТИ Мария.

Доктор права, Исполнительный директор Европейского центра конституционного права (Афины, Греция).

E-mail: maria.mousmouti@sasalumni.net

<http://www.cecl2.gr/index.php/en/thecentre/theboard/11-thecentre/cv/16-08-maria-mousmouti>

http://ials.sas.ac.uk/postgrad/LDclinic/LDclinic_who.htm

SÂRCU Diana.

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Director al Institutului Național de Justiție al Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

SARCU Diana.

Doctor of Juridical Sciences, Associate professor, Director of the National Institute of Justice of the Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

СЫРКУ Диана.

Доктор юридических наук, доцент, Директор Национального института юстиции Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: sircu@yahoo.com

SYCI Alexandru.

Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar, Universitatea Națională „Jurie Fedikovici” din Cernăuți (Cernăuți, Ucraina).

SYCH Alexander.

Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi National University „Yuri Fedkovych” (Chernivtsi, Ukraine).

СЫЧ Александр Иванович.

Доктор исторических наук, профессор, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (Черновцы, Украина).

E-mail: asych_chnu@yahoo.com, amenitinna@gmail.com

SOLNȚEV Alexandr.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef-adjunct al Catedrei de Drept Internațional al Universității Prieteniei Popoarelor din Rusia (Moscova, Federația Rusă).

SOLNTSEV Alexander.

Ph.D in Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of International Law PFUR, the Peoples' Friendship University of Russia (Moscow, The Russian Federation).

СОЛНЦЕВ Александр Михайлович.

Кандидат юридических наук, доцент, зам. заведующего кафедрой международного права Российского университета дружбы народов (Москва, Российская Федерация).

E-mail: a.solntsev@gmail.com; intlaw.rudn@gmail.com

www.intlaw-rudn.com

SMOCHINA Carolina.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Europeană din Lefke (Lefke, Nicosia, Cipru).

SMOCHINA Carolina.

Ph.D in Law, Associate Professor, European University of Lefke (Lefke, Nicosia, Cyprus).

СМОКИНА Каролина.

Доктор права, доцент, Европейский Университет в Лefке (Лefке, Никосия, Кипр)

E-mail: smochina@gmail.com

STARODUBTSEV Grigorii.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Șef catedră Drept Internațional, Academia de Drept a Ministerului Justiției al Federației Ruse (Moscova, Federația Rusă).

STARODUBTSEV Grigory.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the International Law Department of the Russian Legal Academy of the Ministry of Justice of the Russian Federation (Moscow, The Russian Federation).

СТАРОДУБЦЕВ Григорий Серафимович.

Доктор юридических наук, профессор, зав. кафедрой международного права Российской правовой академии Министерства юстиции РФ (Москва, Российская Федерация).

E-mail: dcxcr77@list.ru; intlaw_rpa@bk.ru

<http://rpa-mu.ru/ob-akademii/kafedra-mp>

ISMAYL Togrul.

Doctor în istorie, Doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea TOBB, Economie și Tehnologie (Ankara, Turcia).

ISMAYL Togrul.

Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor, TOBB University of Economics and Technology (Ankara, Turkey).

ИСМАИЛ Тогрул.

Доктор истории, Доктор экономики, доцент, TOBB университет экономики и технологии (Анкара, Турция).

E-mail: togrul65@hotmail.com , tismayil@etu.edu.tr

ȚIGĂNAȘ Ion.

Doctor în drept, Director General Adjunct, Agentia de Stat Pentru Proprietatea Intelectuala a Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

TIGANAS Ion.

Ph.D in Law, Deputy General Director of The State Agency on Intellectual Property of The Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

ЦИГЭНАШ Ион.

Кандидат юридических наук, Генеральный вице-директор Государственного агентства по интеллектуальной собственности Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: iondrept@yahoo.com

http://www.agepi.gov.md/pdf/about/cv_tiganas.pdf

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**DATE DESPRE AUTORI
DATES OF AUTHORS
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ**

AKULOV-MURATOV Vladislav.

Doctor în științe administrative, post-doctorand al Academiei Naționale de Administrare Publică de pe lângă Președintele Ucrainei (Kiev, Ucraina).

AKULOV-MURATOV Vladyslav.

PhD in administrative sciences, post-PhD student of the National Academy of Public Administration in addition to the President of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

АКУЛОВ-МУРАТОВ Владислав Викторович.

Кандидат наук государственного управления, докторант Национальной академии государственного управления при Президенте Украины (Киев, Украина).

E-mail: akulov.muratov.vladyslav.2011@gmail.com

BĂIEȘU Aurel.

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, judecător la Curtea Constituțională (Chișinău, Republica Moldova).

BAIESU Aurel.

Doctor of Juridical Sciences (Private International Law), Associate Professor, The Moldova State University, Judge at the Constitutional Court (Kishinev, The Republic of Moldova).

БЭИШУ Аурел.

Доктор юридических наук, доцент, Молдавский Государственный университет, Судья Конституционного суда (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: aurelbaiesu@yahoo.com

BOCA Sergiu.

Doctor în drept, lector superior, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. (Bălți, Republica Moldova).

BOCA Sergiu.

Ph.D in Law, senior lecturer, Faculty of Law, „Alec Russo” State University from Balti. (Balti, The Republic of Moldova).

БОКА Сергей.

Кандидат юридических наук, старший преподаватель, Факультет права, Бельцкий государственный университет им. «Алеку Руссо». (Бэлць, Республика Молдова).

E-mail: sergiuboca@gmail.com

BUDURINA-GOREACII Carolina.

Magistru în Științe Politice, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative; lector, Catedra Limbi Străine Aplicate, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BUDURINA-GOREACII Carolina.

Master of Political Science, PhD Student, State University of Moldova, Department of International Relations, Political and Administrative Sciences; Lecturer, Department of Foreign Languages, State University of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ Каролина.

Магистр политических наук, аспирант, Государственный университет Молдовы, факультет международных отношений, политических и административных наук; преподаватель, факультет иностранных языков, Государственный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: carolina.gor@hotmail.ru

CUCERESCU Victoria.

Doctorandă la Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova).

CUCERESCU Victoria.

PhD student, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

КУЧЕРЕСКУ Виктория.

Аспирант, Институт юридических и политических исследований АН Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: victoria.cucerescu@yahoo.com

DERGACIOV Vladimir.

Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar, expert în geopolitică, profesor la Universitatea Națională din Odesa (Odesa, Ucraina).

DERGACHEV Vladimir A.

Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics, Professor of the Odessa National University (Odessa, Ukraine).

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, профессор Одесского национального университета (Одесса, Украина).

E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

DIKOVSKA Iryna.

Doctor în drept, conferențiar universitar la Catedra de drept civil a Universității Naționale din Kiev „Taras Șevcenko” (Kiev, Ucraina).5555555555

DIKOVSKA Iryna.

PhD in Law, Assistant Professor of the Department of civil law of the Kiev National University „Taras Shevchenko” (Kiev, Ukraine).

ДИКОВСКАЯ Ирина Андреевна.

Кандидат юридических наук, доцент кафедры гражданского права Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (Киев, Украина).

E-mail: IrinaDikovska@hotmail.com

DOLABERIDZE Dmitri.

Doctorand, Universitatea de Stat “Ivane Javakhishvili” din Tbilisi (Tbilisi, Georgia).

DOLABERIDZE Dmitri.

PhD student, The Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia).

ДОЛАБЕРИДЗЕ Дмитрий.

Аспирант, Тбилисский государственный университет им. Иванэ Джавахишвили (Тбилиси, Грузия).

E-mail: dito44@hotmail.com

EVSEEV Vladimir.

Doctor în științe tehnice, Șef Secție Caucaz al Institutului CSI (Moscova, Federația Rusă).

EVSEEV Vladimir.

PhD in Tehnical Science, Head of Department of Caucasus of the Institute of CIS (Moscow, Russian Federation).

ЕВСЕЕВ Владимир Валерьевич.

Кандидат технических наук, заведующий Отдела Кавказа Института стран СНГ (Москва, Российская Федерация).

E-mail: vlad.evseev@gmail.com, evseev@presidium.ras.ru

POALELUNGI Mihai.

Doctor în drept, Președintele Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

POALELUNGI Mihai.

Ph.D. (Law), President of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

ПОАЛЕЛУНЖЬ Михай.

Кандидат юридических наук, Председатель Высшей Судебной Палаты Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: mihai.poalelungi@csj.gov.md

ROGOVIK Alexei.

Doctorand, Catedra Drept Internațional, Facultatea Relații Internaționale a Universității „Ivan Franco” din Lvov (Lvov, Ucraina).

ROGOVIK Alexey.

PhD student, Department of International Law, Faculty of International Relations of the Lviv National University “Ivan Franko” (Lviv, Ukraine).

РОГОВИК Алексей Дмитриевич.

Аспирант, кафедра международного права факультета международных отношений Львовского Национального Университета им. И. Франко (Львов, Украина).

E-mail: ole-rogovik@yandex.ru

ȚURCAN Corina.

Magistru în drept (Central European University, Budapesta, Ungaria); Șef al Direcției Legislație și Drept Internațional, Departamentul Juridic, Banca Națională a Moldovei.

TURCAN Corina.

LLM (Central European University, Budapest, Hungary); Head of the Legislation and International Law Division, Legal Department, National Bank of Moldova.

ЦУРКАН Корина.

Магистр права (Central European University, Будапешт, Венгрия); директор управления законодательства и международного права, юридический департамент, Национальный Банк Молдовы.

E-mail: turcancic@yahoo.com

UNGUREANU Carmen Tamara.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (România).

UNGUREANU Carmen Tamara.

PhD in Law, associate professor, Faculty of Law, University Alexandru Ioan Cuza of Iasi (Romania).

УНГУРЯНУ Кармен Тамара.

Кандидат юридических наук, доцент, факультет права, Университет «Александру Иоан Куза» (Яссы, Румыния).

Email: carmen.ungureanu@uaic.ro, carmen_ungureanu@yahoo.com

ZININ Iurie.

Doctor în științe istorice, cercetător științific coordonator la Centrul de parteneriat al civilizațiilor al Institutului de cercetări internaționale a MGIMO-Universitate (Moscova, Federația Rusă)

ZININ Yury.

PhD in History, research fellow at the Center of Civilization Partnership at Institute of International Studies of MGIMO – University (Moscow, The Russian Federation).

ЗИНИН Юрий Николаевич.

Кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Центра партнерства цивилизаций Института международных исследований МГИМО-Университет (Москва, Российская Федерация).

E-mail: zinin.yury@gmail.com

RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
O HAIHEM ЖУРНАЛЕ

CERINȚELE

**privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”**

Revista teoretico-științifică „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” acceptă pentru publicare articole în limbile moldovenească (română), rusă, engleză, spaniolă, franceză, germană (la discreția autorului), care conțin rezultate inedite ale cercetărilor efectuate și care sunt ajustate la „Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor”.

Consiliul Redacțional acceptă manuscrisul articolului pentru publicare în corespondere cu profilurile ediției („drept” și „științe politice”), cu un volum nu mai mult de 20 de pagini, inclusiv figuri și tabele. Manuscrisul ar trebui să conțină doar materiale originale, efectuat la un înalt nivel științific, reflectând rezultatele cercetării efectuate de către autor, obținute cu cel mult un an înainte de publicare, și care conține un element clar privitor la inovația științifică a cercetării și propria contribuție a autorului. Sunt acceptate pentru publicare materialele care anterior nu au fost publicate în alte ediții și nu au fost destinate pentru publicarea simultană în diverse ediții. Articolele sunt expuse recenzării obligatorii, în conformitate cu *Anexa 3*. Pentru doctoranzi (competitori) este obligatorie recenzarea articolelor de către conducătorul științific. Pot fi publicate doar articolele care au primit recenzii pozitive. Pentru publicarea articolelor nu se plătește și nu se încasează taxe.

Cerințele menționate mai sus se aplică tuturor materialelor trimise pentru publicare în adresa revistei. Consiliul Redacțional are dreptul de a nu accepta publicarea materialelor în caz de: a) nerespectarea cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor; b) plagiat; c) conținutul articolului este neadecvat cu profilurile revistei.

În cazurile când nu sunt respectate cerințele redacția are dreptul să nu examineze manuscrisul. Consiliul Redacțional își rezervă dreptul de a reduce volumul articolului prezentat (dacă este necesar), expunându-l în versiunea redacției (introducând modificări redacționale, care nu schimbă sensul general al articolului prezentat de autor). Formulările și prezentarea materialelor în articolele publicate nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția. Aceste materiale se publică în ordine de discuție, în scopul asigurării posibilității de a expune diverse opinii. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor, selecției și preciziei faptelor și informației citate revine în exclusivitate autorilor. În același număr al revistei poate fi publicat doar un singur articol al unui autor.

Numărul de autori al unui articol nu poate fi mai mare de două persoane. Autorul (ii) trimite redacției 2 exemplare originale a articolului (semnate de autor) în imprimare pe hârtie și trimite articolul în format electronic prin e-mail la adresa: alexandruburian@yahoo.com

Volumul articolului nu trebuie să depășească 1,5 c.a. dactilografiate pe hârtie, format A4 (60 de mii de caractere, sau 16-20 de pagini de text), inclusiv figuri, tăblițe, referințe și scheme. Atunci când se plasează referințe bibliografice în limba engleză este necesar de indicat denumirea oficială a surselor (revistelor) în limba engleză.

Pentru a plasa un articol în Revistă este necesar de prezentat următoarele documente: cerere, informațiile despre autor (ia), articolul, fotografia autorului (autorilor) în format JPG, adnotare (abstract, rezumat) în trei limbi (română, rusă și engleză) într-un volum de 200 de cuvinte, cuvinte-cheie (5-7 cuvinte). Adnotarea nu trebuie să conțină referiri la literatura citată, tabele și figuri.

Informația despre autor (i) conține următoarele date: numele, prenumele, patronimicul autorului (autorilor), locul de muncă, funcția, titlul științific, gradul științific, adresa poștală, adresa electronică și numărul de telefon. Numele autorului (autorilor) ar trebui să fie listate sub titlul articolului, în dreapta.

Cerințele tehnice pentru perfectarea manuscrisul pentru publicare:

Titlul articolului nu trebuie să depășească trei linii. Titlul ar trebui să fi dat numai cu majuscule (Times New Roman 16) și centrat. Sursele literare utilizate în articol trebuie prezentate într-o singură listă la sfârșitul textului (bibliografie), în conformitate cu **Anexa 2**. Referirile la literatura de specialitate menționate în text sunt obligatorii, trebuie să fie plasate în partea de jos a fiecărei pagini a textului și necesită să fie perfectate în conformitate cu **Anexa 1**. Referirile la sursele externe sunt prezentate într-o limbă străină și sunt urmate, în cazul traducerii în română și rusă, cu indicație privitor la traducere. Numerotarea referirilor la sursele literare este dată în ordinea menționată în text. Trimiteri la lucrări nepublicate nu sunt permise. Lista bibliografică (de la sfârșitul textului) este dată în ordine alfabetică în funcție de prima literă a prenumelui autorului (autorilor).

Acronimele și abrevierile trebuie să fie descifrate la prima mențiune în textul articolului. În textele în limba română, engleză, franceză, spaniolă și germană se utilizează ghilimele germane („ ”), în textele în limba rusă se utilizează ghilimelele franceze (« »).

Parametrii paginii:

Documentul trebuie salvat în MS Word, formatul de pagină A 4, marginile paginii: sus și jos - 2 cm, dreapta - 1,5 cm, stânga - 3 cm, Font - Times New Roman; Dimensiune font - 12, spațiere - 1,5. Aliniere pe lățime, un spațiu la stânga - 1,5. Numerotarea paginilor este consecutivă, secvențială, în partea de jos a paginii, pe centru.

Redactarea textului:

Despărțirea manuală în silabe a cuvintelor (transferul din rând în rând) este inacceptabilă. Figurile și tablele trebuie să fie numerotate, să aibă denumire, legendă și subiect. Titlurile lor și trebuie să fie prezentate în text după alineatul care conține un link de referință la ele.

Exemplarele autorului:

Fiecare autor al articolului obține doar un număr al revistei, indiferent de numărul de autori.

Consiliul Redacțional

Anexa 1

Exemple de referințe bibliografice:

Referințele (citatele) de la sfârșitul fiecărei pagini trebuie să conțină semnele de punctuație și să urmeze aceleași reguli ca și plasarea lor în descrierea bibliografică.

Dacă textul nu este citat de o sursa originală, dar de un alt document, atunci se utilizează următoarele cuvinte la început de referință: citat de: (citând sursele împrumutate):

Exemplu:	Citat de: Dumitru Mazilu. Drept diplomatic. București: Editura Lumina Lex, 2003, p. 115. Citat de: Alexandru Burian. Drept diplomatic și consular. Chișinău: Editura ARC, 2003, p. 154.
----------	--

La amenajarea secvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate se utilizează termenul "Ibid." sau ("Ibidem"):

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Ibid., p. 47 sau Ibidem., p. 47.

La amenajarea nesecvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate, când referințele urmează nu concomitent una după alta, se utilizează termenul *Op. cit.* (opus citato) și este prezentat folosind caractere cursive:

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Anexa 2

Exemple de „Listă bibliografică” (bibliografie):

Lista bibliografică este plasată după textul articolului cu titulatura „Bibliografie”. Toate link-urile din listă sunt numerotate secvențial și sunt aranjate în ordine alfabetică.

Descrierea unei cărți cu un singur autor:

Exemplu	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea de mare putere politica. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. XII + 359 p.
---------	---

Descrierea unei cărți cu trei sau mai mulți autori:

Exemplu	David G. Victor... [et al.]. Gaze naturale și geopolitică: din 1970 până în 2040. New York: Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

Descrierea unui articol publicat într-o revistă:

Este necesar de a indica numele autorului articolului, denumirea articolului, denumirea revistei, anul, numărul ediției sau volumul, numărul paginei de la începutul și sfârșitul articolului.

Exemplu	Serghei Lavrov. Rusia și lumea în secolul XXI. În: Rusia în afacerile globale. Iulie-septembrie 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 - 18.
---------	---

Descrierea unei teze de doctorat:

Exemplu	Vladislav Boiko. Securitatea energetică în contextul globalizării. Teză de doctor în științe politice. Moscova, 2012. 250 p.
---------	--

Descrierea unui autoreferat a tezei de doctorat:

Exemplu	Yuri Jukov. Centrismul politic în Rusia. Autoreferatul tezei... candidat în științe politice. Sankt-Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Descrierea publicațiilor științifice electronice:

Pentru surse de electronice, trebuie să specificați practic aceleași informații ca pentru reviste: autorul, titlul, numele site-ului (sau secțiune a site-ului) și URL-ul. Articolul ar trebui să conțină noțiunea [On-line];; informații la data de partajare pe rețeaua electronică (după fraza „Vizitat la:” indica data, luna și anul): (Vizitat la: 03.02.2012).

Exemplu	Burian Alexandru, Gurin Corina. Procesul decizional în politica externă și influența lui asupra negocierilor. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2011, nr. 4, p. 39 - 55. [On-line]: http://www.rmdiri.md/pdf/RMDIRI20114.p.df/ . (Vizitat la: 07.09.2012).
---------	---

REGULAMENTUL
cu privire la recenzarea articolelor științifice în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”

1. Articole științifice primite de redacția *Revistei Moldovenești de Drept Internațional și Relații Internaționale* trec prin Instituția de recenzare.

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” a adoptat un sistem de patru niveluri de recenzare a articolelor și materialelor prezentate spre publicare:

Primul nivel – recenzarea de către Redactorul-șef (*main editor peer review*);

Al doilea nivel - recenzie de „nivel deschis” (*open peer review* - autorul și recenzentul se cunosc reciproc) – recenzia este transmisă la redacție de către autor;

Al treilea nivel - recenzie de nivel „orb-unilateral” (*single-blind* – recenzentul știe despre autor, autorul - nu);

Al patrulea nivel - recenzie de nivel „orb-dublu” (*double-blind* - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul).

2. Fiecare articol științific necesită să aibă recenzii:

- deschise: *primul nivel* – recenzia (decizia) redactorului-șef; *al doilea nivel* - recenzia unui recenzent oficial, specialist în domeniu (doctor sau doctor habilitat);

- confidențiale (oarbe): *al treilea nivel* – recenzia redactorului științific sau a unui membru al consiliului redacțional sau al colegiului de redacție; *al patrulea nivel* – la decizia consiliului redacțional și recenzentul poate fi doar din exterior.

Pentru publicarea articolelor doctoranzilor și competitorilor la gradul de doctor, în afară de recenzia unui specialist în domeniu se cere și recomandarea spre publicare din partea catedrei de profil.

3. Analizând recenziile, redacția evaluează prezența în articole a elementelor de actualitate a problemei științifice pe care autorul pretinde să o soluționeze. Recenzia necesită să descrie în mod clar valoarea teoretică sau aplicativă a investigației, și să coreleze constatările autorului cu conceptele științifice existente. Un element de bază al recenziei ar trebui să fie aprecierea de către recenzent a contribuției personale a autorului articolului la soluționarea problemei. Este necesar de a menționa în recenzie corespunderea stilului, logicii și nivelului de accesibilitate a expunerii științifice a materialului de către autor, precum și un aviz privind fiabilitatea și valabilitatea concluziilor.

4. După primirea recenziilor, redacția analizează articolele prezentate și adoptă decizia finală, în baza unei evaluări complete, privitor la publicarea sau ne-publicarea articolelor.

În baza deciziei adoptate autorului i se comunică, prin e-mail sau poștă, informația cu privire la evaluarea articolului și decizia adoptată. În cazul că se refuză de a publica articolul, recenziile rămân anonimi.

5. Colegiul de redacție își rezervă dreptul de a trimite articolul la o recenzie suplimentară externă anonimă (*double-blind*). Redactor-șef, în asemenea caz, trimite recenzentului o scrisoare în care solicită recenzarea, atașând la scrisoare articolul și modelul conform căruia se recomandă de a efectua recenzia.

6. Prezența recenziilor pozitive nu este un motiv suficient pentru publicarea articolului. Decizia finală privitor la publicarea articolului este adoptată de consiliul redacțional.

7. În cazul în care există o critică substanțială din partea recenzentului, însă articolul, la general, este evaluat pozitiv, consiliul redacțional poate aprecia articolul ca polemic și poate decide de a-l publica în rubrica „Tribuna discuțională”.

8. Originalele recenziilor sunt păstrate la „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.

RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

REQUIREMENTS
to papers for publication in the
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” being a scientific-theoretical journal admits for publication articles in Moldovan (Romanian), Russian, English, Spanish, French, German (optional author) languages, containing the results of original research, designed in accordance with the „Requirements for the articles”.

An Editorial Board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, accept manuscript for publication corresponding to the edition profiles, no more than 20 pages, including figures and tables. The manuscript should contain only original material, performed at a high academic level, reflecting the author's research results, completed no more than one year before publication, and containing a clear element of creation of a new knowledge. The materials which earlier were not published and have been not intended to the simultaneous publication in other editions for printing are accepted. Articles are exposed to obligatory reviewing, in accordance with the *Appendix 3*. For post-graduate students (competitors) the review of the supervisor of studies is obligatory. We print only articles which have received only positive reviews. The fee for the publication is not paid.

The rules mentioned above apply to all the material sent to the journal for publication. The Editorial Board has the right not to accept materials to the publication in a case of: a) non-compliance of the paper with the requirements for its publication; b) plagiarism; c) inappropriate content of the presented paper to the journal profiles.

In cases when the requirements are not respected the editorial board has the right not to examine the manuscript. The editors reserve the right to reduce the volume of the article (if it is necessary), exposing it to editorial revision, make editorial (which do not change the general sense) changes in the author's original. Editors can publish materials without sharing author's opinion (in order of discussion). Authors are responsible for the selection and accuracy of the facts, quotes, and other information. Journal will only publish one article per author in each volume of the issue.

The number of authors should not be more than two people. Author (s) sent to the editor two copies of the article (signed by the author both in print and electronic form and send the article in electronic form by e-mail at: alexandruburian@yahoo.com

The paper shouldn't exceed 1,5 printer's sheet of the typewritten text of format A4 (60 thousand characters, or 16-20 pages of text), including tables, list of references and drawings (schemes). At drafting of bibliographic references in English it is necessary to specify official English-speaking names of journals.

In order to place an article in the journal you should present following documents: an application, information about the author (s), an article, one author (s) photograph in JPG form, annotation provided in three languages (Romanian, Russian and English) in a volume of 200 words, key words (5 - 7 words). Abstract should not contain references to the quoted literature, tables and figures.

Information about the author (s) contains: author's name, affiliation, post a scientific degree, an academic status, mailing address, e-mail address and telephone number Author's name should be listed under the article's title on the right.

Technical requirements to registration of the manuscript for the publication:

Title of the article should not exceed three lines. The title should be given only in capital letters (Times New Roman 16) and centred. Literary sources used in the paper should be submitted in one list at the end (bibliography). Bibliographical list is presented after the text item in accordance with the *Appendix 2*.

Footnotes to the literature mentioned in the text are mandatory and must be prepared in the bottom of the page in accordance with the *Appendix 1*. References to the foreign sources are given in a foreign language and are followed in the case of translation into Romanian and Russian indication of the translation. The numbering of the sources is given in the order mentioned in the text. References to unpublished works are not permitted. The bibliography is given in alphabetic order according to the first letter of authors surnames. Acronyms and abbreviations should be deciphered in a place of the first mention in the text. In text presented in Romanian, English, French, German or Spanish language, German inverted commas („pads”) should be used; in text presented in Russian language the French inverted commas («fur-trees») are used.

Page Setup:

The document must be saved in MS Word, A 4 page format, page margins: top and bottom - 2 cm, right - 1.5 cm, left - 3 cm Font - Times New Roman; font size - 12, line spacing - 1,5. Alignment on width, a space at the left - 1,5. Numbering of pages is through, in the bottom of the page, on the centre.

Text drafting:

Using of manual transfer (manual hyphenation) is unacceptable. Figures and tables should have a caption and subject headings and should be presented in the text after the paragraph containing a link to them.

Author's copies:

Each author obtains only one issue of the journal, regardless of the number of authors.

The Editorial Board

Appendix 1

Example of bibliographic footnotes:

Punctuation and prescribed punctuation in citations should follow the same rules as their placement in the bibliographic description.

If the text is not cited by the original source, but by another document, then following words are used: in the beginning of the reference: *Quoted by*, with a reference to the citing sources of borrowed text:

Example:	Quoted by: Ernst Gabriel Frankel. Oil and Security A World Beyond Petroleum. The Netherlands: Springer, 2007, p. 115.
----------	---

«Ibid.» or (Ibidem) are used in the sequential arrangement of primary and repeated references.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 21.
<i>Repeated</i>	Ibid., p. 47.

Op. cit. (opus citato) is used in repeated footnotes containing item to the same document without following the primary reference and is presented using italics.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
<i>Repeated</i>	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Examples of a bibliography:

Bibliographical list is placed after the text article and is supplied after the notion „Bibliography”. All links in the list are numbered sequentially and are arranged in alphabetical order.

Book with one author:

Example	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. xii + 359 p.
---------	--

Book with three and more authors:

Example	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

The paper from the journal:

Article from a journal should contain following description - author (s), article title, journal name, year, and page number of the beginning and of the end of the article.

Example	Sergei Lavrov. Russia and the World in the 21 st Century. In: Russia in global affairs. July-September 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 – 18.
---------	--

Dissertation

Example	Vladislav Boiko. Energy security in the context of globalization. Political Science Dissertation. Moscow, 2012. 250 p.
---------	--

A dissertation synopsis:

Example	Yuri Jukov E.H. Political centrism in Russia. Dissertation synopsis ... candidate in political science. Saint Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Description of the electronic scientific publications:

For electronic sources, you need to specify practically the same information as for journals: author, title, name of the site (or section of the website) and the URL. The item should contain the notion [On-line];; information on the date of the electronic network share (after „Visited on:” indicate the date, month and year): (Visited on: 03.02.2012) is used in referring to the e-resource e-mail address.

Example	Chietigi Bajpae. China’s Quest for Energy Security. In: Power and Interest News Report. February 25, 2005. [On-line]: http://www.pinr.com/ . (Visited on: 07.09.2011).
---------	---

PROVISION
about the reviewing of scientific articles in
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”

1. Scientific papers received to the Editorial office of „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, pass through peer review process.

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” comprises a four-level system of peer review articles:

1st level – reviewing by the editor (main editor peer review);

2nd level – an open peer review (the author and the reviewer know each other) – a review is submitted to the editor by the author;

3rd level - one-sided i.e. „blind” peer review (single-blind - the reviewer knows the author, but the author - doesn't know the reviewer);

4th level – double-blind peer review (neither reviewer nor author know about each other).

2. Each scientific article must be accompanied by a review:

– Open: 1st level – a review (conclusion) of the editor; 2nd level – a review of official reviewer, specialist of appropriate scientific profile (doctorate or PhD);

– Closed (blind): 3rd level – a review done by a scientific editor or a member of the editorial board; 4th level - a review done by the decision of the editorial board and only external.

To publish articles of graduate students, PhD applicants except for review it should be presented a recommendation from the profile of the department.

3. An editorial board, making the evaluation of reviews, draws attention to the relevance of the scientific problem to be solved by the author. The Review should clearly describe the theoretical or applied significance of the study; correlate the author's conclusions to existing scientific concepts. An essential element of the review should be the assessment a personal contribution to the solution of the issue by the reviewer. Correspondence to the style, logics and the availability of the narration to the scientific nature of the material and obtaining of the conclusions about the reliability and validity of the findings – are key aspects that must be noted in the review.

4. The issue about the received articles is considered after the obtaining of reviews, and then the final decision, based on the evaluation of reviews about the publication or refusal to publish articles, is made. On the basis of the decision the author (s) is sent a letter by e-mail or mail, which provides a general assessment of the article and the decision. In the case of failure in the publication, the reviewers remain anonymous.

5. The Editorial Board has the right to direct the article for additional external anonymous peer review. Editor in Chief directs the reviewer a letter asking for peer review. The letter includes an article and a recommended form of review.

6. The presence of positive reviews is not sufficient grounds for the publication of the article. The final decision on advisability of publication is taken by the editorial board.

7. In cases when the article is composed by a significant proportion of criticisms that have been made by the reviewer, as well as the overall positive recommendation, the Editorial Board can attribute the material to the category of polemical material and print it in the manner of scientific debate.

8. The Review originals are stored in „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**ТРЕБОВАНИЯ
к оформлению статей для публикации в
«Молдавском журнале международного права и международных отношений»**

Научно-теоретический журнал «Молдавский журнал Международного права и международных отношений» принимает к публикации статьи на молдавском (румынском), русском, английском, испанском, французском, немецком (по выбору автора) языках, содержащие результаты оригинальных исследований, оформленные в соответствии с «Требованиями к оформлению статей».

Редакция «Молдавского журнала международного права и международных отношений» принимает к публикации рукописи, соответствующие профилям издания, не более 20 страниц, включая рисунки и таблицы. Рукопись должна содержать только оригинальный материал, выполненный на высоком научном уровне, отражая результаты исследований автора, завершаемых не более чем за год до публикации и содержать очевидный элемент создания нового знания. К печати принимаются материалы, ранее не издававшиеся и не предназначенные к одновременной публикации в других изданиях. Статьи подвергаются обязательному рецензированию, в соответствии с *Приложением 3*. Для аспирантов (соискателей) обязательна рецензия научного руководителя. Печатаются только статьи, получившие положительные рецензии. Гонорар за публикации не выплачивается.

Настоящие правила распространяются на все материалы, направляемые в редакцию журнала для публикации. Редакция вправе не принять материал к публикации в случае: а) несоблюдения автором правил оформления рукописи; б) выявления элементов плагиата; с) несоответствия материала тематике журнала.

В случае несоблюдения настоящих требований редакционная коллегия вправе не рассматривать рукопись. Редакция оставляет за собой право при необходимости сокращать статьи, подвергая их редакционной правке, вносить редакционные (не меняющие общего смысла) изменения в авторский оригинал. Редакция может опубликовать материалы, не разделяя точку зрения автора (в порядке обсуждения). Авторы несут ответственность за подбор и достоверность приведенных фактов, цитат и прочих сведений. В одном номере журнала может быть опубликована только одна статья одного автора.

Число авторов статьи не должно быть более двух человек. Автор (ы) присылают в редакцию 2 экземпляра статьи (подписанные автором) в печатном виде и направляют статью в электронном виде по электронной почте по адресу: alexandruburian@yahoo.com

Объем статьи не должен превышать 1,5 п. л. машинописного текста формата А4 (60 тыс. знаков, или 16-20 страниц текста), включая таблицы, список литературы и рисунки (схемы). При оформлении библиографических ссылок на английском языке необходимо указывать официальные англоязычные названия журналов.

Для размещения статьи в журнале необходимо предоставить в редакцию заявку, информацию об авторе (ах), статью, фотографию автора (ов) в формате JPG, аннотацию, представленную на трех языках (румынском, русском, английском) объемом – 200 слов, ключевые слова (5-7 слов). Аннотация не должна содержать ссылок на цитируемую литературу, рисунки, таблицы.

Информация об авторе (ах) содержит: ФИО авторов, место работы, должность, ученую степень, ученое звание, почтовый адрес, электронный адрес и контактный телефон. ФИО автора должно быть указано под названием статьи справа.

Технические требования к оформлению рукописи для публикации:

Название статьи не должно превышать трех строк. Название должно даваться только заглавными буквами (Times New Roman 16) и располагаться по центру. Литературные источники, использованные в статье, должны быть представлены общим списком в ее конце (Библиография). Библиографический список приводится после текста статьи в соответствии с *Приложением 2*. Сноски на упомянутую литературу в тексте обязательны и должны быть оформлены внизу страницы в соответствии с *Приложением 1*. Ссылки на иностранные источники даются на иностранном языке и сопровождаются в случае перевода на румынский и русский язык указанием на перевод. Нумерация источников идет в последовательности упоминания в тексте. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Список литературы (библиография) дается в алфавитном порядке по фамилиям первых авторов. Сокращения и аббревиатуры должны расшифровываться по месту первого упоминания в тексте статьи. В тексте на румынском, английском, французском, испанском языке используется немецкие кавычки („лапки”), в тексте на русском языке используются французские кавычки («ёлочки»).

Параметры страницы:

Документ должен быть сохранён в формате MS Word. Формат страницы А 4; поля страницы: верхнее и нижнее – 2 см, правое - 1,5 см, левое - 3 см. Шрифт - Times New Roman; кегль - 12; межстрочный интервал - 1,5. Выравнивание по ширине, отступ слева - 1,5. Нумерация страниц – сквозная, внизу страницы, по центру.

Оформление текста:

Использование ручных переносов (manual hyphenation) неприемлемо. Рисунки и таблицы должны иметь нумерационный и тематический заголовки и должны быть представлены в тексте после абзацев, содержащих ссылку на них.

Авторские экземпляры:

Каждому автору полагается один авторский экземпляр номера журнала вне зависимости от количества авторов статьи.

Редакционный совет

Приложение 1

Пример оформления библиографических сносок:

В библиографических сносках расстановка знаков препинания и предписанной пунктуации должна подчиняться тем же правилам, что и расстановка их в библиографическом описании.

Если текст цитируется не по первоисточнику, а по другому документу, то в начале ссылки приводят слова: Цит. по: (цитируется по), Приводится по: , с указанием источника заимствования:

Пример оформления:	Цит. по: Крупянко М.И., Арешидзе Л.Г. США и Восточная Азия. Борьба за «новый порядок». М.: Международные отношения, 2010, с. 325.
--------------------	---

При последовательном расположении первичной и повторной ссылок используют слова «Там же» или «Ibid.» (ibidem) для документов на языках, применяющих латинскую графику:

<i>Первичная</i>	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012, с. 27.
<i>Повторная</i>	Там же, с. 47. или Ibid., p. 47.

В повторных сносках, содержащих запись на один и тот же документ, не следующих за первичной ссылкой, приводят заголовок, а основное заглавие и следующие за ним повторяющиеся элементы заменяют словами «Указ. соч.» (указанное сочинение), «Цит. соч.» (цитируемое сочинение), «Op. cit.» (opus citato):

<i>Первичная</i>	Жинкина Ю.В. Стратегия безопасности России: проблемы формирования понятийного аппарата. М.: Российский научный фонд, 1995, с. 87.
<i>Повторная</i>	Жинкина Ю.В. Указ. соч., с. 67. или Жинкина Ю.В. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Приложение 2

Примеры оформления списка библиографии:

Библиографический список приводится после текста статьи и следует после слова «Библиография». Все ссылки в списке последовательно нумеруются и располагаются в алфавитном порядке.

Описание книги одного автора:

Пример оформления	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012. 479 с.
-------------------	--

Описание книги четырех и более авторов:

Пример оформления	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
-------------------	--

Описание статьи из журнала:

Для статьи из журнала нужно указать автора (ов) статьи, название статьи, название журнала, год, номер выпуска и страницы начала и окончания статьи.

Пример оформления	Конобеев В.Н. Геостратегия США в Евразии. В: Проблемы управления. 2008, №1 (26), с. 87 – 97.
-------------------	--

Описание диссертаций

Пример оформления	Ганюхина Т.Г. Модификация свойств ПВХ в процессе синтеза: дис. ... канд. хим. наук: 02.00.06. Н. Новгород, 1999. 109 с.
-------------------	---

Описание авторефератов диссертаций:

Пример оформления	Жуков Е.Н. Политический центризм в России: автореф. дис. ... канд. филос. наук. М., 2000. 24 с.
-------------------	---

Описание электронных научных изданий:

Для электронных источников нужно указать практически те же данные, что и для журналов: автор, название статьи, название сайта (или раздела сайта) и адрес URL. В записи обязательно должен присутствовать текст [On-line]:, при ссылке на электронный ресурс после электронного адреса в круглых скобках приводят сведения о дате обращения к электронному сетевому ресурсу (после слов «дата обращения» указывают число, месяц и год): (Дата посещения: 02.03.2012)

Пример оформления	Китай встает на «правильную сторону истории» в Персидском заливе. В: Мировая политика и ресурсы. [On-line]: http://www.wpru.ru/?p=2591 . (Дата посещения: 07.01.2012).
-------------------	---

ПОЛОЖЕНИЕ

о рецензировании научных статей в журнале «Молдавский журнал международного права и международных отношений»

1. Научные статьи, поступившие в редакцию журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений», проходят через институт рецензирования.

В журнале «Молдавский журнал международного права и международных отношений» принята четырехуровневая система рецензирования статей:

1^й уровень - рецензирование главным редактором (main editor peer review);

2^й уровень - открытое рецензирование (open peer review - автор и рецензент знают друг о друге) - рецензия, представленная в редакцию автором;

3^й уровень - одностороннее «слепое» рецензирование (single-blind - рецензент знает об авторе, автор – нет);

4^й уровень - двухстороннее «слепое» рецензирование (double-blind - оба не знают друг о друге).

2. Каждая научная статья должна иметь рецензии:

– открытые: 1^й уровень – рецензия (заключение) главного редактора; 2^й уровень официального рецензента – специалиста соответствующего научного профиля (доктора или кандидата наук);

– закрытые (слепые): 3^й уровень – научным редактором или одним из членов редколлегии; 4^й уровень – по решению редколлегии и только внешнее.

Для публикации статей аспирантов, соискателей ученой степени кандидата наук кроме рецензии должна быть представлена рекомендация профильной кафедры.

3. Редколлегия при оценке рецензий обращает внимание на наличие в материале актуальности решаемой автором научной проблемы. Рецензия должна однозначно характеризовать теоретическую или прикладную значимость исследования, соотносить выводы автора с существующими научными концепциями. Необходимым элементом рецензии должна служить оценка рецензентом личного вклада автора статьи в решение рассматриваемой проблемы. Целесообразно отметить в рецензии соответствие стиля, логики и доступности изложения научному характеру материала, а также получить заключение о достоверности и обоснованности выводов.

4. После получения рецензий рассматривается вопрос о поступивших статьях и принимается окончательное решение на основе оценки рецензий об опубликовании или отказе в опубликовании статей.

На основе принятого решения автору (авторам) по e-mail или почте направляется письмо, в котором дается общая оценка статьи и принятое решение. При отказе в публикации рецензенты остаются анонимными.

4. Редколлегия вправе направлять статьи на дополнительное внешнее анонимное рецензирование. Главный редактор направляет рецензенту письмо с просьбой о рецензировании. К письму прилагаются статья и рекомендуемая форма рецензии.

5. Наличие положительных рецензий не является достаточным основанием для публикации статьи. Окончательное решение о целесообразности публикации принимает редакционная коллегия.

6. При наличии в статье существенной доли критических замечаний рецензента и при общей положительной рекомендации редколлегия может отнести материал к разряду полемичных и печатать его в порядке научной дискуссии.

7. Оригиналы рецензий хранятся в редакции журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений».

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS**

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Nr. 1 (35), 2015

ISSN 1857-1999

www.rmdiri.md/

Bun de tipar 30.03.2015.

Format A4

Coli de tipar 17,59. Coli editoriale 17,60.

Tipar *Digital*. Hârtie ofset. Garnitura *Times New Roman*

Comanda 74/15a. Tirajul 300 ex. (I lot – 50 ex).

**Centrul Editorial Poligrafic al USM
(CEP USM)**

Str. Alexei Mateevici, 60

MD-2009, mun. Chișinău, Republica Moldova

Tel: (373) 22 57 76 41

E-mail: usmcep@mail.ru

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2015.

**Centrul Editorial Poligrafic al USM
(CEP USM)**

Str. Alexei Mateevici, 60
MD-2009, mun. Chișinău, Republica Moldova
Tel: (373-22) 577641
E-mail: usmcep@mail.ru

TIPOGRAFIA CENTRALA I.S.

Firma editorial-poligrafica.
Str. Florilor 1
MD-2068, mun. Chișinău, Republica Moldova
Tel: (373-22) 440091; 442315, 4921
Fax: (+373-22) 440091
E-mail: tipar@mdl.net

ISSN 1857-1999

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2015.